

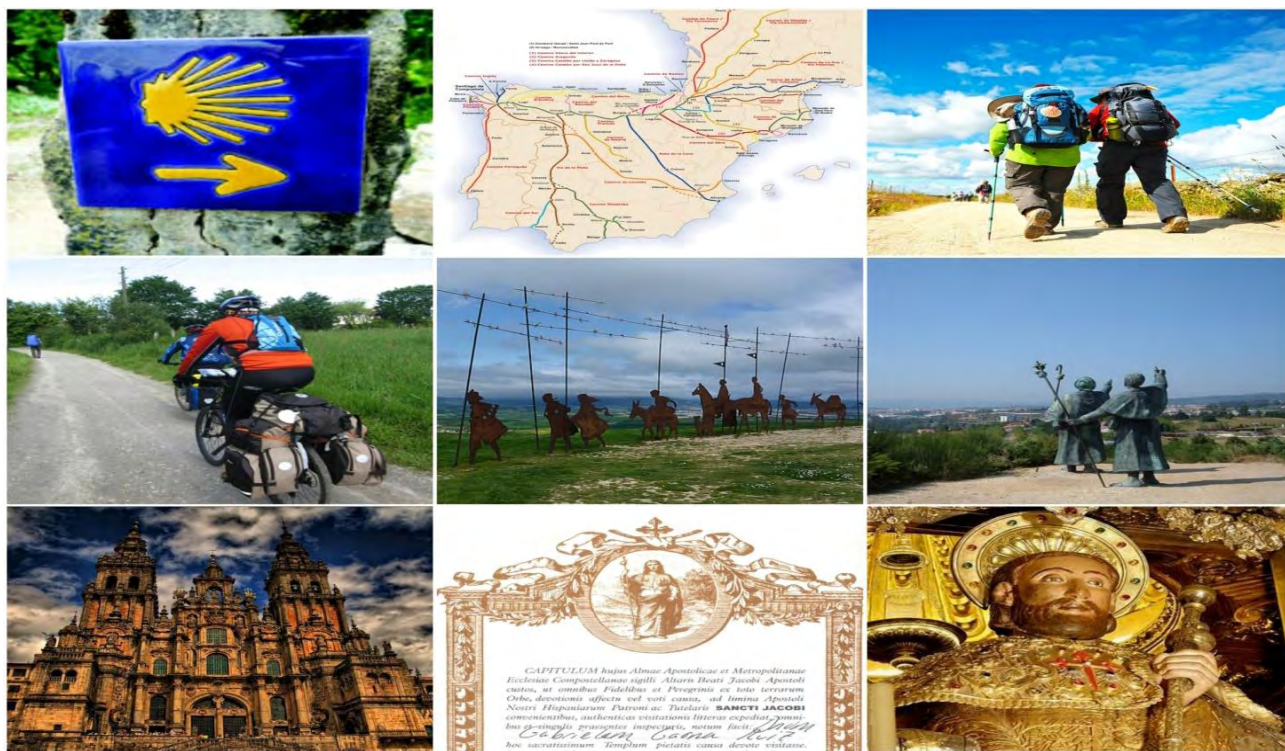
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ & ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η ΠΙΣΤΗ ΩΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΚΙΝΗΤΡΟ Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ CAMINO DE SANTIAGO DE COMPOSTELA

ΦΟΙΤΗΤΗΣ: ΚΟΝΤΟΒΑΣ Δ. ΟΔΥΣΣΕΑΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΣΑΠΟΥΝΑΚΗΣ ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ (ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ, ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ)

ΒΟΛΟΣ 2016

*«Es la voluntad de creer que la vida es un milagro lo que permite que los milagros
ocurran»*

Paulo Coelho, El Peregrino de Compostela (Diario de un mago)

*«Είναι η θέληση του να πιστεύεις, ότι η ζωή είναι ένα θαύμα που επιτρέπει στα θαύματα να
συμβούν»*

Πάουλο Κοέλιο, Ο προσκυνητής της Κομποστέλα (Το ημερολόγιο ενός μάγου)

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Αρχικά θα ήθελα να ευχαριστήσω τον υπεύθυνο καθηγητή κ. Αριστείδη Σαπουνάκη, για την πολύτιμη βοήθεια του και την αμέριστη συμπαράσταση του καθ' όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της παρούσας εργασίας.

Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω τους γονείς μου και την φίλη μου Έλενα Κρικιγιάννη για την αγάπη τους και την συμπαράσταση τους καθ' όλη την διάρκεια της χρόνιας.

Πολύ σημαντική ήταν η βοήθεια των ανθρώπων που δέχτηκαν να μου παραχωρήσουν συνέντευξη. Ευχαριστώ λοιπόν, την κα. Alicia Villar Lecumberri, τον κ. Albert Castañer Corretger, τον κ. Gabriel Gaona Ruiz, την κα. Isabel Albella Sánchez, την κα. María Román και την κα. Δέσποινα Ματσαρίδου.

Τέλος, θέλω να ευχαριστήσω, όσους και όσες με βοήθησαν στην προώθηση και διάδοση του ερωτηματολογίου.

Βόλος, Σεπτέμβριος του 2016

Κοντοβάς Δ. Οδυσσέας

Πίνακας περιεχομένων

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ.....	1
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ	4
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ.....	5
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	6
ABSTRACT	7
RESUMEN.....	8
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	9
ΣΚΟΠΟΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ – ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ – ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ.....	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ & ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ & ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	13
1.1 ΘΡΗΣΚΕΙΑ - ΟΡΙΣΜΟΣ	13
1.1.1 Θρησκευτικός τουρισμός	13
1.2 ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	16
1.2.1 Γενικός θρησκευτικός τουρισμός.....	16
1.2.2 Θρησκευτικός τουρισμός πολιτιστικού ενδιαφέροντος	16
1.2.3 Προσκυνηματικός τουρισμός.....	16
1.2.4 Τουρισμός θρησκευτικών εκδηλώσεων	17
1.3 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ – ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΙΚΩΝ ΤΑΞΙΔΙΩΝ	17
1.4 ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΕΣ & ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΙΚΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ	21
1.5 ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΤΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΗΣ	21
1.6 ΚΙΝΗΤΡΑ ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΩΝ	24
1.7 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	26
1.8 Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗΣ – ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΣΗΜΑΣΙΑΣ	28
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	30
2.1 ΟΙ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΟΙ ΤΟΠΟΙ ΔΙΕΘΝΩΣ ΤΟΥ ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ .	30
2.1.1 Kumano Kodo (Ιαπωνία)	30
2.1.2 Παναγία Λούρη (Γαλλία).....	34
2.1.3 Η Παναγία Γουαδελούπη (Μεξικό)	38
2.1.4 Μέκκα – Προσκύνημα Χάτζ (Σαουδική Αραβία).....	41
2.1.5 Δυτικό τοίχος (Ισραήλ)	42

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΙΣΠΑΝΙΑ & ΤΗΝ ΓΑΛΙΚΙΑ	44
3.1 Η ΙΣΠΑΝΙΑ – ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	44
3.1.1 Ο τουρισμός στην Ισπανία	45
3.2 ΤΑ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΙΣΠΑΝΙΑΣ	50
3.3. Η ΓΑΛΙΚΙΑ – ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	55
3.3.1 Ο τουρισμός στην Γαλικία	56
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: ΤΟ CAMINO DE SANTIAGO	63
4.1 Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ CAMINO DE SANTIAGO	63
4.1.1 Ο Καλιξτίνος κώδικας (Codex Calixtinus)	66
4.2 ΤΟ CAMINO DE SANTIAGO ΣΗΜΕΡΑ	68
4.2.1 Οι λόγοι που συνέβαλαν στην ενίσχυση της κίνησης της διαδρομής	69
4.2.2 Τα Άγια Ιακωβαία έτη (Años Santos Jacobeos – Años Santos Compostelanos).....	71
4.3 ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ CAMINO DE SANTIAGO	73
4.3.1 Το διαβατήριο προσκυνητή, η Κομποστέλα & το πιστοποιητικό απόστασης.....	73
4.3.2 Το κοχύλι, τα κίτρινα βέλη & οι χαιρετισμοί των προσκυνητών.....	77
4.3.3 Οι τύποι των καταλυμάτων που μπορεί να διαμείνει ένας προσκυνητής του Camino de Santiago.....	80
4.3.4 Το Botafumeiro	82
4.3.5 Οι γιορτές του Απόστολου Ιακώβου (Las fiestas de Apóstol Santiago)	83
4.4 ΟΙ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΤΟΥ CAMINO DE SANTIAGO.....	85
4.4.1 Η Γαλλική διαδρομή (Camino Francés).....	86
4.4.2 Η Βόρεια διαδρομή (Camino del Norte).....	91
4.4.3 Η Αγγλική διαδρομή (Camino Inglés)	93
4.4.4 Η Πορτογαλική διαδρομή (Camino Portugués).....	95
4.4.5 Η Νοτιοανατολική διαδρομή ή Δρόμος του ασημιού (Camino de Sudeste o Vía de la Plata)	97
4.4.6 Η Πρωτόγονη διαδρομή (Camino Primitivo).....	99
4.4.7 Η διαδρομή επίλογος Φινιστέρε (Φιστέρα) –Μουσία (El Epilogo - Camino Fisterra / Finisterre – Muxía).....	101
4.4.8 Η Χειμερινή διαδρομή (Camino del Invierno).....	103
4.5 Η ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΗ ΓΙΑ ΤΟ CAMINO DE SANTIAGO	104
4.5.1 Φυσική προετοιμασία και εξοπλισμός	104
4.5.2 Πνευματική προετοιμασία ενός προσκυνητή.....	106

4.5.3 Προβλήματα στην υγεία των προσκυνητών κατά την διάρκεια του Camino de Santiago	107
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΔΟΣΗ ΤΟΥ CAMINO DE SANTIAGO.	109
5.1 ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ, ΝΤΟΚΙΜΑΝΤΕΡ & ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΑΦΟΡΟΥΝ ΤΟ CAMINO DE SANTIAGO	109
5.1.1 Κινηματογράφος & Ντοκιμαντέρ	109
5.1.2 Βιβλία.....	111
5.2 ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΤΥΑ, MOBILE APPLICATIONS & CAMINO DE SANTIAGO	112
5.2.1 Βίντεο σε ιστοσελίδες μεταφόρτωσης βίντεο	112
5.2.2 Ιστοσελίδες επίσημων φορέων & προβολή του Camino de Santiago.....	114
5.2.3 Ιστοσελίδες ιδιωτών, επιχειρήσεων & μπλόγκ	116
5.2.4 Κοινωνικά δίκτυα.....	119
5.2.5 Εφαρμογές για κινητά τηλεφωνα (Mobile applications).....	121
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ: Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΣΑΝΤΙΑΓΟ ΝΤΕ ΚΟΜΠΟΣΤΕΛΑ, Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ CAMINO DE SANTIAGO ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΣΚΕΨΙΜΟΤΗΤΑ & ΤΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΩΝ ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΩΝ	124
6.1 SANTIAGO DE COMPOSTELA & ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	124
6.1.1 Τύπος επισκεπτών	124
6.1.2 Τόπος προέλευσης.....	125
6.1.3 Λόγοι επίσκεψης στο Σαντιάγο ντε Κομποστέλα	126
6.1.4 Το μέσο γνωριμίας των επισκεπτών με την πόλη του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα	128
6.1.5 Το μέσο μεταφοράς των επισκεπτών	129
6.1.6 Η προτίμηση του καταλύματος από τους επισκέπτες στο Σαντιάγο ντε Κομποστέλα (έτη 2011 – 2015)	130
6.1.7 Οι δραστηριότητες των επισκεπτών κατά την παραμονή τους στο Σαντιάγο ντε Κομποστέλα	131
6.1.8 Η μέση ημερήσια δαπάνη των τουριστών και πεζοπόρων στο Σαντιάγο ντε Κομποστέλα...	132
6.2 ΤΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΩΝ ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΩΝ.....	134
6.2.1 Το φύλο των προσκυνητών	134
6.2.2 Οι ηλικίες των προσκυνητών	135
6.2.3 Το μέσο πραγματοποίησης της διαδρομής.....	135
6.2.4 Τα κίνητρα των προσκυνητών	136
6.2.5 Οι εθνικότητες των προσκυνητών.....	137

6.2.6 Οι αυτόνομες κοινότητες διαμονής των Ισπανών προσκυνητών	138
6.2.7 Οι διαδρομές που πραγματοποιήθηκαν & ο τόπος εκκίνησης που προτιμήθηκε	140
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ: ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΕΡΕΥΝΑ	143
7.1 ΣΥΝΤΕΝΤΕΥΞΕΙΣ	143
7.2 ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ.....	149
7.3 ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΜΕΤΑΒΛΗΤΩΝ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ	163
7.3.1 Ταυτότητα	163
7.3.2 Διάφορες μεταβλητές με φύλο και ηλικία.....	164
7.3.3 Κίνητρα και δαπάνες.....	170
7.3.4 Εθνικότητα, αυτόνομη κοινότητα και δαπάνες.....	173
7.3.5 Ημέρες παραμονής στο Σαντιάγο ντε Κομποστέλα – συνολικές δαπάνες στην πόλη	178
7.3.6 Εθνικότητα – ημέρες παραμονής & συνολικές δαπάνες στο Σαντιάγο ντε Κομποστέλα.....	179
7.3.7 Καταλύματα – συνολικές δαπάνες.....	181
7.3.8 Κίνητρα – Τουριστικό προϊόν	181
7.4 ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ	183
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	187
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	191
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α: ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ.....	191
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β: ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ	192
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ: ΕΙΚΟΝΕΣ	197
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	204

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1. Προσκύνημα των Ίνκας στο Cuzco	18
Εικόνα 2. Απεικόνιση ενός προσκυνηματικού ταξιδιού στον Μεσαίωνα	19
Εικόνα 3. Σχήμα Smith	25
Εικόνα 4. Οι διαδρομές του Kumano Kodo	32
Εικόνα 5. Προσκυνητρίες του Kumano Kodo με τις παραδοσιακές Ιαπωνικές ενδυμασίες	33
Εικόνα 6. Φυσικό τοπίο στη διαδρομή του Kumano Kodo	33
Εικόνα 7. Η τοποθεσία της Λούρδης	34
Εικόνα 8. Ο τόπος του προσκυνήματος	35
Εικόνα 9. Λειτουργία του Πάπα στην Αγία Τράπεζα στο σπήλαιο της Λούρδης	36
Εικόνα 10. Η πηγή που υπέδειξε η Παναγία στο μικρό κορίτσι	37
Εικόνα 11. Η λιτανεία	37
Εικόνα 12. Η εικόνα της Παναγίας Γουαδελούπης	39
Εικόνα 13. Η παλιά βασιλική της Παναγίας Γουαδελούπης του 1536	40
Εικόνα 14. Η νέα βασιλική της Παναγίας Γουαδελούπης του 1976	40
Εικόνα 15. Η Μέκκα κατά το προσκύνημα Χάτζ	41
Εικόνα 16. Το Δυτικό τοίχος στην Ιερουσαλήμ	43
Εικόνα 17. Ο χάρτης των Αυτόνομων Κοινοτήτων του Ισπανικού Βασιλείου	44
Εικόνα 18. Οι δέκα κορυφαίοι προορισμοί εντός Ευρωπαϊκής Ένωσης για το 2013	45
Εικόνα 19. Οι τοποθεσίες των μνημείων Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς	55
Εικόνα 20. Ο χάρτης της Γαλικίας με τις επαρχίες της	56
Εικόνα 21. Ιστοσελίδα που διαφημίζει εγκαταστάσεις αγροτουρισμού στην Γαλικία	57
Εικόνα 22. Ο πύργος του Ηρακλή	58
Εικόνα 23. Η ιστοσελίδα του γραφείου τουρισμού με το σλόγκαν "Galicia, El buen Camino"	59
Εικόνα 24. Η προβολή στην ιστοσελίδα του γραφείου τουρισμού της Γαλικίας, του Camino de Santiago	59
Εικόνα 25. Αφιέρωμα της εφημερίδας The Telegraph στην Γαλικία με κύρια εικόνα του Καθεδρικού ναού του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα	60
Εικόνα 26. Trip Advisor: Πράγματα που μπορείτε να κάνετε στην Γαλικία	60
Εικόνα 27. Το χειρόγραφο του Καλιξτίνου Κώδικα (Codex Calixtinus)	67
Εικόνα 28. Το λογότυπο του Αγίου Ιακωβαίου έτους 2010	72
Εικόνα 29. Το επετειακό νόμισμα των 10.000 πεσσετών του 1993 αφιερωμένο στο Άγιο Ιακωβαίο έτος του 1993	72
Εικόνα 30. Το διαβατήριο προσκυνητή (credencial)	74
Εικόνα 31. Οι σφραγίδες (sellos) στο διαβατήριο προσκυνητή	74
Εικόνα 32. Η Κομποστέλα	75
Εικόνα 33. Η Φινιστεράνα & η Μουσιάνα	76
Εικόνα 34. Το πιστοποιητικό απόστασης (Certificado de distancia)	77
Εικόνα 35. Το κοχύλι	78
Εικόνα 36. Το κοχύλι στον εξοπλισμό των προσκυνητών	78
Εικόνα 37. Διάφορες σημάνσεις με το κίτρινο βέλος	79
Εικόνα 38. Χώρος υπνοδωματίου ενός albergue	82
Εικόνα 39. Το Botafumeiro	83

Εικόνα 40. Τα πυροτεχνήματα το βράδυ της 24 ^{ης} Ιουλίου.....	84
Εικόνα 41. Η λιτανεία.....	84
Εικόνα 42. Τα οπτικά γραφικά στον Καθεδρικό ναό.....	85
Εικόνα 43. Οι κύριες και δευτερεύουσες διαδρομές του Camino de Santiago.....	86
Εικόνα 44. Η Γαλλική διαδρομή και οι στάσεις της.....	87
Εικόνα 45. Ο χάρτης της Γαλλικής διαδρομής (Camino Francés).....	88
Εικόνα 46. Η ταμπέλα με τα χιλιόμετρα που απομένουν για το Σαντιάγο ντε Κομποστέλα στο Σεν Ζαν Πιέδ ντε Πόρτ.....	88
Εικόνα 47. Το Κρούθ ντε Φέρο.....	89
Εικόνα 48. Μνημείο αναπαράστασης των προσκυνητών του Μεσαίωνα στην Παμπλόνα.....	89
Εικόνα 49. Τα αγάλματα στο Monte del Gozo, που αναπαριστούν την χαρά των προσκυνητών του Μεσαίωνα που μόλις έφτασαν στην πόλη.....	90
Εικόνα 50. Ο Καθεδρικός ναός του Μπούργκος.....	90
Εικόνα 51. Ο Καθεδρικός ναός του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα.....	91
Εικόνα 52. Η διαδρομή με τις στάσεις.....	92
Εικόνα 53. Ο χάρτης της Βόρειας διαδρομής (Camino del Norte).....	92
Εικόνα 54. Παραδοσιακός οικισμός στην Αρθούα (Arzúa).....	93
Εικόνα 55. Οι διαδρομές της Αγγλικής διαδρομής (Camino Inglés).....	94
Εικόνα 56. Ο πύργος του Ηρακλή μνημείο που βρίσκεται στην Αγγλική διαδρομή.....	94
Εικόνα 57. Ο χάρτης της Πορτογαλικής διαδρομής.....	96
Εικόνα 58. Τοπίο στην Πορτογαλική διαδρομή.....	96
Εικόνα 59. Το Ponte Samraio στην Ποντεβέδρα.....	97
Εικόνα 60. Το ανάπτυγμα και οι στάσεις της Νοτιοανατολικής διαδρομής.....	98
Εικόνα 61. Ο χάρτης της Νοτιοανατολικής διαδρομής.....	99
Εικόνα 62. Ο χάρτης της Ισπανίας τον 9 ^ο αιώνα.....	100
Εικόνα 63. Η διαδρομή και οι στάσεις της Πρωτόγονης διαδρομής.....	100
Εικόνα 64. Ο χάρτης της Πρωτόγονης διαδρομής (Camino Primitivo).....	101
Εικόνα 65. Το ανάπτυγμα της διαδρομής για την Φιστέρα και την Μουσία.....	102
Εικόνα 66. Ο χάρτης της διαδρομής Fisterra - Muxía.....	102
Εικόνα 67. Το ακρωτήριο Φινιστέρε.....	102
Εικόνα 68. Η διαδρομή της Χειμερινής διαδρομής.....	103
Εικόνα 69. Ο χάρτης της Χειμερινής διαδρομής.....	103
Εικόνα 70. Πεζοπόροι και ποδηλάτες προσκυνητές.....	106
Εικόνα 71. Ενδεικτικός εξοπλισμός ενός προσκυνητή του Camino de Santiago.....	106
Εικόνα 72. Ταινίες και ντοκιμαντέρ με θέμα το Camino de Santiago.....	110
Εικόνα 73. Χορηγίες, χρηματοδότηση και βοήθεια για την ταινία "The Way".....	111
Εικόνα 74. Βιβλία με θέμα το Camino de Santiago.....	112
Εικόνα 75. Αναζήτηση βίντεο στο Youtube που αφορούν το Camino de Santiago.....	114
Εικόνα 76. Η ιστοσελίδα για το Camino de Santiago της Xunta de Galicia.....	115
Εικόνα 77. Σκηνές από το επίσημο διαφημιστικό σποτ «Santiago, your way» του γραφείου τουρισμού του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα.....	115
Εικόνα 78. Η κατηγορία για το Camino de Santiago στην ιστοσελίδα του γραφείου τουρισμού του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα.....	116
Εικόνα 79. Ενημερωτική ιστοσελίδα για το Camino de Santiago.....	117

Εικόνα 80. Ιστοσελίδα πώλησης προϊόντων που αφορούν το Camino de Santiago	118
Εικόνα 81. Προσωπικό μπλόγκ ενός προσκυνητή	118
Εικόνα 82. Ομάδες για το Camino de Santiago στο Facebook	120
Εικόνα 83. Ενδεικτική δημοσίευση και αλληλεπίδραση σε μια ομάδα για το Camino de Santiago στο Facebook	121
Εικόνα 84. Στοιχεία για albergues από τις εφαρμογές Camino Pilgrim & Camiño de Santiago en Galicia	122
Εικόνα 85. Virtual απεικόνιση τύπου Street view και προβολή ιστορικών στοιχείων από την εφαρμογή Camino de Santiago 360°	123
Εικόνα 86. Το αγκάλιασμα των λειψάνων του Απόστολου Ιακώβου, μια παλιά παράδοση των προσκυνητών.....	197
Εικόνα 87. Η φωτιές στον καθεδρικό ναό προς τιμήν του Απόστολου Ιακώβου το βράδυ της 24ης Ιουλίου	197
Εικόνα 88. Το μοναστήρι Σάντα Μαρία λα Ρεάλ στη Νάχερα, πόλη στάση στη Γαλλική διαδρομή	198
Εικόνα 89. Το κάστρο του Μοντερέι, στη διαδρομή Via de la Plata.....	198
Εικόνα 90. Πέτρες με γραμμένες ευχές στο Κρούθ ντε Φέρο	199
Εικόνα 91. Πινακίδα της δημοτικής αρχής της Βιλανόβα ντε Αρούσα που αναφέρει ότι η Πορτογαλική διαδρομή είναι ιδανική για τους πνευματικούς προσκυνητές.....	199
Εικόνα 92. Ο καθεδρικός ναός της Λεόν, πόλη στάση στη Γαλλική διαδρομή.....	200
Εικόνα 93. Η εκκλησία του Σαν Λορένθο στην πόλη Σααγούν, πόλη στάση στη Γαλλική διαδρομή	200
Εικόνα 94. Η πλατεία Ομπραντόιρο, που βρίσκεται ο καθεδρικός ναός του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα	201
Εικόνα 95. Οι παραστάδες με τους Αποστόλους στο εσωτερικό του καθεδρικού ναού του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα	201
Εικόνα 96. Η κρύπτη που βρίσκονται τα λείψανα του Απόστολου Ιακώβου στο καθεδρικό ναό του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα	202
Εικόνα 97. Η πύλη του παραδείσου (da Acibecharía) στην Πλάθα Ινμακουλάδα στο Σαντιάγο ντε Κομποστέλα	202
Εικόνα 98. Η Βασιλική πύλη (Puerta Real) στον καθεδρικό ναό του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα που ανοίγει μόνο κατά τα Ιερά Ιακωβαία έτη.....	203
Εικόνα 99. Η Ιερή πόρτα ή πόρτα της Συγχώρεσης (Puerta Santa o Puerta de Perdón) στον καθεδρικό ναό του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα που ανοίγει μόνο κατά τα Ιερά Ιακωβαία έτη.....	203

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1. Αριθμός εισερχόμενων τουριστών στην Ισπανία	46
Πίνακας 2. Χώρες προέλευσης τουριστών στην Ισπανία (έτος 2014).....	47
Πίνακας 3. Δαπάνες τουριστών ανάλογα τον σκοπό ταξιδιού (έτος 2014)	48
Πίνακας 4. Δαπάνες πεζοπόρων σε κάθε αυτόνομη κοινότητα (έτος 2014).....	49
Πίνακας 5. Αριθμός αγροτουριστών στην Γαλικία (έτος 2015)	57
Πίνακας 6. Αριθμός ταξιδιωτών & διανυκτερεύσεων στην Ισπανία, την Γαλικία & τις επαρχίες της (έτος 2015)	61
Πίνακας 7. Οι δαπάνες των τουριστών σε Ισπανία και Γαλικία (έτος 2014).....	61
Πίνακας 8. Η εξέλιξη του αριθμού των προσκυνητών του Camino de Santiago.....	69
Πίνακας 9. Προτίμηση καταλύματος από τους προσκυνητές.....	81
Πίνακας 10. Ενδεικτική προετοιμασία πεζοπόρου προσκυνητή.....	105
Πίνακας 11. Ενδεικτική προετοιμασία ποδηλάτη προσκυνητή.....	105
Πίνακας 12. Προβλήματα υγείας των προσκυνητών κατά τη διάρκεια του Camino de Santiago..	108
Πίνακας 13. Προβλήματα υγείας ανά τύπο προσκυνητή.....	108
Πίνακας 14. Τύπος επισκέπτη της πόλης του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα (έτη 2011 – 2015)	125
Πίνακας 15. Τόποι προέλευσης επισκεπτών της πόλης του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα (έτη 2011 – 2015)	125
Πίνακας 16. Εγχώριος τουρισμός – Τόποι προέλευσης Ισπανών επισκεπτών της πόλης του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα (έτος 2015).....	126
Πίνακας 17. Ο λόγος της επίσκεψης στην πόλη του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα	127
Πίνακας 18. Μέσο γνωριμίας επισκεπτών με την πόλη του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα (έτη 2014 – 2015)	128
Πίνακας 19. Μέσο μεταφοράς των επισκεπτών για να φτάσουν στο Σαντιάγο ντε Κομποστέλα (έτη 2011 – 2015)	129
Πίνακας 20. Προτίμηση καταλύματος επισκεπτών (έτη 2011 – 2015)	130
Πίνακας 21. Δραστηριότητες επισκεπτών στο Σαντιάγο ντε Κομποστέλα (έτη 2012 – 2015)	132
Πίνακας 22. Μέση ημερήσια δαπάνη τουριστών & πεζοπόρων στην πόλη (έτη 2012 – 2015)	133
Πίνακας 23. Φύλο & σύνολο προσκυνητών	134
Πίνακας 24. Οι ηλικιακές κατηγορίες των προσκυνητών.....	135
Πίνακας 25. Μέσο πραγματοποίησης της διαδρομής.....	136
Πίνακας 26. Κίνητρα προσκυνητών.....	136
Πίνακας 27. Εθνικότητες προσκυνητών	138
Πίνακας 28. Οι αυτόνομες κοινότητες των προσκυνητών.....	139
Πίνακας 29. Οι διαδρομές που πραγματοποίησαν	140
Πίνακας 30. Τόπος εκκίνησης των προσκυνητών.....	141

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Διάγραμμα 1. Φύλο.....	149
Διάγραμμα 2. Ηλικία.....	150
Διάγραμμα 3. Εθνικότητα ερωτώμενων.....	151
Διάγραμμα 4. Αυτόνομη κοινότητα διαμονής των Ισπανών ερωτώμενων.....	151
Διάγραμμα 5. Κίνητρα προσκυνητών.....	152
Διάγραμμα 6. Συχνότητα πραγματοποίησης του Camino de Santiago.....	153
Διάγραμμα 7. Οι διαδρομές που πραγματοποίησαν οι ερωτώμενοι.....	154
Διάγραμμα 8. Ο τρόπος πραγματοποίησης των διαδρομών.....	154
Διάγραμμα 9. Επιλογή καταλύματος κατά την διάρκεια της διαδρομής.....	155
Διάγραμμα 10. Ημέρες διαμονής στο Σαντιάγο ντε Κομποστέλα.....	156
Διάγραμμα 11. Συνολική δαπάνη των προσκυνητών.....	157
Διάγραμμα 12. Ημερήσια δαπάνη προσκυνητών.....	158
Διάγραμμα 13. Η συνολική δαπάνη των προσκυνητών στην πόλη του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα.....	159
Διάγραμμα 14. Μέσο γνωριμίας με το Camino de Santiago.....	159
Διάγραμμα 15. Άποψη των ερωτούμενων εάν το Camino de Santiago είναι τουριστικό προϊόν... ..	160
Διάγραμμα 16. Άποψη των ερωτώμενων ως προς το αν θεωρούν το Σαντιάγο ντε Κομποστέλα ως τουριστικό προορισμό.....	161
Διάγραμμα 17. Άποψη των ερωτώμενων για την ικανοποίηση από την συνολική εμπειρία τους .	161
Διάγραμμα 18. Ερώτηση για το εάν θα επαναλάμβαναν το Camino de Santiago.....	162
Διάγραμμα 19. Φύλο - ηλικία.....	164
Διάγραμμα 20. Φύλο - κίνητρα.....	165
Διάγραμμα 21. Ηλικία - κίνητρα.....	166
Διάγραμμα 22. Ηλικία – συνολικές δαπάνες.....	167
Διάγραμμα 23. Ηλικία – συνολικές δαπάνες.....	168
Διάγραμμα 24. Φύλο – συνολικές δαπάνες.....	169
Διάγραμμα 25. Φύλο – ημερήσιες δαπάνες.....	170
Διάγραμμα 26. Συνολικές δαπάνες - κίνητρα.....	171
Διάγραμμα 27. Ημερήσιες δαπάνες - κίνητρα.....	172
Διάγραμμα 28. Εθνικότητα – συνολικές δαπάνες.....	173
Διάγραμμα 29. Εθνικότητα – ημερήσιες δαπάνες.....	175
Διάγραμμα 30. Προσκυνητές ανά αυτόνομη κοινότητα – συνολικές δαπάνες.....	176
Διάγραμμα 31. Προσκυνητές ανά αυτόνομη κοινότητα – ημερήσιες δαπάνες.....	177
Διάγραμμα 32. Ημέρες παραμονής στο Σαντιάγο ντε Κομποστέλα – συνολική δαπάνη στην πόλη.....	178
Διάγραμμα 33. Ημέρες διαμονής – εθνικότητα.....	179
Διάγραμμα 34. Συνολικές δαπάνες στο Σαντιάγο ντε Κομποστέλα – εθνικότητα.....	180
Διάγραμμα 35. Συνολική δαπάνη - κατάλυμα.....	181
Διάγραμμα 36. Κίνητρα – Τουριστικό προϊόν.....	182

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο τουρισμός τα τελευταία χρόνια, έχει παρουσιάσει μεγάλη ανάπτυξη και κερδοφορία. Επίσης έχουν εμφανιστεί νέες μορφές τουρισμού που έχουν κάνει το τουριστικό προϊόν πιο ποικιλόμορφο. Μια από αυτές τις μορφές, είναι ο θρησκευτικός τουρισμός, που έχει ως κέντρο αναφοράς την επίσκεψη σε τόπους και μνημεία που θεωρούνται ιερά από τους πιστούς που τα επισκέπτονται.

Μια κατηγορία του θρησκευτικού τουρισμού, είναι και ο προσκυνηματικός τουρισμός. Μέσα σε αυτή την κατηγορία ανήκουν οι προσκυνηματικές διαδρομές, όπως το Camino de Santiago.

Το Camino de Santiago, είναι μια προσκυνηματική διαδρομή που έχει τις ρίζες του από την περίοδο του Μεσαίωνα και όσοι την πραγματοποιούν έχουν ως σκοπό το προσκύνημα των λειψάνων του Απόστολου Ιακώβου στον καθεδρικό ναό του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα στην βορειοδυτική Ισπανία. Μετά από ένα μεγάλο διάστημα σχετικής απαξίωσης, σήμερα αυτή η διαδρομή βιώνει μια νέα χρυσή εποχή καθώς η ροή προσκυνητών κάθε χρόνο δεν δείχνει σημάδια κορεσμού, αλλά συνεχιζόμενη άνοδο. Αυτή η διαδρομή έχει ταυτιστεί με μια πόλη, το Σαντιάγο ντε Κομποστέλα, πόλη που υποδέχεται όλες τις ροές των προσκυνητών. Αυτοί φθάνουν στην πόλη, έχοντας διανύσει μια από τις πολλές διαδρομές του Camino de Santiago και έχοντας διαφορετικά κίνητρα που τους δημιούργησαν την επιθυμία να το πραγματοποιήσουν.

Η παρούσα εργασία ερευνά, τα κίνητρα των προσκυνητών και το κατά πόσον αυτά είναι θρησκευτικά. Ειδικό αντικείμενο της εργασίας είναι η διερεύνηση της σημασίας της διαδρομής του Camino de Santiago για την επισκεψιμότητα της πόλης του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα.

Λέξεις Κλειδιά: Προσκυνηματικός τουρισμός, Προσκυνηματικές διαδρομές, Camino de Santiago, Santiago de Compostela, Κίνητρα

ABSTRACT

Over the past few years, tourism has developed greatly and proven profitable. Moreover, new firms of tourism have emerged, thus making the sector more diverse. One of these forms is religious tourism, the baseline of which is travelling to places and monuments considered sacred by the worshippers visiting them.

One type of religious tourism is pilgrimage tourism. Pilgrimage routes such as the Camino de Santiago fall under this category.

Camino de Santiago is a pilgrimage route dating back to the Medieval period and the purpose of those who embark on this religious journey is to worship the sacred remains of Apostle Jacob in the Santiago de Compostela Cathedral in northwestern Spain. After a long period of contempt, this route is now experiencing a new golden age as the flow of pilgrims every year does not show signs of surfeit; on the contrary, there is a constant increase. This route has been connected with the city of Santiago de Compostela, which receives all the various flows of pilgrims. Pilgrims reach the city after having taken one of the numerous Camino de Santiago routes, each having different motives for wanting to undertake one of the aforementioned routes.

This thesis examines the motives of the pilgrims and to which extent they are religious. The special objective of this paper is to investigate the significance of the Camino de Santiago to the number of visitors to the city of Santiago de Compostela.

Key words: Pilgrimage tourism, Pilgrimage routes, Camino de Santiago, Santiago de Compostela, Motives

RESUMEN

El turismo en los últimos años, ha presentado un desarrollo y una rentabilidad grande. Además han aparecido nuevas formas de turismo que han hecho el producto turístico más diverso. Una de estas formas es el turismo religioso que tiene como centro de referencia la visita de lugares y monumentos que se consideran sagrados por los creyentes que los visitan. Un tipo del turismo religioso, es el turismo de la peregrinación. A esta categoría pertenecen las rutas de peregrinación, como el Camino de Santiago.

El Camino de Santiago, es una ruta de peregrinación que tiene sus raíces en la Edad Media y las personas que realizan esa ruta tienen como motivo, la peregrinación de las reliquias del Apóstol Santiago en la Catedral de Santiago de Compostela, en el noroeste de España. Después de un largo periodo de obsolescencia relativa, hoy en día esta ruta está experimentando una nueva era dorada, ya que el flujo de peregrinos cada año no muestra signos de saturación, sino continuo aumento. Esta ruta ha sido identificada con una ciudad, Santiago de Compostela, una ciudad que recibe a todas las corrientes de peregrinos. Ellos llegan a la ciudad, tras haber viajado una de las muchas rutas del Camino de Santiago y teniendo diferentes motivaciones que les crearon el deseo de realizarlo.

Esta tesis de máster investiga los motivos de los peregrinos y si son religiosos. Objeto específico del estudio es investigar la importancia de la ruta del Camino de Santiago para la visita turística de la ciudad de Santiago de Compostela.

Palabras claves: Turismo de peregrinación, Rutas de peregrinación, El Camino de Santiago, Santiago de Compostela, Motivos

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο τουρισμός στην σημερινή εποχή, έχει πολλές μορφές και πολλά είδη. Χρόνο με το χρόνο οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού κερδίζουν έδαφος, σε αντίθεση με το γερασμένο πλέον μοντέλο του μαζικού τουρισμού.

Μέσα σ' αυτά τις νέες μορφές τουρισμού, η θρησκεία κάνει την εμφάνιση της ως αφορμή τουριστικής επίσκεψης σε έναν τόπο. Η θρησκεία, κινητοποιεί μεγάλες μάζες πιστών που για λόγους πίστης επισκέπτονται έναν τόπο που είναι ιερός για αυτούς. Αυτοί οι άνθρωποι νιώθοντας την ανάγκη να έρθουν κοντά στο Θείο ή να εκπληρώσουν τις θρησκευτικές τους υποχρεώσεις, πραγματοποιούν μικρά ή μεγάλα ταξίδια στους ιερούς τόπους της κάθε θρησκείας. Ταυτόχρονα όμως, δημιουργούνται οικονομικά οφέλη στις τοπικές κοινωνίες που βρίσκεται ο ιερός αυτός τόπος και σε όσους σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με αυτό, μέσα από τις δαπάνες των πιστών κατά την διάρκεια της παραμονής τους εκεί, μετατρέποντας το σε τουριστικό προϊόν με οικονομικά οφέλη.

Ο θρησκευτικός τουρισμός όμως, έχει και μια κατηγορία τουρισμού ακόμα πιο πνευματική, που πολλές φορές για αυτούς που την πραγματοποιούν αποτελεί μια εμπειρία ζωής. Αυτή η κατηγορία είναι ο προσκυνηματικός τουρισμός.

Τα προσκυνηματικά ταξίδια, έχουν ρίζες στο πολύ μακρινό παρελθόν. Η ανάγκη του ανθρώπου, για την πίστη σε κάτι ανώτερο υπήρχε από τα πρώτα χρόνια της ύπαρξης του. Οι άνθρωποι κατευθύνονταν μαζικά, σε ιερούς τόπους για να προσκυνήσουν ή να κάνουν θυσίες προς τον Θεό ή τους Θεούς τους. Σήμερα υπάρχουν πάρα πολλά προσκυνήματα, γνωστά και άγνωστα, σημαντικά και λιγότερο σημαντικά, σε όλο τον κόσμο και όλων των θρησκειών, που επισκέπτονται εκατομμύρια πιστοί, όπως η Παναγία Λούρδη, το Βατικανό, η Παναγία Γουαδελούπη στο Μεξικό, το προσκύνημα Χατζ στην Μέκκα κ.α. Επίσης και η χώρας μας διαθέτει σημαντικά προσκυνήματα όπως η Παναγία της Τήνου και η Παναγία η Σουμελά που προσελκύουν πάρα πολλούς πιστούς κάθε χρόνο.

Μια ιδιαίτερη περίπτωση του προσκυνηματικού τουρισμού, είναι οι προσκυνηματικές διαδρομές. Αυτές οι διαδρομές, έχουν το χαρακτηριστικό της προσωπικής προσπάθειας του προσκυνητή, καθώς για να φτάσουν στον τόπο του προσκυνήματος διανύουν

συγκεκριμένες διαδρομές. Σήμερα υπάρχουν δύο τέτοιες διαδρομές, το Camino de Santiago και το Kumano Kodo.

Η διαδρομή του Camino de Santiago είναι διαδρομή παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO και έχει ρίζες από την περίοδο του Μεσαίωνα. Μετά από ένα μεγάλο διάστημα σχετικής απαξίωσης, τις τελευταίες δύο δεκαετίες βιώνει μια συνεχιζόμενη άνθιση, όσον αφορά το πλήθος των προσκυνητών που την διανύουν κάθε χρόνο και είναι αυτή που θα ερευνηθεί από την παρούσα εργασία.

Το πρώτο κεφάλαιο περιλαμβάνει και αναλύει το θεωρητικό πλαίσιο του θρησκευτικού και προσκυνηματικού τουρισμού, τις έννοιες τους, τις κατηγορίες του θρησκευτικού τουρισμού και την ιστορία των προσκυνηματικών ταξιδιών. Επίσης αναλύονται τα κίνητρα των προσκυνητών και οι διαφορές μεταξύ ενός θρησκευτικού τουρίστα και ενός προσκυνητή.

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζεται η διεθνής εμπειρία του προσκυνηματικού τουρισμού, μέσα από πέντε σημαντικά προσκυνήματα διαφορετικών θρησκειών από όλο τον κόσμο.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζεται και αναλύεται ο τουρισμός στην Ισπανία και την Γαλικία, μέσα από δευτερογενή δεδομένα από έρευνες φορέων της χώρας. Επίσης παρουσιάζονται τα μνημεία παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO που βρίσκονται στη χώρα.

Στο τέταρτο κεφάλαιο ξεκινάει η μελέτη περίπτωσης. Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο παρουσιάζεται η ιστορία του Camino de Santiago, τα χαρακτηριστικά του στοιχεία, η σημερινή μορφή του και οι λόγοι που ξαναέγινε δημοφιλής. Επίσης θα παρουσιαστούν και οι οκτώ διαδρομές του Camino de Santiago.

Το πέμπτο κεφάλαιο είναι το κεφάλαιο των δευτερογενών δεδομένων. Πάνω σε αυτά συλλέγονται πληροφορίες, αναφορικά με τη σημασία του Camino de Santiago για την επισκεψιμότητα της πόλης του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα, αλλά και τις άλλες μορφές τουρισμού που έχει αυτή η πόλη. Στο δεύτερο μέρος αυτού του κεφαλαίου παρουσιάζονται και αναλύονται, τα χαρακτηριστικά των προσκυνητών, μέσα από δευτερογενή δεδομένα από το γραφείο προσκυνητών του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα.

Στο έκτο και τελευταίο κεφάλαιο παρουσιάζεται το κομμάτι της πρωτογενούς έρευνας. Στο πρώτο μέρος θα παρουσιαστούν τα ευρήματα των συνεντεύξεων από άτομα που έχουν πραγματοποιήσει το Camino de Santiago. Στο δεύτερο μέρος θα παρουσιαστούν και θα αναλυθούν, τα ευρήματα από το ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο, που δημιουργήθηκε για τις ανάγκες της παρούσας διπλωματικής εργασίας και απαντήθηκε από άτομα που έχουν πραγματοποιήσει την προσκυνηματική διαδρομή. Στο τρίτο και τελευταίο μέρος θα παρουσιαστεί η συγκριτική ανάλυση ορισμένων μεταβλητών του ερωτηματολογίου.

Τέλος θα παρουσιαστούν τα συμπεράσματα από το σύνολο της εργασίας.

ΣΚΟΠΟΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ – ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ – ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να μελετηθεί το φαινόμενο της προσκυνηματικής διαδρομής του Camino de Santiago. Αυτή η διαδρομή που έχει τις ρίζες της στον Μεσαίωνα είναι αρκετά γνωστή στον ευρωπαϊκό και παγκόσμιο ρωμαιοκαθολικό κυρίως κόσμο, αλλά ελάχιστα μελετημένη στην Ελλάδα. Μέσα από αυτή την εργασία επιδιώκεται να απαντηθούν τα ερωτήματα όπως:

- Εάν παραμένουν κυρίαρχα τα θρησκευτικά κίνητρα των προσκυνητών που το πραγματοποιούν
- Εάν είναι σημαντικός λόγος επίσκεψης στην πόλη του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα το Camino de Santiago, ώστε να συμπεράνουμε αν είναι σημαντικό τουριστικό προϊόν για την πόλη.

Επίσης είναι πολύ σημαντικό και χρήσιμο για την εργασία να αποκομισθούν συμπεράσματα για το προφίλ και τις συνήθειες των προσκυνητών του Camino de Santiago. Αυτά τα συμπεράσματα θα αντληθούν μέσα από στατιστικά στοιχεία από έρευνες φορέων αλλά και από τα ευρήματα της πρωτογενούς έρευνας που πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια της παρούσας εργασίας.

Μεθοδολογικά η εργασία βασίζεται σε βιβλιογραφική ανασκόπηση της διεθνούς κυρίως βιβλιογραφίας και αρθρογραφίας, αλλά και ελληνικής. Επίσης χρησιμοποιήθηκαν στατιστικά στοιχεία κρατικών φορέων του Ισπανικού κράτους, συνεντεύξεις από άτομα που έχουν πραγματοποιήσει το Camino de Santiago και ένα διαδικτυακό ερωτηματολόγιο που δημιουργήθηκε για τους σκοπούς της εργασίας μέσω των φορμών Google.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ & ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ & ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

1.1 ΘΡΗΣΚΕΙΑ - ΟΡΙΣΜΟΣ

Η θρησκεία, η οποία είναι σημαντική πνευματική ανάγκη πολλών ανθρώπων του κόσμου, απασχολεί την ανθρωπότητα σχεδόν από την αρχή της ύπαρξης του ανθρώπινου είδους. Αν μπορούσε να δοθεί κάποιος ορισμός, για την θρησκεία θα ήταν ο εξής: «Η θρησκεία είναι πεποιθήσεις και πρακτικές μιας ομάδας ανθρώπων συχνά κωδικοποιημένες κάτω από τους όρους προσευχή, τελετουργία και θρησκευτικός νόμος. Η θρησκεία περιλαμβάνει επίσης προγονικές και πολιτιστικές παραδόσεις, γραπτά κείμενα, ιστορία, μυθολογία καθώς προσωπική πίστη και μυστικιστικές εμπειρίες. Ο όρος θρησκεία αναφέρεται τόσο στις προσωπικές πρακτικές που σχετίζονται με κοινή πίστη όσο και στα τελετουργικά και την επικοινωνία της ομάδας που προέρχονται από την κοινή πεποίθηση» (Bowker, 2000; Μοίρα, 2009 σελ.27-29). Τα στοιχεία που βασίζεται η θρησκεία είναι η πίστη στον Θεό, οι λατρευτικές τελετές και η εμπιστοσύνη στην ύπαρξη της ανωτέρου υπερβατικής μορφής του Θεού. Η λατρεία πραγματοποιείται, ανάλογα την θρησκεία, ως την συνολική δομή και δράση των θρησκευτικών μελών, μέσα σε ιερά οικοδομήματα συγκεκριμένης αρχιτεκτονικής και διακόσμησης του ιερού χώρου, τον συγκεκριμένο τρόπο της λειτουργίας (π.χ. ψαλμοί) και έχοντας κοινούς ηθικούς κανόνες και συγκεκριμένο τρόπο ζωής (Μπέγζος, 2000).

1.1.1 Θρησκευτικός τουρισμός

Ο Θρησκευτικός τουρισμός (religious tourism) ή τουρισμός πίστης (faith tourism), είναι μια κατηγορία του πολιτιστικού τουρισμού, που αυτοί που τον επιλέγουν έχουν ως κίνητρο ολοκληρωτικά ή έστω έως ένα ποσοστό, θρησκευτικά κίνητρα και κατά την διάρκεια του επισκέπτονται χώρους λατρείας θρησκειών ή τόπους θρησκευτικών γεγονότων (Rinchede, 1992). Τον ορισμό αυτό, τον δημιούργησαν οι υπεύθυνοι της Ρωμαιοκαθολικής εκκλησίας, ώστε να ορίσουν το σύνολο των επισκέψεων σε όλες τις εκτάσεις που γίνονταν ταξίδια με θρησκευτικά κίνητρα, σε μέρη όπου βρίσκονται οι μεγαλύτεροι καθεδρικοί ναοί, έως τα μέρη που βρίσκονται τα μικρότερα εκκλησάκια που είναι στην ευθύνη της (Lefeuvre 1980; στο Nolan, 1992).

Ένας άλλος ορισμός αναφέρει πως θρησκευτικός τουρισμός υπάρχει, όταν κάποιος τουρίστες επισκέπτονται τόπους θρησκευτικής σημασίας σε τόπο μακριά από αυτόν που διαμένουν, με σκοπό να συμμετάσχουν σε θρησκευτικές τελετές ή εκδηλώσεις (Ηγουμενάκης και άλλοι, 2009). Υπάρχει και μια άλλη ομάδα ανθρώπων με θρησκευτικά κίνητρα, που είτε είναι μεμονωμένα άτομα ή άτομα σε γκρουπ, με σκοπό να παρευρεθούν σε ένα ιερό τόπο να προσκυνήσουν. Αυτοί λέγονται κυρίως προσκυνητές (pilgrims) (Rinchede, 1992). Επίσης ο Rinchede αναφέρει πως οι τουρίστες αυτοί κατά την διάρκεια του ταξιδιού, κυρίως όταν βρίσκονται σε οργανωμένα tour με προορισμό θρησκευτικά αξιοθέατα και τόπους λατρείας, αφιερώνουν μια μέρα για να επισκεφθούν σημαντικά πολιτιστικά μνημεία ή μουσεία που τυχόν βρίσκονται στον τόπο προορισμού ή σε τόπο που βρίσκεται στην διαδρομή που θα πραγματοποιήσουν (Βουρονίκου, 2012). Με βάση τα παραπάνω, μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι πολλές φορές οι προσκυνητές και οι θρησκευτικοί τουρίστες, έχουν και άλλα κίνητρα ταυτόχρονα, εκτός από τα θρησκευτικά, όπως για παράδειγμα πολιτιστικά, πραγματοποιώντας επισκέψεις σε πολιτιστικούς χώρους και μνημεία.

Πολλοί από τους σημερινούς τόπους θρησκευτικής σημασίας, που είναι πιο δημοφιλής σε προσέλευση τουριστών για θρησκευτικούς λόγους, είναι τόποι που έχουν σχέση με χώρους λατρείας της αρχαιότητας, τόπους που έχουν γίνει τόποι μαρτυρίας θαυμάτων και τόπους που έζησε κάποιο ιερό πρόσωπο (Jongmeewasin, 2015). Αυτοί οι τόποι πλέον προωθούνται από την τουριστική βιομηχανία και ως αξιοθέατα πολιτισμικής κληρονομιάς καθώς όπως αναφέρθηκε παραπάνω, ο θρησκευτικός τουρισμός ανήκει σαν κατηγορία στον πολιτιστικό τουρισμό. Πολλές φορές αρκετοί τουρίστες επισκέπτονται αυτά τα αξιοθέατα χωρίς να έχουν θρησκευτικά κίνητρα και σε αυτή την περίπτωση αυτοί συγκεκριμένα μπορούν να χαρακτηριστούν ως τουρίστες με πολιτιστικά κίνητρα (Jongmeewasin, 2015). Την άποψη αυτή ενισχύει και ο Πολύζος (2010) που υποστηρίζει, ότι πολλοί ναοί και θρησκευτικοί χώροι έχουν αποβάλλει την πνευματικότητα του προσκυνήματος που τους διακρίνει και γίνονται θελκτικοί τόποι για τουρίστες που θέλουν να κάνουν πολιτιστικό τουρισμό. Αυτοί τους βλέπουν ως ένα αξιοθέατο πολιτισμικής κληρονομιάς, καθώς ο θρησκευτικός τουρισμός, σε μεγαλύτερο βαθμό στις πιο ανεπτυγμένες παρότι στις αναπτυσσόμενες χώρες, έχει συνδεθεί αρκετά τα τελευταία χρόνια με τις απλές διακοπές και τον πολιτιστικό τουρισμό.

Καθ' όλη την περίοδο των χρόνων ο θρησκευτικός τουρισμός, συναντιόταν σε διάφορες μορφές και είχε τα πολιτιστικά στοιχεία, ακόμα και σε διάφορες περιπτώσεις που τα πνευματικά κίνητρα και η θρησκευτική πίστη υπήρχαν σε κυρίαρχο βαθμό (Rinschede 1992, Πολύζος 2002, Polyzos και άλλοι 2007 στο Πολύζος, 2010). Καταλήγει πώς ο θρησκευτικός τουρισμός στις περιοχές που έχουν θρησκευτικά μνημεία, μπορεί να αναπτυχθεί ακόμη περισσότερο εάν στην γύρω περιοχή υπάρχουν και άλλα αξιοθέατα ικανά να προσελκύσουν ακόμα περισσότερο τουρισμό και να αυξήσουν το πολιτιστικό ενδιαφέρον σαν κίνητρο στους τουρίστες (Πολύζος, 2010).

Σε πολλές περιπτώσεις το φαινόμενο αυτό μπορεί να φανεί, κυρίως σε μικρότερο ποσοστό αλλά όχι ασήμαντο, μέσα σε έρευνες που εκτός όλων των άλλων αναζητούν τα κίνητρα μιας επίσκεψης, πολιτισμικής ή προσκυνηματικής σε ένα τέτοιο χώρο, καθώς πολλές απαντήσεις που συχνά δίδονται σε έρευνες έχουν διπλή απάντηση, ότι το κίνητρο τους είναι και θρησκευτικό και πολιτιστικό. Ένα ιδιαίτερα σημαντικό στοιχείο που απαντάται είναι το κίνητρο της εμπειρίας, δηλαδή η πραγματοποίηση του ταξιδιού (κυρίως το προσκυνηματικό με πεζοπορία) με το κίνητρο να ζήσουν την εμπειρία της σωματικής άσκησης. Βέβαια τα θρησκευτικά κίνητρα είναι αυτά που κυριαρχούν λόγω της αφοσίωσης των προσκυνητών και της δυνατής σχέσης που έχει ο πιστός με την πίστη.

Στο κομμάτι της ταξικής και οικονομικής διάρθρωσης, ένα φαινόμενο που δεν ισχύει σε όλα τα είδη του τουρισμού, είναι ότι ο θρησκευτικός τουρισμός διακρίνεται να έχει προσκυνητές από όλες τις κοινωνικές ομάδες και όλα τα οικονομικά στρώματα, με ηλικιακή διάρθρωση των προσκυνητών να βρίσκεται σε μεγαλύτερη ηλικιακή κλίμακα. Αυτό καθορίζει το τι υπηρεσίες παρέχονται κατά την διάρκεια του ταξιδιού καθώς οι ανάγκες και οι προτιμήσεις κάθε ηλικιακής ομάδας είναι διαφορετικές (Balomenou, 2015).

Τέλος θα ήταν καλό να υπάρχει συνεργασία στην ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού γενικότερα σε ένα κράτος μεταξύ των κρατικών φορέων και των ηγετών των θρησκειών, ώστε να μην περιορίζεται μόνο στο σκέλος του οικονομικού οφέλους, αλλά και στην ανάπτυξη στο σκέλος του πολιτισμού, της πνευματικότητας και της ευρύτερης ανάπτυξης (Rodosthenous, 2012: 218).

1.2 ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Ο θρησκευτικός τουρισμός, χωρίζεται σύμφωνα με την βιβλιογραφία, σε τέσσερις κατηγορίες. Η πρώτη είναι ο γενικός θρησκευτικός τουρισμός, η δεύτερη ο θρησκευτικός τουρισμός πολιτιστικού ενδιαφέροντος, η τρίτη ο προσκυνηματικός τουρισμός και η τέταρτη ο τουρισμός θρησκευτικών εκδηλώσεων. Παρακάτω παρουσιάζονται αυτές οι τέσσερις κατηγορίες.

1.2.1 Γενικός θρησκευτικός τουρισμός

Ο γενικός θρησκευτικός τουρισμός είδος του θρησκευτικού τουρισμού, όπου άτομα που πιστεύουν σε κάποιο δόγμα επισκέπτονται θρησκευτικά μνημεία και χώρους λατρείας και αυτά τα άτομα διακατέχονται από πίστη στην θρησκεία που είναι αφιερωμένα αυτά. Ένα παράδειγμα για αυτή την κατηγορία, είναι η επίσκεψη ενός ατόμου σε ένα μοναστήρι σε ένα τόπο που δεν διαμένει μόνιμα.

1.2.2 Θρησκευτικός τουρισμός πολιτιστικού ενδιαφέροντος

Σε αυτό το είδος θρησκευτικού τουρισμού, ο τουρίστας επισκέπτεται έναν τόπο, όχι τόσο για θρησκευτικούς λόγους, όσο για πολιτιστικούς. Ο τουρίστας συχνά σε αυτή την κατηγορία μπορεί να μην πιστεύει καν στο δόγμα που είναι αφιερωμένο το μνημείο και τα κίνητρα του είναι καθαρά πολιτιστικά έχοντας ενδιαφέρον για τα ιστορικά στοιχεία του μνημείου, την αγιογραφία και την αρχιτεκτονική του. Όμως τις περισσότερες φορές οι τουρίστες που το επισκέπτονται, ενδιαφέρονται να μάθουν για την ιστορία της θρησκείας που είναι αφιερωμένο (Τσερώτα, 2008).

1.2.3 Προσκυνηματικός τουρισμός

Ο προσκυνηματικός τουρισμός, είναι ένα είδος θρησκευτικού τουρισμού που το διακατέχει η πνευματικότητα και η θρησκευτική προσήλωση, μη έχοντας την κοσμικότητα του θρησκευτικού εν γένει τουρισμού και του τουρισμού με πολιτιστικά κίνητρα. Πολλές φορές το διακρίνει η ταλαιπωρία και ο κόπος μέχρι ένας προσκυνητής να ολοκληρώσει την διαδρομή του και να φτάσει στον τελικό προορισμό του (Bowman, 1991). Τις περισσότερες φορές εμπεριέχει στοιχεία άθλησης και κυρίως πεζοπορίας και πολλοί

λανθασμένα αναφέρουν την διαδρομή, ως διαδρομή περιπατητικού τουρισμού, γιατί η πεζοπορία σε αυτή την περίπτωση είναι το μέσο για την ολοκλήρωση του σκοπού τους, εκτός εάν σε κάποιες περιπτώσεις, είναι το μοναδικό κίνητρο για να το πραγματοποιήσουν (π.χ. στην περίπτωση του Camino de Santiago είναι σε πολύ μικρό βαθμό αυτό το κίνητρο, όπως δείχνουν οι έρευνες του γραφείου προσκυνητών) και γι' αυτό δεν μπορεί να επικρατήσει ως γενικότερη άποψη. Σε έρευνες που αναζητούν τα κίνητρα ενός ατόμου που πραγματοποιεί προσκυνηματικό τουρισμό, έχουν παρατηρηθεί διάφοροι συνδυασμοί, όπως κάποιο άτομο να έχει θρησκευτικά και αθλητικά κίνητρα, θρησκευτικά και πολιτιστικά, θρησκευτικά και πνευματικά κ.α.

1.2.4 Τουρισμός θρησκευτικών εκδηλώσεων

Τουρισμό θρησκευτικών εκδηλώσεων έχουμε, όταν κάποιο άτομο, ταξιδεύει από τον τόπο μόνιμης κατοικίας του για να παρευρεθεί σε μια θρησκευτική εκδήλωση, όπως κάποια βάφτιση, έναν γάμο, μια θρησκευτική εκδήλωση κ.α. (Βουρονίκου, 2012).

1.3 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ – ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΙΚΩΝ ΤΑΞΙΔΙΩΝ

Ο τουρισμός με θρησκευτικά κίνητρα έχει τις βάσεις του στα παλιά χρόνια και είναι τόσο παλιός όσο και οι θρησκείες που υπάρχουν στον κόσμο. Οι πρώτοι προσκυνηματικοί τόποι χρονολογικά που προσέλκυαν θρησκευτικές επισκέψεις προσκυνητών, μπορούν να χρονολογηθούν σύμφωνα με τους ανθρωπολόγους από τα προϊστορικά χρόνια σε κάποιες φυλές στην Ευρώπη, την Ασία, την Αυστραλία και την Αμερική (Tomasi, 2002). Κάθε θρησκεία δημιούργησε τόπους ιερούς, μικρότερης ή μεγαλύτερης σημασίας, που κάθε πιστός θα ήθελε να επισκεφθεί., (η Ιερουσαλήμ για έναν χριστιανό και έναν εβραίο, η Μέκκα για έναν μωαμεθανό κ.α.). Ο Ηρόδοτος ήταν από τους πρώτους που είχε περιγράψει τις ιστορίες Αιγυπτίων, οι οποίοι μετακινούνταν με διάφορα μέσα της εποχής για να προσκυνήσουν στον ιερό ναό της Μέμφιδος. Οι αρχαίοι Βαβυλώνιοι επίσης διένυναν αρκετά χιλιόμετρα για να προσκυνήσουν τους Θεούς τους και να τους ζητήσουν την μακροημέρευση της φυλής τους (Rinchede: 1992:54).

Η αρχαία Ελλάδα είχε αρκετά θρησκευτικά προσκυνήματα και υπήρχαν τα προσκυνήματα που τα επισκέπτονταν μεμονωμένα κάποιοι πιστοί όπως τα μαντεία (μαντείο της Δωδώνης

και μαντείο των Δελφών). Επίσης οι θρησκευτικές – αθλητικές εκδηλώσεις συγκέντρωναν μεγάλο όγκο προσκυνητών όπως οι Ολυμπιακοί αγώνες στην Ολυμπία, τα Νέμεα και τα Ίσθμια (Μοίρα, 2009). Σημαντικό προσκύνημα ήταν επίσης αυτό για τον θεό Απόλλωνα στην Δήλο, που η μεταφορά των προσκυνητών πραγματοποιούνταν με την Ελευσίνα ναυ.

Στους λαούς της Λατινικής Αμερικής, οι Αζτέκοι πραγματοποιούσαν θρησκευτικές γιορτές και προσκυνήματα, ζητώντας την εύνοια και την λύτρωση από τον Θεό Quetzalcoatl (που σημαίνει φτερωτό φίδι) στον ναό Quetzal, τον Θεό που πίστευαν ότι ήταν ο Θεός του ουρανού και ο σοφός Θεός των νόμων (Μοίρα, 2009). Οι Ίνκας πάλι επισκέπτονταν τον ναό που βρισκόταν στο Kuzco στις Περουβιανές Άνδεις, για να λατρέψουν τον Θεό Viracocha. Για τους Ίνκας ήταν ο Θεός που δημιούργησε τον κόσμο, τα αστέρια, την φύση, έφερε τον ήλιο, το φεγγάρι και τα αστέρια πάνω από την λίμνη Τιτικάκα για να τα ανάψει, δημιούργησε τον άνθρωπο και ταξίδεψε στην γη για να πραγματοποιήσει μεγάλες πράξεις στους ανθρώπους (Peru Travel Diary, c2009).

Εικόνα 1. Προσκύνημα των Ίνκας στο Cuzco

Πηγή: <https://goo.gl/03xYdA>

Οι φυλές του Ισραήλ, είχαν και αυτές προσκυνηματικά ταξίδια με πρώτο καταγεγραμμένο από την ίδια την Βίβλο, το προσκυνηματικό ταξίδι του Αβραάμ για να θυσιάσει στον Θεό σαν πράξη αφοσίωσης, τον γιο του Ισαάκ. Αργότερα βάσει της Παλαιάς Διαθήκης και πάλι οι Ισραηλίτες προτρέπονται από την θρησκεία του να ταξιδεύουν τρεις φορές τον χρόνο

στην Ιερουσαλήμ για να προσφέρουν θυσία και να προσκυνήσουν στον ιερό ναό που κατασκευάστηκε επί την βασιλεία του Σολομώντα (Smith, 1992).

Τα πιο γνωστά προσκυνηματικά ταξίδια, λόγω της ύπαρξης πιο σύγχρονων χρονικά ιστορικών κειμένων, πραγματοποιήθηκαν κατά την μεσαιωνική περίοδο για θρησκευτικούς λόγους, σε βραχυπρόθεσμη χρονική περίοδο ή σε μεγάλες διαδρομές που διαρκούσαν μήνες.

Σημαντική περιοχή που γινόντουσαν ταξίδια ήταν η νότια Ιταλία και η Σικελία, καθώς ήταν πάντα σημείο ζωτικής σημασίας για τα ρεύματα διαδρομών του εμπορίου και των ταξιδιών. Προσέλκυε τους ευρωπαίους για τρεις σημαντικούς λόγους: 1^ο. Κατακτήθηκε από τους Νορμανδούς και ενοποίησε τις κατακερματισμένες εθνότητες, όπως οι Λατίνοι χριστιανοί, οι Έλληνες χριστιανοί, οι Εβραίοι και οι μωαμεθανοί, 2^ο. Ενίσχυσε την δημοφιλία του ως προσκυνηματικός προορισμός, καθώς μετά την έναρξη του κινήματος των Σταυροφοριών το 1095 άνθισαν τα λατρευτικά ταξίδια και μεγάλο μέρος των σταυροφόρων συγκεντρώνονταν εκεί για το ταξίδι στη Ιερουσαλήμ, 3^ο. Τον 12^ο αιώνα η Ευρώπη ζούσε μια πολιτιστική αναγέννηση και πραγματοποιούνταν ταξίδια με σκοπό την γνώση και η νότια Ιταλία και Σικελία ήταν μια περιοχή γεμάτη με κλασική λατινική ιστορία αλλά και ελληνικό και αραβικό παρελθόν (Hope, c2015).

Εικόνα 2. Απεικόνιση ενός προσκυνηματικού ταξιδιού στον Μεσαίωνα

Πηγή: <http://goo.gl/k5a935>

Η κυριαρχία των Αράβων στην Ιερουσαλήμ και η ανάγκη των χριστιανών να “περπατήσουν στα βήματα που περπάτησε ο Ιησούς” που δεν μπορούσαν να πραγματοποιήσουν λόγω της επικινδυνότητας από τις επιθέσεις Αράβων, είχαν ως αιτία την διοργάνωση των Σταυροφοριών. Οι Σταυροφορίες ήταν πόλεμοι βασισμένοι στην αιτίαση της ανακατάληψης των Αγίων Τόπων, ώστε να βρίσκονται ξανά σε χριστιανικά χέρια και να μπορούν να έχουν πρόσβαση σε αυτούς όλοι οι χριστιανοί. Τις περιόδους όμως που δεν ήταν εφικτό οι πιστοί να βρεθούν στην περιοχή που έζησε ο Ιησούς, δημιουργήθηκαν άλλες προσκυνηματικές διαδρομές σε χριστιανικά εδάφη, όπως το προσκύνημα στα λείψανα του Απόστολου Πέτρου στη Ρώμη, ένα αρκετά σημαντικό ιερό πρόσωπο της χριστιανικής πίστης και ιδίως της ρωμαιοκαθολικής χριστιανικής πίστης. Το δεύτερο μεγαλύτερο προσκύνημα χριστιανικής ρωμαιοκαθολικής πίστης ήταν το Camino de Santiago, που ξεκίνησε το έτος 1122 μετά την αναγόρευση από το πάπα Κάλιξτο ως σημαντικό προσκύνημα στον τύμβο του Απόστολου Ιακώβου, δίνοντας ο ίδιος στην πόλη της Κομποστέλα σημαντικά προνόμια. Έτσι άρχισαν να υπάρχουν σημαντικές ροές προσκυνητών στην πόλη (On Pilgrimage; Spiritual Travels, c2016).

Ένας επίσης σημαντικός προσκυνηματικός προορισμός ήταν το Canterbury, που ροές προσκυνητών μετέβαιναν εκεί για να προσκυνήσουν τα θαυματουργά λείψανα του Thomas Becket, του αγιοποιημένου αρχιεπισκόπου του Canterbury στο 1170 μ.Χ.

Από τις περιοχές αυτές που αποκτούσαν προσκυνηματικό χαρακτήρα και ξεκινούσαν να γίνονται τόποι ενός πρώιμου προσκυνηματικού τουρισμού, δεν ελκύονταν μόνο οι προσκυνητές, αλλά και διάφοροι επαγγελματίες που προσπαθούσαν να επωφεληθούν από τον ιερό τόπο. Αυτοί οι επαγγελματίες ήταν γλύπτες, χρυσοχόοι για δημιουργία διαφόρων θρησκευτικών αντικειμένων και σουβενίρ που θα αγόραζαν οι προσκυνητές ως ανάμνηση του ταξιδιού τους στο προσκύνημα, κατασκευαστές λειψανοθηκών και διάφορα αντικείμενα που θα προσέφεραν στους Αγίους. Αυτό εξακολουθεί να υπάρχει και σήμερα, δηλαδή το κέρδος μέσα από το εμπόριο και τις επιχειρήσεις σε θρησκευτικούς και προσκυνηματικούς τόπους (Sorabella, 2011).

1.4 ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΕΣ & ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΙΚΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ

Ως θρησκευτικές διαδρομές ορίζονται οι διαδρομές που ακολούθησαν κατά την διάρκεια της ζωής τους διάφορα ιερά πρόσωπα. Είναι ουσιαστικά ένα ταξίδι με κατά βάση ισχυρά θρησκευτικά κίνητρα, καθώς πολλοί από τους προσκυνητές θέλουν να περπατήσουν στα βήματα, ενός Θεού, ενός προφήτη ή ενός Απόστολου (Παπαευθυμίου, 2014).

Οι προσκυνηματικές διαδρομές αντιθέτως, είναι διαδρομές που πραγματοποιούσαν οι πιστοί εδώ και αιώνες προς έναν τόπο λατρείας, ομαδικά ή ατομικά με πεζοπορία ή με άμαξες και άλογα. Σήμερα οι δύο διαδρομές που έχουν μάλιστα ανακηρυχθεί διαδρομές παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς είναι, το Camino de Santiago και το Kumano Kodo στην Ιαπωνία.

Κατά την διάρκεια αυτών των διαδρομών, ένας προσκυνητής έχει μαζί του τον βασικό εξοπλισμό, όπως ρούχα, φαρμακευτικά είδη και γενικά ότι χρειάζεται για να ανταπεξέλθει στα χιλιόμετρα που πρέπει να διανύσει για να φτάσει στον προορισμό του, καθώς για να την ολοκληρώσει θα χρειαστούν αρκετές ημέρες. Ακόμα και η διαμονή του γίνεται σε λιτούς ξενώνες, συνήθως σε δωμάτια με πολλά κρεβάτια και κοιμάται μαζί με άλλους προσκυνητές που καταλύουν εκεί, συζητώντας τις «περιπέτειες» που συνάντησαν στο δρόμο. Δύο ακόμα λόγοι που ενδιαφέρουν έναν προσκυνητή, είναι η οικονομική επάρκεια και η σταθερότητα στη δουλειά. Αυτοί οι λόγοι είναι αρκετά σημαντικοί, γιατί το ταξίδι προϋποθέτει ένα σημαντικό πόσο δαπάνης, καθώς κατά τη διάρκεια της διαδρομής ο προσκυνητής πρέπει να τραφεί και να διαμείνει σε καταλύματα. Όσον αφορά την επαγγελματική σταθερότητα είναι σημαντική, γιατί θα χρειαστεί να λείψει για ένα διάστημα από την εργασία του για να πραγματοποιήσει το ταξίδι, χωρίς να έχει το άγχος του να χάσει την εργασία του (Raj και άλλοι, 2014).

1.5 ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΤΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΗΣ

Αρχικά πρέπει να αποσαφηνιστεί ο όρος προσκύνημα. «Προσκύνημα θεωρείται, το να προσκυνά κανείς (κάτι/κάποιον) πραγματοποιώντας ένα ταξίδι σε έναν ιερό τόπο λατρείας. Ο ιερός τόπος στον οποίο μεταβαίνουν οι πιστοί κατά παράδοση για απόδοση θρησκευτικής λατρείας και γενικότερα κάθε τόπος, η μετάβαση στον οποίο αποτελεί για έναν άνθρωπο χρέος τιμής, σεβασμού και αξίας» (Μπαμπινιώτης, 1998: 1510).

Ωστόσο υπάρχουν κάποια στοιχεία που βοηθούν στο να διακρίνουμε ποιος τουρίστας πραγματοποιεί θρησκευτικό τουρισμό και ποιος προσκυνηματικό τουρισμό. Ο θρησκευτικός τουρίστας ναι μεν έχει θρησκευτικά κίνητρα, αλλά δεν έχει ανακαλύψει τον τρόπο να προσεγγίσει τον στόχο του πνευματικά, καθώς το ταξίδι του περιβάλλεται λιγότερο από καθαρά πνευματική προσπάθεια και κόπωση για να φτάσει στον στόχο του, όπως κάνει ένας προσκυνητής.

Ο θρησκευτικός τουρίστας μοιάζει πιο πολύ σε έναν απλό τουρίστα, καθώς ναι μεν ο στόχος του είναι να επισκεφθεί θρησκευτικά μνημεία, αλλά το κάνει με τρόπο μαζικό μέσα από οργανωμένες εκδρομές. Αυτός δεν έχει την ανάγκη της περιπατητικής μοναχικότητας ενός προσκυνητή, καθώς μοιάζει να υπάρχει μια μαζικότητα στον τρόπο που προσεγγίζει το ταξίδι σε λιγότερο πνευματικό και περισσότερο κοσμοπολίτικο σε σχέση με έναν προσκυνητή (Robichaud, 1999). Την παραπάνω άποψη ενισχύει ο Vuconic που θεωρεί ότι ο θρησκευτικός τουρίστας αφού εκπληρώσει τον σκοπό του, δηλαδή την επίσκεψη του στον τόπο ή μνημείο θρησκευτικού ενδιαφέροντος, τις υπόλοιπες στιγμές του ταξιδιού συμπεριφέρεται σαν απλός τουρίστας δίνοντας την προσοχή του σε κλασσικές τουριστικές συνήθειες, όπως διατροφή, διαμονή σε καλά ξενοδοχεία και διασκέδαση (Vuconic, 1996 στη Μοίρα, 2008α).

Επίσης κάποιοι τουρίστες πραγματοποιούν το ταξίδι, χωρίς καθόλου θρησκευτικά κίνητρα, με εκπαιδευτικό κίνητρο και για λόγους αναψυχής (Sallnow και Eade, 1991 στο Clarke και άλλοι, 2012).

Σε αντίθεση με τα παραπάνω έρχεται ο Ron (2009), που αναφέρει πως ο ορισμός προσκυνητής αφορά μόνο τους προσκυνητές στην περίοδο του Μεσαίωνα και ότι θα πρέπει να αναφέρονται όλοι όσοι ταξιδεύουν με σκοπό την επίσκεψη σε έναν τόπο που υπάρχει ένα θρησκευτικό μνημείο, με τον ίδιο ορισμό ως θρησκευτικοί τουρίστες. Και αυτό γιατί με τον σημερινό διαχωρισμό κατακερματίζεται σε μικρές κατηγορίες ο τουρισμός για θρησκευτικούς λόγους.

Το προσκύνημα είναι ουσιαστικά η προσπάθεια των πιστών να έρθουν κοντά στο Θείο. Με το να πραγματοποιήσει ένα προσκύνημα κάποιο άτομο, προσπαθεί μέσα από την πορεία

ενός ταξιδιού, μέσα από τις διαδρομές που διανύει στο φυσικό περιβάλλον και μέσω της καταπόνησης να αναζητά την επικοινωνία με το Θείο καθ' όλη τη διάρκεια της διαδρομής.

Δεν έρχεται σε επαφή με τις δομές ενός πολιτισμού που θα χρησιμοποιούσε ένας τουρίστας ή ένας θρησκευτικός τουρίστας, αλλά είναι μακριά από αυτές. Κυριαρχεί στο καθημερινό ψυχικό του κόσμο το πνευματικό στοιχείο, βοηθώντας τον να είναι μακριά από τα υλικά αγαθά της καθημερινής ζωής. Για τους προσκυνητές είναι βέβαιο ότι αυτή η συνειδητοποίηση των κινήτρων και του λόγου που πραγματοποιούν το ταξίδι, τους καθιστά συνειδητοποιημένους όσον αφορά την γνώση για την ύπαρξη της πνευματικής πλευράς στη ζωή (Bowman, 1991).

Ουσιαστικά ένα προσκυνηματικό ταξίδι μπορεί να ονομαστεί προσκυνηματικό, όταν έχει δύο χαρακτηριστικά: την εξωτερική διαδρομή ενός ανθρώπου προς το ιερό μέρος που έχει θέσει ως προορισμό και την εσωτερική πνευματική διαδρομή του ανθρώπου προσκυνητή ως μια εμπειρία που θα τον αλλάξει πνευματικά (Collins-Kreiner και Kliot, 2000). Δηλαδή πρέπει ένα άτομο για να ονομαστεί προσκυνητής, να διανύσει μια συγκεκριμένη διαδρομή για να φτάσει στον τόπο του προσκυνήματος και κατά την διάρκεια της διάσχισης της, να διακατέχεται από διαρκή πνευματικά και θρησκευτικά συναισθήματα. Παρόλα αυτά η ονομασία προσκύνημα, πολλές φορές χρησιμοποιείται εσφαλμένα στη βιβλιογραφία για τοποθεσίες και μνημεία που δεν έχουν τόσο πνευματική σημασία, όπως προσκυνήματα σε πολεμικά νεκροταφεία, τάφους προσωπικοτήτων κ.α.

Αρκετοί πάντως πιστεύουν πως ο προσκυνηματικός τουρισμός για αυτούς που περιμένουν από αυτόν οφέλη, είναι καθαρά μια ακόμη τουριστική βιομηχανία, πουλώντας την ελπίδα ότι οι προσκυνητές θα γίνουν καλύτεροι μετά από αυτό το ταξίδι. Υπάρχει δηλαδή μια διάσταση επιθυμιών μεταξύ των υπευθύνων ενός προσκυνηματικού τόπου και των προσκυνητών. Οι πρώτοι επιθυμούν την αύξηση της ροής προσκυνητών στο θρησκευτικό μνημείο που έχουν υπό την ευθύνη τους και οι δεύτεροι την αναζήτηση μιας μυστικιστικής, πνευματικής, μοναδικής εμπειρίας που θα θυμούνται για πάντα καθώς αυτό είναι ένας σημαντικός στόχος που επιθυμούν να πραγματοποιήσουν (Dignance, 2006).

1.6 ΚΙΝΗΤΡΑ ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΩΝ

Πριν την ανάλυση των κινήτρων ενός προσκυνητή, πρέπει να αποσαφηνιστεί η λέξη κίνητρο. Ως κίνητρο νοείται, η κινητήρια ψυχική δύναμη ενός ανθρώπου, για την πραγματοποίηση μιας πράξης (Mullins 2010: 479–518).

Χωρίς αυτό οι προσκυνητές θα ήταν δύσκολο να πραγματοποιήσουν το ταξίδι τους, γιατί ένα προσκυνηματικό ταξίδι χρειάζεται μεγάλη προετοιμασία, ψυχική δύναμη και αντοχή που χωρίς σοβαρό κίνητρο ένας άνθρωπος δύσκολα αποφασίζει να πραγματοποιήσει. (Raj και άλλοι, 2014) Αυτό το κίνητρο, ειδικά για τους πιστούς της Ρωμαιοκαθολικής εκκλησίας είναι το να εμπνευστούν από κάτι ανώτερο που θα δυναμώσει την πίστη τους (Collins-Kreiner και Kliot, 2000).

Πολλές φορές σε κάποιες έρευνες τα κίνητρα είναι σημαντικό κομμάτι μελέτης, ειδικά σε έρευνες τόσο ειδικών ζητημάτων, όπου εμπλέκεται κάτι ιερό με κάτι εμπορικό, όπως ο τουρισμός. Είναι δύσκολο να απαντήσουν ακόμα και οι ίδιοι οι προσκυνητές για το τι τους δημιούργησε την επιθυμία να πραγματοποιήσουν το ταξίδι τους. Πολλές φορές μπορούμε να παρατηρήσουμε πως η φύση του φαινομένου που ονομάζεται προσκύνημα, κάνει τους ίδιους να έχουν συγκεκριμένες συμπεριφορές ταύτισης και υπακοής στους κανόνες της ιερής φύσης που έχει αυτό το είδος τουρισμού. Αυτή η ταύτιση πραγματοποιείται, για παράδειγμα με το να φοράνε τον ενδεδειγμένο τρόπο ενδυμασίας και να σέβονται ότι τους ζητηθεί, όπως για παράδειγμα να μην φωτογραφίζουν μέρη που απαγορεύονται οι φωτογραφίες, δείχνοντας τον σεβασμό τους σε αυτό το ανώτερο κίνητρο που κυριαρχεί σε αυτή την διαδρομή προσκυνήματος (Mustonen, 2005).

Παρότι το κίνητρο που τους διακατέχει είναι αρκετά ισχυρό για τους προσκυνητές, ταυτόχρονα επιθυμούν στην διαδρομή να πληρούνται οι φυσιολογικές ανάγκες ενός ανθρώπου όπως η διατροφή, η ξεκούραση, η διανυκτέρευση, η υγιεινή και κυρίως η ασφάλεια τους κατά την διάρκεια του ταξιδιού τους (Mustonen, 2005).

Τα κίνητρα για την πραγματοποίηση ενός προσκυνήματος στα μεσαιωνικά χρόνια έχουν συνδεθεί με τις θρησκευτικές συγκρούσεις. Πολλά προσκυνήματα στον Μεσαίωνα δημιουργήθηκαν κατόπιν δηλώσεων των Παπών της Ρωμαιοκαθολικής εκκλησίας σε σχέση με την ανάγκη που έχουν οι χριστιανοί για εκδίκηση για τις βεβηλώσεις

χριστιανικών μνημείων από αλλόθρησκες φυλές. Επιπλέον, οι πρακτικές των εκκλησιών, θεωρείται ότι έχουν επηρεάσει τα κίνητρα των πιστών για την πραγματοποίηση προσκυνημάτων και την συνολική τους εμπειρία (Raj και άλλοι, 2014).

Τέτοια πρακτική η οποία έφερε την μείωση των προσκυνημάτων την περίοδο του Μεσαίωνα, ήταν η χορήγηση των συχωροχαρτιών από την ρωμαιοκαθολική εκκλησία. Αυτή η πρακτική επηρέαζε τους πιστούς, καθώς τους υπόσχονταν ότι με την αγορά των συχωροχαρτιών θα συγχωρούνταν οι αμαρτίες τους και θα κέρδιζαν μια θέση στον παράδεισο. Αυτό ουσιαστικά αποδυνάμωσε τα προσκυνήματα εκείνη την περίοδο, γιατί πλέον κάποιος με την πληρωμή ενός χρηματικού ποσού για ένα συγχωρόχαρτι, μπορούσε να εξαγοράσει την συγχώρεση των αμαρτιών του, χωρίς να χρειαστεί να καταπονηθεί από την διαδικασία ενός προσκυνήματος. Πάντως εκείνη την περίοδο το προσκύνημα ήταν ο μοναδικός λόγος για την πραγματοποίηση ταξιδιών (Raj και άλλοι, 2014).

Ένα σχήμα που χρησιμοποιείται σε αρκετά επιστημονικά άρθρα που ασχολούνται με τον θρησκευτικό και προσκυνηματικό τουρισμό και προσπαθεί να διαχωρίσει και να κατατάξει τις έννοιες του προσκυνητή και του θρησκευτικού τουρίστα, είναι το παρακάτω σχήμα του Smith. Αυτό δείχνει παραστατικά το πόσο κοσμική και πόσο πνευματική είναι η κάθε κατηγορία από τις δύο.

Εικόνα 3. Σχήμα Smith

ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑ	ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ			ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ
A	B	Γ	Δ	Ε
Ιερό	πιστός/κοσμικός Αναζήτηση γνώσης			κοσμικό

Πηγή: Smith (1992: 3-4) στο Μοίρα, 2008a

Το σχήμα αυτό θέλει να καταδείξει, ότι η μετακίνηση κάθε ατόμου που θέλει να πραγματοποιήσει ένα προσκύνημα, προς τα σημεία Β, Γ, Δ, Ε αλλάζει ή προσθέτει κίνητρα, μετατρέποντας τον από ελάχιστα κοσμικό έως ακραίως κοσμικό ταυτίζοντας τον με τον απλό τουρίστα. Συνήθως ένας προσκυνητής κινείται μεταξύ του Α και του Β και τα επιπρόσθετα κίνητρα που προσθέτει τον μετακινούν από το Α προς το Β. Είναι προφανές μέσα από αυτό το σχήμα, ότι ο προσκυνητής διακατέχεται από μεγαλύτερη

πνευματικότητα και δεν φτάνει να έχει ακραία κοσμική συμπεριφορά απλού τουρίστα. Επίσης τα πνευματικά του κίνητρα είναι ισχυρότερα σε σχέση με έναν θρησκευτικό τουρίστα που μπορεί να έχει κίνητρα απλού τουρίστα σε μεγαλύτερο βαθμό (Smith, 1992: 3-4).

Συνεπώς το κίνητρο είναι μια πολυεπίπεδη και δύσκολη διαδικασία για να αποκωδικοποιηθεί ξεκάθαρα. Η γνώση πάντως των κινήτρων θα ήταν ένα χρήσιμο εργαλείο για τους υπεύθυνους που έχουν την διαχείριση ενός προσκυνήματος (π.χ φορείς της εκκλησίας), αλλά και όλους όσους προσδοκούν οφέλη από αυτό το είδος τουρισμού στην περιοχή τους. Και αυτό γιατί θα πρέπει να γνωρίζουν και όχι να μαντεύουν τις προσδοκίες που έχουν οι προσκυνητές από αυτό το προσκύνημα, ώστε η εμπειρία τους να είναι ανάλογη των προσδοκιών τους.

Τέλος οι προσκυνηματικές διαδρομές έχουν ουσιαστικά σημαντικές διαφορές από τον θρησκευτικό τουρισμό, καθώς δεν σχετίζονται με την αναψυχή και τις βολικές συνθήκες που συναντά ένας θρησκευτικός τουρίστας. Αυτό γιατί ο θρησκευτικός τουρίστας καταβάλει πολύ μικρότερη προσπάθεια και διέπεται από λιγότερη πνευματικότητα, παρόλο που έχει και αυτός ως χαρακτηριστικό την πίστη που έχει στη θρησκεία του. Το μόνο κοινό που θα μπορούσε να συσχετίσει τα δύο είδη είναι, το κίνητρο επίσκεψης σε ένα τόπο ή μνημείο θρησκευτικής λατρείας.

1.7 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως ο θρησκευτικός τουρισμός πραγματοποιείται κυρίως για λόγους θρησκευτικούς, πολιτιστικούς ή εμπειρίας κυρίως στο κομμάτι του προσκυνήματος. Ο τουρισμός με την θρησκεία άλλωστε συνδέονται από τα πολύ παλιά χρόνια, αφού όπως έχει ήδη αναφερθεί, ήταν κάποτε ο μοναδικός λόγος για κάποιον που είχε την οικονομική δυνατότητα να ταξιδέψει (Vukonic, 1998). Σε πολλές μελέτες όπου μετρήθηκαν οι επιπτώσεις του προσκυνηματικού τουρισμού, αυτές αναφέρουν πως στους ιερούς προορισμούς που έχουν ένα ισχυρό ρεύμα προσκυνητών, οι κάτοικοι της επηρεάζονται έντονα από τους προσκυνητές, καθώς υπάρχει μια μορφή αλληλεπίδρασης μεταξύ τους. Και αυτό γιατί οι προσκυνητές κατά την παραμονή τους στον τόπο προορισμού αλλά και στις ενδιάμεσες στάσεις, ανταλλάσσουν απόψεις με τον ντόπιο πληθυσμό, επηρεάζοντας,

τις αξίες και τον τρόπο ζωής των κατοίκων, όσο και τον δικό τους (Gil και Curiel, 2008). Η επαφή λοιπόν, δεν είναι προφανώς μόνο με τα εκκλησιαστικά ιδρύματα και τους τόπους λατρείας, καθώς ένας προσκυνητής κατά την διάρκεια ενός προσκυνήματος έρχεται σε επαφή με αυτό που ονομάζουμε συνολικά την «κοινωνία της περιοχής» (Vijayanand, 2012).

Παράλληλα η τοπική αγορά έχει οικονομικά οφέλη από τους προσκυνητές, διότι ένας προσκυνητής θα πρέπει να ικανοποιήσει τις ανάγκες του στη διατροφή, τη διαμονή και την αγορά προϊόντων (π.χ. αναμνηστικών προϊόντων του προσκυνήματος). Ειδικά στο τελευταίο κομμάτι η πώληση αναμνηστικών προϊόντων φέρνει σημαντικά έσοδα στους τόπους προσκυνήματος όπως για παράδειγμα στον προσκύνημα του Αγίου Ιωάννη της Ασίζης και στο προσκύνημα της Παναγίας Λούρδης στην Γαλλία (Fleischer, 2000). Ένα ακόμα παράδειγμα επίδρασης, είναι το Sulli Karadu χωρίο που λατρεύεται η θεότητα Tamil Nadu στην Ινδία. Εκεί ο προσκυνηματικός τουρισμός παίζει σημαντικό ρόλο στην οικονομική ανάπτυξη και την εξάλειψη έως ένα βαθμό των υπαρχόντων κοινωνικών ανισοτήτων και παρέχει σημαντικά έσοδα στις τοπικές επιχειρήσεις και τον τοπικό πληθυσμό από τις πωλήσεις θεραπευτικής καμφοράς στους προσκυνητές του (Vijayanand, 2012).

Στην Παναγία Λούρδη, που αναφέρθηκε παραπάνω που προσελκύει έναν σημαντικά μεγάλο όγκο τουριστών καθώς την επισκέπτονται 6.000.000 προσκυνητές περίπου τον χρόνο, επιφέρει σημαντικά έσοδα στην πόλη και γενικότερα στις περιοχές γύρω από αυτή. Δηλαδή όπως μπορούμε να αντιληφθούμε, ο προσκυνηματικός τουρισμός σε κάποιες περιπτώσεις, δεν αποφέρει έσοδα και οφέλη μόνο στον τελικό προορισμό, αλλά και στις πόλεις και τα χωριά που είναι στάσεις κατά την διάρκεια της διαδρομής ενός προσκυνητή.

Σημαντικός πόρος εσόδων στα προσκυνήματα του χριστιανικού κόσμου, είναι η παραγωγή εμπορευμάτων και σουβενίρ που πωλούνται στην περιοχή που βρίσκεται ο τόπος προσκυνήματος, όπως καρτ ποστάλ, σουβενίρ με κάποιο ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του μνημείου και διάφορα άλλα προϊόντα. Αυτό μας κάνει να αναρωτηθούμε, εάν η πραγματική θρησκευτική και προσκυνηματική εμπειρία είναι δωρεάν. Φυσικά και δεν είναι και παρόλο που το κόστος αγοράς δεν είναι ιδιαίτερα υψηλό σε πολλά από αυτά τα προϊόντα, ο προσκυνητής θα πληρώσει για αυτά, πολύ περισσότερο από την αξία

κατασκευής τους. Και αυτό γιατί πολύ απλά ο προσκυνητής που θα επισκεφθεί αυτούς τους τόπους, θέλει να κρατήσει την ανάμνηση της επίσκεψης του σε αυτόν τον προσκυνηματικό τόπο, που εκτός από τις προσωπικές αναμνήσεις επιδιώκει να έχει και υλικές.

Επίσης ένας σημαντικός κοινωνιολογικός παράγοντας που παρατηρείται σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως για παράδειγμα στην Λούρδη, είναι η σημαντική σταδιακή αύξηση του πληθυσμού που έρχεται για να διαμείνει μόνιμα στον τόπο αυτό. Τα άτομα αυτά έρχονται στον συγκεκριμένο τόπο, με σκοπό να εργαστούν και να δραστηριοποιηθούν σε αυτόν, δημιουργώντας καινούριες επιχειρήσεις, κυρίως τουριστικές ή ως υπάλληλοι σε ήδη υπάρχουσες επιχειρήσεις (Vijayanand, 2012; Panaligan, 2014).

Ένας ακόμα παράγοντας που ενισχύει στην προσέλκυση μεγαλύτερου αριθμού τουριστών, είναι η διαφήμιση στα μέσα μαζικής ενημέρωσης, όπως και σε ταξιδιωτικές διαδικτυακές ιστοσελίδες. Επίσης σημαντικός παράγοντας που έχει αποδειχθεί ότι αυξάνει την επισκεψιμότητα σε ένα τόπο προσκυνήματος, είναι οι μαρτυρίες για θαυματουργά γεγονότα σε πιστούς που τον επισκέφθηκαν. Αυτό δημιουργεί μεγάλη αύξηση στο αριθμό προσκυνητών και θρησκευτικών τουριστών, καθώς η ανάγκη σε πολλούς από αυτούς να βιώσουν κάτι ανώτερο ή να θεραπευθούν από κάποια ασθένεια αποτελεί ισχυρό κίνητρο που μπορεί να αυξήσει ραγδαία την επισκεψιμότητα ενός τέτοιου τόπου (Vijayanand, 2012; Panaligan, 2014).

Πάντως οι έρευνες στον θρησκευτικό αλλά και στον προσκυνηματικό τουρισμό έχουν στοχεύσει κυρίως στις κοινωνικές επιπτώσεις που προκαλούν αυτά τα δύο είδη, παρά στις οικονομικές επιπτώσεις κάτι που γενικότερα δυσκολεύει την αναζήτηση οικονομικών στοιχείων και την εξεύρεση των οικονομικών επιπτώσεων από αυτά τα είδη τουρισμού (Lois-González R. και Santos X., 2014).

1.8 Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗΣ – ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΣΗΜΑΣΙΑΣ

Η διαχείριση του θρησκευτικού τουρισμού, προϋποθέτει την προστασία και τη διαχείριση των μνημείων που αποτελούν τόπους επίσκεψης ενός θρησκευτικού τουρίστα ή ενός

προσκυνητή, μέσα από την διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Ως όρο της πολιτιστικής διαχείρισης μπορούμε να αναφέρουμε, την φροντίδα, τη συντήρηση και τη διαφύλαξη των υπαρχόντων πόρων πολιτιστικής αξίας, έχοντας ως σκοπό να μπορούν να τις επισκέπτονται και να εκπαιδεύονται από την πολιτιστική κληρονομία οι υπάρχουσες και νεότερες γενιές (Μοίρα, 2008b).

Με σκοπό τα παραπάνω έχει εγκριθεί η Διεθνής διακήρυξη για την διατήρηση και αποκατάσταση των μνημείων και των τόπων αυτών αλλά και η σύμβαση της UNESCO για την πολιτιστική κληρονομιά παγκοσμίως. Ο σκοπός τους δεν είναι να αξιοποιηθούν αυτά τα μνημεία τουριστικά και να υπάρξει οικονομικό όφελος από την επίσκεψη τουριστών σε αυτά, αλλά να διατηρηθούν σε μια αρκετά καλή κατάσταση. Μέσα από την συντήρηση τους, επιχειρείται να υπάρξει μια διαχρονικότητα στην αξιοποίηση τους από τις μελλοντικές γενιές ανθρώπων (Mc Kercher και Du Cros, 2002).

Επίσης σημαντικός σκοπός είναι η κατανόηση της σημασίας του μνημείου, μέσα από το τι μπορεί αυτό να πρεσβεύει, καθώς η διατήρηση δεν έχει από μόνη της κάποιο σκοπό, αλλά πρέπει πάντα να συνδυάζεται με την εκπαίδευση των ανθρώπων που θα το επισκεφθούν. Εξίσου σημαντική είναι και η άυλη πολιτισμική θρησκευτική κληρονομία, με την διατήρηση και μεταβίβαση στις επόμενες γενιές των θρησκευτικών μύθων, εθίμων, δοξασιών, φεστιβάλ και λαϊκών παραδόσεων (Mc Kercher και Du Cros, 2002).

Έτσι οι χώρες και οι τοπικές περιφέρειες, βλέποντας τον σημαντικό αριθμό επισκεπτών που μπορεί να προσελκύσει μια θρησκευτική γιορτή ή μια παράδοση βασισμένη στην θρησκεία, αρχίζουν πλέον σε μεγάλο βαθμό να παρουσιάζουν αυτά τα γεγονότα σαν επίσημα τουριστικά προϊόντα που μπορεί να προσφέρει μια χώρα. Ως παράδειγμα μπορούμε να αναφέρουμε τους εορτασμούς των Χριστουγέννων σε διάφορες χώρες, την λαϊκή παράδοση των ταυρομαχιών στην Παμπλόνα που βασίζονται στον θρησκευτικό εορτασμό του Αγίου Φιρμίνου της Αμιέν και τον σημαντικό πληθυσμό τουριστών που τις επισκέπτονται (Μοίρα, 2009).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

2.1 ΟΙ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΟΙ ΤΟΠΟΙ ΔΙΕΘΝΩΣ ΤΟΥ ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Η θρησκεία είναι ένα αρκετά σημαντικό στοιχείο στην πνευματική ζωή ενός ανθρώπου, καθώς από τα πολύ παλιά χρόνια υπήρχε η αντίληψη σε διαφορετικές κοινωνίες διαφορετικής κουλτούρας της ύπαρξης μιας ανώτερης δύναμης, που την ονόμαζαν Θεό ή Θεούς.

Υπάρχουν αρκετοί τόποι, σημαντικοί και λιγότερο σημαντικοί στο πλήθος προσκυνητών που τους επισκέπτεται κάθε χρόνο. Στο παρόν κεφάλαιο θα παρουσιαστούν πέντε σημαντικά προσκυνήματα διαφόρων θρησκειών που προσελκύουν κάθε χρόνο μεγάλο αριθμό προσκυνητών.

2.1.1 Kumano Kodo (Ιαπωνία)

Εδώ και χίλια χρόνια, το σιντοϊστικό προσκύνημα του Kumano Kodo στην Ιαπωνία, αποτελεί τόπο προσκυνηματικής επίσκεψης στα πρότυπα του Camino de Santiago, που πρόσφατα αδελφοποιήθηκε με αυτό και πολλοί το ονομάζουν «το Camino de Santiago της Ανατολής». Και αυτό γιατί είναι η μόνη διαδρομή μετά το Camino de Santiago που έχει χαρακτηριστεί διαδρομή παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς από την UNESCO το 2004, έντεκα χρόνια μετά την καταχώρηση του Camino de Santiago ως διαδρομή παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς.

Στον τελικό προορισμό μπορεί κάποιος να φτάσει μέσα από πολλές διαδρομές, όπως η Αυτοκρατορική Οδός (Nakahechi), η διαδρομή του βουνού (Kohechi), η παραλιακή διαδρομή (Ohechi) και η δυτική διαδρομή (Iseji). Οι συγκεκριμένες διαδρομές που τις διένυαν αυτοκράτορες, αριστοκράτες και απλοί πολίτες, ήταν αναπόσπαστο κομμάτι της διαδικασίας προσκυνήματος, καθώς κατά την διάρκεια της διαδρομής πραγματοποιούνταν αυστηρές θρησκευτικές τελετές της λατρείας τους, με σκοπό τον εξαγνισμό τους (Tanabe Kumano, 2016).

Σε αυτό το προσκύνημα οι Ιάπωνες λατρεύουν την φύση και πιστεύουν πως οι θεοί ζουν στα βουνά και συγκεκριμένα στο όρος Kumano τα πνεύματα των νεκρών.

Οι διαφορετικές διαδρομές που διαθέτει είναι ένας από τους λόγους που το ταυτίζουν με το Camino de Santiago. Έχει επίσης και άλλα χαρακτηριστικά κοινά με το Camino de Santiago, καθώς κατά την διάρκεια της πεζοπορίας, οι προσκυνητές καταλύουν σε ξενώνες, κατά βάση παραδοσιακούς, στις περιοχές που διασχίζει η διαδρομή. Αυτοί διαφημίζονται διαδικτυακά, ώστε να προτιμηθούν στην επιλογή καταλύματος από τους προσκυνητές, όπως γίνεται και στις πολυάριθμες ιστοσελίδες που αφορούν την τουριστική βιομηχανία που έχει στηθεί γύρω από το Camino de Santiago (Tanabe Kumano, 2016).

Η μεγαλύτερη αίγλη του προσκυνήματος, υπήρξε τον ενδέκατο και δέκατο τρίτο αιώνα καθώς τότε άρχισαν να πιστεύουν πως οι εξουσίες του Βούδα άρχισαν να μειώνονται και οι αντιξοότητες θα αρχίσουν να μεγαλώνουν για τον ιαπωνικό λαό. Θεώρησαν ότι με το να πραγματοποιούν οι Ιάπωνες αυτό το προσκύνημα, θα μπορούσαν να εξιλεωθούν για τις αμαρτίες τους και να αποτρέψουν το τέλος του κόσμου (Robertson, 2016)

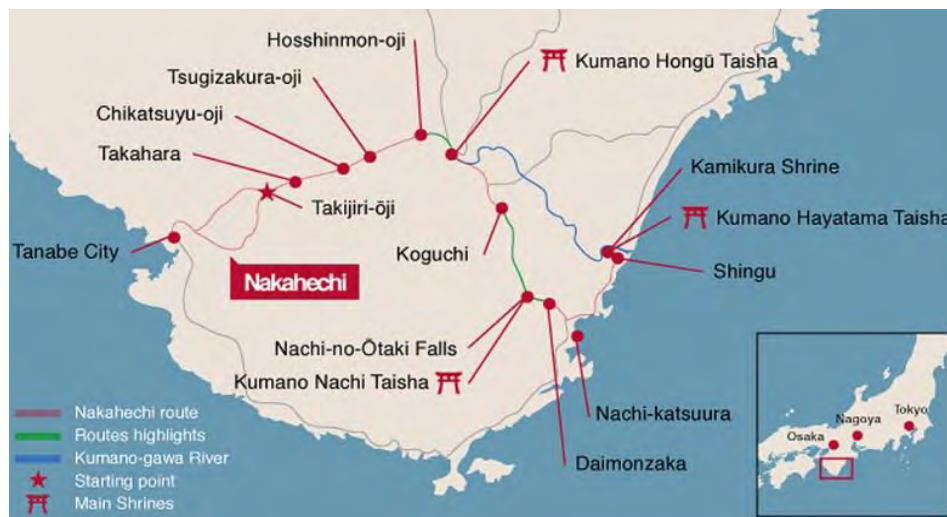
Κατά την διάρκεια αυτών των αιώνων κατασκευάστηκαν οι περισσότεροι ναοί και οι ιερά που βρίσκονται κατά το μήκος της διαδρομής (Marca, 2016). Από τον 16^ο αιώνα άρχισε να είναι προσβάσιμο και για τους ανθρώπους χαμηλότερης κοινωνικής τάξης. Από το 1868 και μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1990, οι διαδρομές και το προσκύνημα του Kumano Kodo είχαν ξεχαστεί. Από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 ξεκίνησαν πάλι να το διαβαίνουν αρκετοί προσκυνητές και το 2004 ανακηρύχτηκε από την UNESCO, ως «ιερή τοποθεσία προσκυνηματικής διαδρομής» και μνημείο παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς (Walk Japan, 2015).

Καθώς η προσκυνηματική διαδρομή του Kumano Kodo και το Camino de Santiago, είναι οι δύο μοναδικές προσκυνηματικές διαδρομές πολιτιστικής κληρονομιάς αναγνωρισμένες από την UNESCO, θεσπίστηκε μέσα από την συνεργασία των φορέων των δύο αυτών διαδρομών, το διπλό πιστοποιητικό προσκυνητή, που για να το αποκτήσει κάποιος θα πρέπει να διασχίσει επιτυχώς και τις δύο προσκυνηματικές διαδρομές (Gavilan, 2016).

Όσον αφορά το φυσικό περιβάλλον, κατά την διάρκεια της διαδρομής, ένας προσκυνητής μπορεί να θαυμάσει την μεγάλη φυσική ομορφιά των περιοχών, καθώς μπορεί να

συναντήσεις, δάση, καταρράκτες και ιαματικές πηγές που κάνουν την όλη διαδρομή εντυπωσιακή κάνοντας κάποιον να νιώσει ότι έρχεται κοντά με την φύση (Gavilan, 2016).

Εικόνα 4. Οι διαδρομές του Kumano Kodo

Πηγή: <https://is.gd/pcyQCK>

Το γραφείο τουρισμού της πόλης Tanabe, μιας από τις πόλεις που συγκεντρώνονται προσκυνητές για να ξεκινήσουν την διαδρομή του Kumano Kodo, αναφέρει πως η καταστροφή της Φουκουσίμα επηρέασε την προσέλευση προσκυνητών καθώς ακυρώθηκαν όλες οι κρατήσεις των ατόμων που θα πραγματοποιούσαν το Kumano Kodo. Σταδιακά όμως η ζήτηση άρχισε να αυξάνει ξανά και πλέον έχει αυξηθεί η ροή προσκυνητών που διανύουν τις διαδρομές του. Τα έσοδα της πόλης από τον τουρισμό του Kumano Kodo ανήλθαν την πρώτη χρονιά μετά την καταστροφή της Φουκουσίμα στις 40.000.000 ιαπωνικά γιέν (δηλ. 330.000 δολάρια ΗΠΑ) και την χρονιά 2014-2015 τα 146.000.000 ιαπωνικά γιέν (δηλ. 1.200.000 δολάρια), σημειώνοντας αύξηση (Wong, 2015).

Εικόνα 5. Προσκυνήτριες του Kumano Kodo με τις παραδοσιακές Ιαπωνικές ενδυμασίες

Πηγή: <http://goo.gl/540vz3>

Εικόνα 6. Φυσικό τοπίο στη διαδρομή του Kumano Kodo

Πηγή: <https://is.gd/UEWAT2>

Στην περιοχή που βρίσκεται η πόλη Tanabe πληθυσμού 80.000 κατοίκων, χρειάστηκε να εργαστούν εθελοντές και άτομα που γνωρίζουν ξένες γλώσσες ώστε να δημιουργήσουν και να διαχειριστούν ένα τοπικό σύστημα κρατήσεων. Οι κάτοικοι στην πλειοψηφία τους δεν γνώριζαν ξένες γλώσσες και δεν μπορούσαν να προωθήσουν τα προϊόντα τους και την

παροχή των υπηρεσιών τους στους επισκέπτες και για αυτό τον λόγο όλη η κοινότητα αποφάσισε την δημιουργία μιας ιστοσελίδας που κάθε επιχείρηση που δραστηριοποιείται στην περιοχή μπορεί να είναι μέλος και να προβάλλεται συνεισφέροντας οικονομικά προς αυτή. Η ιστοσελίδα είναι μεταφρασμένη σε πολλές γλώσσες. Συγκεκριμένα είναι μεταφρασμένη σε Ιαπωνικά, Κινέζικα, Κορεάτικα, Αγγλικά, Γαλλικά και Ισπανικά (Wong, 2015).

Με αυτό τον τρόπο οι ίδιοι οι κάτοικοι της περιοχής, μπόρεσαν να διαχειριστούν την ροή τουριστών και να μπορέσουν να προωθήσουν τα προϊόντα και τις υπηρεσίες τους (Wong, 2015). Με το συγκεκριμένο παράδειγμα μπορούμε να παρατηρήσουμε το πως μπορεί να συντελέσει και ο ίδιος ο προσκυνηματικός τουρισμός, αλλά και η επιχειρηματική ικανότητα και η συνεργασία των επιχειρήσεων στο οικονομικό όφελος των κατοίκων μιας περιοχής.

2.1.2 Παναγία Λούρδη (Γαλλία)

Το προσκύνημα της Παναγίας Λούρδης, βρίσκεται στην πόλη Λούρδη στα νοτιοδυτικά των Πυρηναίων, περιοχή με μεγάλη βλάστηση και πράσινο. Τη διασχίζει ο ποταμός Gave, ενώ νότια την κλείνουν τα βουνά της οροσειράς των Πυρηναίων και τη χωρίζουν από την Ισπανία.

Εικόνα 7. Η τοποθεσία της Λούρδης

Πηγή: <https://goo.gl/02Vxg3>

Αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα χριστιανικά προσκυνήματα του κόσμου. Εκεί οι προσκυνητές επιθυμούν να επισκεφθούν το σπήλαιο, όπου η Παναγία το 1858 εμφανίστηκε μπροστά σε ένα κορίτσι που ονομάζονταν Bernadette Soubirous και την διέταξε να πει νερό από μια πηγή που της υπέδειξε. Της ανέφερε πως, οι άνθρωποι πίνοντας από αυτή την πηγή θα εξαγνίζονται από τις αμαρτίες τους. Γύρω από την σπηλιά όπου το μικρό κορίτσι είδε την Παναγία, υπάρχουν τρεις εκκλησίες που χτίστηκαν κατά την διάρκεια των χρόνων. Επίσης χτίστηκαν αίθουσες για συνέδρια, χώροι για να υποδεχτούν και να φιλοξενήσουν προσωρινά τους προσκυνητές, παρεκκλήσια για προσευχή και εξομολόγηση (Κοκκαλάκη, 2008).

Η Παναγία Λούρδη, είναι ένα προσκύνημα τελευταίας ελπίδας για ανθρώπους που υποφέρουν από σοβαρές και χρόνιες ασθένειες και αναπηρίες και περιμένουν να βιώσουν ένα θαύμα που θα τους θεραπεύσει. Επίσης σημαντικό για αυτά τα άτομα είναι να ακούσουν τουλάχιστον αφηγήσεις για κάποιο από τα πολλά θαύματα που πραγματοποιήθηκαν στο παρελθόν, ώστε να πάρουν δύναμη και να αποκτήσουν ελπίδα για την πορεία της ασθένειας τους (France this Way, c2016).

Εικόνα 8. Ο τόπος του προσκυνήματος

Πηγή: Λεόντειο Λύκειο, (2008), Λούρδη 1858 – 2008, 150 χρόνια από τις εμφανίσεις της Παναγίας

Τα σύμβολα της Λούρδης είναι: α) Το σπήλαιο που εμφανίστηκε η Παναγία στο μικρό κορίτσι, όπου υπάρχει ένα άγαλμα της Παναγίας από το 1864 με την φράση «Είμαι η Αμύαντος Σύλληψη», φράση που είπε η Παναγία στο μικρό κορίτσι, όταν την ρώτησε για

το ποια είναι. Από το 1955 στο σπήλαιο έχει προστεθεί μια Αγία Τράπεζα για να τελούνται λειτουργίες στον χώρο του σπηλαίου (Κοκκαλάκη, 2008).

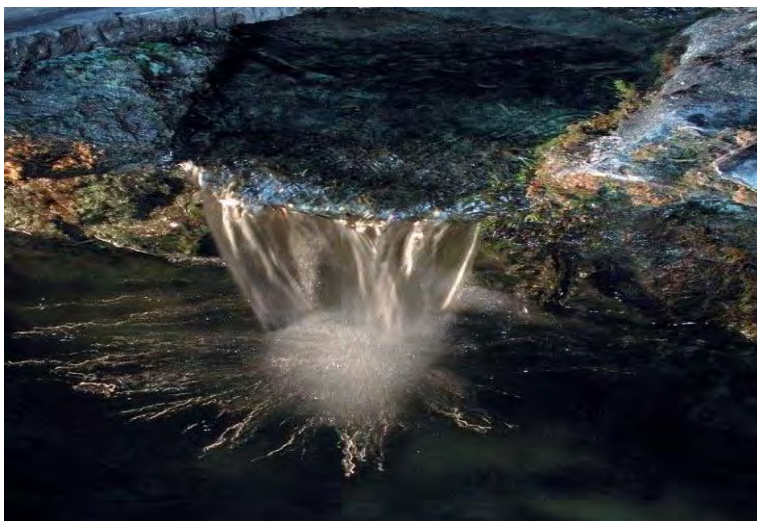
Εικόνα 9. Λειτουργία του Πάπα στην Αγία Τράπεζα στο σπήλαιο της Λούρδης

Πηγή: <https://is.gd/TTTov3>

β) Τα κεριά που παραμένουν αναμμένα καθ' όλη την διάρκεια της ημέρας και της νύχτας και συμβολίζουν την Ανάσταση του Ιησού (γι' αυτό είναι λευκού χρώματος) και σε εκείνο το σημείο πραγματοποιούνται οι δεήσεις και οι προσευχές των πιστών και των κληρικών. γ) Η πηγή του νερού που είχε υποδείξει στο μικρό κορίτσι η Παναγία να πιεί νερό. Το νερό της πηγής αναβλύζει συνεχώς και τροφοδοτεί και εξωτερικές βρύσες που και από αυτές οι προσκυνητές μπορούν να πιούν νερό ή να πλυθούν, ώστε να εξαγνιστούν και να καθαρίσουν από τις αμαρτίες τους ως ένδειξη μετάνοιας. δ) Η λιτανεία που γίνεται κάθε βράδυ από τον Απρίλιο μέχρι τον Οκτώβριο, όπου ψέλνουν το Ροδάριο, με τους πιστούς να ακολουθούν την λιτανεία κρατώντας λευκά κεριά (Κοκκαλάκη, 2008).

Εικόνα 10. Η πηγή που υπέδειξε η Παναγία στο μικρό κορίτσι

Πηγή: <https://is.gd/14RmWI>

Εικόνα 11. Η λιτανεία

Πηγή: <https://is.gd/P8okw1>

Αυτό το προσκύνημα έχει ακμάσει και είναι ένας σημαντικός προορισμός και μια σημαντική τουριστική βιομηχανία για την περιοχή, καθώς πολλά εκατομμύρια επισκέπτες – προσκυνητές το επισκέπτονται κάθε χρόνο. Υπολογίζονται περίπου στα 6.000.000 επισκέπτες ετησίως. Η πόλη είναι ένα σημαντικό τουριστικό θέρετρο, με 220 ξενοδοχεία, η δεύτερη πόλη σε αριθμό ξενοδοχείων στη χώρα μετά το Παρίσι (France this Way, c2016).

Η περιοχή χαρακτηρίζεται από φυσική ομορφιά και τοπίο. Στην περιοχή ένας προσκυνητής μπορεί εκτός από το προσκύνημα, να επισκεφθεί το σπίτι που διέμενε η μικρή Bernadette,

να κάνει εκδρομές για αναρρίχηση και πεζοπορία στα Πυρηναία ή να ανεβεί με το τελεφερίκ στο Le Pic du Jer, όπου βρίσκεται ένας μεγάλος σταυρός στα 1000 μέτρα υψόμετρο. Επίσης ένας επισκέπτης μπορεί να ασχοληθεί και με δραστηριότητες όπως, το ψάρεμα, θαλάσσια σπορ όπως η ιστιοπλοΐα, η κωπηλασία και το θαλάσσιο ποδήλατο, η ορεινή ποδηλασία, η ιππασία και το γκολφ. Επίσης μπορεί να πραγματοποιήσει και πιο οικογενειακές δραστηριότητες, όπως πικνίκ και γαστρονομικό τουρισμό, καθώς διαθέτει αρκετά εστιατόρια (France this Way, c2016).

Γενικότερα όμως, είναι ένας προορισμός που η φήμη του τον χαρακτηρίζει προορισμό θρησκευτικού και προσκυνηματικού τουρισμού και η κύρια τουριστική ροή επισκεπτών έρχεται για θρησκευτικούς λόγους.

2.1.3 Η Παναγία Γουαδελούπη (Μεξικό)

Η Παναγία Γουαδελούπη, είναι μια μορφή της Παναγίας που λατρεύεται στις χώρες της Λατινικής Αμερικής. Σύμφωνα με την ρωμαιοκαθολική χριστιανική πίστη, η Παναγία εμφανίστηκε στον Αζτέκι της καταγωγής Juan Diego (που στα σύγχρονα χρόνια ανακηρύχτηκε και αυτός Άγιος της Ρωμαιοκαθολικής εκκλησίας), καθώς αυτός πήγαινε από το χωριό του στην πόλη του Μεξικό στις 12 Δεκεμβρίου του 1531 (ημέρα που γιορτάζεται η γιορτή της Παναγίας Γουαδελούπης). Μιλώντας του στην γλώσσα των Αζτέκων τα Ναχουάτλ του ζήτησε να χτίσει μια εκκλησία σε εκείνο τον τόπο (Sancta). Για να πειστεί ο τοπικός επίσκοπος και να διατάξει την δημιουργία ενός ναού, η Παναγία ξαναεμφανίστηκε στον Juan Diego τον χειμώνα και τον διέταξε να μαζέψει λουλούδια. Όταν παρουσίασε τα λουλούδια στον επίσκοπο, έπεσε ο μανδύας του (tilma) και ταυτόχρονα μια εικόνα της Παναγίας και η μορφή της αποτυπώθηκε πάνω στον μανδύα.

Αυτό το γεγονός, συν τα λουλούδια που μάζεψε ενώ ήταν χειμώνας, θεωρήθηκαν θαύματα και ο επίσκοπος διέταξε την ανέγερση ενός ναού αφιερωμένο στην Παναγία, που ονομάστηκε Παναγία Γουαδελούπη. Σε αυτό το θαύμα βάσισαν οι Ισπανοί ιεραπόστολοι το κήρυγμα τους στον αυτόχθονα Αζτέκικο πληθυσμό, ώστε οι τελευταίοι να ασπαστούν τον χριστιανισμό. Η Παναγία Γουαδελούπη στις εικόνες παρουσιάζεται να έχει δέρμα πιο σκούρο, σε σχέση με την ευρωπαϊκή μορφή που δίνουν οι χριστιανικές εκκλησίες της

Ευρώπης και των ΗΠΑ, θέλοντας να την έχουν υπέρμαχο στον αγώνα των δικαιωμάτων των ιθαγενών στην ήπειρο της Αμερικής.

Εικόνα 12. Η εικόνα της Παναγίας Γουαδελούπης

Πηγή: <https://is.gd/1TgTzF>

Σήμερα υπάρχουν δύο εκκλησίες, η παλιά βασιλική και η νέα βασιλική. Η παλιά βασιλική κτίστηκε το 1536 και την διετία 1974 – 1976 κτίστηκε η νέα βασιλική σε εντελώς διαφορετικό αρχιτεκτονικό σχήμα που μοιάζει περισσότερο με κυκλικό γήπεδο. Η σύγχρονη βασιλική ουσιαστικά κατασκευάστηκε γιατί στην παλιά βασιλική το πλήθος των προσκυνητών έφτανε σε πολύ μεγαλύτερα μεγέθη από όσα μπορούσε να φιλοξενήσει. Ένας ακόμα λόγος για την δημιουργία της νέας βασιλικής, ήταν ότι στην παλιά βασιλική, προκαλούνταν φθορές στον χώρο από το υπεράριθμο πλήθος (Sacred Destinations, c2016).

Εικόνα 13. Η παλιά βασιλική της Παναγίας Γουαδελούπης του 1536

Πηγή: <http://goo.gl/mrPytx>

Εικόνα 14. Η νέα βασιλική της Παναγίας Γουαδελούπης του 1976

Πηγή: <http://goo.gl/pFhaH7>

Το προσκύνημα είναι εξαιρετικά δημοφιλές και προσελκύει εκατομμύρια προσκυνητών κάθε χρόνο, αν και η μεγαλύτερη προσέλευση γίνεται στις 12 Δεκεμβρίου, την ημέρα που γιορτάζει η Παναγία Γουαδελούπη. Πολλοί προσκυνητές επισκέπτονται το προσκύνημα, με την ελπίδα η Παναγία να τους θεραπεύσει από ασθένειες. Την ημέρα της γιορτής της Παναγίας στους γύρω χώρους πραγματοποιούνται διάφορες μουσικοχορευτικές εκδηλώσεις (Sacred Destinations, c2016).

Το 2011, οι προσκυνητές στην Παναγία Γουαδελούπη, ανήλθαν στα 20.000.000 άτομα και ήταν το δεύτερο προσκύνημα παγκόσμια σε προσέλευση προσκυνητών (Alliance of Religions and Conservation, 2012).

2.1.4 Μέκκα – Προσκύνημα Χάτζ (Σαουδική Αραβία)

Στη Μέκκα, μια πόλη της Σαουδικής Αραβίας που θεωρείται η ιερότερη πόλη του μωαμεθανικού κόσμου, βρίσκεται το σημαντικότερο προσκύνημα των μωαμεθανών πιστών. Στη Μέκκα γεννήθηκε, ο προφήτης Μωάμεθ και σύμφωνα με την μωαμεθανική πίστη, στη Μέκκα δόθηκε από τον Θεό, το κοράνι, το ιερό βιβλίο της πίστης τους, το 610 μ.Χ. Κάθε μωαμεθανός πιστός, που διαθέτει οικονομική και φυσική κατάσταση ικανή να πραγματοποιήσει το προσκύνημα, σύμφωνα με την ισλαμική πίστη πρέπει να επισκεφθεί την Καάμπα, ένα οικοδόμημα εσωτερικά του τζαμιού Μασγίντ αλ Χαράμ που βρίσκεται στη Μέκκα, μια φορά τουλάχιστον στη ζωή του την περίοδο που πραγματοποιείται το προσκύνημα Χάτζ (Βουρονίκου, 2012).

Μετά την ολοκλήρωση του προσκυνηματος, οι προσκυνητές αποκτούν την ιδιότητα του Χάτζ. Κατά την διάρκεια του, οι προσκυνητές, συμμετέχουν σε προσευχές και ζητούν συγχώρεση για τις αμαρτίες τους. Το προσκύνημα Χάτζ είναι αρκετά παλιό και ξεκίνησε τον 7 αιώνα μ.Χ. Οι επίσημες τελετές Χάτζ διαρκούν πέντε συγκεκριμένες ημέρες κάθε χρόνο και οι προσκυνητές μπορεί να μείνουν μέχρι και ένα μηνά στη Μέκκα. Οι πιστοί μπορούν να κάνουν ένα μικρό προσκύνημα στη Μέκκα καθ' όλο το χρόνο, όμως το προσκύνημα Χάτζ, πραγματοποιείται πάντα συγκεκριμένα από την 8η έως 12η ημέρα του τελευταίου μήνα του σεληνιακού ισλαμικού ημερολογίου (Clingsmith και άλλοι, 2008).

Εικόνα 15. Η Μέκκα κατά το προσκύνημα Χάτζ

Πηγή: <http://goo.gl/zyEBEc>

Το πολύ μεγάλο πλήθος των προσκυνητών, που κατάγονται από διάφορα έθνη, προκαλεί την αλληλεπίδραση και την ανταλλαγή απόψεων μεταξύ των προσκυνητών. Αυτό γίνεται, καθώς κάθε μωαμεθανική ομάδα διαφορετικής εθνικότητας, έχει διαφορετικά χαρακτηριστικά στον τρόπο λατρείας. Εκεί ένας προσκυνητής μπορεί να βιώσει τις διαφορές στην κουλτούρα κάθε εθνοτικής ομάδας καθώς κάθε ομάδα ανάλογα την χώρα που προέρχεται, μπορεί να πράττει κάτι που δεν επιτρέπεται στην δικιά τους χώρα. Για παράδειγμα οι Πακιστανοί μωαμεθανοί, που σύμφωνα με την δικιά τους παράδοση οι άντρες και οι γυναίκες επιβάλλεται να προσεύχονται σε διαφορετικούς χώρους, κατά την διάρκεια του προσκυνήματος Χάτζ γίνεται ομαδική προσευχή και των δύο φύλων (Clingingsmith και άλλοι, 2008).

Οι προσκυνητές διανύουν τουλάχιστον 80 χιλιόμετρα και το μεγαλύτερο μέρος πρέπει να το διανύουν με τα πόδια. Το οικονομικότερο κόστος κατ' άτομο για το σύνολο του ταξιδιού είναι περίπου 2.000 δολάρια (Clingingsmith και άλλοι, 2008). Το προσκύνημα Χάτζ στην Μέκκα, το 2011, προσέλκυσε 2,3 εκατομμύρια προσκυνητές και ήταν το 13^ο προσκύνημα παγκόσμια σε πλήθος προσκυνητών (Alliance of Religions and Conservation, 2012).

2.1.5 Δυτικό τοίχος (Ισραήλ)

Το Δυτικό τοίχος ή τοίχος των δακρύων, (Ha-Kotel Ha-Ma'aravi στα εβραϊκά), που βρίσκεται στην παλιά πόλη της Ιερουσαλήμ, είναι ένας τόπος προσευχής και προσκυνήματος για τους Εβραίους. Το τοίχος αυτό είναι ότι έχει απομείνει από τον δεύτερο ναό της Ιερουσαλήμ, που θεωρείται το μοναδικό ιερό σημείο που δεν καταστράφηκε από τους Ρωμαίους το 70 μ.Χ. και χρονολογείται από τον 2^ο αιώνα π.Χ.

Το τοίχος αποτελεί τόπο διαμάχης με τους Άραβες μωαμεθανούς, καθώς αυτό περιβάλλει το μεγαλύτερο μέρος του τζαμιού Al Aqsa, καθώς αμφισβητείται και από τις δυο πλευρές για το ποιος πρέπει να έχει πρόσβαση στον χώρο. Ονομάζεται τοίχος των δακρύων καθώς οι Εβραίοι θρηνούν για την καταστροφή του ναού και προσεύχονται για την αποκατάσταση του. Πολλοί ταξιδεύουν για να προσκυνήσουν και να αφήσουν ένα χαρτάκι με τις ευχές τους με την ελπίδα ότι θα πραγματοποιηθούν (Encyclopaedia Britannica, 2015).

Εικόνα 16. Το Δυτικό τοίχος στην Ιερουσαλήμ

Πηγή: <http://goo.gl/HNQ0cn>

Σύμφωνα με την στατιστική υπηρεσία του Ισραήλ, είναι το μνημείο με την μεγαλύτερη προσέλευση τουριστών στη χώρα, με ποσοστό 74% και το 2011 το επισκέφθηκαν 6 εκατομμύρια προσκυνητές (Israel Ministry of Foreign Affairs, 2015; Alliance of Religions and Conservation, 2012).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΙΣΠΑΝΙΑ & ΤΗΝ ΓΑΛΙΚΙΑ

3.1 Η ΙΣΠΑΝΙΑ – ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Το Βασίλειο της Ισπανίας (Reino de España), όπως είναι επίσημα η ονομασία του κράτους, βρίσκεται στην νοτιοδυτική Ευρώπη και καταλαμβάνει το μεγαλύτερο μέρος της Ιβηρικής χερσονήσου. Το βόρειο τμήμα της χώρας ορίζεται από τον Βискаϊκό κόλπο και χωρίζεται από την Γαλλία από την οροσειρά των Πυρηναίων και δυτικά συνορεύει με την Πορτογαλία. Η έκταση της χώρας είναι 504.782 τετραγωνικά χιλιόμετρα και έχει πληθυσμό 46.815.916 (Country Reports, c2016; Instituto Nacional de Estadística, 2012). Διοικητικά αποτελεί ένα κράτος με 17 αυτόνομες κοινότητες και 2 αυτόνομες πόλεις. Αυτές είναι: Η Ανδαλουσία, η Αραγωνία, η Αστούρια, οι Βαlearίδες Νήσοι, η Βαλένθια, η Γαλικία, η Εξτρεμαδούρα, η Θεούτα, οι Κανάριοι Νήσοι, η Καντάβρια, η Καστίλη και Λεόν, η Καστίλη-Λα Μάντσα, η Καταλονία, η Μαδρίτη, η Μελίγια, η Μούρθια, η Ναβάρρα, η Λα Ριόχα και η Χώρα των Βάσκων. Επίσημη γλώσσα της χώρας είναι η Ισπανική και θρησκευτικά το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού είναι Ρωμαιοκαθολικοί Χριστιανοί (Country Reports, c2016).

Εικόνα 17. Ο χάρτης των Αυτόνομων Κοινοτήτων του Ισπανικού Βασιλείου

Πηγή: <https://goo.gl/atCYxO>

3.1.1 Ο τουρισμός στην Ισπανία

Ο τουρισμός είναι σημαντικός τομέας για την Ισπανία καθώς είναι ο κορυφαίος τουριστικός προορισμός για τουρίστες που είναι μόνιμοι κάτοικοι χωρών εντός Ευρωπαϊκής Ένωσης. Είναι τρίτη παγκοσμίως στον αριθμό των διανυκτερεύσεων ξένων τουριστών και τα έσοδα του τουρισμού, αποτελούν το 10% του εγχώριου ΑΕΠ (Instituto de Estudios Turísticos, 2013).

Η μορφή τουρισμού που έχει αναπτυχθεί κατά κύριο λόγο στην Ισπανία είναι, ο μαζικός τουρισμός, ο τουρισμός κρουαζιέρας, ο αγροτουρισμός και ο θαλάσσιος τουρισμός καθώς οι παραλίες και το υδάτινο στοιχείο υπάρχει σε μεγάλο βαθμό στην χώρα. Επίσης έχει αρκετά ανεπτυγμένο πολιτιστικό τουρισμό, καθώς η Ισπανία είναι μια χώρα που είναι από τις πιο πλούσιες σε μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς. Συγκεκριμένα υπάρχουν 44 τοποθεσίες που έχουν ανακηρυχθεί παγκόσμια μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς και από αυτά, τα τρία είναι φυσικά μνημεία και τα 2 είναι μικτά, δηλαδή και πολιτιστικά και φυσικά μνημεία (UNESCO, c2016a). Επίσης είναι προορισμός και γαστρονομικού τουρισμού, παρότι δεν είναι πρωταρχικός λόγος για την επίσκεψη στην Ισπανία, συνεπικουρεί και ενισχύει το τουριστικό προϊόν. Η γαστρονομία της Ισπανίας πρεσβεύει την μεσογειακή διατροφή και έχει πολύ γνωστές γαστρονομικές επιλογές, όπως η παέγια, το γκασπάτσο και το χαμόν ιμπέρικο.

Εικόνα 18. Οι δέκα κορυφαίοι προορισμοί εντός Ευρωπαϊκής Ένωσης για το 2013

	Nights in country	Share (%)
EU-28 (*)	1 207.3	100.0
Top 10	1 041.6	86.3
1 Spain	259.6	21.5
2 Italy	186.9	15.5
3 France	130.9	10.8
4 United Kingdom (*)	105.5	8.7
5 Austria	78.1	6.5
6 Germany	74.8	6.2
7 Greece	74.7	6.2
8 Croatia	61.1	5.1
9 Portugal	35.6	3.0
10 Netherlands	34.4	2.9

(*) Estimate made for the purpose of this publication, based on available data.

(*) 2013.

Source: Eurostat (online data code: tour_occ_ninat)

Πηγή: Eurostat, διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/J4ccld>

Οι περιοχές προορισμού των τουριστών στην Ισπανία, σύμφωνα με την ετήσια τουριστική έκθεση του 2014 του Ινστιτούτου Τουριστικών Μελετών της χώρας, είναι η Καταλονία με 25,9%, τα Κανάρια Νησιά με 17,7%, οι Βαlearίδες Νήσοι με 17,5%, η Ανδαλουσία με 13,1%, η κοινότητα της Βαλένθια με 9,6% και η Μαδρίτη με 7% (Instituto Nacional de Estadística, 2015g).

Ο εισερχόμενος τουρισμός, έχει κάθε χρόνο αυξητικές τάσεις, εκτός του 2008 και 2009 που είχε πτωτικές τάσεις, που ίσως συνδέεται με την έναρξη της οικονομικής ύφεσης στην Ευρώπη. Από το 2011 σημειώνονται αυξητικές τάσεις και το 2014 η Ισπανία να δέχεται 64.990.000 τουρίστες.

Πίνακας 1. Αριθμός εισερχόμενων τουριστών στην Ισπανία

ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΙΣΕΡΧΟΜΕΝΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ ΣΤΗΝ ΙΣΠΑΝΙΑ	
ΕΤΟΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ
1998	41.892.000
2000	50.331.000
2005	55.914.000
2007	58.666.000
2008	57.192.000
2009	52.178.000
2010	52.677.000
2011	56.700.000
2012	57.900.000
2013	60.600.000
2014	64.990.000

Πηγή: Instituto Nacional de Estadística (2015f) *Movimientos turísticos en fronteras (FRONTUR): Entradas de turistas según país de residencia: Años diferentes*, επεξεργασία ιδία

Από τις ευρωπαϊκές χώρες προέλευσης, η χώρα με τον μεγαλύτερο αριθμό τουριστών στην Ισπανία για το 2014, είναι οι τουρίστες από το Ηνωμένο Βασίλειο με 15.000.668 άτομα, η Γαλλία με 10.598.974 τουρίστες, η Γερμανία με 10.420.411 τουρίστες και η Ιταλία με 3.680.944 τουρίστες. Από τις ΗΠΑ, ήρθαν στην Ισπανία 1.216.922 τουρίστες και από την Λατινική Αμερική 1.698.969 τουρίστες. Όπως παρατηρούμε και στον πίνακα 2, το

μεγαλύτερο πλήθος τουριστών προέρχεται από Ευρωπαϊκές χώρες (Instituto de Estudios Turísticos, 2015).

Πίνακας 2. Χώρες προέλευσης τουριστών στην Ισπανία (έτος 2014)

ΧΩΡΑ	ΣΥΝΟΛΟ	%	ΕΤΗΣΙΟΣ ΡΥΘΜΟΣ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ %
ΗΝ.ΒΑΣΙΛΕΙΟ	15.000.668	23,1%	4,7
ΓΑΛΛΙΑ	10.598.974	16,3%	11,1
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	10.420.411	16%	5,7
ΙΤΑΛΙΑ	3.680.944	5,7%	14,1
ΟΛΛΑΝΔΙΑ	2.764.634	4,3%	5,7
ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ	1.876.367	2,9 %	11,7
ΗΠΑ	1.216.922	1,9 %	1,9
ΙΑΠΩΝΙΑ	475.054	0,7%	23,4
ΚΑΝΑΔΑΣ	216.375	0,3 %	-11,8
ΥΠΟΛΟΙΠΗ ΕΥΡΩΠΗ	14.693.379	-	-
ΛΑΤΙΝΙΚΗ ΑΜΕΡΙΚΗ	1.698.969	-	-
ΥΠΟΛΟΙΠΟΣ ΚΟΣΜΟΣ	2.296.248	-	-

Πηγή: Instituto Nacional de Estadística (2015e) *Movimientos turísticos en fronteras (FRONTUR): Entradas de turistas según país de residencia: Año 2014*, επεξεργασία ιδία

Η χώρα με τον μεγαλύτερο ετήσιο θετικό ρυθμό μεταβολής στον αριθμό τουριστών που πηγαίνουν στην Ισπανία, είναι η Ιαπωνία με 23,4% σε σχέση με το 2013 και 475.054 τουρίστες.

Όσον αφορά τις δαπάνες των τουριστών στην Ισπανία, το έτος 2014 ανήλθαν στις 63.035 εκατομμύρια ευρώ, με αύξηση 6,4% σε σχέση με το 2013. Οι Βρετανοί τουρίστες πραγματοποίησαν τις μεγαλύτερες δαπάνες με 12.747 εκατομμύρια ευρώ, ακολούθησαν οι Γερμανοί με 10.023 εκατομμύρια ευρώ και τρίτοι ήταν οι Γάλλοι με 6.538 εκατομμύρια ευρώ. Την μεγαλύτερη μέση ημερήσια δαπάνη την πραγματοποίησαν τουρίστες του υπόλοιπου κόσμου (π.χ. Ασιατικές χώρες, Ρωσία) με 210 ευρώ ανά ημέρα και την μικρότερη οι Γάλλοι τουρίστες με 82 ευρώ την ημέρα. Την μεγαλύτερη συνολική μέση

δαπάνη την έκαναν τουρίστες από τις υπόλοιπες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης που δεν μετρήθηκαν ανεξάρτητα στις έρευνες αυτές με 2.341 ευρώ και την μικρότερη οι Πορτογάλοι τουρίστες με 430 ευρώ (Instituto Nacional de Estadística, 2015e).

Όσον αφορά τις δαπάνες των τουριστών ανάλογα τον σκοπό που έρχονται στην Ισπανία, κυρίαρχοι και με μεγάλη διαφορά, είναι η ψυχαγωγία, η αναψυχή και οι διακοπές, δείχνοντας έτσι ότι η Ισπανία είναι ένας προορισμός που επιλέγεται από την πλειοψηφία των τουριστών για τέτοιους σκοπούς.

Η συνολική δαπάνη των τουριστών για «ψυχαγωγία, αναψυχή, διακοπές» είναι 54.318 εκατομμύρια ευρώ, την ώρα που οι συνολικές δαπάνες όλων των τουριστών είναι 63.035 εκατομμύρια ευρώ. Όμως στην μέση ημερήσια δαπάνη, οι τουρίστες που επισκέπτονται την Ισπανία για επαγγελματικούς σκοπούς, έχουν την μεγαλύτερη ημερήσια δαπάνη με 163 ευρώ. Τέλος στην συνολική ατομική μέση δαπάνη οι σπουδαστές έχουν την μεγαλύτερη με 1.860 εκατομμύρια ευρώ, όπως και την μέση διαμονή σε ημέρες στην Ισπανία με 22 ημέρες (Instituto Nacional de Estadística, 2015c).

Πίνακας 3. Δαπάνες τουριστών ανάλογα τον σκοπό ταξιδιού (έτος 2014)

	ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΔΑΠΑΝΗ		ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΑΤΟΜΙΚΗ ΜΕΣΗ ΔΑΠΑΝΗ		ΗΜΕΡΗΣΙΑ ΜΕΣΗ ΔΑΠΑΝΗ		ΜΕΣΗ ΔΙΑΜΟΝΗ	
	€ ΣΕ ΕΚΑΤΟΜΜΥΡΙΑ	ΜΕΤΑΒΟΛΗ %	€	ΜΕΤΑΒΟΛΗ %	€	%	ΗΜΕΡΕΣ	ΜΕΤΑΒΟΛΗ %
ΣΥΝΟΛΟ	63.035	6,4	971	- 0,6	109	0,2	9	-0,9
ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ ΑΝΑΨΥΧΗ ΔΙΑΚΟΠΕΣ	54.318	6,2	967	-0,6	109	-0,3	9	-0,3
ΕΡΓΑΣΙΑ / ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ	4.273	0,8	991	-4,8	163	-1,0	6	-3,9
ΣΠΟΥΔΕΣ	1.863	22,5	1.860	3,1	86	21,5	22	-15,1
ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΙ	1.903	6,7	750	-2,8	76	-0,6	10	-2,2
ΑΛΛΟΙ	678	15,6	758	12,2	119	7,1	6	4,8

Πηγή: Instituto Nacional de Estadística (2015c) *Encuesta de gasto turístico: Gasto de los turistas según motivo del viaje: Año 2014*, επεξεργασία ιδία

Τέλος, ένας πίνακας που ενδιαφέρει και την μελέτη περίπτωσης περισσότερο, είναι ο πίνακας 4 με τις δαπάνες των πεζοπόρων ανά αυτόνομη κοινότητα. Έχει ενδιαφέρον, καθώς οι πεζοπόροι του Camino de Santiago ανήκουν σε αυτή την κατηγορία και θα ενδιέφερε την παρούσα εργασία, μια γενικότερη συνολική εικόνα για την Ισπανία σε αυτόν τον τομέα. Περισσότερο όμως στην αυτόνομη κοινότητα της Γαλικίας που ανήκει η πόλη του Santiago de Compostela.

Πίνακας 4. Δαπάνες πεζοπόρων σε κάθε αυτόνομη κοινότητα (έτος 2014)

	ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΔΑΠΑΝΗ		ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΜΕΣΗ ΔΑΠΑΝΗ ΑΝΑ ΑΤΟΜΟ	
	€	ΜΕΤΑΒΟΛΗ %	€	ΜΕΤΑΒΟΛΗ %
ΚΑΤΑΛΟΝΙΑ	1.669.000.000	-12,9	125,5	-13,2
ΕΞΤΡΕΜΑΛΟΥΡΑ	123.900.000	30,2	63,5	5,2
ΓΑΛΙΚΙΑ	383.500.000	-8,5	93,6	-2,0
ΜΑΔΡΙΤΗ	1.766.100.000	0,4	516,7	-2,1
ΧΩΡΑ ΤΩΝ ΒΑΣΚΩΝ	757.400.000	3,5	80,8	6,5
ΥΠΟΛΟΙΠΕΣ ΑΥΤΟΝΟΜΕΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ	1.781.300.000	-9,9	176,8	-7,4

Πηγή: Instituto Nacional de Estadística (2015b) *Encuesta de gasto turístico: Gasto de los excursionistas según destino: Año 2014*, επεξεργασία ίδια

Όπως βλέπουμε από τον πίνακα 4, η συνολική δαπάνη των τουριστών που πραγματοποιούν μορφές τουρισμού που βασίζονται στην πεζοπορία, όπως για παράδειγμα ο περιπατητικός τουρισμός, ο τουρισμός αναρρίχησης και ο προσκυνηματικός τουρισμός σε κάποια προσκυνηματική διαδρομή κ.α. Αυτές οι δαπάνες ανέρχονται σε 1 δις και 699 εκατομμύρια ευρώ. Στην αυτόνομη περιοχή της Γαλικίας που ανήκει διοικητικά η πόλη του Santiago de Compostela η συνολική δαπάνη ανέρχεται σε 383,5 εκατομμύρια ευρώ και η μέση συνολική δαπάνη ανά άτομο στα 93,6 ευρώ. Είναι αρκετά μικρότερη σε σχέση με την μέση συνολική δαπάνη των άλλων μορφών τουρισμού, όπως είδαμε και στον πίνακα με τις άλλες μορφές τουρισμού.

Αυτό μπορούμε να το βασίσουμε στο ότι οι πεζοπόροι που βρίσκονται στην Γαλικία, στο μεγαλύτερο ποσοστό τους πραγματοποιούν την διαδρομή του Camino de Santiago.

Βέβαια αυτό **δεν σημαίνει** ότι ένα άτομο ξοδεύει χρήματα μόνο σε μία περιοχή, καθώς ένας πεζοπόρος προσκυνητής για να φτάσει στον τελικό προορισμό του διασχίζει **περισσότερες από μία** Αυτόνομες Κοινότητες.

Όπως θα αναλυθεί και παρακάτω οι προσκυνητές του Camino de Santiago δεν είναι τουρίστες που δαπανούν πολλά χρήματα, καθώς η συμπεριφορά τους καταδεικνύει έναν λιτό και φθηνό τρόπο ζωής κατά την διάρκεια της προσκυνηματικής διαδρομής. Δύο ακόμα περιοχές που πρέπει να παρατηρηθούν στον παραπάνω πίνακα είναι η Χώρα των Βάσκων και η Εξτρεμαδούρα που είναι περιοχές που διασχίζονται από τους προσκυνητές, σε διαφορετικά caminos, η πρώτη στο Camino del Norte και το Camino Francés και η δεύτερη στην Vía de la Plata, έχουν ακόμη χαμηλότερη μέση συνολική δαπάνη.

Είναι μια πρώτη γενική εικόνα, χωρίς βέβαια να μπορεί να μας δώσει κάτι πολύ συγκεκριμένο για την μελέτη περίπτωσης της παρούσας διατριβής, καθώς αργότερα θα μελετηθεί πιο συγκεκριμένα το φαινόμενο.

Συμπερασματικά, βάσει όλων των παραπάνω, μπορούμε να διαπιστώσουμε πως η Ισπανία είναι μια χώρα με μεγάλο αριθμό τουριστών. Κυρίως βασίζεται στο τουρισμό για σκοπούς διακοπών και ψυχαγωγίας, αλλά και σε ένα ανερχόμενο είδος τον αγροτουρισμό. Οι βασικότερες χώρες προέλευσης των τουριστών της Ισπανίας, είναι ευρωπαϊκές και αυτές είναι το Ηνωμένο Βασίλειο, η Γαλλία, η Γερμανία και η Ιταλία.

Τέλος όσον αφορά τις δαπάνες, οι τουρίστες δαπανούν μεγαλύτερα ποσά σε σχέση με τους πεζοπόρους, με τους τελευταίους να μην αποτελούν τουρίστες υψηλής δαπάνης.

3.2 ΤΑ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΙΣΠΑΝΙΑΣ

Τα μνημεία παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) είναι μέρη με σημασία πολιτιστική ή φυσικής ομορφιάς, όπως αναφέρει η σύμβαση της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO. Το Ισπανικό κράτος αποδέχτηκε την σύμβαση στις 4 Μαΐου του 1982 και

από εκείνη την ημέρα και μετά μπορούσαν τα φυσικά και πολιτιστικά μνημεία να συμπεριληφθούν στον κατάλογο των μνημείων παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς (UNESCO, c2016b).

Στην σύνοδο της UNESCO στο Μπουένος Άιρες καταχωρήθηκαν τα πρώτα 5 μνημεία παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς της Ισπανίας που ήταν, 1. Το Τζαμί της Κόρδοβα (Cordoba Mosque), 2. Η Αλάμπρα και το Γκενεραλίφε (Alhambra y Generalife) στην Γρανάδα, 3. Ο καθεδρικός ναός του Μπούργκος (Burgos Cathedral), 4. Το μοναστήρι και η κτίσμα του Εσκοριάλ (Monasterio y sitio de Escorial) στη Μαδρίτη και το Παλάου Γκουέλ (Palau Güell) και η Κάσα Μιλά (Casa Milà) στη Βαρκελώνη (UNESCO, c2016a).

Σήμερα η χώρα αριθμεί 44 μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς, τα οποία είναι (UNESCO, c2016b):

- ✓ 1. Το Τζαμί της Κόρδοβα και το ιστορικό κέντρο (Cordoba Mosque y el centro historico), στην Κόρδοβα της Ανδαλουσίας, μια καθολική εκκλησία του 7^{ου} αιώνα μ.Χ, που μετατράπηκε από του Μαυριτανούς κατακτητές σε τζαμί, αλλά και το υπόλοιπο ιστορικό της κέντρο. (Πολιτιστικό, 1984 & 1994)
- ✓ 2. Η Αλάμπρα το Γκενεραλίφε και το Αλμπαιζίν (Alhambra, Generalife y Albayzín) στην Γρανάδα της Ανδαλουσίας, τρία μνημεία που χτίστηκαν από τους Μαυριτανούς κατά την διάρκεια της κυριαρχίας τους στην Ισπανία. (Πολιτιστικό, 1984 & 1994)
- ✓ 3. Ο καθεδρικός ναός του Μπούργκος (Burgos Cathedral) στην Καστίλη και Λεόν, ένας γοτθικός ναός του χτίστηκε μεταξύ του 13^{ου} και 16^{ου} αιώνα. (Πολιτιστικό, 1984 & 2014)
- ✓ 4. Το μοναστήρι και το κτίσμα του Εσκοριάλ (Monasterio y sitio de Escorial) στη Μαδρίτη, ένα από τα πολλά βασιλικά κτίσματα των Ισπανών Βασιλικών οικογενειών. (Πολιτιστικό, 1984)
- ✓ 5. Τα έργα του Αντόνιο Γκαουντί (Obras de Antonio Gaudí) στην Βαρκελώνη της Καταλονίας, 7 κτήρια που κατασκευάστηκαν από τον Αντόνιο Γκαουντί στην Βαρκελώνη. (Πολιτιστικό, 1984 & 2005)

- ✓ 6. Το σπήλαιο της Αλταμίρα (Cueva de Altamira) στην Καντάβρια, που υπάρχουν ζωγραφιές της παλαιολιθικής περιόδου από το 35.000 έως το 11.000 π.Χ. (Πολιτιστικό, 1985 & 2005)
- ✓ 7. Η παλιά πόλη της Σεγκόβια και το υδραγωγείο της (Ciudad vieja y acueducto de Segovia) στην Καστίλη και Λεόν, που περιέχει ένα ρωμαϊκό υδραγωγείο του 1^{ου} αιώνα μ.Χ, ένα μεσαιωνικό φρούριο του 11^{ου} αιώνα μ.Χ και έναν καθεδρικό ναό του 16^{ου} αιώνα μ.Χ. (Πολιτιστικό, 1985)
- ✓ 8. Τα μνημεία του Οβιέδο και του Βασιλείου της Αστούριας (Monumentos de Oviedo y del Reino de Asturias) στην Αστούρια, έχει πολλά μνημεία και εκκλησίες προ- ρωμαϊκής τέχνης και αρχιτεκτονικής του 9ου αιώνα (Πολιτιστικό, 1985 & 1998)
- ✓ 9. Η παλιά πόλη του Santiago de Compostela στην Γαλικία, που χτίστηκε το 10^ο και 11^ο αιώνα μ.Χ. (Πολιτιστικό, 1985)
- ✓ 10. Η παλιά πόλη της Άβιλα (Ávila ciudad antigua) στην Καστίλη και Λεόν, που περιέχει 82 αμυντικούς πύργους του 11^{ου} αιώνα μ.Χ. (Πολιτιστικό, 1985 & 2007)
- ✓ 11. Η αρχιτεκτονική Μουδέχαρ της Αραγονίας (Arquitectura mudéjar de Aragón), με εκκλησίες και κτίσματα με μίξη αραβικής και ευρωπαϊκής τεχνοτροπίας του 12^{ου} έως 17^{ου} αιώνα μ.Χ. (Πολιτιστικό, 1986 & 2001)
- ✓ 12. Η ιστορική πόλη του Τολέδο (Ciudad histórica de Toledo) στην Καστίλη Λα Μάντσα (Πολιτιστικό, 1986)
- ✓ 13. Το εθνικό πάρκο Γκαραχονάι (Parque Nacional de Garajonay) στα Κανάρια Νησιά (Φυσικό, 1986)
- ✓ 14. Η παλιά πόλη του Κάθερες (Ciudad Antigua de Cáceres) στην Εξτρεμαδούρα, με ισλαμικά, Χριστιανικά, Γοτθικά και Αναγεννησιακά αρχιτεκτονήματα του 3^{ου} με 15^{ου} αιώνα (Πολιτιστικό, 1986)
- ✓ 15. Ο Καθεδρικός ναός, το φρούριο και τα αρχεία των Ινδιών (Cathedral, Alcázar y Archivo de Indias in Sevilla) στην Σεβίλλη της Ανδαλουσίας, που περιέχει ένα αραβικό φρούριο, τον καθεδρικό ναό που έχει ταφεί ο Χριστόφορος Κολόμβος και τα κτήρια με τα αρχεία από τις κατακτήσεις των Ισπανών στην Λατινική Αμερική του 13^{ου} με 16^{ου} αιώνα μ.Χ. (Πολιτιστικό, 1987)

- ✓ 16. Η παλιά πόλη της Σαλαμάνκα, (Ciudad Antigua de Salamanca) στην Καστίλη και Λεόν. (Πολιτιστικό, 1988)
- ✓ 17. Το μοναστήρι Πόμπλετ, (Monasterio Poblet) στο Βιμποντί της Καταλονίας, το μεγαλύτερο σε έκταση στην Ισπανία του 12^{ου} και 13^{ου} αιώνα. (Πολιτιστικό, 1991)
- ✓ 18. Ο αρχαιολογικό χώρος της Μερίδα (Conjunto arqueológico de Mérida) στην Εξτρεμαδούρα, ρωμαϊκό κτίσμα του 25 π.Χ. (Πολιτιστικό, 1993)
- ✓ 19. Το βασιλικό μοναστήρι της Σάντα Μαρία της Γουαδελούπης (Real Monasterio de Santa María de Guadalupe) στην Εξτρεμαδούρα του 13ου με 16ου αιώνα μ.Χ. (Πολιτιστικό, 1993)
- ✓ 20. Η διαδρομή του Αγίου Ιακώβου (Camino de Santiago) (Πολιτιστικό, 1993)
- ✓ 21. Το εθνικό πάρκο Ντονάνια (Donaña) στην Ανδαλουσία. (Φυσικό, 1994 & 2005)
- ✓ 22. Η πόλη με την πέτρινη πύλη της Κουένκα (Cuenca) στην Καστίλη Λα Μάντσα που δημιούργησαν οι Μαυριτανοί. (Πολιτιστικό, 1996)
- ✓ 23. Ο πύργος Λα Λόνχα Ντε Λα Σέδα (La Lonja de la Seda) στην Σεβίλλη (Πολιτιστικό, 1996)
- ✓ 24. Το χαμένο βουνό (Monte Perdido) στα Πυρηναία (Φυσικό, 1997 & 1999)
- ✓ 25. Το ορυχείο Λας Μέδουλας (Las Médulas) στην Πονφέραδα της Καστίλης και Λεόν, ένα ρωμαϊκό ορυχείο χρυσού του 1^{ου} – 3^{ου} αιώνα μ.Χ. (Πολιτιστικό, 1997)
- ✓ 26. Το παλάτι μουσικής και το νοσοκομείο του Σάντ Πάου (Palau de la Música Catalana y Hospital de Sant Pau) στην Βαρκελώνη της Καταλονίας, κτίσματα του art nouveau του 20^{ου} αιώνα. (Πολιτιστικό, 1997)
- ✓ 27. Τα μοναστήρια Σαν Μιλάν Γιούσο και Σούσο (Monasterios de San Millán Yuso y Suso) στην Λα Ριόχα του 6^{ου} και 16^{ου} αιώνα. (Πολιτιστικό, 1997)
- ✓ 28 & 29. Οι προϊστορικοί τόποι τέχνης στην πέτρα στην Ανδαλουσία και στην Καστίλη και Λεόν (Πολιτιστικά, 1998)
- ✓ 30. Το πανεπιστήμιο του Αλκαλά (Universidad de Alcalá) στην Μαδρίτη του 1499. (Πολιτιστικό, 1998)
- ✓ 31. Ο πολιτισμός και το φυσικό τοπίο της Ίμπιθα στις Βαlearίδες Νήσους (Ibiza, biodiversidad y cultura). (Μικτό, 1999)
- ✓ 32. Το San Cristóbal de La Laguna στα Κανάρια Νησιά, η πρώτη μη οχυρωμένη πόλη. (Πολιτιστικό, 1999)

- ✓ 33. Ο αρχαιολογικό χώρος του Ταράκο (Conjunto arqueológico de Tarraco) στην Καταλονία. (Πολιτιστικό, 2000)
- ✓ 34. Οι φοίνικες της Έλτσε (Palmeral de Elche) στην Βαλένθια, τοπίο με φοίνικες που δημιούργησαν οι Μαυριτανοί. (Πολιτιστικό, 2000)
- ✓ 35. Ρωμαϊκοί τοίχοι του Λούγο (Murallas Romanas de Lugo) στην Γαλικία του 3^{ου} αιώνα μ.Χ. (Πολιτιστικό, 2000)
- ✓ 36. Οι εκκλησίες του Βάλ ντε Μπόι (Vall de Boi) στην Καταλονία. (Πολιτιστικό, 2000)
- ✓ 37. Ο αρχαιολογικό χώρος της Αταπουέρκα (Atapuerca), στην Καστίλη και Λεόν. (Πολιτιστικό, 2000)
- ✓ 38. Ο πολιτιστικός χώρος του Αρανχουέθ (Aranjuez) στην Μαδρίτη. (Πολιτιστικό, 2001)
- ✓ 39. Το αναγεννησιακό μνημείο της Ubeda και Baeza στην Χαέν της Ανδαλουσίας του 16^{ου} αιώνα (Πολιτιστικό, 2003)
- ✓ 40. Η γέφυρα Βισκάγια (Viscaya) του 1893 στην χώρα των Βάσκων. (Πολιτιστικό, 2006)
- ✓ 41. Το εθνικό πάρκο Τέιδε (Teide) στην Τενερίφη των Καναρίων Νήσων. (Φυσικό, 2007)
- ✓ 42. Ο πύργος του Ηρακλή στην Λα Κορούνια της Γαλικίας ρωμαϊκός φάρος 55 μέτρων στην είσοδο του λιμανιού της Λα Κορούνια. (Πολιτιστικό, 2009)
- ✓ 43. Το φυσικό τοπίο της Σέρα ντε Τραμουντάνα (Serra de Tramuntana) στην Μαγιόρκα των Βαλεαρίδων Νήσων (Πολιτιστικό, 2011)
- ✓ 44. Η πολιτιστική κληρονομιά του Μέρκουρι, Αλμαδέν και Ιντρίχα (Mercury. Almadén & Idrija) στην Καστίλη Λα Μάντσα (Πολιτιστικό, 2012)

Εικόνα 19. Οι τοποθεσίες των μνημείων Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Πηγή: <https://goo.gl/EHg0Ev>

3.3. Η ΓΑΛΙΚΙΑ – ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Η Γαλικία, αυτόνομη κοινότητα στην βορειοδυτική Ισπανία και το βορειοδυτικό σύνορο της χώρας με την Πορτογαλία. Η επίσημη γλώσσα της αυτόνομης κοινότητας είναι τα Γαλικιανά (Gallego) μια γλώσσα με μίξη ισπανικής και πορτογαλικής γλώσσας και δεύτερη επίσημη τα ισπανικά. Πρωτεύουσα της Γαλικίας είναι το Σαντιάγο ντε Κομποστέλα στην επαρχία της Λα Κορούνια και η μεγαλύτερη σε πληθυσμό πόλη είναι η Λα Κορούνια. Χωρίζεται σε 4 επαρχίες, την επαρχία της Λα Κορούνια, του Λούγο, του Ουρένσε και της Ποντεβέδρα.

Οι τρεις επαρχίες της Γαλικίας έχουν επαφή με την θάλασσα καθώς η επαρχία του Λούγο βρέχεται από τον Βискаϊκό κόλπο, η επαρχία της Λα Κορούνια βρέχεται και από τον Βискаϊκό κόλπο αλλά και από τον Ατλαντικό ωκεανό και η επαρχία της Ποντεβέδρα από τον Ατλαντικό ωκεανό. Ο πληθυσμός της αυτόνομης κοινότητας ανέρχεται στους 2.783.100 κατοίκους (IGE).

Εικόνα 20. Ο χάρτης της Γαλικίας με τις επαρχίες της

Πηγή: <http://goo.gl/N0dCQH>

3.3.1 Ο τουρισμός στην Γαλικία

Η Γαλικία παρότι δεν είναι από τους πρώτους τουριστικούς προορισμούς σε αριθμό ταξιδιωτών της χώρας, καθώς είναι η όγδοη σε αριθμό επισκεπτών αυτόνομη κοινότητα, έχει αναπτύξει αρκετές μορφές τουρισμού. Μια από τις σημαντικότερες μορφές τουρισμού της Γαλικίας που παρουσιάζει αρκετή ανάπτυξη είναι ο αγροτουρισμός που άρχισε να αναπτύσσεται από το 1992 με την οικονομική ενίσχυση των αγροτικών περιοχών από την Ευρωπαϊκή Ένωση με τα προγράμματα Leader I & II και μέχρι το 2002 οι αγροτουριστικές εγκαταστάσεις ήταν περισσότερες από την τουριστική ζήτηση.

Στην μέτρηση του INE για το 2015 στη Γαλικία υπάρχουν 497 εγκαταστάσεις αγροτουρισμού στις οποίες εργάζονται 799 άτομα και πολλοί τον αριθμό των εγκαταστάσεων των θεωρούν υπερβολικό. Είναι η έκτη αυτόνομη κοινότητα σε αριθμό αγροτουριστών στην Ισπανία (Ulla Lorenzo και Pazos Otón, 2010; Instituto Nacional de Estadística, 2016a).

Πίνακας 5. Αριθμός αγροτουριστών στην Γαλικία (έτος 2015)

ΑΥΤΟΝΟΜΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ			ΑΡΙΘΜΟΣ ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΩΝ		
	ΣΥΝΟΛΟ	ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΙΣΠΑΝΙΑΣ	ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ	ΣΥΝΟΛΟ	ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΙΣΠΑΝΙΑΣ	ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ
ΓΑΛΙΚΙΑ	193.328	147.478	45.850	362.233	289.095	73.140

Πηγή: Instituto Nacional de Estadística (2016a) *Encuesta de ocupación en alojamientos turísticos (Alojamientos de turismo rural): Año 2015*, επεξεργασία ιδία

Εικόνα 21. Ιστοσελίδα που διαφημίζει εγκαταστάσεις αγροτουρισμού στην Γαλικία

Πηγή: <https://is.gd/hqeFxM>

Άλλοι σημαντικοί λόγοι τουριστικής επίσκεψης της Γαλικίας είναι ο πολιτιστικός τουρισμός καθώς στο έδαφος της Γαλικίας βρίσκονται τρία μνημεία παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO. Αυτά είναι η παλιά πόλη του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα και ο καθεδρικός ναός, ο πύργος του Ηρακλή και τα Ρωμαϊκά τείχη του Λούγο. Επίσης είναι προορισμός των προσκυνητών της προσκυνηματικής διαδρομής του Camino de Santiago, αφού η πόλη του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα, είναι το τέλος όλων των διαδρομών (Ulla Lorenzo και Pazos Otón, 2010).

Εικόνα 22. Ο πύργος του Ηρακλή

Πηγή: <https://is.gd/IOJIHi>

Επίσης αναπτύσσεται ο χειμερινός τουρισμός, που ευνοείται από την πυκνή χιονόπτωση και τον μεγάλο όγκο χιονιού που έχει τον χειμώνα. Επίσης ενισχύθηκε και η κρουαζιέρα από το γεγονός ότι αυξήθηκαν οι μαρίνες. Το λιμάνι που φτάνουν αρκετές κρουαζιέρες ατόμων υψηλού κοινωνικοοικονομικού προφίλ είναι το λιμάνι της Λα Κορούνια. Ένα άλλο είδος τουρισμού που έχει ανάπτυξη, είναι ο τουρισμός γκολφ καθώς αυξήθηκαν οι εγκαταστάσεις γκολφ σε 21. Υπάρχει αύξηση εγκαταστάσεων και ποσοτικά αλλά και ποιοτικά, έχοντας μεγάλη ποικιλία σε έκταση και αριθμό οπών. Άλλες μορφές τουρισμού που έχει η Γαλικία είναι ο θερμαλικός και ιαματικός τουρισμός κυρίως στο Ουρένσε και ο γαστρονομικός τουρισμός (Ulla Lorenzo και Pazos Otón, 2010).

Δεσπόζουσα θέση και μεγάλη προβολή από το γραφείο τουρισμού της Γαλικίας και από τις επίσημη ιστοσελίδα του, έχει η διαδρομή του Camino de Santiago (Ulla Lorenzo και Pazos Otón, 2010). Η ίδια η αυτόνομη κοινότητα ως επίσημο σλόγκαν διαθέτει την φράση: «Galicia, el buen camino», δηλαδή «Γαλικία, η καλή διαδρομή» κάνοντας λογοπαίγνιο με την φράση Camino (διαδρομή), σήμα κατατεθέν του Camino de Santiago. Επίσης το Camino de Santiago, προβάλλεται ως ένα από τα σημαντικότερα τουριστικά προϊόντα της Γαλικίας, μαζί με τις παραλίες και τον αγροτουρισμό. Για αυτό το λόγο, η ιστοσελίδα του περιέχει ειδικό banner στο δεξί πλαϊνό μέρος της ιστοσελίδας που σε παραπέμπει σε άλλο σημείο της ιστοσελίδας για περισσότερες πληροφορίες για το Camino de Santiago.

Εικόνα 23. Η ιστοσελίδα του γραφείου τουρισμού με το σλόγκαν "Galicia, El buen Camino"

Πηγή: <https://is.gd/1gbVRJ>

Εικόνα 24. Η προβολή στην ιστοσελίδα του γραφείου τουρισμού της Γαλικίας, του Camino de Santiago

Πηγή: <https://is.gd/1gbVRJ>

Γενικότερα σε πολλές ιστοσελίδες και αφιερώματα για την Γαλικία, εξέχουσα θέση έχει η πόλη του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα και η προσκυνηματική διαδρομή του Camino de Santiago, που αναφέρονται και προβάλλονται πάντα πρώτες. Όπως μπορούμε να διαπιστώσουμε το Camino de Santiago είναι ένα τουριστικό προϊόν που θεωρεί η ίδια η

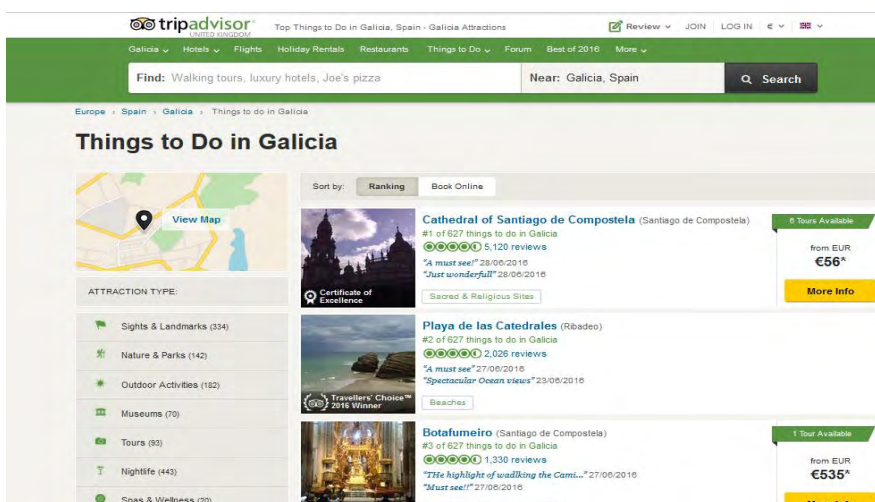
αυτόνομη κοινότητα, αλλά και οι τουριστικοί οδηγοί και τα αφιερώματα σε τουριστικά περιοδικά, ως ένα ισχυρό προϊόν με σημαντικά δυνατό brand name και ενδιαφέρον. Ως παράδειγμα των παραπάνω γραφομένων, παραθέτονται δύο φωτογραφίες από ένα αφιέρωμα για την Γαλικία στην εφημερίδα The Telegraph και η ιστοσελίδα Trip Advisor.

Εικόνα 25. Αφιέρωμα της εφημερίδας The Telegraph στην Γαλικία με κύρια εικόνα του Καθεδρικού ναού του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα

Πηγή: <https://is.gd/okczOT>

Εικόνα 26. Trip Advisor: Πράγματα που μπορείτε να κάνετε στην Γαλικία

Πηγή: <https://is.gd/IACExe>

Όσον αφορά τον αριθμό ταξιδιωτών και διανυκτερεύσεων στην Γαλικία, η επαρχία με τον μεγαλύτερο αριθμό ταξιδιωτών, όπως και διανυκτερεύσεων, είναι η επαρχία της Λα Κορούνια, όπου ανήκει και το Σαντιάγο ντε Κομποστέλα. Μπορούμε να παρατηρήσουμε στον παρακάτω πίνακα, πως ο μεγαλύτερος αριθμός ταξιδιωτών στην Γαλικία προέρχεται από εγχώριο τουρισμό, όπως και ο μεγαλύτερος αριθμός των διανυκτερεύσεων γίνεται από εγχώριους ταξιδιώτες.

Πίνακας 6. Αριθμός ταξιδιωτών & διανυκτερεύσεων στην Ισπανία, την Γαλικία & τις επαρχίες της (έτος 2015)

	ΑΡΙΘΜΟΣ ΤΑΞΙΔΙΩΤΩΝ			ΑΡΙΘΜΟΣ ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΩΝ		
	ΣΥΝΟΛΟ	ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΙΣΠΑΝΙΑΣ	ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ	ΣΥΝΟΛΟ	ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΙΣΠΑΝΙΑΣ	ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ
ΙΣΠΑΝΙΑ	93.216.968	47.523.598	45.693.370	308.235.727	110.254.904	197.980.823
ΓΑΛΙΚΙΑ	4.086.189	2.928.461	1.157.728	7.684.702	5.868.297	1.816.405
ΛΑ ΚΟΡΟΥΝΙΑ	1.944.869	1.219.363	725.506	3.412.550	2.280.719	1.131.831
ΛΟΥΓΟ	710.691	507.096	203.595	1.027.070	793.859	233.211
ΟΥΡΕΝΣΕ	289.279	261.203	28.076	544.795	486.508	58.287
ΠΟΝΤΕΒΕΔΡΑ	1.141.352	940.801	200.551	2.700.284	2.307.209	393.075

Πηγή: Instituto Nacional de Estadística (2016b) *Viajeros, pernoctaciones, estancia media: Datos por comunidades y ciudades autónomas y provincias: Año 2015*, επεξεργασία ίδια

Πίνακας 7. Οι δαπάνες των τουριστών σε Ισπανία και Γαλικία (έτος 2014)

	ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΔΑΠΑΝΗ		ΑΤΟΜΙΚΗ ΜΕΣΗ ΔΑΠΑΝΗ		ΗΜΕΡΙΣΙΑ ΜΕΣΗ ΔΑΠΑΝΗ		ΜΕΣΗ ΔΙΑΜΟΝΗ	
	€	ΜΕΤΑ ΒΟΛΗ %	€	ΜΕΤΑΒΟ ΛΗ %	€	ΜΕΤΑΒ ΟΛΗ %	ΒΡΑ ΔΙΕΣ	ΜΕΤΑΒ ΟΛΗ %
ΙΣΠΑΝΙΑ	63.035.000.000	6,4	971	-0,6%	109	0,2	9	-0,9
ΓΑΛΙΚΙΑ	898.000.000	19,9	856	-0,4%	97	-3,1	9	2,8

Πηγή: Instituto Nacional de Estadística (2015a) *Encuesta de gasto turístico (EGATUR): Gasto de los turistas según destino principal: Año 2014*, επεξεργασία ίδια

Τέλος όσον αφορά τις δαπάνες των τουριστών σύμφωνα με τον πίνακα 7, στην τελευταία μέτρηση για το 2014 οι δαπάνες των τουριστών την αυτόνομη κοινότητα της Γαλικίας,

ανήλθαν στα 898 εκατομμύρια ευρώ και ήταν η όγδοη αυτόνομη κοινότητα της Ισπανίας σε έσοδα από δαπάνες τουριστών. Ήταν αυξημένα κατά 19,9% σε σχέση με το 2013. Η μέση ατομική δαπάνη ενός τουρίστα στην Γαλικία είναι 856 ευρώ, μειωμένη μόλις με 0,4% σε σχέση με το 2013 και αρκετά χαμηλότερη σε σύγκριση με την ατομική μέση δαπάνη ενός τουρίστα στην Ισπανία που είναι 971 ευρώ. Η μέση διαμονή τουριστών στην Γαλικία είναι 9 νύχτες, ίδια με την μέση διαμονή της χώρας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: ΤΟ CAMINO DE SANTIAGO

4.1 Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ CAMINO DE SANTIAGO

Το Camino de Santiago (στα ελληνικά «η διαδρομή του Αγίου Ιακώβου», στα αγγλικά «The Saint James Way» και στα γερμανικά «Jacobsweg», είναι η προσκυνηματική διαδρομή που έχει τις ρίζες της από τον 9^ο αιώνα όταν ανακαλύφθηκαν τα λείψανα του Απόστολου Ιακώβου στην ευρύτερη περιοχή κοντά στο σημερινό Σαντιάγο ντε Κομποστέλα.

Μέσα στους αιώνες δημιουργήθηκαν οι οκτώ διαδρομές που υπάρχουν σήμερα και δημιουργήθηκαν διάφορες υποδομές γύρω από αυτές για την εξυπηρέτηση των αναγκών των προσκυνητών, όπως επίσης και η δημιουργία διαφόρων υπηρεσιών. Δημιουργήθηκαν λοιπόν πλήθος από καταφύγια, ξενώνες, νοσοκομεία, μνημεία και εκκλησίες κατά την διάρκεια όλων αυτών των αιώνων, κάνοντας την πλέον, μια διαδρομή ανεκτίμητης πολιτιστικής και ιστορικής παγκόσμιας κληρονομιάς. Η διαδρομή του Camino de Santiago αύξησε τη φήμη και την σπουδαιότητα της χρόνο το χρόνο, μέσα από τους θρύλους, τους μύθους και τις συμβουλές όσων τις πραγματοποίησαν, ώστε να είναι μια διαδρομή πολύ σημαντική και με πολλούς ανθρώπους να ασχολούνται συστηματικά με αυτή (Píchóna, 2007).

Ο Ιάκωβος ο Ζεβεδαίος, ήταν ένας από τους δώδεκα Απόστολους του Ιησού, ο πρώτος από τους δώδεκα που μαρτύρησε, μετά από την διαταγή του βασιλιά της Ιουδαίας Ηρώδη Αγρίππα να αποκεφαλιστεί. Σύμφωνα με τον μύθο, κάποιος από τους υπόλοιπους Αποστόλους, μετέφεραν το σώμα του Ιακώβου, με ένα καράβι στην Γαλικία και το έθαψαν σε ένα δάσος που λεγόταν Λιμπρεδόν (Libredón), 20 χιλιόμετρα μακριά από εκεί που βρίσκεται σήμερα η πόλη του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα (Píchóna, 2007; Santos, 2002; American Pilgrims on the Camino, 2015). Οι μύθοι για το ποιος βρήκε την σαρκοφάγο με το σώμα του Απόστολου Ιακώβου, είναι δύο.

Ο πρώτος αναφέρει ότι, τον 9^ο αιώνα ένας ερημίτης ο Πελάγιος, ακολούθησε ένα αστέρι στο σημείο που βρισκόταν η σαρκοφάγος του Απόστολου Ιακώβου και άλλων δύο ατόμων και αυτός με την σειρά του ενημέρωσε τον επίσκοπο της περιοχής Θεοδόμωρο, όπου

εκείνος με τη σειρά του διαπίστωσε ότι όντως ήταν τα λείψανα του Απόστολου Ιακώβου. Ο Θεοδόμιρος έστειλε απεσταλμένους στον βασιλιά της Αστουρίας, Αλφόνσο τον 2^ο, που με την σειρά του ανακήρυξε τον Απόστολο Ιάκωβο, προστάτη Άγιο της Ισπανίας.

Ο δεύτερος μύθος αναφέρει, ότι ο Καρλομάγνος είδε ένα όνειρο, όπου ένα αστέρι τον οδηγούσε στο σημείο που ήταν θαμμένο το σώμα του Απόστολου Ιακώβου, ώστε να το ανακαλύψει και να απελευθερώσει την περιοχή από τους μωαμεθανούς κατακτητές. Από αυτούς τους δύο μύθους, η περιοχή ονομάστηκε Compostela, από την λατινική έκφραση «Campus stellae», που σημαίνει το πεδίο με τα άστρα (Camino Santiago de Compostela, 2015).

Αρνητές αυτού του μύθου, υποστηρίζουν πως ο Απόστολος Ιάκωβος δεν πέρασε ποτέ από την Ιβηρική χερσόνησο και πως δεν είναι και δεν αποδείχτηκε ποτέ, ότι ένα από τα τρία λείψανα είναι του Απόστολου Ιακώβου. Υποστηρίζουν μάλιστα, ότι ένα από αυτά ανήκει στον Πρισιλιανό, τον ηγέτη μιας χριστιανικής σχέτας του 4^{ου} αιώνα μ.Χ., που μάλιστα ήταν από τους πρώτους αιρετικούς που εκτελέστηκαν. Η αλήθεια ίσως να μην μαθευτεί ποτέ, καθώς το Βατικανό απαγόρευσε την χρονολόγηση του λειψάνου με άνθρακα (206 Tours).

Το νέο μαθεύτηκε γρήγορα μέσα από αναφορές για θαύματα και έτσι ξεκίνησαν ομάδες ανθρώπων να επισκέπτονται τα λείψανα του Αγίου Ιακώβου. Την προσκυνηματική διαδρομή πραγματοποιούσαν άτομα όλων των φύλων και κοινωνικών τάξεων, βασιλιάδες και βασιλίσσες με υπηρέτες, κληρικοί, πάπες, μέχρι και άτομα των χαμηλών τάξεων, απλοί αγρότες, σιδηρουργοί ακόμα και κρατούμενοι σωφρονιστικών ιδρυμάτων.

Η πίστη για την παρουσία του Αγίου Ιακώβου έκανε κάθε πιστό να θέλει να πραγματοποιήσει την προσκυνηματική διαδρομή για να τον προσκυνήσει. Οι περισσότεροι πραγματοποιούσαν την διαδρομή με άλογα και γαϊδουράκια για να μεταφέρουν τα πράγματα τους. Πάρα πολλοί ταξίδευαν σε караβάνια ομαδικά για λόγους ασφαλείας και ο ένας βοηθούσε τον άλλον και υπήρχε ένα αίσθημα συναδελφικότητας.

Εκτός από τους Ισπανούς, οι περισσότεροι από τους υπόλοιπους προσκυνητές, προέρχονταν από την Γαλλία και την Πορτογαλία. Στις στάσεις κατά την διάρκεια της διαδρομής, οι πιο πλούσιοι, διέμεναν σε πανδοχεία, κάστρα και μοναστήρια και οι πιο φτωχοί διέμεναν στο δάσος. Πολλοί γνωστοί πραγματοποίησαν την διαδρομή, όπως ο

Άγιος Φραγκίσκος της Ασίζης, ο Δάντης Αλιγκέρι, ο Ροδρίγο Ντίας (γνωστός και ως El Cid) (Notre Dame Magazine, 2008; Pichová, 2007).

Η διαδρομή άκμασε, κυρίως τον δωδέκατο και δέκατο τρίτο αιώνα. Από τον δέκατο τέταρτο έως το τέλος του δέκατου όγδοου αιώνα, λόγω των πολέμων και των διάφορων πολιτικών αναταραχών η διαδρομή παρήκμασε αρκετά λόγω του φόβου και των κινδύνων να την πραγματοποιήσει κάποιος. Τον 14^ο αιώνα οι προσκυνητές απέφευγαν να κάνουν την διαδρομή, λόγω ισχυρών κρουσμάτων πανώλης Στο τέλος του 16ου αιώνα, η Ισπανία βρίσκεται σε πόλεμο με την Αγγλία και την Γαλλία και λόγω αυτών, αποκόπτεται η πρόσβαση στην Ισπανία από αυτές τις δύο χώρες,. Η Μεταρρύθμιση που ξεκίνησε από τον Λούθηρο περίπου στο 1520, ήταν ακόμα ένας ανασταλτικός παράγοντας για την διαδρομή του Camino de Santiago. Επίσης ήταν και η πρακτική των συγχωροχαρτιών, μια έννοια συνυφασμένη με το προσκύνημα στην Κομποστέλα, καθώς με το συγχωροχάρτι δεν χρειαζόταν ένας πιστός να πραγματοποιήσει ένα προσκύνημα για να ζητήσει συγχώρεση (Pichová, 2007; Notre Dame Magazine, 2008; Corpas Mauleón 2011; Daniel Ramos, 2013).

Δύο αιώνες αργότερα, η εποχή του Διαφωτισμού σίγουρα δεν ενθάρρυνε την αναζωογόνηση του. Ακόμα και μέσα σε όλα αυτά, το προσκύνημα στο Σαντιάγο πάντα διατηρούνταν ζωντανό στην συνείδηση του κόσμου (Pichová, 2007; Notre Dame Magazine, 2008; Corpas Mauleón 2011; Daniel Ramos, 2013).

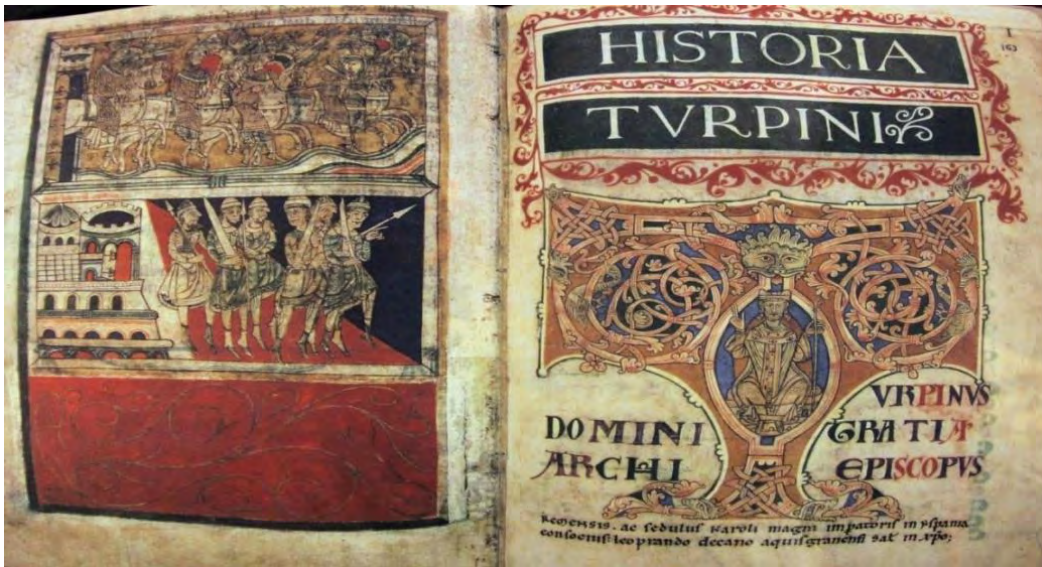
Κατά τον Μεσαίωνα σύμφωνα με γραπτές μαρτυρίες η προσκυνηματική διαδρομή του Camino de Santiago είχε φτάσει να πραγματοποιείται από μισό εκατομμύριο ανθρώπους και ήταν η 3^η προσκυνηματική διαδρομή, μετά από την Ιερουσαλήμ και την Ρώμη. Στα μέσα του 17^{ου} αιώνα λόγω και του Grand tour ήταν πιο ασφαλές και μπόρεσε να αναπτυχθεί κάπως, αλλά πάλι αυτό για λίγο. Τον δέκατο ένατο αιώνα άρχισε πάλι να αυξάνεται το πλήθος προσκυνητών και από τα μέσα του 20^{ου} αιώνα έως και σήμερα το Camino de Santiago γνωρίζει μια δεύτερη χρυσή εποχή (Daniel Ramos, 2013; Pichová, 2007; Kunaeva, 2012).

4.1.1 Ο Καλιξτίνος κώδικας (Codex Calixtinus)

Ο Καλιξτίνος κώδικας, είναι ένα εικονογραφημένο χειρόγραφο που γράφτηκε στα μέσα του 12^{ου} αιώνα (1160 – 1180 μ.Χ) και περιέχει το παλαιότερο κείμενο του Liber Sancti Iacobi. Τα βιβλία του κώδικα είναι πέντε: α) Το βιβλίο «Anthologia liturgica» (ανθολογία των λειτουργιών), β) Το βιβλίο «De miraculi sancti Jacobi» (τα θαύματα του Αγίου Ιακώβου), γ) Το βιβλίο «Liber de translatione corporis sancti Jacobi ad Compostellam» (η μεταφορά του σώματος του Αγίου Ιακώβου στην Κομποστέλα), δ) Το βιβλίο «L'Historia Karoli Magni et Rotholandi» (η ιστορία του Καρλομάγνου), ε) Το βιβλίο «Iter pro peregrinis ad Compostellam» (ο οδηγός του προσκυνητή στην Κομποστέλα) (Camino de Santiago en Cadiz, 2006; Camino de Santiago, c2016a).

Ο Καλιξτίνος κώδικας στα τρία πρώτα βιβλία περιέχει τα κηρύγματα, τους ύμνους και τα θαύματα που πραγματοποίησε κατά την διάρκεια της Αποστολικής ζωής του αλλά και μετά θάνατον, ο Απόστολος Ιάκωβος. Στο τέταρτο βιβλίο περιέχει την εξιστόρηση της ανακάλυψης του τάφου του Αποστόλου Ιακώβου από τον Καρλομάγνο. Το πέμπτο βιβλίο είναι αυτό που μας ενδιαφέρει περισσότερο, καθώς είναι ένας πρώιμος οδηγός ταξιδιού για τους προσκυνητές που θα πραγματοποιούσαν την διαδρομή του Camino de Santiago, με διάφορες συμβουλές για την διαδρομή, με περιγραφές των διαδρομών και έργα τέχνης που βρίσκονται σε αυτόν, καθώς και τοπικά έθιμα των ανθρώπων που ζούσαν κατά μήκος αυτών (Pichová, 2007; Camino de Santiago en Cadiz, 2006.; Camino de Santiago, c2016a).

Εικόνα 27. Το χειρόγραφο του Καλιξτίνου Κώδικα (Codex Calixtinus)

Πηγή: <http://goo.gl/1OLbQ0>

Οι διαδρομές που ανέφερε αναλυτικά ήταν πέντε και οι τέσσερις αφορούσαν διαδρομές μέσα στο Γαλλικό έδαφος και η πέμπτη την Γαλλική διαδρομή (Camino Francés) που υπάρχει και σήμερα και είναι βασισμένη στον Καλιξτίνο κώδικα και είναι η κυρίαρχη στις προτιμήσεις των προσκυνητών.

Κατά τον Καλιξτίνο κώδικα, η Γαλλική διαδρομή, ξεκινούσε από τη νότια Γαλλία και συνέχιζε στην Puente de la Reina, την πρώτη περιοχή που περνούσαν οι προσκυνητές μετά το πέρασμα από το έδαφος της Γαλλίας στην Ισπανία. Η επόμενες σημαντικές πόλεις που σταματούσαν εκείνα τα χρόνια οι προσκυνητές ήταν κατά σειρά το Burgos, το Carrión de los Condes, η Sahagún, η León, η Astorga και έφταναν στο τελικό τόπο προορισμού την Compostela. Η συγγραφή του αποδίδεται στον Πάπα Κάλιξτο τον 2^ο, αλλά σύγχρονοι ερευνητές το αμφισβητούν και αποδίδουν την συγγραφή του στον Γάλλο μελετητή Aymeric Picaud. Πάντως στο ίδιο το χειρόγραφο ως όνομα συγγραφέα αναφέρεται η φράση «Scriptor I» (Camino de Santiago en Cadiz, 2006).

4.2 TO CAMINO DE SANTIAGO ΣΗΜΕΡΑ

Η διαδρομή του Camino de Santiago, έχει αρχίσει να αποκτά, μετά τα μέσα του 20^{ου} αιώνα και πάλι την σημαντικότητα και την λάμψη του παρελθόντος. Πολλοί πλέον πραγματοποιούν την διαδρομή, μόνοι ή ομαδικά, με τα πόδια, με ποδήλατο ή άλογο. Είναι ένα σημαντικό «προϊόν», θρησκευτικό, τουριστικό, πολιτιστικό για την Ισπανία και την Γαλικία, όπως επίσης και για τις περιοχές που διασχίζουν οι διαδρομές του Camino de Santiago.

Οι δυο πόλεμοι του 20^{ου} αιώνα ανέκοψαν και πάλι την αναβίωση της διαδρομής. Ομάδες φίλων του Camino de Santiago, κυρίως από την Ισπανία και την Γαλλία, κράτησαν ζωντανή την διαδρομή και σταδιακά άρχισε να διαδίδεται, τα πρώτα χρόνια μετά τον Β Π.Π με σχετικά μικρές ροές. Χρόνο το χρόνο αυξήθηκαν σταδιακά και έφτασαν στο 2015 τους 262.459 προσκυνητές. Μεγάλο ρόλο έπαιξε το έτος 1993, που η 25^η Ιουλίου συνέπιπτε με Κυριακή, κάνοντας το, άγιο Ιακωβαίο έτος (θα εξηγηθεί στο κεφάλαιο 4.2.2), που για πρώτη φορά μετά από εκατοντάδες χρόνια το πλήθος των προσκυνητών έφτανε σε μεγάλο αριθμό.

Αυτό το μεγάλο πλήθος προσκυνητών, ουσιαστικά έδωσε κίνητρο στο Ισπανικό κράτος και στην αυτόνομη κοινότητα της Γαλικίας στην προώθηση του ως τουριστικό προϊόν. Αρχισαν να παρατηρούν ότι το μοντέλο διακοπών «ήλιος- θάλασσα» άρχισε να φθίνει σε τουριστική ζήτηση στα τέλη της δεκαετίας του 1980 και όση ζήτηση είχε αυτό το μοντέλο, ήταν για άλλες περιοχές της Ισπανίας, με την Γαλικία να μένει εκτός.

Αυτό έκανε τους φορείς της αυτόνομης κοινότητας να «επαναφεύρουν» την διαδρομή σαν ένα ακόμα ισχυρό τουριστικό προϊόν για την περιοχή και να το προωθήσουν τουριστικά με χορηγούμενες διαφημίσεις σε χώρες που παρατηρούνταν σημαντικές ροές τουριστών, όπως η Γερμανία και η Γαλλία. Στην ενίσχυση του όγκου της επισκεψιμότητας συνέβαλε το υψηλό βιοτικό επίπεδο εκείνα τα χρόνια των Ευρωπαίων πολιτών, που είχαν την οικονομική δυνατότητα να πραγματοποιήσουν την διαδρομή (Murray και Graham, 1997; Frey, 1998; Santos, 2002).

Πίνακας 8. Η εξέλιξη του αριθμού των προσκυνητών του Camino de Santiago

ΕΤΟΣ	ΠΡΟΣΚΥ ΝΗΤΕΣ	ΕΤΟΣ	ΠΡΟΣΚΥΝ ΗΤΕΣ	ΕΤΟΣ	ΠΡΟΣΚΥΝ ΗΤΕΣ	ΕΤΟΣ	ΠΡΟΣΚΥΝ ΗΤΕΣ
1970	68	1982	1.868	1994	15.863	2006	100.377
1971	451	1983	146	1995	19.821	2007	114.026
1972	67	1984	423	1996	23.218	2008	125.133
1973	37	1985	690	1997	25.179	2009	145.878
1974	108	1986	1.801	1998	30.126	2010	272.412
1975	74	1987	2.905	1999	154.613	2011	183.366
1976	243	1988	3.501	2000	55.004	2012	192.488
1977	31	1989	5.760	2001	61.418	2013	215.880
1978	13	1990	4.918	2002	68.952	2014	237.886
1979	231	1991	7.274	2003	74.614	2015	262.459
1980	209	1992	9.764	2004	179.944		
1981	299	1993	99.436	2005	93.924		
<div><div>*Με γαλάζιο χρώμα τα Άγια Ιακωβαία Έτη (Años Santos Jacobeos- Años Santos Compostelanos)</div><div>*Με πράσινο χρώμα το έτος που το Santiago de Compostela ήταν Παγκόσμια Πρωτεύουσα Νεολαίας</div><div>*Με κόκκινο χρώμα το έτος που το Santiago de Compostela ήταν Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης</div></div>							

Πηγή: Vázquez de la Torre και άλλοι, (2010); Oficina de Sociología del Arzobispado de Santiago de Compostela, (2009); Oficina de Peregrino, (2016c), επεξεργασία ιδία

4.2.1 Οι λόγοι που συνέβαλαν στην ενίσχυση της κίνησης της διαδρομής

Το Camino de Santiago δεν ξανάγινε γνωστό τυχαία, αφού πραγματοποιήθηκαν αρκετές ενέργειες, δεδομένου ότι η Γαλικία ήθελε να μπει και πάλι στην τουριστική αγορά. Σε αυτό συνετέλεσαν παράγοντες όπως, η στρατηγική της τοπικής κυβέρνησης της Γαλικίας για την τουριστική ανάπτυξη της αυτόνομης κοινότητας με κινητήριο μοχλό την πόλη του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα. Επίσης βοήθησε η γενικότερη αναδιατύπωση και αλλαγή στρατηγικής όλης της χώρας στον τομέα του τουρισμού, λόγω της μείωσης της τουριστικής κίνησης στην χώρα τα τέλη της δεκαετίας του 1980. Έγινε προσπάθεια δημιουργίας νέων εναλλακτικών τουριστικών προϊόντων, όπως για παράδειγμα ο αγροτουρισμός και ο

πολιτιστικός τουρισμός. Στο δεύτερο βοήθησε, η ανακήρυξη του ιστορικού κέντρου του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα και της προσκυνηματικής διαδρομής του Camino de Santiago, ως Μνημεία Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς από την UNESCO, το 1985 και 1993 αντίστοιχα, όπως και αργότερα το 2000 η ανακήρυξη της πόλης του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα ως Παγκόσμια Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης (Santos, 2002).

Η χρηματοδότηση εγκαταστάσεων αγροτουριστικών μονάδων στην Γαλικία από τα προγράμματα European Rural, βοήθησε στην ανάπτυξη ταυτόχρονα και των χωριών που βρίσκονται κατά μήκος διαδρομών του Camino de Santiago. Έτσι προήχθησαν δύο νέα «προϊόντα» εναλλακτικού τουρισμού στην Γαλικία ο αγροτουρισμός και το Camino de Santiago.

Ένας ακόμα παράγοντας ήταν ότι η Ισπανία διεκδικούσε ενεργά την διοργάνωση μεγάλων γεγονότων σε διάφορες περιοχές της χώρας, ώστε να τις βάλει στον παγκόσμιο τουριστικό χάρτη, όπως τους Ολυμπιακούς Αγώνες της Βαρκελώνης. Στην περίπτωση της πόλης του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα, διεκδίκησε και κέρδισε την διοργάνωση της Παγκόσμιας Πρωτεύουσας Νέων για το 1989 και της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης για το 2000 (Santos, 2002).

Γενικότερα μετά την χρονιά σταθμό του Ιακωβαίου έτους του 1993, παρατηρήθηκε αύξηση των καταλυμάτων στην πόλη του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα, αλλά και στα χωριά που θεωρούνται σημαντικές στάσεις των διαδρομών του Camino de Santiago. Όσον αφορά την προώθηση των διαδρομών από το γραφείο τουρισμού της Γαλικίας και τους υπεύθυνους φορείς τουρισμού, διαφημίστηκε και σαν ξεχωριστό τουριστικό προϊόν αλλά και συνολικά με τα άλλα τουριστικά προϊόντα της Γαλικίας, κάτω από την ομπρέλα μιας ενιαίας τουριστικής εικόνας για την Γαλικία με το σλόγκαν «Γαλικία, μια μοναδική πόλη» (Galicia, una única ciudad) (Santos, 2002).

Τέλος, παρόλη την αυστηρή άρνηση της Καθολικής εκκλησίας ότι υπάρχει θρησκευτικός τουρισμός ή ότι μπορεί να γίνει η θρησκεία είδος εναλλακτικού τουριστικού προϊόντος, στην περίπτωση του Camino de Santiago δεν μπορεί να σταθεί σαν ισχυρισμός. Και αυτό γιατί έχει αναπτυχθεί μάρκετινγκ γύρω από τις διαδρομές, έχουν δημιουργηθεί νέες

εγκαταστάσεις και δομές και υπάρχει ζήτηση και προώθηση του «προϊόντος» Camino de Santiago.

Βέβαια μπορούμε να ισχυριστούμε με βεβαιότητα, ότι δεν ανήκει στον κοσμοπολίτικο τουρισμό σε καμιά περίπτωση, λόγω του τρόπου που βιώνει και πραγματοποιεί ένας προσκυνητής την διαδρομή. Δεν βιώνει την άνεση, την πολυτέλεια, την ξεκούραση και την αναψυχή καθώς δεν μπορεί να κάνει την διαδρομή με κανένα μέσο, όπως αυτοκίνητο, αεροπλάνο, τουριστικό λεωφορείο κ.α., αλλά μόνο με τα πόδια, με ποδήλατο και άλογο. Επίσης το ίδιο ισχύει και στο θέμα της διαμονής, καθώς η πλειοψηφία διαμένει σε απλά δημόσια καταφύγια, σε μοναστήρια και νοσοκομεία, δείχνοντας έτσι μια πιο πνευματική και προσωπική εμπειρία που δεν συναντάς στον απλό θρησκευτικό τουρισμό (Santos, 2002).

4.2.2 Τα Άγια Ιακωβαία έτη (Años Santos Jacobeos – Años Santos Compostelanos)

Υπάρχουν χρονιές που όπως είδαμε στον πίνακα 8 με την εξέλιξη των προσκυνητών κατά την διάρκεια των δεκαετιών, παρατηρείται πολύ μεγάλη αύξηση του αριθμού των προσκυνητών. Αυτή η αύξηση παρατηρείται στα Άγια Ιακωβαία έτη. Κατά τα ιερά αυτά έτη, εφόσον κάποιος πραγματοποιήσει το προσκύνημα, λαμβάνει συγχώρεση και απαλλάσσεται από τις μέχρι τότε αμαρτίες του. Για να γίνει αυτό, πέρα από το να πραγματοποιήσει κάποια απ' όλες τις διαδρομές, απαιτείται, 1^ο να επισκεφθεί ο προσκυνητής τον καθεδρικό ναό του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα, 2^ο πρέπει να ευχηθεί μια ευχή και να ζητήσει τις καλές προθέσεις και την εύνοια του Πάπα και 3^ο να λάβει τα μυστήρια της μετάνοιας, (έντεκα ημέρες πριν ή μετά την κοινωνία) και να κοινωνήσει. Επίσης συνηθίζεται να περνούν από την Ιερά πόρτα του καθεδρικού ναού, που τα Ιακωβαία έτη ανοίγει για το κοινό (Catholic Net, 2010; Vive el Camino, c2016e; Ministerio de Educación, Cultura y Deporte, c2016).

Εικόνα 28. Το λογότυπο του Αγίου Ιακωβαίου έτους 2010

Πηγή: <http://goo.gl/1818jS>

Για να είναι ένα έτος Ιακωβαίο, πρέπει η ημέρα της 25^{ης} Ιουλίου, ημέρα που γιορτάζεται ο Απόστολος Ιάκωβος, να είναι ημέρα Κυριακή. Αυτό γίνεται με συχνότητα 6, 5, 6 και 11 ετών. Ιδιαίτερα για το Ιακωβαίο έτος του 1993, είχαν σχεδιαστεί επετειακές πεσέτες (το τότε εθνικό νόμισμα της Ισπανίας), με διαφορετικές εικόνες για κάθε κέρμα διαφορετικής αξίας για να τονίσουν την σημασία του μέσα από την προβολή του (Catholic Net, 2010; Vive el Camino, c2016e; Ministerio de Educación, Cultura y Deporte, c2016).

Εικόνα 29. Το επετειακό νόμισμα των 10.000 πεσετών του 1993 αφιερωμένο στο Άγιο Ιακωβαίο έτος του 1993

Πηγή: <http://goo.gl/pKJT14>

Το πρώτο Ιακωβαίο έτος είχε καθοριστεί από τον Πάπα Κάλιξτο II, το 1126. Τα τέσσερα τελευταία Ιακωβαία έτη ήταν το 1993, 1999, 2004 και 2010. Το επόμενο θα είναι το 2021 (Catholic Net, 2010).

4.3 ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ CAMINO DE SANTIAGO

4.3.1 Το διαβατήριο προσκυνητή, η Κομποστέλα & το πιστοποιητικό απόστασης

Το Camino de Santiago, αποτελείται από οκτώ επίσημες διαδρομές, που οι προσκυνητές μπορούν να επιλέξουν να τις διασχίσουν και να φτάσουν στον τελικό προορισμό που είναι η πόλη του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα και ο καθεδρικός της ναός. Κατά την διάρκεια των διαδρομών, οι προσκυνητές διαμένουν, σε καταλύματα σε μικρά χωριά ή μεγάλες πόλεις κατά το μήκος της διαδρομής. Υποχρεωτικά πρέπει να σταματήσουν, στις επίσημες στάσεις για να πάρουν την σφραγίδα (sello), καθώς και να γραφεί η ημερομηνία της στάσης στο κατάλυμα στο credencial που είναι το λεγόμενο «διαβατήριο προσκυνητή» ή «βιβλίο διαδρομής». Το διαβατήριο προσκυνητή μπορεί κάποιος να το αγοράσει¹, σε διάφορες τοποθεσίες, όπως σε ξενώνες, δημοτικές υπηρεσίες, μπαρ και εστιατόρια, σε εκκλησιαστικά κτήρια κ.α.

Οι προσκυνητές μπορούν να διανύσουν όλα τα χιλιόμετρα της διαδρομής ή τουλάχιστον τα τελευταία 100 χιλιόμετρα πριν την πόλη του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα για να αποκτήσουν την Κομποστέλα, αφού πρώτα δείξουν στον υπάλληλο το διαβατήριο προσκυνητή, με όλες τις απαιτούμενες σφραγίδες.

Την Κομποστέλα οι προσκυνητές μπορούν να την παραλάβουν, από το γραφείο προσκυνητή στην πόλη του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα. Πριν όμως την παραλάβουν, οι υπάλληλοι ρωτούν τα στοιχεία τους, όπως ονοματεπώνυμο, φύλο, ηλικία, επάγγελμα, την εθνικότητα, τα κίνητρα που είχαν για να πραγματοποιήσουν το Camino de Santiago, ποια διαδρομή πραγματοποίησαν, με τι τρόπο ταξίδεψαν και ποιο είναι το σημείο εκκίνησης τους για την διαδρομή. Στους Ισπανούς προσκυνητές, γίνεται ακόμα μια ερώτηση, σε ποια αυτόνομη κοινότητα ανήκει η πόλη που διαμένουν (Rutas a Santiago, c2015).

¹ κοστίζει 2 -3 ευρώ, ενώ παλιότερα ήταν δωρεάν

Εικόνα 30. Το διαβατήριο προσκυνητή (credencial)

CREDECIAL DEL PEREGRINO
CATEDRAL DE SANTIAGO
EXPEDIDA POR
OFICINA DE ACOGIDA AL PEREGRINO
S.A.M.I. Catedral
SANTIAGO DE COMPOSTELA

Nombre: _____
D.N.I./Pasaporte: _____ Dirección: _____
Lugar de origen de la peregrinación: _____
☐ A pie ☐ En bicicleta ☐ A caballo

Cumplió la peregrinación (señalar)

Santiago, a _____ de _____ de 20__

IMPORTANTE ANTES DE COMENZAR EL CAMINO DE SANTIAGO

- Esta credencial es sólo para los peregrinos a pie, bicicleta o a caballo, que desean hacer la peregrinación con sentido cristiano, aunque sólo sea en actitud de búsqueda. La credencial tiene el objetivo de identificar al peregrino; por eso la Institución que le presenta deberá ser una Parroquia, Cofradía, Asociación de Amigos del Camino de Santiago, o cualquier Institución Cristiana relacionada con la peregrinación. La credencial no genera derechos al peregrino pero tiene dos finalidades prácticas:
1. El acceso a los albergues que ofrece la hospitalidad cristiana del Camino.
2. Para solicitar la «Compostela» en la Catedral de Santiago, que es la certificación de haber cumplido la peregrinación.
- La «Compostela» se concede sólo a quien hace la peregrinación con sentido cristiano: «devotionis affectu, voti vel pietatis causa», y sólo a los que llegan hasta la Tumba del Apóstol, habiendo recorrido al menos los 100 últimos kilómetros a pie o a caballo, los 200 últimos kilómetros en bicicleta o 100 millas y terminando los últimos kilómetros a pie.
- La Credencial del Peregrino, por tanto, sólo puede expedirla la Iglesia a través de sus instituciones propias (Obisado, Parroquia, Cofradía, etc.) o autorizadas (Federación de Asociaciones, Asociación de Amigos del Camino de Santiago, etc.) Sólo así podrá concederse la «Compostela» en la S.A.M.I. Catedral de Santiago. ¡Pueden sobre el año Santo noroeste 1999.
- Los albergues que carecen de subvenciones deberían mantenerlos, dentro de su austeridad, con la colaboración de los peregrinos (limpieza, cuidado de las instalaciones, facilitar el descanso, ayuda económica...).
- Los grupos organizados con coche de apoyo o en bicicleta, se ruega que busquen cobijo alternativo distinto de los albergues de peregrinos.
- El portador de la presente Credencial, acepta estas condiciones.

CERTIFICACIÓN DE PASO (sellos)
En los casillas deberá figurar el sello de cada localidad (al menos 2 por día) con la fecha, para acreditar su paso.

Fecha	Fecha	Fecha	Fecha

Πηγή: <https://goo.gl/tn9Y5s>

Εικόνα 31. Οι σφραγίδες (sellos) στο διαβατήριο προσκυνητή

Camino de Santiago
Credencial que expide: **ALBERGUE MUNICIPAL "LA TRINIDAD" SAHAGÚN**

Fecha: 21.06.2007
A favor de: GABRIEL GAONA RUIZ
D.N.I.: 16037-672-X
Dirección: C/ NAZARIELO 8-5 1º C 48940 LEIOA (BIZKAIA)
Comienza la peregrinación en: RONCESVALLES a Santiago de Compostela:
a pie ☐ en bicicleta ☒ a caballo ☐
En las casillas deberá figurar el sello de cada localidad (al menos uno por día) con la fecha, para acreditar su paso.
Dios ayuda y Santiago (D.A.Y.S.I.)
Cumplió la Peregrinación.
Sello: 19 JUN. 2008
Santiago, a _____ de _____ de 20__

Certificación de Paso
FIRMAS Y SELLOS

Fecha	Fecha	Fecha	Fecha
21-06-07	22-06-07	23-06-07	24-06-07
25-06-07	26-06-07	27-06-07	28-06-07
29-06-07	30-06-07	01-07-07	02-07-07
03-07-07	04-07-07	05-07-07	06-07-07
07-07-07	08-07-07	09-07-07	10-07-07
11-07-07	12-07-07	13-07-07	14-07-07
15-07-07	16-07-07	17-07-07	18-07-07
19-07-07	20-07-07	21-07-07	22-07-07
23-07-07	24-07-07	25-07-07	26-07-07
27-07-07	28-07-07	29-07-07	30-07-07
31-07-07	01-08-07	02-08-07	03-08-07
04-08-07	05-08-07	06-08-07	07-08-07
08-08-07	09-08-07	10-08-07	11-08-07
12-08-07	13-08-07	14-08-07	15-08-07
16-08-07	17-08-07	18-08-07	19-08-07
20-08-07	21-08-07	22-08-07	23-08-07
24-08-07	25-08-07	26-08-07	27-08-07
28-08-07	29-08-07	30-08-07	31-08-07
01-09-07	02-09-07	03-09-07	04-09-07
05-09-07	06-09-07	07-09-07	08-09-07
09-09-07	10-09-07	11-09-07	12-09-07
13-09-07	14-09-07	15-09-07	16-09-07
17-09-07	18-09-07	19-09-07	20-09-07
21-09-07	22-09-07	23-09-07	24-09-07
25-09-07	26-09-07	27-09-07	28-09-07
29-09-07	30-09-07	01-10-07	02-10-07
03-10-07	04-10-07	05-10-07	06-10-07
07-10-07	08-10-07	09-10-07	10-10-07
11-10-07	12-10-07	13-10-07	14-10-07
15-10-07	16-10-07	17-10-07	18-10-07
19-10-07	20-10-07	21-10-07	22-10-07
23-10-07	24-10-07	25-10-07	26-10-07
27-10-07	28-10-07	29-10-07	30-10-07
31-10-07	01-11-07	02-11-07	03-11-07
04-11-07	05-11-07	06-11-07	07-11-07
08-11-07	09-11-07	10-11-07	11-11-07
12-11-07	13-11-07	14-11-07	15-11-07
16-11-07	17-11-07	18-11-07	19-11-07
20-11-07	21-11-07	22-11-07	23-11-07
24-11-07	25-11-07	26-11-07	27-11-07
28-11-07	29-11-07	30-11-07	01-12-07
02-12-07	03-12-07	04-12-07	05-12-07
06-12-07	07-12-07	08-12-07	09-12-07
10-12-07	11-12-07	12-12-07	13-12-07
14-12-07	15-12-07	16-12-07	17-12-07
18-12-07	19-12-07	20-12-07	21-12-07
22-12-07	23-12-07	24-12-07	25-12-07
26-12-07	27-12-07	28-12-07	29-12-07
30-12-07	31-12-07	01-01-08	02-01-08
03-01-08	04-01-08	05-01-08	06-01-08
07-01-08	08-01-08	09-01-08	10-01-08
11-01-08	12-01-08	13-01-08	14-01-08
15-01-08	16-01-08	17-01-08	18-01-08
19-01-08	20-01-08	21-01-08	22-01-08
23-01-08	24-01-08	25-01-08	26-01-08
27-01-08	28-01-08	29-01-08	30-01-08
31-01-08	01-02-08	02-02-08	03-02-08
04-02-08	05-02-08	06-02-08	07-02-08
08-02-08	09-02-08	10-02-08	11-02-08
12-02-08	13-02-08	14-02-08	15-02-08
16-02-08	17-02-08	18-02-08	19-02-08
20-02-08	21-02-08	22-02-08	23-02-08
24-02-08	25-02-08	26-02-08	27-02-08
28-02-08	29-02-08	01-03-08	02-03-08
03-03-08	04-03-08	05-03-08	06-03-08
07-03-08	08-03-08	09-03-08	10-03-08
11-03-08	12-03-08	13-03-08	14-03-08
15-03-08	16-03-08	17-03-08	18-03-08
19-03-08	20-03-08	21-03-08	22-03-08
23-03-08	24-03-08	25-03-08	26-03-08
27-03-08	28-03-08	29-03-08	30-03-08
31-03-08	01-04-08	02-04-08	03-04-08
04-04-08	05-04-08	06-04-08	07-04-08
08-04-08	09-04-08	10-04-08	11-04-08
12-04-08	13-04-08	14-04-08	15-04-08
16-04-08	17-04-08	18-04-08	19-04-08
20-04-08	21-04-08	22-04-08	23-04-08
24-04-08	25-04-08	26-04-08	27-04-08
28-04-08	29-04-08	30-04-08	01-05-08
02-05-08	03-05-08	04-05-08	05-05-08
06-05-08	07-05-08	08-05-08	09-05-08
10-05-08	11-05-08	12-05-08	13-05-08
14-05-08	15-05-08	16-05-08	17-05-08
18-05-08	19-05-08	20-05-08	21-05-08
22-05-08	23-05-08	24-05-08	25-05-08
26-05-08	27-05-08	28-05-08	29-05-08
30-05-08	31-05-08	01-06-08	02-06-08
03-06-08	04-06-08	05-06-08	06-06-08
07-06-08	08-06-08	09-06-08	10-06-08
11-06-08	12-06-08	13-06-08	14-06-08
15-06-08	16-06-08	17-06-08	18-06-08
19-06-08	20-06-08	21-06-08	22-06-08
23-06-08	24-06-08	25-06-08	26-06-08
27-06-08	28-06-08	29-06-08	30-06-08
01-07-08	02-07-08	03-07-08	04-07-08
05-07-08	06-07-08	07-07-08	08-07-08
09-07-08	10-07-08	11-07-08	12-07-08
13-07-08	14-07-08	15-07-08	16-07-08
17-07-08	18-07-08	19-07-08	20-07-08
21-07-08	22-07-08	23-07-08	24-07-08
25-07-08	26-07-08	27-07-08	28-07-08
29-07-08	30-07-08	31-07-08	01-08-08
02-08-08	03-08-08	04-08-08	05-08-08
06-08-08	07-08-08	08-08-08	09-08-08
10-08-08	11-08-08	12-08-08	13-08-08
14-08-08	15-08-08	16-08-08	17-08-08
18-08-08	19-08-08	20-08-08	21-08-08
22-08-08	23-08-08	24-08-08	25-08-08
26-08-08	27-08-08	28-08-08	29-08-08
30-08-08	31-08-08	01-09-08	02-09-08
03-09-08	04-09-08	05-09-08	06-09-08
07-09-08	08-09-08	09-09-08	10-09-08
11-09-08	12-09-08	13-09-08	14-09-08
15-09-08	16-09-08	17-09-08	18-09-08
19-09-08	20-09-08	21-09-08	22-09-08
23-09-08	24-09-08	25-09-08	26-09-08
27-09-08	28-09-08	29-09-08	30-09-08
01-10-08	02-10-08	03-10-08	04-10-08
05-10-08	06-10-08	07-10-08	08-10-08
09-10-08	10-10-08	11-10-08	12-10-08
13-10-08	14-10-08	15-10-08	16-10-08
17-10-08	18-10-08	19-10-08	20-10-08
21-10-08	22-10-08	23-10-08	24-10-08
25-10-08	26-10-08	27-10-08	28-10-08
29-10-08	30-10-08	31-10-08	01-11-08
02-11-08	03-11-08	04-11-08	05-11-08
06-11-08	07-11-08	08-11-08	09-11-08
10-11-08	11-11-08	12-11-08	13-11-08
14-11-08	15-11-08	16-11-08	17-11-08
18-11-08	19-11-08	20-11-08	21-11-08
22-11-08	23-11-08	24-11-08	25-11-08
26-11-08	27-11-08	28-11-08	29-11-08
30-11-08	01-12-08	02-12-08	03-12-08
04-12-08	05-12-08	06-12-08	07-12-08
08-12-08	09-12-08	10-12-08	11-12-08
12-12-08	13-12-08	14-12-08	15-12-08
16-12-08	17-12-08	18-12-08	19-12-08
20-12-08	21-12-08	22-12-08	23-12-08
24-12-08	25-12-08	26-12-08	27-12-08
28-12-08	29-12-08	30-12-08	31-12-08
01-01-09	02-01-09	03-01-09	04-01-09
05-01-09	06-01-09	07-01-09	08-01-09
09-01-09	10-01-09	11-01-09	12-01-09
13-01-09	14-01-09	15-01-09	16-01-09
17-01-09	18-01-09	19-01-09	20-01-09
21-01-09	22-01-09	23-01-09	24-01-09
25-01-09	26-01-09	27-01-09	28-01-09
29-01-09	30-01-09	31-01-09	01-02-09
02-02-09	03-02-09	04-02-09	05-02-09
06-02-09	07-02-09	08-02-09	09-02-09
10-02-09	11-02-09	12-02-09	13-02-09
14-02-09	15-02-09	16-02-09	17-02-09
18-02-09	19-02-09	20-02-09	21-02-09
22-02-09	23-02-09	24-02-09	25-02-09
26-02-09	27-02-09	28-02-09	29-02-09
01-03-09	02-03-09	03-03-09	04-03-09
05-03-09	06-03-09	07-03-09	08-03-09
09-03-09	10-03-09	11-03-09	12-03-09
13-03-09	14-03-09	15-03-09	16-03-09
17-03-09	18-03-09	19-03-09	20-03-09
21-03-09	22-03-09	23-03-09	24-03-09
25-03-09	26-03-09	27-03-09	28-03-09
29-03-09	30-03-09	31-03-09	01-04-09
02-04-09	03-04-09	04-04-09	05-04-09
06-04-09	07-04-09	08-04-09	09-04-09
10-04-09	11-04-09	12-04-09	13-04-09
14-04-09	15-04-09	16-04-09	17-04-09
18-04-09	19-04-09	20-04-09	21-04-09
22-04-09	23-04-09	24-04-09	25-04-09
26-04-09	27-04-09	28-04-09	29-04-09
30-04-09	01-05-09	02-05-09	03-05-09
04-05-09	05-05-09	06-05-09	07-05-09
08-05-09	09-05-09	10-05-09	11-05-09
12-05-09	13-05-09	14-05-09	15-05-09
16-05-09	17-05-09	18-05-09	19-05-09
20-05-09	21-05-09	22-05-09	23-05-09
24-05-09	25-05-09	26-05-09	27-05-09
28-05-09	29-05-09	30-05-09	31-05-09
01-06-09	02-06-09	03-06-09	04-06-09
05-06-09	06-06-09	07-06-09	08-06-09
09-06-09	10-06-09	11-06-09	12-06-09
13-06-09	14-06-09	15-06-09	16-06-09
17-06-09	18-06-09	19-06-09	20-06-09
21-06-09	22-06-09	23-06-09	24-06-09
25-06-09	26-06-09	27-06-09	28-06-09
29-06-09	30-06-09	01-07-09	02-07-09
03-07-09	04-07-09	05-07-09	06-07-09
07-07-09	08-07-09	09-07-09	10-07-09
11-07-09	12-07-09	13-07-09	14-07-09
15-07-09	16-07-09	17-07-09	18-07-09
19-07-09	20-07-09	21-07-09	22-07-09
23-07-09	24-07-09	25-07-09	26-07-09
27-07-09	28-07-09	29-07-09	30-07-09

η ανθρώπινη προσπάθεια και ο κόπος που χαρακτήριζε ανά τους αιώνες το προσκύνημα. Ένας λόγος ήταν η εμφάνιση του αυτοκινήτου ως μέσου μεταφοράς. Έτσι με την Κομποστέλα, πιστοποιείται η προσπάθεια του προσκυνητή ότι πραγματοποιεί με τον προβλεπόμενο τρόπο την διαδρομή (Oficina del Peregrino, c2016d).

Τέλος δεν παρέχεται μόνο η Κομποστέλα, αλλά και η Φινιστεράνα (Finisterrana) και η Μουσιάνα (Muxiana), γι αυτούς που θα συνεχίσουν μετά το Σαντιάγο ντε Κομποστέλα στην διαδρομή Finisterre – Muxia (Rutas a Santiago, c2015).

Εικόνα 32. Η Κομποστέλα

Πηγή: Από το προσωπικό αρχείο του Gabriel Gaona Ruiz

Εικόνα 33. Η Φινιστεράνα & η Μουσιάννα

Πηγή: <http://goo.gl/4QgL4L>

Εκτός από την Κομποστέλα παρέχεται και το πιστοποιητικό απόστασης. Αυτό εκδίδεται από το γραφείο του Καθεδρικού ναού της πόλης του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα και πιστοποιεί τον αριθμό των χιλιομέτρων που έχει διανύσει ο προσκυνητής, ανεξάρτητα από το σημείο εκκίνησης του. Είναι νεότερο σχετικά έγγραφο και δίνεται τα τελευταία χρόνια στους προσκυνητές, μετά από αίτημα πολλών προσκυνητών που ήθελαν ένα επίσημο έγγραφο που να πιστοποιεί τα χιλιόμετρα που διένυσαν (Oficina de Acogida al Peregrino, c2016).

Πάνω σε αυτό αναγράφεται η ημέρα και το σημείο εκκίνησης της διαδρομής, τα χιλιόμετρα που διένυσε ο προσκυνητής, η ημέρα άφιξης του στο Σαντιάγο ντε Κομποστέλα και ποιά διαδρομή διένυσε. Επίσης μπορεί να δοθεί και σε άτομα που έχουν διανύσει παλιότερα επιτυχώς κάποια διαδρομή, εφόσον αποστείλουν μέσω email την Κομποστέλα και το πιστοποιητικό προσκυνητή τους.

Είναι σε μέγεθος μεγαλύτερο από την Κομποστέλα και είναι τυπωμένο σε χαρτί περγαμηνής που έχει διακοσμηθεί με λατινικές φράσεις και εικόνες από το χειρόγραφο του

Καλιξτίνου κώδικα. Η έκδοση αυτού του πιστοποιητικού κοστίζει 3 ευρώ και αποτελεί ένα έξτρα οικονομικό έσοδο για τον Καθεδρικό ναό (Oficina de Acogida al Peregrino, c2016).

Εικόνα 34. Το πιστοποιητικό απόστασης (Certificado de distancia)

Πηγή: <https://goo.gl/vaBLUq>

4.3.2 Το κοχύλι, τα κίτρινα βέλη & οι χαιρετισμοί των προσκυνητών

Υπάρχουν δύο χαρακτηριστικά σύμβολα που μπορεί να συναντήσει κάποιος στις διαδρομές του Camino de Santiago. Το ένα είναι το κοχύλι (La Concha de Santiago) με το κόκκινο σύμβολο που είχαν οι σταυροφόροι του Μεσαίωνα. Το κοχύλι δινόταν ως δώρο για τις καλές πράξεις στους προσκυνητές του μεσαίωνα.

Η ιστορία του κοχυλιού βασίζεται σε έναν μύθο, που αναφέρει ότι ένας νεαρός που παντρευόταν, κατά την διάρκεια ενός γαμήλιου εθίμου, παραλίγο να πνιγεί στη θάλασσα και σώθηκε εξαιτίας ενός θαύματος που το προσδίδουν στον Απόστολο Ιάκωβο.

Σύμφωνα με το γαμήλιο έθιμο, ο νεαρός που ήπενε ένα άλογο, έπρεπε να πετάξει μακριά ένα δόρυ και να το πιάσει εν κινήσει. Όμως αυτό έπεσε στην θάλασσα και αυτός κινήθηκε προς αυτή μαζί με το άλογο για το βρει, ώσπου τα νερά τους κάλυψαν. Κοντά τους περνούσε το καράβι που μετέφερε το σώμα του Αποστόλου Ιάκωβου στην Γαλικία. Οι καλεσμένοι θεώρησαν ότι είχαν πνιγεί, όμως ο νεαρός και το άλογο βγήκαν από το νερό ζωντανοί και ήταν καλυμμένοι σε όλη την επιφάνεια τους σώματος τους από κοχύλια.

Αυτό θεωρήθηκε θαύμα του Απόστολου Ιακώβου και το κοχύλι ως σύμβολο του. Ο νεαρός έγινε χριστιανός μετά από αυτό το θαύμα, όπως και πολλοί καλεσμένοι του γάμου.

Το κοχύλι βρίσκεται πάνω στο σακίδιο με τον εξοπλισμό ενός προσκυνητή και είναι το αναγνωριστικό, ότι αυτό το άτομο που φέρει αυτό το διακριτικό, είναι προσκυνητής του Camino de Santiago (España Fascinante, 2012; Santiago Turismo, 2013).

Επίσης οι αυλακώσεις του κοχυλιού συμβολίζουν τις διαδρομές. Όπως το κοχύλι έχει τις αυλακώσεις που όλες καταλήγουν στην κορυφή του, έτσι και όλες οι διαδρομές καταλήγουν στο Σαντιάγο ντε Κομποστέλα (España Fascinante, 2012; Santiago Turismo, 2013).

Εικόνα 35. Το κοχύλι

Πηγή: <http://goo.gl/7KeFYy>

Εικόνα 36. Το κοχύλι στον εξοπλισμό των προσκυνητών

Πηγή: <https://goo.gl/bkCf77>

Το δεύτερο χαρακτηριστικό είναι τα κίτρινα βέλη. Τα κίτρινα βέλη (Las flechas amarillas) είναι το σύμβολο της διαδρομής που το εμπνεύστηκε ο ιερέας Don Elías Valiña. Υπάρχουν παντού καθ' όλη την έκταση της διαδρομής, για να δείχνουν στον προσκυνητή προς τα πού πρέπει να κατευθυνθεί. Υπάρχουν σχεδόν παντού και ακόμα και αν κάποιος προσκυνητής δεν έχει κάποιον χάρτη μαζί του, είναι σχεδόν απίθανο να χαθεί.

Μπορεί κάποιος να συναντήσει πολλά είδη από κίτρινα βέλη, όπως κανονικές πινακίδες, σε μορφή πέτρας σε τοίχους, βαμμένα με σπρί σε δέντρα, πέτρινες πλάκες σε δρόμους κ.α. Θυμίζει την σήμανση που έχουν πολλές αναγνωρισμένες περιπατητικές διαδρομές. Στις μεγάλες πόλεις, ένας προσκυνητής ίσως δυσκολευτεί να βρει τα κίτρινα βέλη, όπως στις πόλεις στο Μπούργκος και την Παμπλόνα, λόγω του μεγέθους των πόλεων. Όμως στις περισσότερες πόλεις που διασχίζουν οι διαδρομές του Camino de Santiago, οι πολίτες είναι συνηθισμένοι στο να συναντούν προσκυνητές και μπορούν αυτοί να υποδείξουν στους προσκυνητές για το πώς θα συνεχίσουν την πορεία τους (Caminho de Santiago, c2003).

Εικόνα 37. Διάφορες σημάνσεις με το κίτρινο βέλος

Πηγές εικόνων: <https://is.gd/7cq7Ne>, <https://is.gd/8xEdZi>, <https://is.gd/tf6Egw>,
<https://is.gd/C6DjYY>, <https://is.gd/yoC2yE>, <https://is.gd/wbUKZJ>, <https://is.gd/SUOjF8>,
<https://is.gd/RW4S2r>, επεξεργασία ίδια

Τέλος, όσον αφορά τους χαρακτηριστικούς χαιρετισμούς κατά την διαδρομή του Camino de Santiago, αυτοί είναι τρεις. Ο πρώτος και πιο δημοφιλής είναι η φράση “*Buen Camino*”,

που σημαίνει “Καλή διαδρομή” και λέγεται όταν αποχαιρετίζονται προσκυνητές ή όταν τους αποχαιρετάει οποιοσδήποτε τους συναντήσει στον δρόμο.

Ο δεύτερος χαιρετισμός που τον χρησιμοποιούν μόνο οι προσκυνητές μεταξύ τους, είναι η λέξη “*Ultreia*”, που σημαίνει προς τα πέρα. Ο τρίτος που και αυτός χρησιμοποιείται μόνο ανάμεσα στους προσκυνητές, είναι η φράση “*Ultreia, Suseia, Santiago*”, που σημαίνει “προς τα πέρα, προς τα πάνω, στο Σαντιάγο” (Camino Ways, 2013).

4.3.3 Οι τύποι των καταλυμάτων που μπορεί να διαμείνει ένας προσκυνητής του Camino de Santiago

Οι προσκυνητές κατά την διάρκεια της επίπονης διαδρομής τους, αναζητούν καταλύματα, ώστε να διαμείνουν τη νύχτα αλλά και για να τραφούν, καθώς από αυτά τα περισσότερα διαθέτουν κουζίνα. Εκτός από τα χόστελ, τα ξενοδοχεία και τις πανσιόν, οι περισσότεροι επιλέγουν τα albergues (τύπος καταφυγίου), τους ξενώνες και τα μοναστήρια.

Τα albergues, είναι είτε δημόσια, είτε ιδιωτικά. Τα δημόσια albergues² (albergues públicos), ανήκουν είτε στο κράτος, είτε στην αυτοδιοίκηση, είτε σε εκκλησιαστικούς φορείς και εκκλησιαστικές οργανώσεις της Ισπανίας. Τα ιδιωτικά (albergues privados), ανήκουν σε ιδιώτες. Διακρίνονται σε πολύ μεγάλα με μεγάλη χωρητικότητα κλινών έως μέτρια και μικρά σε μέγεθος κτίσματος και χωρητικότητα. Ο προσκυνητής πρέπει να προσκομίσει στον χώρο της ρεσεψιόν το πιστοποιητικό προσκυνητή που με την άφιξη σου στο σφραγίζουν. Πρέπει να αναφερθεί πως στα albergues δεν υπάρχουν κρατήσεις κλινών και απόλυτη προτεραιότητα για να διαμείνουν σε αυτά έχουν οι προσκυνητές του Camino de Santiago (Diaro del Viajero, 2010).

Στα περισσότερα από αυτά, κυρίως στα δημόσια albergues, οι εγκαταστάσεις δεν είναι σε πολύ καλή κατάσταση. Οι τουαλέτες και τα κρεβάτια δεν είναι συνήθως σε καλή κατάσταση και οι κουβέρτες και τα στρώματα δεν έχουν καθαριστεί για καιρό. Οι περισσότεροι προσκυνητές στον βασικό τους εξοπλισμό διαθέτουν έναν υπνόσακο γνωρίζοντας ότι μπορεί να συναντήσουν αυτές τις συνθήκες στις κουβέρτες και τα

² Σε αυτά πολλές φορές εργάζονται εθελοντικά άτομα και φίλοι του Camino de Santiago και προσφέρουν τις υπηρεσίες τους κυρίως μαγειρεύοντας ή καθαρίζοντας τον χώρο

στρώματα των albergues. Περισσότερα όμως albergues έχουν όλα τα απαραίτητα, όπως κουζίνα και πλυντήριο (Diaro del Viajero, 2010).

Ο χώρος που βρίσκονται τα κρεβάτια είναι κοινός, οι τουαλέτες είναι κοινές, οι χώροι με τις ντουζιέρες κοινές και τα κρεβάτια είναι κουκέτες. Κοιμούνται όλοι μαζί σε ένα δωμάτιο με αποτέλεσμα πολλές φορές σε ένα υπνοδωμάτιο ενός albergue να κοιμούνται ταυτόχρονα μέχρι και 80 άτομα (ανάλογα το μέγεθος του υπνοδωματίου). Πολλοί από τους προσκυνητές τα προτιμούν για τον πρόσθετο λόγο ότι είναι μια επίπονη, αλλά απαραίτητη εμπειρία και τα albergue είναι το ταπεινότερο κατάλυμα για αυτούς. Άλλοι λόγοι που τα προτιμούν είναι η κοινωνικοποίηση και η δημιουργία γνωριμιών, η αλληλεγγύη, η αλληλοβοήθεια που θα έχουν μεταξύ τους οι προσκυνητές, όπως επίσης και η γνωριμία με άλλες εθνικότητες και πολιτισμούς. Σημαντικότερος λόγος προτίμησης είναι και το χαμηλό κόστος που έχει μια διανυκτέρευση σε αυτά (Diaro del Viajero, 2010).

Το κόστος για μια διανυκτέρευση σε δημόσιο albergue κοστίζει από 3 – 6 ευρώ χωρίς φαγητό και με φαγητό από 10 – 15 ευρώ το άτομο. Τα ιδιωτικά albergues, είναι λίγο ακριβότερα και στοιχίζουν από 6 -10 ευρώ χωρίς φαγητό και με φαγητό από 11 – 16 ευρώ (Diaro del Viajero, 2010; συνεντεύξεις).

Στην τελευταία ολοκληρωμένη έρευνα προσκυνητή, που πραγματοποιήθηκε το 2009 μπορούμε να δούμε ότι η προτίμηση στα δημόσια albergues, ήταν με μεγάλη διαφορά αυτή που προτιμήθηκε από την πλειοψηφία.

Πίνακας 9. Προτίμηση καταλύματος από τους προσκυνητές

ΤΥΠΟΣ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ
ΔΗΜΟΣΙΟ ALBERGUE	81,9%
ΙΔΙΩΤΙΚΟ ALBERGUE / ΠΑΝΣΙΟΝ	37,7%
ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΟ	10,4%
ΑΓΡΟΙΚΙΑ	3,4%
ΚΑΜΠΙΝΓΚ	1,5%
ΣΠΙΤΙ ΦΙΛΩΝ / ΣΥΓΓΕΝΩΝ	0,3%

Πηγή: Observatorio Do Camiño De Santiago (2009) *Informe de perfil do peregrino*. Informe anual

Εικόνα 38. Χώρος υπνοδωματίου ενός albergue

Πηγή: <http://goo.gl/DDXuUG>

4.3.4 Το Botafumeiro

Το botafumeiro, είναι ένα πολύ μεγάλο θυμιατό, που βρίσκεται στον καθεδρικό ναό του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα και χρησιμοποιείται από τον Μεσαίωνα, ως μέσο καθαγιασμού του καθεδρικού ναού. Σήμερα, 800 χρόνια αργότερα, εξακολουθούν οι πιστοί να συνωστίζονται κάθε φορά που χρησιμοποιείται.

Αυτό χρησιμοποιείται μετά την Θεία Κοινωνία. Κατά την λειτουργία και πριν την διαδικασία του botafumeiro, ακούγεται ο ύμνος του Αποστόλου Ιακώβου υπό τους ήχους μπαρόκ οργάνων. Μετά από αυτό το προμήνυμα, αρχίζει το botafumeiro την εκκρεμοειδή πορεία του πριν από την Αγία Τράπεζα και αυξάνει την ταχύτητα του αγγίζοντας σχεδόν το θόλο, έχοντας εγκάρσια κλίση. Για να τεθεί σε κίνηση χρειάζονται οκτώ άνδρες οι οποίοι ονομάζονται tiraboleiros (Santiago Turismo, c2016b).

Η ύπαρξη του botafumeiro χρονολογείται αρκετά χρόνια πριν γραφεί ο Καλιξτίνος κώδικας, στον οποίο αναφέρεται ως «Magnum Turibulum». Το 1809 το μεσαιωνικό botafumeiro κλάπηκε από τους στρατιώτες του Ναπολέοντα, κατά την Γαλλική κατοχή της χώρας και επανασχεδιάστηκε το 1851 από τον José Losada. Είναι κατασκευασμένο από ασημί επιχρυσωμένο με ορείχαλκο, και έχει 160 εκατοστά ύψος και ζυγίζει περίπου 62

κιλά όταν είναι άδειο και φτάνει συνήθως τα 100 κιλά όταν είναι γεμάτο από κάρβουνα και λιβάνι. Σε περίπτωση κλοπής, υπάρχει ένα ακόμα ασημένιο αντίγραφο του (Santiago Turismo, c2016b).

Εικόνα 39. Το Botafumeiro

Πηγή: <http://goo.gl/UAdfN7>

Το botafumeiro πραγματοποιείται κάθε Πέμπτη, στις μεγαλύτερες γιορτές του Καθολικού δόγματος, στις 30 Δεκεμβρίου ημέρα που γιορτάζεται η μεταφορά του σώματος του Απόστολου Ιακώβου στην Γαλικία και στις 25 Ιουλίου, την ημέρα της γιορτής του (Santiago Turismo, c2016c).

4.3.5 Οι γιορτές του Απόστολου Ιακώβου (Las fiestas de Apóstol Santiago)

Οι γιορτές του Απόστολου Ιακώβου είναι το σύνολο εορταστικών εκδηλώσεων που διοργανώνονται σε διάφορα σημεία της πόλης του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα και κυρίως στην πλατεία Ομπραντόιρο.

Αυτές οι γιορτές ξεκινάνε στις 15 Ιουλίου και ολοκληρώνονται στις 31 του ίδιου μήνα. Περιλαμβάνουν διάφορες εκδηλώσεις, όπως θέατρο δρόμου, εκθέσεις ζωγραφικής, μουσικές εκδηλώσεις, αθλητικές εκδηλώσεις που προσελκύουν τουρίστες και προσκυνητές.

Η μεγαλύτερη και εντυπωσιακότερη εκδήλωση είναι οι “Φωτιές του Απόστολου” το βράδυ της 24^{ης} Ιουλίου, από τις 23:30 μέχρι την αλλαγή της ημέρας. Είναι μια οπτικοακουστική

εκδήλωση, με οπτικά γραφικά και βεγγαλικά στο κτήριο του καθεδρικού ναού και τα γύρω κτήρια. Αυτή η εκδήλωση προσελκύει χιλιάδες άτομα και εκείνες τις ημέρες συνήθως η πληρότητα των καταλυμάτων είναι πολύ μεγάλη, ιδιαίτερα το τριήμερο 23 – 25 Ιουλίου. Επίσης σημαντική εκδήλωση είναι η θεία λειτουργία και η λιτανεία, το πρωί της 25^{ης} Ιουλίου, ημέρα της γιορτής του Απόστολου Ιακώβου (Santiago de Compostela Turismo, 2016a).

Εικόνα 40. Τα πυροτεχνήματα το βράδυ της 24^{ης} Ιουλίου

Πηγή: <http://goo.gl/j6prCR>

Εικόνα 41. Η λιτανεία

Πηγή: <http://goo.gl/NkwV7p>

Εικόνα 42. Τα οπτικά γραφικά στον Καθεδρικό ναό

Πηγή: <http://goo.gl/z76VR8>

4.4 ΟΙ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΤΟΥ CAMINO DE SANTIAGO

Οι επίσημες διαδρομές του Camino de Santiago, που διασχίζουν οι προσκυνητές είναι οκτώ. Πολλές από αυτές είναι σχεδιασμένες πάνω σε παλιές ρωμαϊκές διαδρομές, που οδηγούσαν τους προσκυνητές από πολλά μέρη της Ισπανίας, όπως και της Γαλλίας στην περιοχή που βρίσκεται σήμερα το Σαντιάγο ντε Κομποστέλα. Η διαδρομή που επιλέγεται από την πλειοψηφία των προσκυνητών είναι η Γαλλική (Camino Francés) (Granero Gallegos, 2004). Κατά το μήκος τους οι προσκυνητές θα συναντήσουν πολύ όμορφα φυσικά τοπία, πολλά πολιτιστικά μνημεία, καθώς έχει ήδη αναφερθεί πως η Ισπανία διαθέτει μεγάλα αποθέματα πολιτιστικής κληρονομιάς.

Εικόνα 43. Οι κύριες και δευτερεύουσες διαδρομές του Camino de Santiago

Πηγή: <http://goo.gl/LjJoWq>

4.4.1 Η Γαλλική διαδρομή (Camino Francés)

Η Γαλλική διαδρομή είναι η διαδρομή με την μεγαλύτερη ιστορικότητα, καθώς είναι μεσαιωνική διαδρομή που καταγράφεται στον Καλιζτίνο κώδικα ως «Via Francigena» και θεωρείται ως ιστορικά σημαντική και πιο παραδοσιακή. Αυτός είναι ο σημαντικότερος λόγος που την πραγματοποιεί η πλειοψηφία των προσκυνητών. Η διαδρομή χαρακτηρίζεται από πολύ όμορφα φυσικά τοπία, αλλά και σημαντικά πολιτιστικά μνημεία. Το μοναδικό της μειονέκτημα είναι ότι παρατηρείται συνωστισμός λόγω του μεγάλου πλήθους προσκυνητών στην διαδρομή και αυτό προκαλεί δυσκολία στην εξεύρεση καταλυμάτων, όπως επίσης και στην εμπειρία αυτών που θέλουν να ζήσουν το γεγονός εσωτερικά με πνευματικότητα και μόνοι τους (Gronze, 2016c; Vive el Camino, c2016c; Granero Gallegos, 2004).

Η Γαλλική διαδρομή έχει δύο αφετηρίες που μπορεί κάποιος να ξεκινήσει. Η μία είναι στο Σεν Ζαν Πιέδ ντε Πόρτ (Saint Jean Pied de Port) στην νότια Γαλλία και η άλλη στο Ρονθεςβάγιες στην αυτόνομη κοινότητα της Ναβάρρα. Μετά η διαδρομή συνεχίζει στην Παμπλόνα στην χώρα των Βάσκων, στην Πουέντε ντε λα Ρείνα, το Λογκρονιό, στο Μπούργκος, στη Σααγούν, στη Λεόν, στην Αστόργα, την Αρθούα και καταλήγει στο Σαντιάγο ντε Κομποστέλα. Η διαδρομή είναι 790 χιλιόμετρα από την αφετηρία στο Σεν Ζαν Πιέδ ντε Πόρτ. Κατά το μήκος της οι προσκυνητές μπορούν να συναντήσουν πολλά σημαντικά πολιτιστικά μνημεία, που αναβαθμίζουν την διαδρομή σε μια έντονη πολιτιστική εμπειρία.

Όσοι όμως δεν έχουν την φυσική κατάσταση και δεν έχουν προετοιμαστεί σωματικά για το σύνολο της διαδρομής, αλλά θέλουν να αποκτήσουν την Κομποστέλα, μπορούν να ξεκινήσουν την διαδρομή από την πόλη Σαρία που απέχει 115 χιλιόμετρα από το Σαντιάγο ντε Κομποστέλα (Granero Gallegos, 2004).

Κατά το σύνολο της διαδρομής ένας προσκυνητής μπορεί να δει, αξιόλογα φυσικά τοπία, παραδοσιακούς οικισμούς επηρεασμένους από την γαλλική τεχνοτροπία όπως το Σεν Ζαν Πιέδ ντε Πόρτ, τους οχυρωμένους οικισμούς στην Ναβάρρα, αλλά και τα Πυρηναία, τους αμπελώνες της Λα Ριόχα, τον όμορφο καθεδρικό ναό του Λεόν, τον καθεδρικό ναό του Μπούργκος κ.α. (Gronze, 2016c);Vive el Camino, c2016c); Granero Gallegos, 2004). Σημαντική στάση ενός προσκυνητή θεωρείται η στάση στο Κρούθ ντε Φέρο (Cruz de Ferro), όπου η παράδοση των προσκυνητών προστάζει, να αφήνουν μια πέτρα με μια ευχή χαραγμένη ή ζωγραφισμένη πάνω της, δεμένη με ένα χαρτάκι με την προσευχή τους και να την διαβάζουν μπροστά στο μνημείο.

Εικόνα 44. Η Γαλλική διαδρομή και οι στάσεις της

Πηγή: <http://goo.gl/slA9qf>

Εικόνα 45. Ο χάρτης της Γαλλικής διαδρομής (Camino Francés)

Πηγή: <https://goo.gl/6n9WLm>

Εικόνα 46. Η ταμπέλα με τα χιλιόμετρα που απομένουν για το Σαντιάγο ντε Κομποστέλα στο Σεν Ζαν Πιέ ντε Πόρτ

Πηγή: <http://goo.gl/I6yNIq>

Εικόνα 47. Το Κρούθ ντε Φέρο

Πηγή: <https://goo.gl/FPIKtj>

Εικόνα 48. Μνημείο αναπαράστασης των προσκυνητών του Μεσαίωνα στην Παμπλόνα

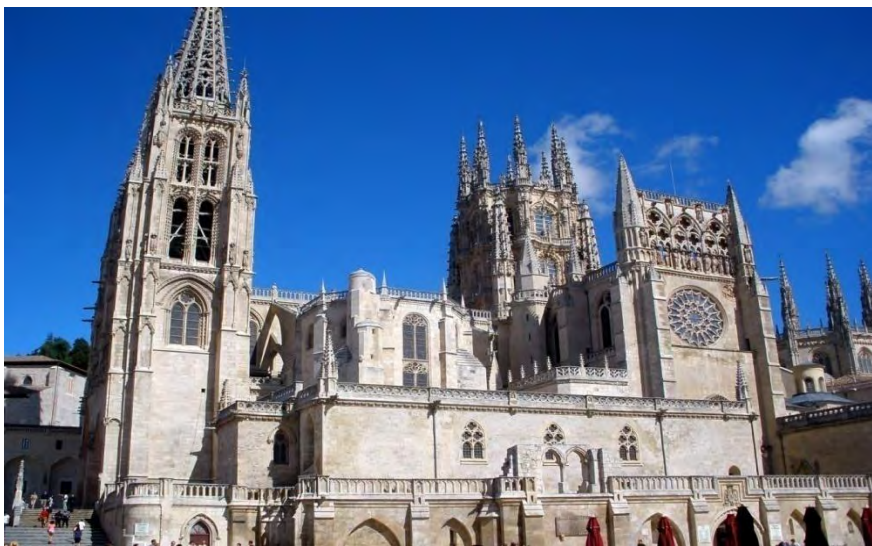
Πηγή: <https://goo.gl/5xRt2u>

Εικόνα 49. Τα αγάλματα στο Monte del Gozo, που αναπαριστούν την χαρά των προσκυνητών του Μεσαίωνα που μόλις έφτασαν στην πόλη

Πηγή: <http://goo.gl/Yff3Hz>

Εικόνα 50. Ο Καθεδρικός ναός του Μπούργκος

Πηγή: <http://goo.gl/JupkwB>

Εικόνα 51. Ο Καθεδρικός ναός του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα

Πηγή: <http://goo.gl/unQzCz>

4.4.2 Η Βόρεια διαδρομή (Camino del Norte)

Η βόρεια διαδρομή (Camino del Norte), είναι και αυτή διαδρομή με μεσαιωνικές ρίζες, ταυτισμένη κυρίως με τον Άγιο Φραγκίσκο της Ασίζης που λέγεται ότι πραγματοποίησε το προσκύνημα. Έμεινε ζωτική διαδρομή μέχρι τον 18^ο αιώνα, που προσέλκυσε όχι μόνο προσκυνητές από την περιοχή της Αστουρίας, αλλά και πολλούς προσκυνητές και από γης και από θάλασσα, από περιοχές όπως η Αγγλία, η Φλάνδρα, η Γερμανία και η Σκανδιναβία. Αρκετοί προτιμούν την βόρεια διαδρομή, για να αποφύγουν την πολυκοσμία της Γαλλικής διαδρομής, αλλά και για τους θερινούς μήνες είναι μια καλή επιλογή, καθώς οι περιοχές της βόρειας Ισπανίας έχουν χαμηλότερες θερμοκρασίες σε σχέση με την υπόλοιπη χώρα. Μπορεί κάποιος να ξεκινήσει την βόρεια διαδρομή από το Ιρούν (Irún) και η συνολική διαδρομή είναι 823 χιλιόμετρα (Gronze, 2016b; Vive el Camino, c2016b; Follow the Camino, c2016; Camino de Santiago, c2016b; Granero Gallegos, 2004).

Η πορεία και οι στάσεις της Βόρειας διαδρομής είναι: (Camino de Santiago.gal) 1) Ιρούν (Irún), 2) Σαν Σεμπαστιάν (San Sebastian), 3) Μπιλμπάο (Bilbao), 4) Κάστρο Ουρδιάλες (Castro Urdiales), 5) Σανταντέρ (Santander), 6) Γιάνες (Llanes), 7) Χιχόν (Gijón), 8) Λουάρκα (Luarca), 9) Ριμπαντέο (Ribadeo), 10) Βιλάλμπα (Vilalaba), 11) Αρθούα (Arzúa),

12) Σαντιάγο ντε Κομποστέλα. Αυτοί που θέλουν να κάνουν τα τελευταία 100 χιλιόμετρα, για να αποκτήσουν την Κομποστέλα, ξεκινούν από την Βιιάλμπα.

Γενικότερα είναι μια διαδρομή με πολλά φυσικά τοπία, παραλίες, πολιτιστικά μνημεία. Το 2015 ανακοινώθηκε πως η βόρεια διαδρομή θα γίνει και αυτή Μνημείο παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς από την UNESCO (Vive el Camino, c2016d).

Εικόνα 52. Η διαδρομή με τις στάσεις

Πηγή: <http://goo.gl/YfofgV>

Εικόνα 53. Ο χάρτης της Βόρειας διαδρομής (Camino del Norte)

Πηγή: <http://goo.gl/YfofgV>

Εικόνα 54. Παραδοσιακός οικισμός στην Αρθούα (Arzúa)

Πηγή: <https://goo.gl/KgCoUW>

4.4.3 Η Αγγλική διαδρομή (Camino Inglés)

Η Αγγλική διαδρομή (Camino Inglés), είναι η διαδρομή που όπως το λέει και η λέξη, προτιμάται από τους Άγγλους και τους λοιπούς Βρετανούς, αλλά ακόμα και από πολλούς Σκανδιναβούς. Τα σημεία εκκίνησης είναι δύο, το Φερόλ και η Λα Κορούνια. Όμως για να αποκτήσει κάποιος προσκυνητής την Κομποστέλα, πρέπει να ξεκινήσει την διαδρομή από το Φερόλ, καθώς η Λα Κορούνια έχει απόσταση 74,7 χιλιόμετρα, λιγότερα από τα 100 χιλιόμετρα που απαιτούνται για την απόκτηση της Κομποστέλα. Γι' αυτό το λόγο πολλοί Βρετανοί που φτάνουν στο λιμάνι της Λα Κορούνια και θέλουν να αποκτήσουν την Κομποστέλα, μεταβαίνουν στο Φερόλ για να ξεκινήσουν την διαδρομή (Camino de Santiago, c2016e).

Η διαδρομή με τις βασικές στάσεις είναι: 1) Φερόλ (Ferrol), 2) Ποντεντεούμε (Pontedeume) 3) Μπετάνθος (Betanzos) 4) Μπρούμα (Bruma), 5) Σιγκέϊρο (Sigüeiro), 6) Σαντιάγο ντε Κομποστέλα

Εικόνα 55. Οι διαδρομές της Αγγλικής διαδρομής (Camino Inglés)

Πηγή: <http://goo.gl/NGqH2E>

Εικόνα 56. Ο πύργος του Ηρακλή μνημείο που βρίσκεται στην Αγγλική διαδρομή

Πηγή: <http://goo.gl/xOAnOs>

4.4.4 Η Πορτογαλική διαδρομή (Camino Portugués)

Η δημιουργία της πορτογαλικής διαδρομής, υπολογίζεται ότι ξεκίνησε από τον δωδέκατο αιώνα. Πολλά σημεία της διαδρομής είχαν σχεδιαστεί από τους Ρωμαίους τον 1^ο αιώνα μ.Χ, για τις ανάγκες μετακινήσεων των Ρωμαίων από την Πορτογαλία προς την Γαλικία. Από τον δωδέκατο αιώνα αυτή η διαδρομή, ανέπτυξε ισχυρούς πολιτιστικούς, οικονομικούς και κοινωνικούς δεσμούς, κυρίως από την αφοσίωση των κληρικών, των βασιλέων και των ευγενών της Πορτογαλίας στον Απόστολο Ιάκωβο, όπως για παράδειγμα το προσκύνημα της Δόνια Ισαβέλλα της Πορτογαλίας, που πρόσφερε το στέμμα της μπροστά στον τάφο του Αγίου Ιακώβου. Ήταν τόσο σημαντικό το προσκύνημα για αυτή που θάφτηκε μαζί με το μαστούνι που κρατούσαν οι προσκυνητές στον Μεσαίωνα (Camino de Santiago, c2016f).

Επίσης ένα ακόμα παράδειγμα από την ιστορία, είναι το παράδειγμα του βασιλιά Μάνιουελ του 1^{ου} της Πορτογαλίας, ο οποίος τοποθέτησε ένα φωτιστικό μπροστά από το τέμπλο του Αγίου Ιακώβου και διέθεσε τα ετήσια εισοδήματα του στην εκκλησία του Σαντιάγο στην Κομποστέλα (Camino de Santiago, c2016f).

Η διαδρομή πραγματοποιείται κατά 80% από Πορτογάλους και έχει δύο τύπους διαδρομών. Την κλασσική Πορτογαλική διαδρομή (Camino Portugués) και την Πορτογαλική διαδρομή από την ακτή (Camino Portugués por la Costa).

Η κλασσική Πορτογαλική διαδρομή έχει μήκος 637 χιλιόμετρα και οι βασικές στάσεις είναι: 1) Λισαβόνα (Lisbon), 2) Σαντάρεμ (Santarem), 3) Τομάρ (Tomar), 4) Κοϊμπρα (Coimbra), 5) Αγουγέδα (Agueda), 6) Πόρτο (Porto), 7) Μπαρθέλος (Barcelos) 8) Πόντε ντε Λίμα (Ponte de Lima), 9) Τούι (Tui), 10) Ρεδονδέλα (Redondela), 11) Ποντεβέδρα (Pontevedra), 12) Παδρόν (Padrón), 13) Σαντιάγο ντε Κομποστέλα. Οι προσκυνητές που θέλουν να διανύσουν μόνο τα τελευταία 100 χιλιόμετρα πριν το Σαντιάγο ντε Κομποστέλα, ξεκινούν την διαδρομή από την πόλη Τούι (Gronze, 2016d).

Η Πορτογαλική διαδρομή από την ακτή, έχει μήκος 186 χιλιόμετρα και οι βασικές στάσεις είναι: 1) Α Γκουάρδα (A Guarda), 2) Όια (Oia), 3) Μπαϊόνα (Baiona), 4) Βίγο (Vigo), 5) Ρεδονδέλα (Redondela), 6) Ποντεβέδρα (Pontevedra), 7) Κάλδας ντε Ρέις (Caldas de Reis), 8) Παδρόν (Padrón), 9) Σαντιάγο ντε Κομποστέλα.

Εικόνα 57. Ο χάρτης της Πορτογαλικής διαδρομής

Πηγή: <http://goo.gl/JuXys3>

Εικόνα 58. Τοπίο στην Πορτογαλική διαδρομή

Πηγή: <http://goo.gl/U3p2zr>

Εικόνα 59. Το Ponte Sampaio στην Ποντεβέδρα

Πηγή: <http://goo.gl/U3p2zr>

4.4.5 Η Νοτιοανατολική διαδρομή ή Δρόμος του ασημιού (Camino de Sudeste o Vía de la Plata)

Η Νοτιοανατολική διαδρομή που αποκαλείται από τους περισσότερους Vía de la Plata, δηλαδή ο δρόμος του ασημιού, είναι η διαδρομή που συνδέει τον νότο της Ισπανίας με το Σαντιάγο ντε Κομποστέλα. Βασίζεται σε μια παλιά ρωμαϊκή διαδρομή, γνωστή ως διαδρομή του ασημιού που χωρίζονταν σε δύο διαδρομές για να συνδεθεί με τις ρωμαϊκές πόλεις Emerita Augusta (σημερινή Μέριδα) και την Asturica Augusta (σημερινή Αστόργα) (Camino de Santiago, c2016c).

Ονομάστηκε δρόμος του ασημιού από την αραβική λέξη Bal latta που σημαίνει ασήμι, καθώς από αυτόν τον δρόμο ανέβαιναν οι εμπορικές άμαξες από το λιμάνι της Σεβίλλης προς τον βορρά, γεμάτες ασήμι από τις κατακτήσεις των Ισπανών στην Λατινική Αμερική. Μετά τον 13^ο αιώνα και την επανακατάληψη της Σεβίλλης και της Κόρδοβα από τους Ισπανούς, η διαδρομή χρησιμοποιήθηκε από τους προσκυνητές, ως διαδρομή προσκυνήματος για αυτούς που διέμεναν σε περιοχές του νότου. Γνωστοί Ισπανοί που πραγματοποίησαν την νοτιοανατολική διαδρομή ήταν, ο Δον Γκονθάλο Φερνάντεζ που ήταν μεγάλος καπετάνιος του 16^{ου} αιώνα και ο Άγιος Τορίβιος του Μονγροβέχο (Santo

Toribio de Mongrovejo), που έγινε μετέπειτα αρχιεπίσκοπος της Λίμα του Περού και αγιοποιήθηκε από την καθολική εκκλησία το 1726 (Camino de Santiago, c2016c).

Η διαδρομή ξεκινάει από την Σεβίλλη μέχρι την Γκράνχα ντε Μορεουέλα (Granja de Moreruela) και εκεί διαχωρίζεται σε δύο υπο - διαδρομές που η 1^η ξεκινάει από το Μπεναβέντε έως το Σαντιάγο ντε Κομποστέλα, περνώντας στην διαδρομή αυτή από την Αστόργα και η 2^η από την Πουέμπλα ντε Σανάμπρια (Puebla de Sanabria), μέχρι το Σαντιάγο ντε Κομποστέλα, περνώντας η διαδρομή αυτή και από το Ουρένσε.

Η νοτιοανατολική διαδρομή που ακολουθεί την 1^η υπο – διαδρομή, είναι 968 χιλιόμετρα, και οι προσκυνητές που θέλουν να διανύσουν τα τελευταία 100 μέτρα θα διανύσουν υποχρεωτικά την διαδρομή Αστόργα – Σαντιάγο ντε Κομποστέλα, καθώς είναι η τελευταία επίσημη στάση πριν το Σαντιάγο ντε Κομποστέλα. Η 2^η υπο – διαδρομή, είναι 977 χιλιόμετρα και οι προσκυνητές που θέλουν να διανύσουν τα τελευταία 100 χιλιόμετρα πριν το Σαντιάγο ντε Κομποστέλα, πραγματοποιεί τη διαδρομή Ουρένσε – Σαντιάγο ντε Κομποστέλα που είναι 106 χιλιόμετρα (Gronze, 2016e).

Εικόνα 60. Το ανάπτυγμα και οι στάσεις της Νοτιοανατολικής διαδρομής

Πηγή: <http://goo.gl/o77CdK>

Εικόνα 61. Ο χάρτης της Νοτιοανατολικής διαδρομής

Πηγή: <http://goo.gl/o77CdK>

4.4.6 Η Πρωτόγονη διαδρομή (Camino Primitivo)

Η πρωτόγονη διαδρομή (Camino Primitivo), ήταν η πρώτη διαδρομή που πραγματοποιούσαν οι προσκυνητές τον 9^ο αιώνα, όταν το μεγαλύτερο μέρος της χώρας ήταν κατεκτημένο από τους Μαυριτανούς. Είναι τμήμα της Βόρειας διαδρομής, που όμως αυτή έχει ως σημείο εκκίνησης το Οβιέδο, πόλη που βρίσκονται τα ιερά λείψανα του Σαν Σαλβαδόρ. Οι περισσότεροι προσκυνητές που επιλέγουν να διανύσουν αυτή τη διαδρομή, ξεκινούν προσκυνώντας τα λείψανα του Σαν Σαλβαδόρ στο Οβιέδο και συνεχίζουν προς το Σαντιάγο ντε Κομποστέλα για το προσκύνημα στον Απόστολο Ιάκωβο. Περιλαμβάνει αξιόλογες επί μέρους διαδρομές, καθώς διαπερνά τα όρη της Καντάβρια και τα ορεινά χωριά στην Αστούρια και την Γαλικία (Camino Ways, c2016).

Εικόνα 62. Ο χάρτης της Ισπανίας τον 9^ο αιώνα

Πηγή: <https://goo.gl/L5D70k>

Η διαδρομή διέρχεται από τους εξής οικισμούς: 1) Οβιέδο, 2) Τινέο, 3) Λούγο, 4) Μελίδε, 5) Σαντιάγο ντε Κομποστέλα. Το μήκος της συνολικής διαδρομής είναι 314 χιλιόμετρα και ενώ αυτοί που θέλουν να διανύσουν μόνο τα τελευταία 100 χιλιόμετρα, ξεκινούν την διαδρομή από το Λούγο που απέχει 103 χιλιόμετρα από το Σαντιάγο ντε Κομποστέλα (Camino Ways, c2016).

Εικόνα 63. Η διαδρομή και οι στάσεις της Πρωτόγονης διαδρομής

Πηγή: <http://goo.gl/BQkaiD>

Εικόνα 64. Ο χάρτης της Πρωτόγονης διαδρομής (Camino Primitivo)

Πηγή: <http://goo.gl/BQkaiD>

4.4.7 Η διαδρομή επίλογος Φινιστέρε (Φιστέρα) –Μουσία (El Epilogo - Camino Fisterra / Finisterre – Muxía)

Η διαδρομή Φινιστέρε (ή Φιστέρα μπορούμε να την συναντήσουμε) – Μουσία, είναι μια διαδρομή στην βορειοδυτική Γαλικία. Είναι η επέκταση της Γαλλικής διαδρομής, μετά το Σαντιάγο ντε Κομποστέλα, για όσους επιθυμούν να αποκτήσουν την Φινιστεράνα και την Μουσιάνα (Finisterrana – Muxiana). Είναι συνδεδεμένη με τον Μεσαίωνα καθώς πολλοί προσκυνητές ήθελαν να συνεχίσουν την διαδρομή τους μέχρι το τέλος του τότε γνωστού κόσμου, “Finis Terrae”, όπως ονομαζόταν τότε η σημερινή Φινιστέρε.

Από τον μεσαίωνα υπήρχαν πολλές μαρτυρίες από επιφανείς προσκυνητές, όπως από τον λόγιο κληρικό Domenico Bolognese Laffi που έφτασε στον στόχο του να προσκυνήσει τον Απόστολο Ιάκωβο. Αποφάσισε να συνεχίσει το ταξίδι προς τον τόπο που συμβόλιζε μέχρι το τέλος του μεσαίωνα, το τελευταίο σημείο του τότε γνωστού κόσμου, το δυτικότερο άκρο της ηπειρωτικής Ευρώπης και το τελευταίο σκέλος αυτού του μυθικού και ιερού ταξιδιού (Vive el Camino, c2016a).

Η διαδρομή από τον φάρο της Φινιστέρε μέχρι το Σαντιάγο ντε Κομποστέλα είναι 88 χιλιόμετρα και από την Μουσία μέχρι το Σαντιάγο ντε Κομποστέλα 82 χιλιόμετρα.

Οι στάσεις της διαδρομής είναι: 1) Σαντιάγο ντε Κομποστέλα, 2) Νεγρέιρα, 3) Ολιβερόα, 4.1) Φιστέρα, 4.2) Μουσία, 5.1) Μουσία – Φιστέρα, 5.2) Φιστέρα – Μουσία.

Εικόνα 65. Το ανάπτυγμα της διαδρομής για την Φιστέρα και την Μουσία

Πηγή: <http://goo.gl/vH0DcX>

Εικόνα 66. Ο χάρτης της διαδρομής Fisterra - Muxia

Πηγή: <https://goo.gl/rS8Bbt>

Εικόνα 67. Το ακρωτήρι Φινιστέρρε

Πηγή: <http://goo.gl/EXX8FJ>

4.4.8 Η Χειμερινή διαδρομή (Camino del Invierno)

Η χειμερινή διαδρομή (Camino del Invierno) είναι η διαδρομή που ενώνει την Πονφεράδα, με την πρωτεύουσα της Γαλικίας το Σαντιάγο ντε Κομποστέλα μέσω της κοιλάδας του ποταμού Σιλ. Είναι μια διαδρομή που έχει και αυτή ρίζες από την εποχή του Μεσαίωνα και αυτή η διαδρομή οι προσκυνητές προτιμούν να την διανύουν τον χειμώνα, καθώς είναι πιο εύκολη σε περίπτωση δύσκολων καιρικών φαινομένων. Είναι συνολικά 264 χιλιόμετρα και διέρχεται από τους παρακάτω οικισμούς: 1) Πονφεράδα, 2) Ρούα ντε Βαλδεράας, 3) Μονφόρτε ντε Λέμος, 4) Α Λάσε Λαλίν, 5) Σαντιάγο ντε Κομποστέλα (Gronze, 2016a).

Εικόνα 68. Η διαδρομή της Χειμερινής διαδρομής

Πηγή: <http://goo.gl/nCGlyL>

Εικόνα 69. Ο χάρτης της Χειμερινής διαδρομής

Πηγή: <http://goo.gl/WWSJhS>

Τέλος αναφέρεται, πως υπάρχουν και κάποιες μικρότερες διαδρομές που συνδέονται με τις οκτώ βασικές, που όμως τις προτιμάει πολύ μικρό ποσοστό προσκυνητών και δεν είναι διαδεδομένες, ούτε μετριοούνται αυτόνομα στις έρευνες.

Αυτά τα μικρότερα caminos είναι: το Camino Mozárabe, το Camino del Salvador, τα Caminos por Francia, το Camino Catalán, το Camino Sanabrés και το Camino Baztanés (Eroski Consumer, 2016).

4.5 Η ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΗ ΓΙΑ ΤΟ CAMINO DE SANTIAGO

4.5.1 Φυσική προετοιμασία και εξοπλισμός

Για να πραγματοποιήσει κάποιος μια τέτοια διαδρομή χρειάζεται καλή φυσική κατάσταση και αντοχή (ειδικά όταν θέλει κάποιος να διανύσει μια ολοκληρωμένη διαδρομή και όχι τα τελευταία 100 χιλιόμετρα). Επειδή όμως πρόκειται για προσκυνηματική διαδρομή, εκτός από την προετοιμασία της σωματικής και φυσικής κατάστασης, χρειάζεται και πνευματική προετοιμασία.

Η φυσική προετοιμασία είναι αναγκαία τόσο για τους πεζοπόρους όσο και για τους ποδηλάτες. Περιλαμβάνει καθημερινή άσκηση με κλιμακούμενη ένταση ξεκινώντας μερικούς μήνες νωρίτερα. Αυτή βασίζεται σε μακρινούς περιπάτους, με τα ρούχα και τα παπούτσια που θα φορέσει ένας προσκυνητής κατά την διάρκεια του Camino de Santiago και το σακίδιο με τον εξοπλισμό. Αυτοί οι περίπατοι είναι μακρινές πορείες σε ευθείες και ανηφορικές διαδρομές. Όλα αυτά είναι καλό να πραγματοποιηθούν, ώστε να είναι όσο το δυνατόν καλύτερη η προσομοίωση στις πραγματικές συνθήκες της διαδρομής.

Ο ελάχιστος χρόνος που πρέπει να πραγματοποιείται αυτή η καθημερινή προετοιμασία, είναι τουλάχιστον ένας μήνας πριν την έναρξη του Camino de Santiago. Για αυτούς πάλι που θα προτιμήσουν να πραγματοποιήσουν την διαδρομή με ποδήλατο, χρειάζεται τουλάχιστον τρεις μήνες εντατικής προετοιμασίας σε διαδρομές με ομαλή και ανώμαλη επιφάνεια, ευθύ και ανηφορικό δρόμο. Και στις δύο περιπτώσεις απαιτείται η βέλτιστη φυσική κατάσταση των ατόμων που θα πραγματοποιήσουν τις διαδρομές, ώστε να ελαχιστοποιηθούν οι πιθανότητες προβλημάτων υγείας, τόσο ανατομικών, όσο και καρδιαγγειακών. Όσοι είναι άνω των 45 ετών ή έχουν χρόνια προβλήματα υγείας, όπως καρδιαγγειακά προβλήματα, παχυσαρκία κ.α. είναι σημαντικό να κάνουν ιατρικές εξετάσεις, πριν αποφασίσουν να κάνουν την διαδρομή (Granero Gallegos, 2004).

Ενδεικτικά σύμφωνα με την ιστοσελίδες Buen Peregrino και Cuatro Cantones (c2016) παρατίθενται οι πίνακες ενδεικτικής προετοιμασίας ενός πεζοπόρου και ενός ποδηλάτη προσκυνητή, πριν την πραγματοποίηση του Camino de Santiago.

Πίνακας 10. Ενδεικτική προετοιμασία πεζοπόρου προσκυνητή

ΗΛΙΚΙΑ	ΧΙΛΙΟΜΕΤΡΑ / ΗΜΕΡΑ	ΡΥΘΜΟΣ ΠΕΡΙΠΑΤΗΣΗΣ	ΜΑΞΙΜΟΥΜ ΧΡΟΝΟΣ ΑΝΑ ΗΜΕΡΑ	ΠΑΥΣΕΙΣ	ΒΑΡΟΣ ΣΑΚΙΔΙΟΥ
<16	< 15	5-6 χλμ/ ώρα	3-4 ώρες	< 1 ώρα	< 6 κιλά
ΕΝΗΛΙΚΕΣ	< 20	5-6 χλμ/ ώρα	3-4 ώρες	< 1 ώρα	< 8 κιλά
3 ^η ΗΛΙΚΙΑ	< 15	4-5 χλμ/ ώρα	< 3 ώρες	< 1 ώρα	< 8 κιλά

Πηγή: Buen Peregrino; Cuatro Cantones, (c2016), επεξεργασία ίδια

Πίνακας 11. Ενδεικτική προετοιμασία ποδηλάτη προσκυνητή

ΗΛΙΚΙΑ	ΧΙΛΙΟΜΕΤΡΑ/ ΗΜΕΡΑ	ΡΥΘΜΟΣ ΠΕΡΙΠΑΤΗΣΗΣ	ΜΑΞΙΜΟΥΜ ΧΡΟΝΟΣ ΑΝΑ ΗΜΕΡΑ	ΠΑΥΣΕΙΣ	ΒΑΡΟΣ ΣΑΚΙΔΙΟΥ
<16	< 30	12 χλμ / ώρα	< 3 ώρες	< 1 ώρα	< 10 κιλά
ΕΝΗΛΙΚΕΣ	< 45	15 χλμ / ώρα	< 4 ώρες	< 1 ώρα	< 15 κιλά
3 ^η ΗΛΙΚΙΑ	<35	12 χλμ / ώρα	< 3 ώρες	< 1 ώρα	< 10 κιλά

Πηγή: Buen Peregrino; Cuatro Cantones, (c2016), επεξεργασία ίδια

Ο βασικός εξοπλισμός που χρειάζεται ένας προσκυνητής και φέρει μαζί της η πλειονότητα των προσκυνητών είναι συγκεκριμένος. Αρχικά χρειάζεται ένα σακίδιο πεζοπόρου που προτείνεται να είναι ελαφρύ ώστε να μην επιβαρύνεται αρκετά η πλάτη και η σπονδυλική στήλη του προσκυνητή. Επίσης χρήσιμο είναι ένα πλατύγυρο καπέλο για καλύτερη προστασία του κεφαλιού από τον ήλιο και την βροχή. Για την πεζοπορία προτείνονται ανθεκτικά αλλά άνετα παπούτσια (σανδάλια για τους θερινούς μήνες). Άλλα αντικείμενα που χρειάζεται ένας προσκυνητής είναι μια ισοθερμική μπλούζα, ένα μπαστούνι τύπου trekking, μια αδιάβροχη κάπα, μια μπλούζα μάλλινη ή fleece, κάλτσες, γυαλιά ηλίου και κουτί πρώτων βοηθειών. Για τους ποδηλάτες απαραίτητο είναι να διαθέτουν κράνος και ειδικά φώτα στο ποδήλατο τους (Imaz και άλλοι, 2004).

θρησκευτική και πνευματική δοκιμασία. Απαιτείται λοιπόν, πνευματική καθοδήγηση από τους ιερείς των εκκλησιών της περιοχής που διαμένει ο κάθε προσκυνητής, ώστε να είναι έτοιμος κατά το μήκος της διαδρομής να είναι σε θέση να βάζει τον εαυτό του στην διαδικασία του προβληματισμού και της προσευχής. Αυτή η προετοιμασία με έναν ιερέα μπορεί να γίνει είτε ατομικά, είτε σε μικρές ομάδες πιστών (Oficina del Peregrino, c2016e; Archidiócesis de Santiago de Compostela, c2016).

4.5.3 Προβλήματα στην υγεία των προσκυνητών κατά την διάρκεια του Camino de Santiago

Μια διαδρομή, με τόση σωματική προσπάθεια, όπως είναι φυσικό, μπορεί να δημιουργήσει προβλήματα υγείας, μικρότερης ή μεγαλύτερης σοβαρότητας. Σε μια έρευνα του Antonio Granero Gallegos (2006), μπορούμε να παρατηρήσουμε τα προβλήματα υγείας που παρατηρούνται στους προσκυνητές του Camino de Santiago, που είχαν πραγματοποιήσει την διαδρομή του Camino de Santiago με πεζοπορία και ποδήλατο.

Όπως παρατηρούμε στον πίνακα 12 τα περισσότερα προβλήματα υγείας είναι αναμενόμενα λόγω της σωματικής άσκησης και της έκθεσης σε διάφορες καιρικές συνθήκες. Στον δεύτερο πίνακα μπορούμε να παρατηρήσουμε τα προβλήματα υγείας, διαχωρισμένα ανάλογα με τον τρόπο που διάνυσαν οι προσκυνητές την διαδρομή.

Πίνακας 12. Προβλήματα υγείας των προσκυνητών κατά τη διάρκεια του Camino de Santiago

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΥΓΕΙΑΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ %	ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΥΓΕΙΑΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ %
ΦΟΥΣΚΑΛΕΣ ΣΤΑ ΠΟΔΙΑ	51%	ΜΥΪΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ	3%
TENONTITIDIA	35%	ΠΟΝΟΣ ΣΤΟΥ ΩΜΟΥΣ/ΠΛΑΤΗ	1%
ΗΜΙΚΡΑΝΙΑ	18%	ΓΑΣΤΡΕΝΤΕΡΙΤΙΔΑ	0,7%
ΠΛΗΓΕΣ ΣΤΑ ΠΟΔΙΑ	15%	ΑΛΕΡΓΙΕΣ	0,5%
ΚΡΥΩΜΑ	14%	ΓΔΑΡΣΙΜΑΤΑ	0,2%
ΗΛΙΑΣΗ/ΘΕΡΜΟΠΛΗΞΙΑ	13%		
ΠΤΩΣΕΙΣ/ΧΤΥΠΗΜΑΤΑ	12%		
ΚΑΤΑΘΛΙΨΗ	8%		
ΔΙΑΣΤΡΕΜΜΑΤΑ	6%		

Πηγή: Granero Gallegos, A., Ruiz Juan, F., García Montes, M. E. (2006) ‘Lesiones y Problemas Físicos Padecidos por Senderistas y Cicloturistas en una Ruta por Etapas. El Caso del Camino de Santiago’, επεξεργασία ίδια

Πίνακας 13. Προβλήματα υγείας ανά τύπο προσκυνητή

ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΥΓΕΙΑΣ	ΠΕΖΟΠΟΡΟΙ	ΠΟΔΗΛΑΤΕΣ
ΦΟΥΣΚΑΛΕΣ ΣΕ ΠΟΔΙΑ	60%	7%
ΠΛΗΓΕΣ ΣΤΑ ΠΟΔΙΑ	20%	5%
TENONTITIDIA	40%	22%
ΚΡΥΩΜΑ	12%	21%
ΗΛΙΑΣΗ/ΘΕΡΜΟΠΛΗΞΙΑ	12%	20%
ΠΤΩΣΕΙΣ/ΧΤΥΠΗΜΑΤΑ	9%	31%

Πηγή: Granero Gallegos, A., Ruiz Juan, F., García Montes, M. E. (2006) ‘Lesiones y Problemas Físicos Padecidos por Senderistas y Cicloturistas en una Ruta por Etapas. El Caso del Camino de Santiago’, επεξεργασία ίδια

Στον πίνακα 13 βλέπουμε οι πληγές στα πόδια και οι φουσκάλες είναι πρόβλημα υγείας σε μεγαλύτερο βαθμό σε ένα πεζοπόρο. Το μεγαλύτερο ποσοστό στις πτώσεις και τα χτυπήματα να το έχουν οι ποδηλάτες, που είναι πιθανό να πραγματοποιηθούν μετά από πτώση από αστάθεια ή άλλο λόγο στο ποδήλατο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΔΟΣΗ ΤΟΥ CAMINO DE SANTIAGO

Η προσκυνηματική διαδρομή του Camino de Santiago χρόνο με το χρόνο, όλο και περισσότερο αποκτά μεγαλύτερους αριθμούς προσκυνητών. Αρκετοί από αυτούς καταθέτουν και περιγράφουν την προσωπική τους εμπειρία με κείμενα και φωτογραφίες από την διαδρομή, σε βιβλία, σε μπλόγκ, σε ιστοσελίδες κ.α. Άλλοι θα ασχοληθούν επαγγελματικά, προβάλλοντας την επιχείρησή τους (όπως για παράδειγμα με την διαφήμιση ενός καταλύματος ή εστιατορίου που βρίσκεται σε κάποιο σημείο μιας διαδρομής).

Επίσης και οι φορείς όπως η αυτόνομη κοινότητα της Γαλικίας, το γραφείο τουρισμού του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα και η αρχιεπισκοπή του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα, προωθούν το Camino de Santiago, μέσω διαδικτύου, μέσω χορηγιών σε ταινίες, μέσω application σε smartphone κ.α.

5.1 ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ, ΝΤΟΚΙΜΑΝΤΕΡ & ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΑΦΟΡΟΥΝ ΤΟ CAMINO DE SANTIAGO

5.1.1 Κινηματογράφος & Ντοκιμαντέρ

Το φαινόμενο του Camino de Santiago, έχει εμπνεύσει διάφορες παραγωγές, όπως ντοκιμαντέρ και κινηματογραφικές ταινίες. Μέσα από αυτές, προβάλλεται η διαδρομή και συμβάλει στην οπτικοποίηση της εμπειρίας και μέσα από αυτές κάποιος μπορεί “να ζήσει την εμπειρία”, δημιουργώντας του την επιθυμία μελλοντικά να την πραγματοποιήσει.

Οι ταινίες και τα ντοκιμαντέρ που έχουν ως θέμα το Camino de Santiago, είναι: το ντοκιμαντέρ του 2013 με τίτλο «Camino, the journey to Santiago» της Alicia Wszelaki, η κινηματογραφική ταινία «Oh Ye of Little Faith» του 2004 του σκηνοθέτη Paul Tobey, η κινηματογραφική ταινία «Tres en el Camino» του 2004, το ντοκιμαντέρ «Walking the Camino: 6 Ways to Santiago» του 2009 της Lydia B.Smith και η αρκετά γνωστή κινηματογραφική ταινία «The Way» του Emilio Estevez του 2009 (Camino Ways, 2015). Μέσα στις παραγωγές ντοκιμαντέρ υπάρχει και μια ελληνική, το ντοκιμαντέρ «Ταξιδεύοντας, στο Σαντιάγο ντε Κομποστέλα», επεισόδιο της σειράς ντοκιμαντέρ

«Ταξιδεύοντας» με την Μάγια Τσόκλη, που προβαλλόταν από την κρατική τηλεόραση της Ελλάδας.

Εικόνα 72. Ταινίες και ντοκιμαντέρ με θέμα το Camino de Santiago

Πηγή: <http://goo.gl/NmpWsm>, <https://goo.gl/CuGqYH>, <https://goo.gl/ykqWDs>; επεξεργασία ίδια

Η κινηματογραφική ταινία «The Way», θεωρείται η σημαντικότερη παραγωγή, με σκοπό την διάδοση του Camino de Santiago. Πήρε σημαντική βοήθεια στην χρηματοδότηση από χορηγίες αλλά και απευθείας χρηματοδότηση από φορείς του Ισπανικού κράτους, τοπικές κυβερνήσεις, την κρατική τράπεζα της χώρας «Instituto de Crédito Oficial (ICO)». Επίσης υποστηρίχθηκε για τις σκηνές της ταινίας, με παραχώρηση χώρων και αδειών από την αυτοδιοίκηση, την αρχιεπισκοπή του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα, από τηλεοπτικούς σταθμούς και ιδιωτικές επιχειρήσεις.

Η χορηγία για την παραπάνω ταινία δόθηκε με σκοπό να προβληθεί το Camino de Santiago, μέσα από μια κινηματογραφική ταινία, για το ιερό Ιακωβαίο έτος του 2010. Πρωταγωνιστής της ταινίας, ήταν ο γνωστός αμερικάνος ηθοποιός Martin Sheen.

Εικόνα 73. Χορηγίες, χρηματοδότηση και βοήθεια για την ταινία "The Way"

Πηγή: Κινηματογραφική ταινία «The Way», επεξεργασία ιδία

5.1.2 Βιβλία

Εκτός από κινηματογραφικές ταινίες και ντοκιμαντέρ, υπάρχουν και βιβλία αφιερωμένα στο Camino de Santiago. Ανάμεσα στους διαφόρους τύπους βιβλίων υπάρχουν βιβλία που είναι λογοτεχνικά κείμενα, βιβλία με τις προσωπικές εμπειρίες προσκυνητών, βιβλία με συμβουλές και προτάσεις για τις διαδρομές και την καθημερινότητα των επισκεπτών, τουριστικοί οδηγοί κ.α.

Τα βιβλία αυτά είναι δύσκολο να απαριθμηθούν καθώς είναι παρά πολλά και ίσως υπάρχουν και περισσότερα που δεν ανακαλύφθηκαν με την έρευνα που έγινε από την παρούσα εργασία, αλλά ενδεικτικά θα αναφερθούν κάποια που θεωρούνται σημαντικότερα στις κριτικές των αναγνωστών.

Σημαντικό να αναφερθεί είναι το γνωστό βιβλίο του Paulo Coelho με τίτλο «Το ημερολόγιο ενός μάγου – El diario de un mago», που έχει ως θέμα την προσκυνηματική διαδρομή του Camino de Santiago. Άλλο γνωστό λογοτεχνικό βιβλίο, κυρίως στην Ισπανία

και την Ευρώπη είναι το «El alma de las pierdas – Η ψυχή των πετρών» της Paloma Sánchez – Garnica.

Άλλα σημαντικά βιβλία μέσα από τις αξιολογήσεις είναι, το βιβλίο «El Camino, un viaje espiritual – Η διαδρομή, ένα πνευματικό ταξίδι» της διάσημης ηθοποιού Shirley Maclaine, το βιβλίο «El Gran Caminante – Ο μεγάλος περιπατητής» του Antxon González του 2012 και το «El Camino de Santiago, “Mi Camino”» της Isabel Albella Sánchez του 2015 που είναι βραβευμένο με το υψηλό Αθήναιο της Σεβίλλης (Excelentísimo Ateneo de Sevilla). Σε αυτά τα τρία βιβλία οι συγγραφείς, εξιστορούν την εμπειρία τους και τα συναισθήματα τους που είχαν κατά την διάρκεια της διαδρομής και τις συμβουλές τους για τους νέους προσκυνητές (Gronze, 2016f; 20minutos, 2012).

Εικόνα 74. Βιβλία με θέμα το Camino de Santiago

Πηγή: <http://goo.gl/6EiY9C>, επεξεργασία ιδία

5.2 ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΤΥΑ, MOBILE APPLICATIONS & CAMINO DE SANTIAGO

5.2.1 Βίντεο σε ιστοσελίδες μεταφόρτωσης βίντεο

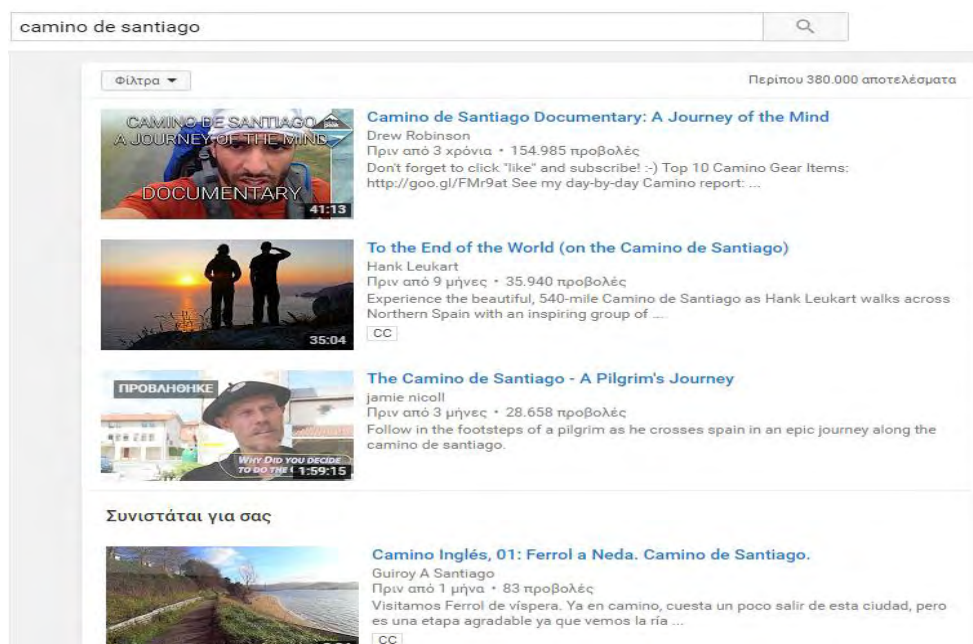
Το φαινόμενο της προσκυνηματικής διαδρομής του Camino de Santiago, έχει οδηγήσει στην δημιουργία ερασιτεχνικών και επαγγελματικών ντοκιμαντέρ με τις εμπειρίες τους

κατά την διάρκεια της πραγματοποίησης της διαδρομής. Πολλοί θέλουν να προβάλουν την προσωπική τους προσπάθεια, κυρίως σαν «οδηγό επιβίωσης» για τους νέους προσκυνητές που θα ήθελαν σύντομα να κάνουν την διαδρομή την οποία έκανε και ο πρωταγωνιστής του ντοκιμαντέρ ή του βίντεο. Τα περισσότερα από αυτά είναι μικρής και μεγάλης διάρκειας, ανεβασμένα σε ιστότοπους ευρείας μεταφόρτωσης βίντεο, όπως το Youtube, το Dailymotion και το Vimeo. Μετά από εκτεταμένη ανασκόπηση σε αυτές τις ιστοσελίδες, παρατηρήθηκε πως υπάρχει εκτεταμένος αριθμός παρόμοιων ταινιών.

Η φράση Camino de Santiago στην αναζήτηση του Youtube, μας παρουσίασε πως υπάρχουν 380.000 βίντεο με την συγκεκριμένη φράση στον τίτλο και μέχρι κάποιο βάθος αναζήτησης ανά σελίδα, όλα αφορούσαν είτε προσωπικές ερασιτεχνικές εμπειρίες για το Camino de Santiago, είτε επαγγελματικά ντοκιμαντέρ ιστοσελίδων που έχουν ως θέμα τον τουρισμό και τα ταξίδια. Η φράση «Camino de Santiago documentary», μείωσε τον αριθμό των βίντεο σε 21.400 βίντεο και κυρίως στις περισσότερες σελίδες εμφανίζονταν σχετικά πιο επαγγελματικά βίντεο τύπου ντοκιμαντέρ.

Μπορούμε να παρατηρήσουμε πως αυτή η εμπειρία παθιάζει εκείνους που την πραγματοποιούν και τους οδηγεί να επιθυμούν να την μοιραστούν με το ευρύτερο κοινό. Απαντήθηκαν ταινίες με διαφοροποιημένο περιεχόμενο, βίντεο με επιλεγμένα στιγμιότυπα από ολόκληρο το ταξίδι ενός προσκυνητή, βίντεο ανά τμήμα κάποιας διαδρομής, βίντεο με συμβουλές για έναν προσκυνητή, βίντεο με τον εξοπλισμό ενός προσκυνητή, βίντεο με την ιστορία του Camino de Santiago κ.α.

Εικόνα 75. Αναζήτηση βίντεο στο Youtube που αφορούν το Camino de Santiago

Πηγή: youtube.com

5.2.2 Ιστοσελίδες επίσημων φορέων & προβολή του Camino de Santiago

Πολλοί φορείς μέσα από τις ιστοσελίδες τους προβάλλουν το Camino de Santiago. Με ειδικές ιστοσελίδες, όπως η ιστοσελίδα της τοπικής κυβέρνησης της Γαλικίας (Xunta de Galicia), με την ονομασία «El Camino de Santiago» (Camino de Santiago.gal), που παρέχει οποιαδήποτε πληροφορία έχει σχέση με το Camino de Santiago. Επίσης σε αυτή την ιστοσελίδα μπορεί κάποιος να έχει άμεση πρόσβαση και από την ιστοσελίδα του γραφείου τουρισμού της Γαλικίας. Επίσης το Camino de Santiago έχει ισχυρή παρουσία και στην ιστοσελίδα της πόλης του Santiago de Compostela, όπως και σε αυτή του γραφείου τουρισμού. Εκτός από τις ιστοσελίδες, στο διαδίκτυο υπάρχουν επίσημα διαφημιστικά σποτ της αυτόνομης κοινότητας της Γαλικίας και του δήμου του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα, που σε αυτά το Camino de Santiago και η παλιά πόλη του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα έχουν ισχυρή παρουσία.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα, το τελευταίο χρονικά διαφημιστικό σποτ του γραφείου τουρισμού του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα, «Santiago your way» που βασίζει το μεγαλύτερο μέρος του σποτ, στο Camino de Santiago. Επίσης προβάλλει την παλιά πόλη, την βράβευση

αυτών των δύο ως μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς από την UNESCO, αλλά παράλληλα και ότι μπορεί η πόλη να είναι τουριστικός προορισμός και για άλλους λόγους (πχ. γαστρονομικό τουρισμό).

Εικόνα 76. Η ιστοσελίδα για το Camino de Santiago της Xunta de Galicia

Πηγή: <http://www.caminodesantiago.gal/>

Εικόνα 77. Σκηνές από το επίσημο διαφημιστικό σποτ «Santiago, your way» του γραφείου τουρισμού του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα

Πηγή: <https://goo.gl/wJFCk8>, επεξεργασία ιδία

Εικόνα 78. Η κατηγορία για το Camino de Santiago στην ιστοσελίδα του γραφείου τουρισμού του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα

Πηγή: <http://www.santiagoturismo.com/camino-de-santiago>

5.2.3 Ιστοσελίδες ιδιωτών, επιχειρήσεων & μπλόγκ

Εκτός από τις ιστοσελίδες των φορέων της Ισπανίας που παρουσιάστηκαν στην προηγούμενη ενότητα, υπάρχουν δεκάδες άλλες ιστοσελίδες που αφορούν το Camino de Santiago. Αυτές μπορούν να αφορούν διαφορετικές κατηγορίες, όπως: 1) σελίδες ενημέρωσης και διάδοσης του Camino de Santiago, 2) ομάδες φίλων του Camino de Santiago, 3) ιστοσελίδες καταλυμάτων, εστιατορίων κ.α., 4) μπλόγκ ατόμων που έχουν διανύσει κάποια διαδρομή του Camino de Santiago και εξιστορούν τις εμπειρίες τους με κείμενα που συνοδεύονται από φωτογραφικό και οπτικοακουστικό υλικό και δίνουν συμβουλές και 5) ιστοσελίδες πώλησης προϊόντων που αφορούν το Camino de Santiago.

Είναι αρκετά χρηστικές και βοηθούν στη συλλογή πληροφοριών για το θέμα. Μπορεί να ενημερωθεί κάποιος για το που μπορεί να διαμείνει, τον εξοπλισμό που πρέπει να έχει μαζί του, που μπορεί να βρει το διαβατήριο προσκυνητή, τις διαδρομές και την προετοιμασία που πρέπει να κάνει..

Κάποιες από αυτές τις ιστοσελίδες δεν συνδέονται με χρηματικό όφελος και έχουν δημιουργηθεί κατά κύριο λόγο από την αγάπη και το πάθος για το Camino de Santiago, αλλά και την αλληλεγγύη που θέλουν να δώσουν, όπως οι ιστοσελίδες των κατηγοριών 1, 2 και 4. Οι υπόλοιπες παρέχουν και αυτές πληροφορίες, αλλά κυρίως διαφημίζουν την επιχείρησή τους (πχ. κάποια albergues διαφημίζουν το κατάλυμα, τους χώρους και τις υπηρεσίες που παρέχουν). Υπάρχουν και ιστοσελίδες που είναι καθαρά επιχειρηματικές και πουλάνε εμπορεύματα που αφορούν το Camino de Santiago (πχ. κοσμήματα με το σύμβολο του Camino de Santiago που είναι το κοχύλι).

Στην κατηγορία των μπλόγκ κυρίαρχη παρουσία έχουν αυτά, που έχουν δημιουργήσει μεμονωμένα άτομα και εξιστορούν τις εμπειρίες τους με κείμενα, φωτογραφικό υλικό και βίντεο που τράβηξαν κατά την διάρκεια της διαδρομής. Σε αυτά γράφουν, είτε αφότου έχουν ολοκληρώσει το Camino de Santiago, είτε κατά την διάρκεια πραγματοποίησής του, τις ώρες που καταλύουν στα καταλύματα για ξεκούραση.

Εικόνα 79. Ενημερωτική ιστοσελίδα για το Camino de Santiago

Πηγή: www.gronze.com

Εικόνα 80. Ιστοσελίδα πώλησης προϊόντων που αφορούν το Camino de Santiago

Πηγή: www.joyasdelcamino.com

Εικόνα 81. Προσωπικό μπλόγκ ενός προσκυνητή

Πηγή: www.gerscaminoblog.wordpress.com

5.2.4 Κοινωνικά δίκτυα

Μια σημαντική κατηγορία όχι μόνο σε σχέση με την επίσημη πληροφόρηση από φορείς, αλλά και από την ανεπίσημη πληροφόρηση, αποτελούν τα κοινωνικά δίκτυα. Την περισσότερη πληροφόρηση μέσα από τα κοινωνικά δίκτυα μπορεί κάποιος να την συναντήσει, κυρίως μέσα από το Facebook.

Εκεί υπάρχουν επίσημες σελίδες φορέων, όπως της αρχιεπισκοπής του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα, η σελίδα του γραφείου τουρισμού της πόλης του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα, η σελίδα της ειδικής ιστοσελίδα της τοπικής κυβέρνησης της Γαλικίας για το Camino de Santiago κ.α. Σε αυτές δημοσιεύονται ανακοινώσεις, γιορτές, συμβουλές κ.α. και κοινοποιήσεις άρθρων και κατηγοριών των επίσημων ιστοσελίδων τους.

Για την παρούσα έρευνα όμως ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχουν, οι σελίδες και ομάδες που έχουν δημιουργηθεί ειδικά για το Camino de Santiago από μη επίσημους φορείς. Στις ομάδες γίνεται κανείς μέλος απλά αποστέλλοντας ένα αίτημα φιλίας. Κατόπιν αυτού μπορεί να ρωτήσει οτιδήποτε θέλει να μάθει γύρω από το Camino de Santiago, όπως προτάσεις από άλλα μέλη της ομάδας για το ποια διαδρομή να πραγματοποιήσει, ποιός μήνας είναι καλύτερος για να πραγματοποιήσει μια διαδρομή, συμβουλές για καταλύματα, να ανεβάσει φωτογραφίες και βίντεο από την εμπειρία του κ.α. Φυσικά πολύ σημαντική σε αυτές τις ομάδες είναι η αλληλεπίδραση μεταξύ των μελών μέσω σχολίων. Υπάρχει γενικότερα η αίσθηση ότι οι προσκυνητές μεταξύ τους διακατέχονται από ένα αίσθημα αλληλοβοήθειας τους ενός προς τον άλλον.

Από την ανασκόπηση αυτών των ομάδων και την συμμετοχή σε αυτές, διακρίθηκε έκδηλη επιθυμία στην βοήθεια, όσον αφορούν πληροφορίες, συνεντεύξεις και απάντηση σε ερωτηματολόγιο. Επίσης εκδηλώνεται συχνά η επιθυμία των μελών των ομάδων αυτών να σε γνωρίσουν καλύτερα και να σε κάνουν φίλο τους, αφού θεωρούν σημαντικό να ασχολείται κάποιος με ένα θέμα που αυτοί τρέφουν μεγάλη αγάπη.

Θεωρείται, πως η ύπαρξη αυτών των ομάδων είναι πολύ σημαντική για κάποιον που θέλει να ενημερωθεί για διάφορα θέματα γύρω από το Camino de Santiago. Η αίσθηση αλληλεγγύης και πιο προσωπικής επαφής δημιουργεί την καλύτερη εικόνα και προδιάθεση σε ένα άτομο που θέλει να πραγματοποιήσει την διαδρομή.

Οι ομάδες αυτές είναι πάρα πολλές και πολλών ειδών. Ως εκ τούτου είναι δύσκολο να εκτιμηθεί το πλήθος τους. Σε αυτές περιλαμβάνονται ομάδες που δέχονται οποιονδήποτε πραγματοποιήσει ή θέλει να πραγματοποιήσει οποιαδήποτε διαδρομή ασχέτως εθνικότητας, άλλες ομάδες ασχολούνται με συγκεκριμένες διαδρομές, άλλες είναι ομάδες προσκυνητών συγκεκριμένων εθνικοτήτων και άλλες είναι ομάδες που αφορούν άτομα ανάλογα τον τρόπο που θα πραγματοποιήσουν την διαδρομή (πχ. με πεζοπορία, με ποδήλατο).

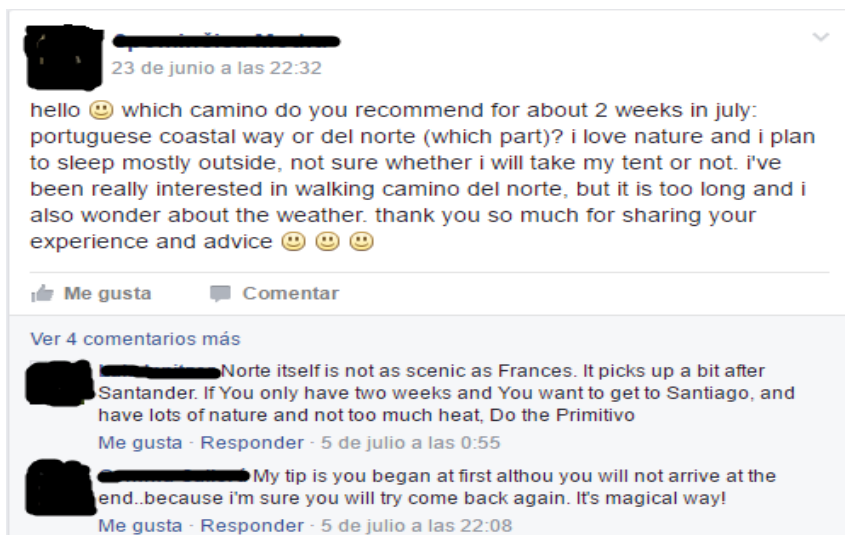
Στο κοινωνικό δίκτυο Twitter είναι διαφορετική η λειτουργία του και εκεί παρατηρούνται tweets με κείμενο και βίντεο ή φωτογραφίες των χρηστών.

Εικόνα 82. Ομάδες για το Camino de Santiago στο Facebook

Πηγή: Προσωπικός λογαριασμός στο Facebook

Εικόνα 83. Ενδεικτική δημοσίευση και αλληλεπίδραση σε μια ομάδα για το Camino de Santiago στο Facebook

Πηγή: Προσωπικός λογαριασμός στο Facebook

5.2.5 Εφαρμογές για κινητά τηλεφωνά (Mobile applications)

Μια κατηγορία αρκετά σύγχρονη και δημοφιλής, που αναπτύσσεται στην σημερινή αρκετά τεχνολογικά ανεπτυγμένη εποχή, είναι οι εφαρμογές για smartphones. Είναι αρκετοί αυτοί που τις εγκαθιστούν στο κινητό τους τηλέφωνο, ώστε να λαμβάνουν πληροφορίες για το θέμα που καλύπτει η κάθε μία.

Η διαδρομή του Camino de Santiago δεν θα μπορούσε να μείνει απ' έξω από αυτή την κατηγορία κυρίως λόγω της μεγάλης δημοφιλίας και αγάπης από πολλά άτομα που πραγματοποιούν την διαδρομή κάθε χρόνο. Ο δεύτερος λόγος είναι ότι έχοντας μορφή που μοιάζει με τις αντίστοιχες διαδρομές περιπατητικού τουρισμού οι εφαρμογές αυτές είναι χρήσιμες για τις πληροφορίες που μπορούν αυτές να δώσουν.

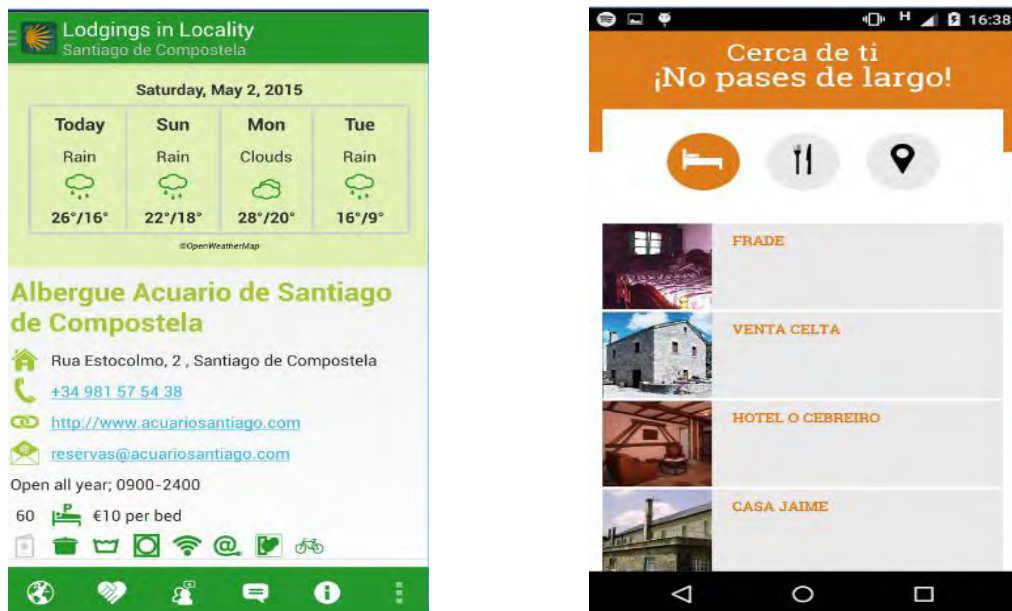
Είναι χρήσιμες γιατί κάποιος που θα τις χρησιμοποιήσει, μπορεί σε αυτές να βρει πληροφορίες, όπως όλες τις διαδρομές με χάρτες και σημαντικές πληροφορίες για αυτές. Επίσης μπορεί να λάβει πληροφορίες για τα καταλύματα στην περιοχή που ενδιαφέρεται να διαμείνει, όπως για το πόσο κοστίζει η διανυκτέρευση, η διατροφή και τι υπηρεσίες παρέχει.

Επίσης κάποιες από τις εφαρμογές, παρέχουν virtual απεικονίσεις διαφόρων μνημείων που θα συναντήσει ένας προσκυνητής κατά την διάρκεια της πορείας του, αλλά και ιστορικά στοιχεία για αυτά.

Η δυναμική τους είναι, ότι μπορεί κάποιος να τις συμβουλευτεί όποτε το χρειαστεί. Ως αδυναμία τους αναφέρεται η εξάρτηση τους από την ύπαρξη σήματος δικτύου κινητής τηλεφωνίας.. Στο κατάστημα εφαρμογών google play, μετά από αναζήτηση βρέθηκαν 52 τέτοιες εφαρμογές. Οι δημοφιλέστερες με την καλύτερη βαθμολόγηση, είναι οι εφαρμογές: Camino pilgrim, Buen camino de Santiago, Mi Camino de Santiago, Camino de Santiago 360°, Camino de Santiago companion, Camino de Santiago guide και Camiño de Santiago en Galicia. Οι περισσότερες διαθέτουν στο μενού τους επιλογής γλώσσας με τις κυριότερες γλώσσες της Ευρώπης.

Η κυβέρνηση της αυτόνομης κοινότητας της Γαλικίας (Xunta de Galicia) έχει δημιουργήσει και αυτή μια εφαρμογή, την εφαρμογή «Camiño de Santiago en Galicia», βλέποντας έτσι την παρουσία φορέων και την προώθηση του σημαντικού τουριστικού προϊόντος από αυτές και σε αυτόν τον τομέα της τεχνολογίας. Οι υπόλοιπες έχουν δημιουργηθεί από ιδιώτες και ιδιωτικές επιχειρήσεις ή φίλους της διαδρομής.

Εικόνα 84. Στοιχεία για albergues από τις εφαρμογές Camino Pilgrim & Camiño de Santiago en Galicia

Πηγή: Εφαρμογές Camino Pilgrim & Camiño de Santiago en Galicia

Εικόνα 85. Virtual απεικόνιση τύπου Street view και προβολή ιστορικών στοιχείων από την εφαρμογή Camino de Santiago 360°

Πηγή: Εφαρμογή Camino de Santiago 360°

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ: Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΣΑΝΤΙΑΓΟ ΝΤΕ ΚΟΜΠΟΣΤΕΛΑ, Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ CAMINO DE SANTIAGO ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΣΚΕΨΙΜΟΤΗΤΑ & ΤΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΩΝ ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΩΝ

Στο κεφάλαιο αυτό θα παρουσιαστούν μέσα από την χρήση δευτερογενών δεδομένων, στοιχεία για τον τουρισμό της πόλης του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα και θα προσεγγισθεί η σημασία της διαδρομής του Camino de Santiago για την επισκεψιμότητα τουριστών στην πόλη. Επίσης σε αυτό το κεφάλαιο θα παρουσιαστεί το προφίλ των προσκυνητών του Camino de Santiago, όπως η χώρα προέλευσης τους, η διαδρομή που επέλεξαν να διανύσουν, τα κίνητρα τους κ.α.

6.1 SANTIAGO DE COMPOSTELA & ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Το Σαντιάγο ντε Κομποστέλα, πρωτεύουσα της Αυτόνομης κοινότητας της Γαλικίας, είναι πόλος έλξης τουριστών για διάφορους λόγους. Σαν πόλη έχει την τύχη να έχει ένα μνημείο παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς με μακρά παράδοση και ιστορικότητα και βασίζει την ίδρυση της στον Απόστολο Ιάκωβο. Είναι ταυτισμένη με αυτόν, καθώς η ονομασία της, βασίζεται στους θρύλους γύρω από αυτόν. Είναι επίσης η πόλη που καταλήγουν όλες οι ροές των προσκυνητών του Camino de Santiago και κάθε προσκυνητής ουσιαστικά είναι εν δυνάμει επισκέπτης της πόλης. Τα στοιχεία για τον τουρισμό της πόλης αντλήθηκαν από τις επίσημες ετήσιες έρευνες του κέντρου τουριστικών ερευνών του Πανεπιστημίου του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα για λογαριασμό της δημοτικής αρχής της πόλης.

6.1.1 Τύπος επισκεπτών

Η έρευνα χώρισε τους επισκέπτες της πόλης, σε τουρίστες και πεζοπόρους, καθώς είναι σημαντικές οι ροές πεζοπόρων στην πόλη, λόγω του Camino de Santiago και αποφάσισε να τους μετρήσει ξεχωριστά από τους υπόλοιπους τουρίστες.

Κατά το έτος του 2015, σύμφωνα με τον πίνακα 14 που αφορά τον τύπο επισκεπτών της πόλης, από το 100% των επισκεπτών της πόλης, το 71,6% ήταν τουρίστες και το 28,4% πεζοπόροι.. Ουσιαστικά το σύνολο των πεζοπόρων, αφορούν την προσκυνηματική διαδρομή του Camino de Santiago.

Πίνακας 14. Τύπος επισκέπτη της πόλης του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα (έτη 2011 – 2015)

ΤΥΠΟΣ ΕΠΙΣΚΕΠΤΗ	2015	2014	2013	2012	2011
ΤΟΥΡΙΣΤΑΣ	71,6 %	72,6 %	75,4 %	73,8 %	77,9 %
ΠΕΖΟΠΟΡΟΣ	28,4 %	27,4 %	24,6 %	26,2 %	22,1 %

Πηγή: Universidade de Santiago de Compostela Centro de estudios e investigaciones turísticas (CETUR), *Perfil de la demanda turística de Santiago de Compostela. Informes Anuales 2011 – 2015*, επεξεργασία ίδια

6.1.2 Τόπος προέλευσης

Όπως μπορούμε να παρατηρήσουμε στον πίνακα 15 που προβάλλει τον τόπο προέλευσης των επισκεπτών της πόλης, αυτοί κατά το μεγαλύτερο ποσοστό τους είναι Ισπανοί. Αυτό μας δείχνει, ότι η πόλη έχει σε σημαντικό βαθμό εγχώριο τουρισμό. Έχει επίσης σημαντικό ποσοστό ροών επισκεπτών, από την υπόλοιπη Ευρώπη. Επίσης καθόλου αμελητέα είναι τα ποσοστά των τουριστών, από τον υπόλοιπο κόσμο που προτιμούν να επισκεφθούν το Σαντιάγο ντε Κομποστέλα.

Στο κομμάτι του εγχώριου τουρισμού σύμφωνα με τον πίνακα 16, οι σημαντικότεροι τόποι προέλευσης των Ισπανών τουριστών, με διψήφια ποσοστά είναι η Μαδρίτη, η Ανδαλουσία και η Καταλονία.

Πίνακας 15. Τόποι προέλευσης επισκεπτών της πόλης του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα (έτη 2011 – 2015)

ΤΟΠΟΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ	2015	2014	2013	2012	2011
ΥΠΟΛΟΙΠΗ ΙΣΠΑΝΙΑ	43,3%	43%	43,5%	39,8%	52,5%
ΥΠΟΛΟΙΠΗ ΕΥΡΩΠΗ	34,5%	32,2%	37%	39,4%	30,9%
ΥΠΟΛΟΙΠΟΣ ΚΟΣΜΟΣ	16,4%	19,1%	13,6%	15,0%	9,7%
ΓΑΛΙΚΙΑ	5,8%	5,7%	5,9%	5,9%	6,9%

Πηγή: Universidade de Santiago de Compostela Centro de estudios e investigaciones turísticas (CETUR), *Perfil de la demanda turística de Santiago de Compostela. Informes Anuales 2011 – 2015*, επεξεργασία ίδια

Πίνακας 16. Εγχώριος τουρισμός – Τόποι προέλευσης Ισπανών επισκεπτών της πόλης του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα (έτος 2015)

ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ	2015	ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ	2015
ΜΑΔΡΙΤΗ	15,6%	ΚΑΣΤΙΛΗ ΛΑ ΜΑΝΤΣΑ	2,5%
ΑΝΔΑΛΟΥΣΙΑ	14,2%	ΑΡΑΓΟΝΙΑ	2,3%
ΓΑΛΙΚΙΑ	11,8%	ΚΑΝΤΑΒΡΙΑ	1,8%
ΚΑΤΑΛΟΝΙΑ	11,5%	ΒΑΛΕΑΡΙΔΕΣ ΝΗΣΟΙ	1,7%
ΚΑΣΤΙΛΗ & ΛΕΟΝ	8,6%	ΜΟΥΡΘΙΑ	1,5%
ΒΑΛΕΝΘΙΑ	8,2%	ΕΞΤΡΕΜΑΔΟΥΡΑ	1,3%
ΑΣΤΟΥΡΙΑ	6,7%	ΝΑΒΑΡΑ	1,3%
ΧΩΡΑ ΤΩΝ ΒΑΣΚΩΝ	5,8%	ΛΑ ΡΙΟΧΑ	1,2%
ΚΑΝΑΡΙΟΙ ΝΗΣΟΙ	3,9%		

Πηγή: Universidade de Santiago de Compostela Centro de estudios e investigaciones turísticas (CETUR), *Estudo da Caracterización da Demanda Turística de Santiago de Compostela. Anos 2015*, επεξεργασία ίδια

6.1.3 Λόγοι επίσκεψης στο Σαντιάγο ντε Κομποστέλα

Σε αυτή την κατηγορία της έρευνας και στον πίνακα 17 θα μπορέσουμε να παρατηρήσουμε, ποιος ήταν ο κύριος λόγος για την επίσκεψη στην πόλη του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα. Πρώτος λόγος της επίσκεψης είναι οι διακοπές και η ψυχαγωγία.

Ο *δεύτερος λόγος* είναι το προσκύνημα του Camino de Santiago που αυτό δείχνει πόσο *σημαντικό προϊόν* για τον τουρισμό της πόλης είναι αυτές οι προσκυνηματικές διαδρομές. Όπως γράφτηκε παραπάνω, όλοι οι προσκυνητές, είναι εν δυνάμει επισκέπτες της πόλης. Το έτος 2015 που οι προσκυνητές ήταν 262.459 άτομα (που καταγράφηκαν στο γραφείο

προσκυνητή στην πόλη του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα, οπού έλαβαν την Κομποστέλα) , **όλοι** αυτοί ήταν ταυτόχρονα και επισκέπτες της πόλης και ανήκουν στο 30,3% του πίνακα.

Βλέπουμε λοιπόν από αυτόν τον πίνακα που είναι σημαντικός για τα συμπεράσματα μας, ότι είναι πολύ σημαντικό προϊόν για τον τουρισμό της πόλης, καθώς ένα μεγάλο κομμάτι της επισκεψιμότητας της πόλης, συγκεκριμένα το δεύτερο σημαντικότερο, ανήκει στους προσκυνητές του Camino de Santiago. Επίσης μπορούμε να παρατηρήσουμε μια σημαντική αύξηση στην επισκεψιμότητα προσκυνητών μετά το 2011.

Πίνακας 17. Ο λόγος της επίσκεψης στην πόλη του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα

ΛΟΓΟΣ	2015	2014	2013	2012	2011
ΔΙΑΚΟΠΕΣ / ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ	45,6%	46,1%	44,0%	41,7%	61,3%
ΕΡΓΑΣΙΑ / ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ	4,4%	4,6%	4,3%	4,6%	2,9%
ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΚΑΙ ΕΚΘΕΣΕΙΣ	0,9%	0,8%	1,0%	1,0%	1,8%
ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΦΙΛΟΥΣ / ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ	9,4%	9,2%	9,7%	8,8%	5,7%
ΣΠΟΥΔΕΣ	3,2%	3,6%	3,1%	2,6%	3,0%
ΛΟΓΟΙ ΥΓΕΙΑΣ	0%	0,2%	0,1%	0,2%	0,1%
ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΙ	1,3%	1,7%	0,9%	1,7%	4,1%
CAMINO DE SANTIAGO	30,3%	29,4%	33,6%	33,0%	16,8%
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΚΔΗΛΩΣΗ	0,7%	1,0%	0,4%	0,7%	0,8%
ΩΣ TOUR OPERATOR	3,1%	2,7%	2,1%	2,8%	0%
ΑΛΛΟΣ	1,1%	0,7%	0,8%	2,9%	3,5%

Πηγή: Universidade de Santiago de Compostela Centro de estudios e investigaciones turísticas (CETUR), *Perfil de la demanda turística de Santiago de Compostela. Informes Anuales 2011 – 2015*, επεξεργασία ιδία

6.1.4 Το μέσο γνωριμίας των επισκεπτών με την πόλη του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα

Ο τρόπος γνωριμίας μια πόλης ως τουριστικού προορισμού μπορεί να μας ενημερώσει για το ποιος τρόπος επηρέασε περισσότερο τους επισκέπτες της πόλης για να την επισκεφθούν. Στον πίνακα 19 θα παρουσιαστεί ο τρόπος με τον οποίο έμαθαν οι επισκέπτες την πόλη του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα και αποφάσισαν να έρθουν σε αυτή.

Πίνακας 18. Μέσο γνωριμίας επισκεπτών με την πόλη του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα (έτη 2014 – 2015)

ΜΕΣΟ	2015	2014
ΣΥΣΤΑΣΗ ΑΠΟ ΦΙΛΟΥΣ/ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ	40,4%	39,9%
ΣΥΣΤΑΣΗ ΑΠΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΑ ΓΡΑΦΕΙΑ	1,9%	1,7%
ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ/ΕΠΙΣΚΕΨΗ	34,6%	37,1%
ΦΥΛΛΑΔΙΑ ΚΑΙ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ	1,5%	2,4%
ΤΗ ΓΝΩΡΙΖΑ ΑΠΟ ΠΑΝΤΑ	56,0%	56,6%
ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ ΚΑΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ	10,3%	10,9%
INTERNET	17,4%	17,1%
ΑΠΟ ΤΟ CAMINO DE SANTIAGO	22,3%	24,6%
ΑΛΛΟ	4,9%	5,4%

Πηγή: Universidade de Santiago de Compostela Centro de estudios e investigaciones turísticas (CETUR), *Perfil de la demanda turística de Santiago de Compostela. Informes Anuales 2011 – 2015*, επεξεργασία ιδία

Από τον πίνακα 19 μπορούμε να διακρίνουμε πως εκτός από την γνώση που είχαν ήδη για την πόλη, μεγάλο ρόλο έπαιξε η από στόμα σε στόμα διαφήμιση και προτροπή γνωστών και φίλων. Επίσης σημαντικό ρόλο έπαιξε και η προηγούμενη εμπειρία των επισκεπτών από προηγούμενη επίσκεψη σε αυτή. Επίσης η φήμη της προσκυνηματικής διαδρομής του Camino de Santiago, συμβάλει αρκετά στην ανάπτυξη της αναγνωρισιμότητας της πόλης, ώστε να επιλεγεί ως προορισμός για τουρισμό.

Βλέπουμε λοιπόν πως αντιθέτως με άλλες τουριστικές περιοχές, στο Σαντιάγο ντε Κομποστέλα η προσωπική εμπειρία και οι προηγούμενες εμπειρίες των προσκυνητών, επηρεάζουν θετικά σε μεγάλο βαθμό στο να επιλέξει ένα άτομο την επίσκεψη στην πόλη.

6.1.5 Το μέσο μεταφοράς των επισκεπτών

Αυτή η κατηγορία μπορεί να μην εμφανίζεται ως τόσο σημαντική σε άλλες έρευνες τουρισμού, στην περίπτωση της πόλης του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα και της παρούσας εργασίας είναι σημαντική, γιατί μπορεί να μας παρέχει σημαντικά συμπεράσματα. Και αυτό λόγω της ιδιομορφίας του προσκυνηματος, δηλαδή της διάνυσης του με πόδια, ποδήλατο ή άλογο, θα μπορέσουμε να διακρίνουμε εύκολα, το ποιοι από αυτά τα άτομα είναι προσκυνητές.

Πίνακας 19. Μέσο μεταφοράς των επισκεπτών για να φτάσουν στο Σαντιάγο ντε Κομποστέλα (έτη 2011 – 2015)

ΜΕΣΟ ΜΕΤΑΦΟΡΑΣ	2015	2014	2013	2012	2011
ΤΑΚΤΙΚΗ ΥΠΕΡΑΣΤΙΚΗ ΓΡΑΜΜΗ ΛΕΩΦΟΡΕΙΟΥ	3,9%	4,0%	4,1%	4,5%	4,1%
ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΛΕΩΦΟΡΕΙΟ	4,4%	3,6%	3,7%	6,5%	10,2%
ΤΡΑΙΝΟ	7,3%	8,0%	7,8%	6,2%	2,6%
ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ ΟΧΗΜΑ	26,6%	27,7%	25,3%	21,9%	21,2%
ΝΟΙΚΙΑΣΜΕΝΟ ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΟ	4,9%	4,9%	3,0%	2,8%	0,5%
ΑΕΡΟΠΛΑΝΟ	20,6%	21,1%	22,7%	22,4%	45,2%
ΠΟΔΗΛΑΤΟ	4,2%	3,3%	3,0%	5,8%	1,9%
ΜΕ ΤΑ ΠΟΔΙΑ	26,2%	26,9%	30,0%	28,7%	13,6%
ΜΕ ΤΑΞΙ	-	-	0,1%	-	-
ΑΛΛΟ (ΑΛΟΓΟ, ΑΝΑΠΗΡΙΚΟ ΑΜΑΞΙΔΙΟ)	0,4%	0,7%	0,3%	1,2%	0,7%

Πηγή: Universidade de Santiago de Compostela Centro de estudios e investigaciones turísticas (CETUR), *Perfil de la demanda turística de Santiago de Compostela. Informes Anuales 2011 – 2015*, επεξεργασία ιδία

Όπως μπορούμε να παρατηρήσουμε από τον πίνακα 20, η απάντηση “με τα πόδια”, είναι ο δεύτερος σε ποσοστό τρόπος που προτίμησαν οι επισκέπτες για να φτάσουν στην πόλη τις

περισσότερες χρονιές και τις υπόλοιπες με παρόμοιο ποσοστό με το “προσωπικό όχημα”. Αυτοί είναι προσκυνητές του Camino de Santiago. Εάν προστεθούν τα ποσοστά αυτών που έφτασαν με ποδήλατο και με τα πόδια, συν το ποσοστό της απάντησης “άλλο” (σε αυτή ανήκουν οι απαντήσεις άλογο και αναπηρικό αμαξίδιο), μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι είναι με μικρές διαφορές στα δεκαδικά, σχεδόν ίδια με την απάντηση “Camino de Santiago” στον πίνακα 17.

6.1.6 Η προτίμηση του καταλύματος από τους επισκέπτες στο Σαντιάγο ντε Κομποστέλα (έτη 2011 – 2015)

Σε αυτή την κατηγορία θα δούμε την προτίμηση των επισκεπτών της πόλης, όσον αφορά τα καταλύματα που διέμειναν.

Πίνακας 20. Προτίμηση καταλύματος επισκεπτών (έτη 2011 – 2015)

ΤΥΠΟΣ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΟΣ	2015	2014	2013	2012	2011
ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΟ	36,2%	36,6%	33,0%	35,6%	20,0%
ΠΑΝΣΙΟΝ/ ΧΟΣΤΕΛ	18,1%	20,6%	20,9%	20,4%	50,3%
ALBERGUE	21,7%	19,9%	22,0%	21,0%	12,2%
ΑΓΡΟΙΚΙΑ	1,1%	1,0%	0,5%	0,7%	0,7%
ΚΑΜΠΙΝΓΚ	0,6%	0,6%	0,5%	1,1%	0,6%
ΙΔΙΟΚΤΗΤΟ ΣΠΙΤΙ	-	-	-	-	0,5%
ΣΕ ΦΙΛΟΥΣ/ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ	10,3%	10,8%	12,6%	13,8%	10,4%
ΑΛΛΟ	8,4%	8,2%	7,2%	5,6%	4,9%
ΔΕ/ΔΑ	3,6%	2,3%	3,3%	1,8%	0,3%

Πηγή: Universidade de Santiago de Compostela Centro de estudios e investigaciones turísticas (CETUR), *Perfil de la demanda turística de Santiago de Compostela. Informes Anuales 2011 – 2015*, επεξεργασία ίδια

Στον πίνακα 21 μπορούμε να παρατηρήσουμε, πως η κύρια προτίμηση διαμονής είναι το ξενοδοχείο που σημείωσε μεγάλη αύξηση στην προτίμηση μετά το 2011. Το ακριβώς αντίστροφο συνέβη με τις πανσιόν και τα χόστελ, που πιθανολογείται ότι το ποσοστό των επισκεπτών αυτών των καταλυμάτων μετακινήθηκε στα ξενοδοχεία. Επίσης βλέπουμε ότι

ένα μεγάλο ποσοστό, κοντά στο 20 – 21 % διαμένει σε albergues. Όπως έχει ειπωθεί και στο κεφάλαιο 4.3.3, τα albergues είναι καταλύματα που μπορούν να διαμείνουν κατά προτεραιότητα προσκυνητές που διαθέτουν το διαβατήριο προσκυνητή.

Έτσι μέσα από αυτόν τον πίνακα, μπορούμε να δούμε το πόσο σημαντικό ρόλο στο σύνολο των καταλυμάτων για την συγκεκριμένη πόλη, παίζουν τα albergues. Η ύπαρξη τους όλο θα πληθαίνει όσο το Camino de Santiago, μεγαλώνει σε αριθμούς προσκυνητών. Φυσικά δεν σημαίνει ότι μόνο όσοι διέμεναν σε albergues είναι προσκυνητές, καθώς όπως είχαμε δει στο στον πίνακα 9, ναι μεν οι πλειονότητα αυτών προτιμά να μείνει στα albergues, αλλά υπάρχουν αρκετοί που μένουν στα υπόλοιπα είδη καταλυμάτων.

6.1.7 Οι δραστηριότητες των επισκεπτών κατά την παραμονή τους στο Σαντιάγο ντε Κομποστέλα

Ένα ενδιαφέρον στοιχείο για έρευνα, είναι το είδος των δραστηριοτήτων των επισκεπτών κατά την διάρκεια της παραμονής τους στο Σαντιάγο ντε Κομποστέλα.

Στον πίνακα 22 μπορούμε να παρατηρήσουμε, ότι κύρια δραστηριότητα που πραγματοποιήθηκε από το σύνολο σχεδόν το σύνολο των επισκεπτών της πόλης, είναι η επίσκεψη στον καθεδρικό ναό και της πλατείας Ομπραντόιρο που τον περιβάλλει.

Σημαντική επίσης δραστηριότητα ενός επισκέπτη, είναι το γεύμα σε ένα εστιατόριο, που πέρα από βασική ανάγκη, είναι και λόγος επίσκεψης στην πόλη και η γαστρονομία προβάλλεται αρκετά ως λόγος επίσκεψης στην πόλη στα διαφημιστικά σποτ του γραφείου τουρισμού του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα. Επίσης αρκετοί από αυτούς προβαίνουν σε αγορές, όπως και να απολαύσουν την νυχτερινή ζωή. Όσον αφορά την πολιτιστική δραστηριότητα, εκτός από την επίσκεψη στον καθεδρικό ναό, σημαντική πολιτιστική δραστηριότητα των επισκεπτών είναι η επίσκεψη σε κάποιο από τα μουσεία της πόλης.

Πίνακας 21. Δραστηριότητες επισκεπτών στο Σαντιάγο ντε Κομποστέλα (έτη 2012 – 2015)

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	2015	2014	2013	2012
ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΤΟΝ ΚΑΘΕΔΡΙΚΟ ΝΑΟ & ΤΟΝ ΠΕΡΙΓΥΡΟ ΤΟΥ	96,5%	96,3%	98,2%	99,4%
ΓΕΥΜΑ ΣΕ ΕΣΤΙΑΤΟΡΙΟ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ	84,1%	85,3%	85,1%	88,6%
ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΚΑΠΟΙΟ ΜΟΥΣΕΙΟ	25,3%	26,1%	29,3%	31,1%
ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ	9,3%	11,9%	9,4%	7,0%
ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΠΑΡΚΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ	46,7%	48,1%	56,2%	58,9%
ΑΓΟΡΕΣ	59,3%	60,8%	64,9%	70,2%
ΒΟΛΤΑ ΣΤΗ ΖΩΝΗ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΠΟΛΗΣ	26,6%	29,0%	33,1%	24,0%
ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΞΕΝΑΓΗΣΗ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ	6,6%	6,9%	6,1%	13,0%
ΕΚΔΡΟΜΗ ΕΚΤΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ	6,3%	7,7%	9,3%	3,5%
ΝΥΧΤΕΡΙΝΗ ΖΩΗ	30,8%	34,0%	38,5%	33,0%
ΆΛΛΕΣ	5,0%	4,9%	2,0%	8,0%

Πηγή: Universidade de Santiago de Compostela Centro de estudios e investigaciones turísticas (CETUR), *Perfil de la demanda turística de Santiago de Compostela. Informes Anuales 2011 – 20155*, επεξεργασία ίδια

6.1.8 Η μέση ημερήσια δαπάνη των τουριστών και πεζοπόρων στο Σαντιάγο ντε Κομποστέλα

Σημαντικό στοιχείο για μια έρευνα που αφορά τον τουρισμό, είναι η δαπάνη αυτών που επισκέπτονται έναν τόπο. Η συγκεκριμένη έρευνα τους χώρισε σε δύο κατηγορίες: σε τουρίστες και πεζοπόρους και αυτό γιατί λόγω του Camino de Santiago έχουν σημαντική παρουσία στην πόλη και στην έρευνα του το Πανεπιστήμιο του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα αποφάσισε να τους ερευνήσει ξεχωριστά από τους υπόλοιπους τουρίστες.

Η κατηγορία που σε όλες τις χρονιές που αναγράφονται στον πίνακα, ξεοδεύει τα περισσότερα χρήματα ανά ημέρα είναι οι τουρίστες. Οι πεζοπόροι που είναι ουσιαστικά

στην συντριπτική πλειοψηφία τους προσκυνητές του Camino de Santiago, δαπανούν λιγότερα από τους τουρίστες. Από αυτά τα δεδομένα μπορούμε να κρίνουμε πως έχουν έναν πιο φειδωλό τρόπο ζωής σε συνάρτηση με την δαπάνη χρημάτων. Ειδικά στην επιλογή καταλύματος όπως έχουμε παρατηρήσει ήδη, η πλειοψηφία τους, επιλέγει την φθηνότερη λύση που είναι τα δημόσια albergues, που το κόστος συνήθως δεν υπερβαίνει τα 8 ευρώ ανά διανυκτέρευση.

Πίνακας 22. Μέση ημερήσια δαπάνη τουριστών & πεζοπόρων στην πόλη (έτη 2012 – 2015)

ΜΕΣΗ ΗΜΕΡΗΣΙΑ ΔΑΠΑΝΗ	2015	2014	2013	2012
ΤΟΥΡΙΣΤΑ	58,23 €	54,21 €	55,53 €	63,46 €
ΠΕΖΟΠΟΡΟΥ	28,96 €	23,95 €	25,68 €	33,28 €

Πηγή: Universidade de Santiago de Compostela Centro de estudios e investigaciones turísticas (CETUR), *Perfil de la demanda turística de Santiago de Compostela. Informes Anuales 2011 – 2015*, επεξεργασία ίδια

Συνοψίζοντας όλες τις παραπάνω κατηγορίες, ένα μεγάλο κομμάτι της επισκεψιμότητας στην πόλη του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα αφορά τους προσκυνητές του Camino de Santiago. Αυτοί δεν είναι οι πιο πολυδάπανοι, καθώς από τις δαπάνες των πεζοπόρων διακρίνεται ότι ξοδεύουν τα λιγότερα χρήματα ανά ημέρα σε σχέση με τους τουρίστες.

Όσον αφορά τι προσελκύει ένα άτομο στην πόλη, τα μνημεία παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς έχουν τον πρώτο λόγο, καθώς η φήμη της σαν πόλη στηρίζεται σε αυτά τα μνημεία, όπως και στην διαδρομή του Camino de Santiago. Ένας ακόμα σημαντικός λόγος επίσκεψης που διακρίνεται είναι η γαστρονομία.

Καταλήγοντας, κρίνοντας από τα παραπάνω στατιστικά στοιχεία από τα ευρήματα των συγκεκριμένων ερευνών, διακρίνεται η διαδρομή του Camino de Santiago, ως ο δεύτερος σημαντικότερος λόγος επίσκεψης στην πόλη και συμπεριλαμβανομένων των στοιχείων του πίνακα 8, ένας σημαντικός αριθμός ατόμων που καταλήγουν σ' αυτή (237.886 προσκυνητές το 2014, 262.459 προσκυνητές το 2015) είναι προσκυνητές. Ως εκ τούτου, απαντώντας στο ερώτημα για το εάν η προσκυνηματική διαδρομή του Camino de Santiago είναι σημαντική για την επισκεψιμότητα τουριστών στην πόλη, η απάντηση είναι θετική.

6.2 ΤΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΩΝ ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΩΝ

Σε αυτό το υποκεφάλαιο θα παρουσιαστούν τα χαρακτηριστικά των προσκυνητών του Camino de Santiago, κατά την διάρκεια των τελευταίων έξι ετών. Μέσα από αυτές τις έρευνες θα μπορέσουμε να έχουμε μια συνολική εικόνα σε διάφορα ζητήματα, όπως για παράδειγμα τα κίνητρα που είχαν για να πραγματοποιήσουν την διαδρομή.

Αυτές οι έρευνες έχουν πραγματοποιηθεί από το γραφείο προσκυνητών και καταγράφουν το σύνολο των προσκυνητών που ολοκλήρωσαν επιτυχώς την διαδρομή και απέκτησαν την Κομποστέλα. Τέλος το έτος 2010 έχει διαφορετικό χρωματισμό, καθώς ήταν άγιο Ιακωβαίο έτος και είχε τον μεγαλύτερο αριθμό προσκυνητών.

6.2.1 Το φύλο των προσκυνητών

Μέσα από τις έρευνες το ποσοστό των ανδρών προσκυνητών είναι μεγαλύτερο σε όλες τις χρονιές σε σχέση με τις γυναίκες. Στο σύνολο των προσκυνητών οι περισσότεροι που ολοκλήρωσαν επιτυχώς το Camino de Santiago, ήταν την χρονιά 2010.

Πίνακας 23. Φύλο & σύνολο προσκυνητών

ΦΥΛΟ	2015	2014	2013	2012	2011	2010
ΑΝΔΡΕΣ	138.962 (52,93%)	128.554 (54,02%)	117.872 (54,60%)	108.809 (56,53%)	105.831 (57,72%)	151.706 (55,75%)
ΓΥΝΑΙΚΕΣ	123.554 (47,07%)	109.429 (45,98%)	98.008 (45,40%)	83.679 (43,47%)	77.535 (42,28%)	120.429 (44,25%)
ΣΥΝΟΛΟ	262.516	237.983	215.880	192.488	183.366	272.135

Πηγή: Oficina del Peregrino (2016c) *Informe estadístico de la peregrinación de los Años 2010 – 2015*, επεξεργασία ιδία

6.2.2 Οι ηλικίες των προσκυνητών

Ένα ακόμα χαρακτηριστικό που παρουσιάζεται είναι οι ηλικίες των προσκυνητών που πραγματοποιούν την διαδρομή.

Πίνακας 24. Οι ηλικιακές κατηγορίες των προσκυνητών

ΗΛΙΚΙΑ	2015	2014	2013	2012	2011	2010
30 - 60	144.060 (54,88%)	131.817 (55,39%)	121.305 (56,19%)	109.310 (56,79%)	105.736 (57,66%)	158.184 (58,13%)
< 30	74.714 (28,46%)	67.374 (28,31%)	61.114 (28,31%)	54.731 (28,43%)	52.142 (28,44%)	79.899 (29,36%)
> 60	43.742 (16,66%)	38.792 (16,30%)	33.461 (15,50%)	28.447 (14,78%)	25.488 (13,90%)	34.052 (12,51%)

Πηγή: Oficina del Peregrino (2016c) *Informe estadístico de la peregrinación de los Años 2010 – 2015*, επεξεργασία ίδια

Οι πλειοψηφία των προσκυνητών ανήκουν στην ηλικία των 30 – 60 ετών, παρατηρούμε όμως και έναν σημαντικό αριθμό ατόμων που ανήκουν σε νεότερες ηλικιακές ομάδες κάτω των τριάντα. Αξιοπρόσεκτο πάντως είναι και το ποσοστό ατόμων άνω των εξήντα ετών, λαμβάνοντας υπόψη και την δυσκολία και την καλή φυσική κατάσταση και υγεία που πρέπει να έχει ένας προσκυνητής για να ανταπεξέλθει σε τόσα χιλιόμετρα πεζοπορίας ή ποδηλάτησης. Γενικότερα γίνεται κατανοητό πως σε μια διαδρομή μπορείς να συναντήσεις άτομα όλων των ηλικιών και αυτό δείχνει διάδοση της προσκυνηματικής διαδρομής σε όλες τις ηλικίες.

6.2.3 Το μέσο πραγματοποίησης της διαδρομής

Όπως προαναφέρθηκε, οι περισσότεροι προσκυνητές πραγματοποιούν την διαδρομή με τα πόδια. Μπορούμε να το διαπιστώσουμε και στον πίνακα 25, που όπως παρατηρούμε τα ποσοστά κυμαίνονται από 83 – 90%. Η δεύτερη επιλογή είναι το ποδήλατο με ποσοστά λίγο πιο πάνω από το 10% των προσκυνητών.

Πίνακας 25. Μέσο πραγματοποίησης της διαδρομής

ΜΕΣΟ	2015	2014	2013	2012	2011	2010
ΜΕ ΤΑ ΠΟΔΙΑ	236.773 (90,19%)	211.033 (88,68%)	188.191 (87,17%)	164.778 (85,60%)	153.065 (83,48%)	237.852 (87,40%)
ΜΕ ΠΟΔΗΛΑΤΟ	25.346 (9,66%)	25.332 (10,64%)	26.646 (12,34%)	27.407 (14,24%)	29.949 (16,33%)	32.926 (12,10%)
ΜΕ ΑΛΟΓΟ	326 (0,12%)	1.520 (0,64%)	977 (0,45%)	281 (0,15%)	341 (0,19%)	1.315 (0,48%)
ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΚΟ ΑΜΑΞΙΔΙΟ	71 (0,03%)	98 (0,04%)	66 (0,03%)	22 (0,01%)	11 (0,01%)	42 (0,02%)

Πηγή: Oficina del Peregrino (2016c) *Informe estadístico de la peregrinación de los Años 2010 – 2015*, επεξεργασία ίδια

6.2.4 Τα κίνητρα των προσκυνητών

Μια κατηγορία αρκετά σημαντική που αφορά το προσκύνημα, είναι τα κίνητρα που είχε ένας προσκυνητής για να πραγματοποιήσει το Camino de Santiago. Είναι σημαντικό να γνωρίζουμε, εάν ένα μεσαιωνικό προσκύνημα που πραγματοποιούσαν οι προσκυνητές με θρησκευτικά και πνευματικά κίνητρα, εάν στην σημερινή εποχή χρυσή εποχή διατηρεί και σε ποιόν βαθμό τα θρησκευτικά και πνευματικά αυτά κίνητρα.

Πίνακας 26. Κίνητρα προσκυνητών

ΚΙΝΗΤΡΑ	2015	2014	2013	2012	2011	2010
ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ & ΑΛΛΑ	141.993 (54,09%)	120.474 (50,62%)	117.785 (54,56%)	101.171 (52,56%)	93.147 (50,80%)	109.380 (40,19%)
ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ	99.705 (37,98%)	101.042 (42,46%)	86.291 (39,97%)	79.490 (41,30%)	78.969 (43,07%)	148.964 (54,74%)
ΜΗ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ	20.818 (7,93%)	16.467 (6,92%)	11.804 (5,47%)	11.827 (6,14%)	11.250 (6,14%)	13.791 (5,07%)

Πηγή: Oficina del Peregrino (2016c) *Informe estadístico de la peregrinación de los Años 2010 – 2015*, επεξεργασία ίδια

Όπως μπορούμε να παρατηρήσουμε στον πίνακα 26, τα κίνητρα των προσκυνητών δείχνουν μια εικόνα θρησκευτικότητας, βέβαια όχι απόλυτης, καθώς η πλειοψηφία, εκτός από το Ιακωβαίο έτος του 2010, έχει μεν θρησκευτικά κίνητρα αλλά όχι σε απόλυτο βαθμό, καθώς ταυτόχρονα πραγματοποιούν την διαδρομή και για άλλους λόγους. Επίσης παρατηρείται σημαντικά μεγάλο ποσοστό καθαρά θρησκευτικών κινήτρων.

Η γνώση των κινήτρων, θα μπορούσε να βοηθήσει στην προώθηση του Camino de Santiago από τους αρμόδιους φορείς προβάλλοντας και άλλες πτυχές της διαδρομής, όπως για παράδειγμα την πολιτιστική.

Οι απαντήσεις που καλούνται να απαντήσουν οι προσκυνητές και έχει ορίσει το γραφείο προσκυνητή, θα μπορούσαν να είναι *περισσότερο αναλυτικές*, καθώς θα είχε ενδιαφέρον να δούμε με ποια άλλα κίνητρα συνδυάζουν τα θρησκευτικά κίνητρα οι προσκυνητές, όπως επίσης και ποία είναι τα μη θρησκευτικά κίνητρα. Αυτό θα προσπαθήσει να το διορθώσει έως ένα βαθμό η πρωτογενής έρευνα που πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια αυτής της διπλωματικής εργασίας που παρουσιάζεται στο επόμενο κεφάλαιο.

6.2.5 Οι εθνικότητες των προσκυνητών

Σε αυτό το υποκεφάλαιο μπορούμε να δούμε την γεωγραφία των προσκυνητών που πραγματοποιούν κάθε χρόνο την διαδρομή την τελευταία δετία. Σε αυτόν τον πίνακα θα παρουσιαστούν οι σημαντικότερες από τις εθνικότητες που πραγματοποιούν το ταξίδι κάθε χρόνο.

Όπως μπορούμε να παρατηρήσουμε στον πίνακα 27, οι περισσότεροι προσκυνητές είναι Ισπανοί, καθώς στα περισσότερα έτη αγγίζουν το 50% και σε κάποια ξεπερνάνε το ποσοστό αυτό, όπως για παράδειγμα το έτος 2010. Όσον αφορά τους προσκυνητές του εξωτερικού παρατηρούμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό από αυτούς είναι Ιταλοί και Γερμανοί προσκυνητές, παρατηρώντας σε απόλυτα νούμερα αυξητικές τάσεις κάθε έτος.

Η γνώση των εθνικοτήτων των προσκυνητών μπορεί να βοηθήσει τους φορείς που είναι αρμόδιοι στην τουριστική προβολή του Camino de Santiago, να πραγματοποιήσουν την ανάλογη προβολή σε αυτές τις χώρες.

Πίνακας 27. Εθνικότητες προσκυνητών

ΕΘΝΙΚΟΤΗΤΕΣ	2015	2014	2013	2012	2011	2010
ΙΣΠΑΝΟΙ	122.420 (46,63%)	113.655 (47,76%)	105891 (49,05%)	95.275 (49,50%)	97.822 (53,35%)	188.089 (69,12%)
ΙΤΑΛΟΙ	22.151 (8,44%)	20.254 (8,51%)	15.621 (7,24%)	12.404 (6,44%)	12.183 (6,64%)	14.222 (5,23%)
ΓΕΡΜΑΝΟΙ	18.873 (7,19%)	16.348 (6,87%)	16.203 (7,51%)	15.620 (8,11%)	16.596 (9,05%)	14.503 (5,33%)
ΗΠΑ	13.670 (5,21%)	11.578 (4,87%)	10.125 (4,69%)	7.071 (3,67%)	3.726 (2,03%)	3.334 (1,23%)
ΠΟΡΤΟΓΑΛΟΙ	12.481 (4,75%)	11.663 (4,90%)	10.698 (4,96%)	10.329 (5,37%)	8.649 (4,72%)	7.786 (2,86%)
ΓΑΛΛΟΙ	9.916 (3,78%)	9.348 (3,93%)	8.305 (3,85%)	8.121 (4,22%)	8.166 (4,45%)	9.140 (3,36%)
ΗΝ.ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ	5.417 (2,06%)	4.396 (1,85%)	4.207 (1,95%)	3.758 (1,95%)	2.389 (1,30%)	2.031 (0,75%)
ΙΡΛΑΝΔΟΙ	5.367 (2,04%)	5.022 (2,11%)	5.012 (2,32%)	3.844 (2,00%)	2.677 (1,46%)	2.296 (0,84%)
ΚΑΝΑΔΟΙ	4.201 (1,60%)	3.576 (1,50%)	3.373 (1,56%)	2.904 (1,51%)	2.362 (1,29%)	1.877 (0,69%)
ΚΟΡΕΑΤΕΣ	4.073 (1,55%)	3.842 (1,61%)	2.774 (1,28%)	2.493 (1,30%)	1.740 (0,95%)	1.455 (0,53%)
ΒΡΑΖΙΛΙΑΝΟΙ	3.938 (1,50%)	3.272 (1,37%)	2.431 (1,13%)	2.229 (1,16%)	1.983 (1,08%)	2.121 (0,78%)

Πηγή: Oficina del Peregrino (2016c) *Informe estadístico de la peregrinación de los Años 2010 – 2015*, επεξεργασία ιδία

6.2.6 Οι αυτόνομες κοινότητες διαμονής των Ισπανών προσκυνητών

Στο υποκεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται οι αυτόνομες κοινότητες των προσκυνητών που είναι Ισπανοί. Όπως παρατηρούμε στον πίνακα 28, τα μεγαλύτερα ποσοστά των εγχώριων προσκυνητών, προέρχονται από την Μαδρίτη, την Ανδαλουσία, την Καταλονία και την Βαλένθια.

Πίνακας 28. Οι αυτόνομες κοινότητες των προσκυνητών

ΑΥΤΟΝΟΜΕΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ	2015 (46,63%)	2014 (47,76%)	2013 (49,05%)	2012 (49,50%)	2011 (53,35%)	2010 (69,12%)
ΜΑΔΡΙΤΗ	23.826 (9,08%)	22.097 (9,29%)	20.098 (9,31%)	17.660 (9,17%)	16.946 (9,24%)	34.029 (12,5%)
ΑΝΔΑΛΟΥΣΙΑ	22.877 (8,71%)	20.258 (8,51%)	17.880 (8,28%)	14.592 (7,58%)	15.959 (8,70%)	24.941 (9,16%)
ΚΑΤΑΛΩΝΙΑ	14.107 (5,37%)	13.306 (5,59%)	12.258 (5,68%)	12.763 (6,63%)	14.362 (7,83%)	20.668 (7,59%)
ΒΑΛΕΝΘΙΑ	14.096 (5,37%)	13.058 (5,49%)	11.908 (5,52%)	10.674 (5,55%)	11.243 (6,13%)	17.246 (6,34%)
ΓΑΛΙΚΙΑ	8.662 (3,30%)	7.877 (3,31%)	7.929 (3,67%)	7.263 (3,77%)	7.002 (3,82%)	34.320 (12,61%)
ΚΑΣΤΙΛΗ & ΛΕΟΝ	7.317 (2,79%)	7.427 (3,12%)	7.584 (3,51%)	6.917 (3,59%)	6.614 (3,61%)	13.163 (4,84%)
ΚΑΣΤΙΛΗ ΛΑ ΜΑΝΤΣΑ	5.949 (2,27%)	6.032 (2,53%)	5.667 (2,63%)	4.588 (2,38%)	4.736 (2,58%)	9.048 (3,32%)
ΧΩΡΑ ΤΩΝ ΒΑΣΚΩΝ	4.747 (1,81%)	4.935 (2,07%)	5.135 (2,38%)	4.865 (2,53%)	5.662 (3,09%)	7.199 (2,65%)
ΕΞΤΡΕΜΑΔΟΥΡ Α	3.673 (1,40%)	3.066 (1,29%)	3.245 (1,50%)	2.463 (1,28%)	2.673 (1,46%)	4.614 (1,70%)
ΜΟΥΡΘΙΑ	3.617 (1,38%)	3.044 (1,28%)	2.788 (1,29%)	2.359 (1,23%)	2.383 (1,30%)	3.415 (1,25%)
ΚΑΝΑΡΙΟΙ ΝΗΣΟΙ	3.488 (1,33%)	2.801 (1,18%)	2.458 (1,14%)	2.272 (1,18%)	2.378 (1,30%)	3.797 (1,40%)
ΑΡΑΓΟΝΙΑ	2.639 (1,01%)	2.141 (0,90%)	2.060 (0,95%)	2.197 (1,14%)	2.260 (1,23%)	4.071 (1,50%)
ΑΣΤΟΥΡΙΑ	2.155 (0,82%)	2.336 (0,98%)	2.115 (0,98%)	2.122 (1,10%)	2.044 (1,11%)	4.315 (1,59%)
ΒΑΛΕΑΡΙΔΕΣ ΝΗΣΟΙ	1.706 (0,65%)	1.371 (0,58%)	1.338 (0,62%)	1.209 (0,63%)	1.465 (0,80%)	2.468 (0,91%)
ΝΑΒΑΡΡΑ	1.197 (0,46%)	1.347 (0,57%)	1.267 (0,59%)	1.347 (0,70%)	1.305 (0,71%)	2.056 (0,76%)
ΚΑΝΤΑΒΡΙΑ	1.035 (0,39%)	1.031 (0,43%)	971 (0,45%)	946 (0,49%)	935 (0,51%)	2.124 (0,78%)
ΛΑ ΡΙΟΧΑ	564 (0,21%)	553 (0,23%)	598 (0,28%)	519 (0,27%)	493 (0,27%)	1.011 (0,37%)
ΑΛΛΗ	765 (0,29%)	974 (0,41%)	592 (0,27%)	518 (0,27%)	525 (0,28%)	9.995(3,67%)

Πηγή: Oficina del Peregrino (2016c) *Informe estadístico de la peregrinación de los Años 2010 – 2015*, επεξεργασία ίδια

Ομολογουμένως, παρότι το Σαντιάγο ντε Κομποστέλα, ανήκει στην Γαλικία και θα χρειαζόταν οι Γαλικιανοί προσκυνητές να διανύσουν μικρότερη απόσταση σε σχέση με άλλες περιοχές, οι προσκυνητές από την Γαλικία, βρίσκονται στην πέμπτη θέση στο πλήθος των προσκυνητών. Αντιθέτως με τις υπόλοιπες χρονιές, το 2010 η Γαλικία είχε πολύ μεγαλύτερο ποσοστό προσκυνητών (από ποσοστά κοντά στο 4% που έχει τις

υπόλοιπες χρονιές το 2010 είχε ποσοστό 12,61%), δείχνοντας έτσι και την σημαντικότητα αυτού του έτους για έναν πιστό, που θα το προτιμήσει για να πραγματοποιήσει την διαδρομή.

6.2.7 Οι διαδρομές που πραγματοποιήθηκαν & ο τόπος εκκίνησης που προτιμήθηκε

Η διαδρομή που θα διανύσει κάθε προσκυνητής, την επιλέγει μετά από αρκετή σκέψη. Συμβουλευεται άλλα άτομα που έχουν πραγματοποιήσει κάποια από αυτές στο παρελθόν και επιλέγει αν θα κάνει ολόκληρη τη διαδρομή ή κομμάτι της, ανάλογα την φυσική κατάσταση του.

Πίνακας 29. Οι διαδρομές που πραγματοποίησαν

ΔΙΑΔΡΟΜΗ	2015	2014	2013	2012	2011	2010
ΓΑΛΛΙΚΗ CAMINO FRANCÉS	172.243 (65,61%)	162.055 (68,10%)	151.761 (70,30%)	134.979 (70,12%)	132.652 (72,34%)	189.212 (69,53%)
ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΚΗ CAMINO PORTUGUÉS	43.151 (16,44%)	35.501 (14,92%)	29.550 (13,69%)	25.628 (13,31%)	22.062 (12,03%)	34.147 (12,55%)
ΒΟΡΕΙΑ CAMINO DEL NORTE	15.828 (6,03%)	15.089 (6,34%)	13.393 (6,20%)	12.919 (6,71%)	11.729 (6,40%)	17.954 (6,60%)
ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗ VIA DE LA PLATA	9.221 (3,51%)	8.491 (3,57%)	9.016 (4,18%)	8.163 (4,24%)	8.061 (4,40%)	14.197 (5,22%)
ΠΡΩΤΟΓΟΝΗ CAMINO PRIMITIVO	11.473 (4,37%)	8.275 (3,48%)	6.854 (3,17%)	6.349 (3,30%)	5.544 (3,02%)	7.661 (2,82%)
ΑΓΓΛΙΚΗ CAMINO INGLÉS	9.247 (3,52%)	7.200 (3,03%)	4.404 (2,04%)	3.577 (1,86%)	2.720 (1,48%)	6.442 (2,37%)
ΦΙΝΙΣΤΕΡΕ – ΜΟΥΣΙΑ FINISTERRE-MUXÍA	758 (0,29%)	652 (0,27%)	457 (0,21%)	-	202 (0,11%)	-
ΧΕΙΜΕΡΙΝΗ CAMINO DE INVIERNO	222 (0,08%)	131 (0,06%)	-	-	-	-
ΑΛΛΗ	359 (0,14%)	586 (0,25%)	444 (0,21%)	873 (0,46%)	396 (0,22%)	1.522 (0,93%)

Πηγή: Oficina del Peregrino (2016c) *Informe estadístico de la peregrinación de los Años 2010 – 2015*, επεξεργασία ίδια

Η Γαλλική διαδρομή είναι ουσιαστικά η κυρίαρχη με μεγάλη διαφορά σε προτίμηση από τους προσκυνητές. Έχει ήδη γραφεί πως ένας από τους λόγους είναι η ιστορικότητα που διαθέτει. Η δεύτερη σε ποσοστό διαδρομή είναι η Πορτογαλική.

Πίνακας 30. Τόπος εκκίνησης των προσκυνητών

ΣΗΜΕΙΟ ΕΚΚΙΝΗΣΗΣ	2015	2014	2013	2012	2011	2010
ΣΑΡΙΑ SARRÍA	67.419 (25,68%)	58.575 (24,61%)	-	40.734 (21,16%)	39.158 (21,36%)	67.869 (24,94%)
ΣΕΝ ΖΑΝ ΠΙΕΔ ΝΤΕ ΠΟΡΤ SAINT JEAN PIED DE PORT	31.058 (11,83%)	29.357 (12,34%)	26.569 (12,31%)	22.214 (11,54%)	19.416 (10,59%)	17.819 (6,55%)
ΤΟΥΙ TUI	13.800 (5,26%)	11.577 (4,86%)	9.394 (4,35%)	8.436 (4,38%)	7.720 (4,21%)	18.121 (6,66%)
ΠΟΡΤΟ OPORTO	13.201 (5,03%)	10.641 (4,47%)	8.859 (4,10%)	7.641 (3,97%)	6.539 (3,57%)	5.694 (2,09%)
ΛΕΟΝ LEÓN	11.496 (4,38%)	11.411 (4,79%)	10.739 (4,97%)	10.406 (5,41%)	10.662 (5,81%)	11.677 (4,29%)
ΘΕΜΠΙΡΕΙΡΟ CEBREIRO	10.354 (3,94%)	10.261 (4,31%)	10.722 (4,97%)	10.315 (5,36%)	10.168 (5,55%)	22.057 (8,11%)
ΦΕΡΟΛ FERROL	8.685 (3,31%)	6.823 (2,87%)	4.286 (1,99%)	3.374 (1,75%)	2.468 (1,35%)	5.102 (1,87%)
ΠΟΝΦΕΡΑΔΑ PONFERRADA	8.402 (3,20%)	7.980 (3,35%)	8.365 (3,87%)	7.765 (4,03%)	8.141 (4,44%)	12.810 (4,71%)
ΡΟΝΘΕΣΒΑΓΙΕΣ RONCESVALLES	7.419 (2,83%)	7.849 (3,30%)	8.268 (3,83%)	8.468 (4,40%)	9.348 (5,10%)	13.620 (5,00%)
ΟΒΙΕΔΟ OVIEDO	6.412 (2,44%)	4.919 (2,07%)	4.156 (1,93%)	3.956 (2,06%)	3.474 (1,89%)	3.624 (1,33%)
ΑΣΤΟΡΓΑ ASTORGA	6.034 (2,30%)	5.810 (2,44%)	6.053 (2,80%)	5.666 (2,94%)	5.955 (3,25%)	7.404 (2,72%)
ΠΑΜΠΛΟΝΑ PAMPLONA	4.640 (1,77%)	4.574 (1,92%)	4.321 (2,00%)	4.172 (2,17%)	4.237 (2,31%)	4.189 (1,54%)
ΙΡΟΥΝ IRÚN	4.175 (1,59%)	3.828 (1,61%)	3.389 (1,57%)	3.142 (1,63%)	2.553 (1,39%)	2.474 (0,91%)
ΜΠΟΥΡΓΟΣ BURGOS	3.616 (1,38%)	3.739 (1,57%)	3.613 (1,67%)	3.864 (2,01%)	3.926 (2,14%)	4.205 (1,55%)

Πηγή: Oficina del Peregrino (2016c) *Informe estadístico de la peregrinación de los Años 2010 – 2015*, επεξεργασία ιδία

Σημαντική πληροφορία για το προφίλ των προσκυνητών είναι εάν αυτοί πραγματοποιούν ολόκληρες τις διαδρομές ή τα τελευταία 100 χιλιόμετρα.

Παρατηρώντας τον πίνακα 31, βλέπουμε πως η Σαρία η στάση που απέχει 115 χιλιόμετρα από το Σαντιάγο ντε Κομποστέλα και είναι στάση της Γαλλικής διαδρομής, επιλέγεται όλες τις χρονιές από τους περισσότερους προσκυνητές, ως σημείο εκκίνησης. Δεύτερο σε ποσοστό είναι το Σεν Ζαν Πιέδ ντε Πόρτ, η αφετηρία της διαδρομής αυτής.

Γενικότερα παρατηρώντας τον πίνακα 31, παρατηρούμε πως επιλέγονται περισσότερα σημεία που βρίσκονται λίγο πριν τα 100 χιλιόμετρα ή στην μέση κάποιας διαδρομής, παρά οι τοποθεσίες εκκίνησης του συνόλου της διαδρομής. Εκκίνηση διαδρομών γίνεται από το Σεν Ζαν Πιέδ ντε Πόρτ, το Οβιέδο, το Φερόλ, το Ιρούν και το Ρονθεςβάγιες, που παρότι δεν είναι η πραγματική αρχή της γαλλικής διαδρομής, εντούτοις οι Ισπανοί που δεν θέλουν να περάσουν τα γάλλο - ισπανικά σύνορα ξεκινούν από εκεί.

Συνοψίζοντας όλα τα προηγούμενα, όσον αφορά τους προσκυνητές ανά εθνικότητα που πραγματοποιούν τη διαδρομή, οι Ισπανοί είναι αυτοί με τον μεγαλύτερο αριθμό προσκυνητών και ακολουθούν οι Γερμανοί και οι Ιταλοί.

Όσον αφορά τα κίνητρα των προσκυνητών, σε μεγάλο βαθμό αυτά είναι θρησκευτικά σε συνδυασμό με κάποιο άλλο κίνητρο. Η έρευνα του γραφείου προσκυνητή δεν είναι τόσο αναλυτική στις μεταβλητές της, ώστε να μπορέσουμε να ενημερωθούμε για το ποια κίνητρα είναι αυτά. Στο θέμα των ηλικιών συναντούνται όλες οι ηλικίες, από μικρότερες των 30 έως και μεγαλύτερες των 60.

Η κυρίαρχη προσκυνηματική διαδρομή, από την άποψη του αριθμού των προσκυνητών, είναι η Γαλλική. Τέλος αυτή τη διαδρομή το μεγαλύτερο ποσοστό των προσκυνητών επιλέγει να την ξεκινήσει από την πόλη Σαρία, στα 115 χιλιόμετρα πριν το Σαντιάγο ντε Κομποστέλα, με δεύτερο σε ποσοστό το Σεν Ζαν Πιέδ ντε Πόρτ. Αυτό είναι κάτι που παρατηρείται και στις άλλες διαδρομές, δηλαδή το να επιλέγονται ως τόποι εκκίνησης από το μεγαλύτερο ποσοστό των προσκυνητών, αυτοί που βρίσκονται σε απόσταση περίπου 100 χιλιομέτρων από την πόλη του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ: ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΕΡΕΥΝΑ

Το κεφάλαιο αυτό περιέχει τα αποτελέσματα των πρωτογενών ερευνών που πραγματοποιήθηκαν για λογαριασμό αυτής της διπλωματικής εργασίας. Πραγματοποιήθηκαν δύο έρευνες. Η πρώτη με την μέθοδο των συνεντεύξεων σε άτομα που έχουν πραγματοποιήσει την διαδρομή του Camino de Santiago. Η δεύτερη είναι ένα ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο, μέσω των φορμών Google, που αναρτήθηκε σε σελίδες κοινωνικών δικτύων που αφορούν το Camino de Santiago και απαντήθηκε από άτομα που έχουν πραγματοποιήσει την διαδρομή.

7.1 ΣΥΝΤΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

Για τις ανάγκες της έρευνας, πραγματοποιήθηκαν 6 συνεντεύξεις από άτομα που έχουν πραγματοποιήσει το Camino de Santiago. Τα 6 αυτά άτομα είναι: α) Η Isabel Albella Sánchez,, 54 ετών που διαμένει στη Μαδρίτη και είναι συγγραφέας βιβλίων που αφορούν το Camino de Santiago, β) Η Alicia Villar Lecumberri, ακαδημαϊκός και ελληνίστρια, που εργάζεται στο αυτόνομο πανεπιστήμιο της Μαδρίτης και πραγματοποίησε την Γαλλική διαδρομή για τις ανάγκες της σειράς ντοκιμαντέρ «Ταξιδεύοντας» της ΕΡΤ, με σκοπό την γνωριμία του ελληνικού κοινού με το Camino de Santiago, γ) Ο Gabriel Gaona Ruiz, 53 ετών, οικονομολόγος που εργάζεται σε μία ισπανική κατασκευαστική εταιρία στην Μπογκοτά της Κολομβίας, δ) Η Δέσποινα Ματσαρίδου, 35 ετών, καθηγήτρια ισπανικών, που ζει και εργάζεται στην Κατερίνη, διατηρώντας ιδιόκτητο φροντιστήριο Ισπανικής γλώσσας, ε) Ο Albert Castañer Corretger, 51 ετών, δημόσιος υπάλληλος με την ειδικότητα διοικητικού υπαλλήλου, που ζει και εργάζεται στην Καταλονία και ζ) Η María Román, 59 ετών, καθηγήτρια, που ζει και εργάζεται στο Burgos στην αυτόνομη κοινότητα της Καστίλης και Λεόν.

Όλοι οι παραπάνω, πραγματοποίησαν την Γαλλική διαδρομή, οι τέσσερις με τα πόδια και ο Gabriel Gaona Ruiz με ποδήλατο. Ο Gabriel Gaona Ruiz πραγματοποίησε επίσης και την Βόρεια διαδρομή και αυτή με ποδήλατο. Ο Albert Castañer Corretger, πραγματοποίησε την Γαλλική διαδρομή 6 φορές αλλά καμιά φορά ολόκληρη, δηλαδή καμιά φορά δεν ξεκίνησε από το Jean Pied De Port. Οι υπόλοιποι την πραγματοποίησαν μία φορά.

Στο ερώτημα για τα κίνητρα που είχαν για να πραγματοποιήσουν το Camino de Santiago, ο Gabriel Gaona Ruiz, ανέφερε πως πραγματοποίησε την διαδρομή θέλοντας να ανοίξει το μυαλό του και το πνεύμα του σε ένα μη συμβατικό ταξίδι που θα τον αποσύνδεε από τον υλικό κόσμο, διαβιώνοντας σε απλές εγκαταστάσεις, ώστε να μπορέσει να εκτιμήσει αργότερα όλα όσα έχει στην καθημερινότητα του. Επίσης ο χρόνος που διέθετε για σκέψη και για να μείνει μόνος με τον εαυτό του ήταν πολύ σημαντικός για αυτόν. Ο Albert Castañer Corretger, ως κίνητρο είχε την πεζοπορία και η Alicia Villar Lecumberri να βοηθήσει στην δημιουργία του ντοκιμαντέρ. Για την Δέσποινα Μαρσαρίδου, τα κίνητρα ήταν πολλά, κυρίως περιέργεια και ενδιαφέρον, καθώς την ενδιέφερε πολύ το κομμάτι του πολιτισμού και ως θρησκευτικό φαινόμενο.

Στο ερώτημα εάν άλλαξαν τα κίνητρα κατά την διάρκεια της διαδρομής οι περισσότεροι απάντησαν, πως όχι. Η Δέσποινα Μαρσαρίδου συγκεκριμένα μας ανέφερε, πως τα δικά της κίνητρα δεν άλλαξαν, αλλά ενισχύθηκαν. Ο Gabriel Gaona Ruiz μας ανέφερε πως δεν άλλαξαν άλλα επιβεβαιώθηκαν, καθώς ένωσε πιο κοντά του τον Θεό παρότι δεν είναι άτομο που εκκλησιάζεται συχνά και μέσα από την συναναστροφή του με τις διάφορες εθνικότητες παρατήρησε, ότι υπάρχουν ακόμα στον κόσμο αξίες. Επεσήμανε ακόμα ότι η εμπειρία του στο Camino de Santiago, του δίδαξε την σημαντικότητα της αλληλεγγύης, της ομαδικής και εθελοντικής προσφοράς και της ελπίδας για κάτι καλύτερο. Η μοναδική που άλλαξαν τα κίνητρα της κατά την διάρκεια της διαδρομής, ήταν η Isabel Albella Sánchez που , «μεταμορφώθηκε» σε πνευματική προσκυνήτρια και γι' αυτό αποφάσισε να γράψει σε βιβλίο της εμπειρίες της.

Όσον αφορά τα προβλήματα που συνάντησαν κατά την διάρκεια της διαδρομής, οι περισσότεροι δεν συνάντησαν κάποιο σοβαρό πρόβλημα, εκτός από τον Gabriel Gaona Ruiz που έπαθε τενοντίτιδα κατά την διάρκεια της ποδηλάτησης και τη María Román που κάποια ημέρα ένωσε μεγάλη κόπωση, λόγω της πεζοπορίας σε συνδυασμό με την πολύ ζεστή θερμοκρασία.

Στο ερώτημα για το ποια καταλύματα προτίμησαν για να διανυκτερεύσουν, οι περισσότεροι μας απάντησαν σε δημόσια albergues, εκτός από την Isabel Albella Sánchez που προτιμούσε τα ξενοδοχεία και τις αγροικίες. Η María Román μόνο μια φορά για λόγους μη εύρεσης κλινών σε albergues, διέμεινε σε πανσιόν. Η διαμονή μας στα albergues

ανέφεραν κυμαινόταν από 5 – 10 ευρώ για απλή διαμονή και με φαγητό στα 12 – 18 ευρώ την ημέρα. Ο Gabriel Gaona Ruiz μας επεσήμανε συγκεκριμένα, ότι για αυτόν τα albergue είναι ο καλύτερος τρόπος να διαμείνεις, καθώς σε αυτά θα γνωρίσεις πολλά καινούρια άτομα και θα έχεις το προνόμιο της ανταλλαγής απόψεων και γνωριμίας με άλλες κουλτούρες, όπως επίσης και την ευκαιρία για συμβίωση και ομαδική συνεργασία.

Όσον αφορά το κομμάτι της γνωριμίας με άλλους ανθρώπους, άλλων εθνικοτήτων, όταν ερωτήθηκαν ποιες εθνικότητες συνάντησαν κατά τη διάρκεια της διαδρομής, μας απάντησαν ότι συνάντησαν πάρα πολλές εθνικότητες και ανέφεραν όσες περισσότερες θυμόντουσαν. Μας ανέφεραν ότι συνάντησαν Ιταλούς, Γερμανούς, άτομα από Ασιατικές χώρες, Άγγλους, Γάλλους, Βέλγους, Πολωνούς, Λατινοαμερικάνους (κυρίως Βραζιλιάνους και Μεξικανούς) και Αμερικανούς.

Στο ερώτημα για το αν από την εμπειρία τους και την συναναστροφή τους με άλλους ανθρώπους κατά την διάρκεια της διαδρομής, θεωρούν πως οι περισσότεροι προσκυνητές έχουν θρησκευτικά κίνητρα οι απόψεις συνέκλιναν προς το όχι.

Η Δέσποινα Ματσαρίδου θεωρεί ότι πλέον δεν έχει τόσο ισχυρές θρησκευτικές βάσεις και ότι οι περισσότεροι προσκυνητές δεν έχουν θρησκευτικά κίνητρα. Ο Gabriel Gaona Ruiz Gabriel, μας ανέφερε ως προσωπική του άποψη θεωρεί πως έχει θρησκευτικές βάσεις καθώς έτσι όπως βιώνει ένας προσκυνητής την διαδρομή, νιώθει πως όλη η φύση είναι αρμονικά πλασμένη και δεν θα μπορούσε όλα αυτά να τα έχει δημιουργήσει κάποιος άλλος εκτός από ένα ανώτερο ον.

Παρόλα αυτά πιστεύει πως υπάρχουν αρκετοί που έχουν ισχυρά θρησκευτικά κίνητρα, αλλά *δεν είναι η πλειοψηφία*, καθώς θεωρεί πως η πλειοψηφία πραγματοποιεί την διαδρομή *για λόγους που δεν έχουν σχέση με την θρησκεία*, όπως για παράδειγμα ορισμένοι για να προβάλουν μέσα από τα κοινωνικά δίκτυα και το youtube τις περιπέτειες και τα κατορθώματά τους. Επίσης θεωρεί πως έχει χαθεί η πνευματικότητα στους προσκυνητές της σημερινής εποχής. Την παραπάνω άποψη ισχυρίζεται και ο Albert Castañer Corretger. Η Isabel Albella Sánchez θεωρεί πως υπάρχουν πολλοί τύποι προσκυνητών και πιστεύει πως οι προσκυνητές με θρησκευτικά κίνητρα και οι προσκυνητές με άλλα κίνητρα είναι στο 50/50. Επίσης θεωρεί ότι σε καμία περίπτωση δεν

έχει τα ισχυρά θρησκευτικά στοιχεία και την ίδια θρησκευτικότητα όπως το προσκύνημα στη Λούρδης και το Βατικανού και είναι αρκετά διαφορετικό προσκύνημα σε σχέση με εκείνα.

Όμως όλοι τόνισαν πως όλοι οι προσκυνητές *σέβονται* αυτό που πρεσβεύει αυτή η προσκυνηματική διαδρομή, την βιώνουν με σεβασμό και δεν παρατηρούνται συμπεριφορές ανάλογες ενός τουρίστα μαζικού τουρισμού. Με αυτή τη δήλωση τους απάντησαν αυτομάτως, χωρίς να χρειαστεί να υποβληθεί η επόμενη ερώτηση, για το εάν οι προσκυνητές κάνουν την διαδρομή με ταπεινότητα και σεβασμό.

Η επόμενη ερώτηση που τους τέθηκε ήταν για το εάν θεωρούν, ότι το Camino de Santiago είναι ένα τουριστικό προϊόν.

Σε αυτό το ερώτημα απαντήθηκαν διάφορες απόψεις. Ο Albert Castañer Corretger θεωρεί πως ναι, το ίδιο και η Isabel που επίσης θεωρεί πως βοηθάει αρκετά την τοπική οικονομία. Η María Román και αυτή θεωρεί πως έχει μετατραπεί σε τουριστικό προϊόν (σύμφωνα με τα λεγόμενα της έδειχνε να μην το θεωρεί θετικό), λόγω της προώθησης του Camino de Santiago σαν ένα τουριστικό προϊόν και ότι ευθύνονται για αυτό οι πολιτικοί και οι πολιτικές που εφαρμόζουν και αποσυνθέτουν το πραγματικό νόημα της διαδρομής, προς όφελος του τουρισμού.

Η Δέσποινα Ματσαρίδου και αυτή θεωρεί πως είναι ένα τουριστικό προϊόν και ότι καλώς το αντιμετωπίζουν έτσι, αφού δεν προσβάλλεται το θρησκευτικό συναίσθημα των προσκυνητών και επίσης ότι οι υπεύθυνοι επενδύουν σε αυτό, δημιουργώντας δομές, υποδομές και μια νεότερη παράδοση. Με βεβαιότητα απάντησε ναι και ο Gabriel Gaona Ruiz καθώς θεωρεί ότι το Camino de Santiago είναι μια σημαντική πηγή εισοδήματος και γι' αυτό γίνονται σημαντικές επενδύσεις στις υποδομές.

Αρνητική απάντηση δόθηκε από την Alicia Villar Lecumberri, καθώς θεωρεί πως το Camino de Santiago δεν είναι τουριστικό προϊόν σε καμιά περίπτωση.

Στην αντίστοιχη ερώτηση για το εάν θεωρούν την πόλη του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα, τουριστικό προορισμό όλοι εκτός της Alicia Villar Lecumberri, απάντησαν και σε αυτή την ερώτηση θετικά.

Η επόμενη ερώτηση που τέθηκε ήταν για το εάν θεωρούν ότι οι διαδρομές του Camino de Santiago, ενισχύουν την τοπική οικονομία των περιοχών που διασχίζουν. Όλοι απάντησαν πως ναι, καθώς όλοι οι προσκυνητές θα σταματήσουν στους περισσότερους τόπους, σαν στάση για ξεκούραση, για διανυκτέρευση, για διατροφή και για αγορές διαφόρων προϊόντων. Επίσης ανέφεραν πως παρατηρείται αύξηση στην δημιουργία νέων επιχειρήσεων σε αυτές τις περιοχές, όπως καταλύματα, εστιατόρια και μπαρ.

Η ίδια ερώτηση τέθηκε και για την πόλη του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα και σε αυτή την ερώτηση όλοι απάντησαν ναι. Η πόλη όπως ανέφεραν, δέχεται γενικότερα τουρισμό που αρκετός προέρχεται από τις διαδρομές του Camino de Santiago. Επίσης μας ανέφεραν πως έχει σημαντική τουριστική επισκεψιμότητα και από τουρίστες που έρχονται για άλλους λόγους, όπως την επίσκεψη για τα μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς, αλλά και για γαστρονομικό τουρισμό. Από τους προσκυνητές του Camino de Santiago, επωφελούνται τα καταστήματα, οι επιχειρήσεις εστίασης, τα καταστήματα πώλησης αναμνηστικών ειδών, τα καταλύματα, ο καθηδρικός ναός με τα αναμνηστικά, τα κεριά κ.α Η πόλη βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στον τουρισμό και πολλοί κάτοικοι της εργάζονται σε τουριστικές επιχειρήσεις.

Για το πώς έμαθαν για το Camino de Santiago, η María Román δήλωσε πως ζει στο Burgos και σε όλη την διάρκεια της ζωής της και καθώς η πόλη είναι πέρασμα της Γαλλικής διαδρομής, ήταν στην καθημερινότητα της να παρατηρεί και να συναντά προσκυνητές. Το ίδιο και η Alicia Villar Lecumberri, καθώς η Παμπλόνα, εκεί που γεννήθηκε και έζησε τα παιδικά της χρόνια, είναι στάση και πέρασμα των προσκυνητών που διανύουν την Γαλλική διαδρομή.

Ο Gabriel Gaona Ruiz, έμαθε για το Camino de Santiago, μετά από μια επίσκεψη του στην πόλη της Ρονθεςβάγιες, καθώς παρατηρούσε προσκυνητές να ξεκινούν από εκεί την διαδρομή τους και όλο αυτό τον γοήτευσε και θέλησε να μάθει περισσότερες πληροφορίες για αυτό, μέσα από το διαδίκτυο, διαβάζοντας προσωπικά μπλόγκ προσκυνητών με τις εμπειρίες τους. Τέλος ο Albert Castañer Corretger έμαθε για αυτό μέσα από φίλους και γνωστούς και η Δέσποινα Ματσαρίδου σε ένα ταξίδι της στη Ναβάρα συνάντησε στο δρόμο προσκυνητές, κάτι που της φάνηκε ενδιαφέρον και θέλησε να μάθει περισσότερα γι' αυτό.

Στην τελευταία ερώτηση για το τι σημαίνει για αυτούς η προσκυνηματική διαδρομή του Camino de Santiago, ο Gabriel Gaona Ruiz μας απάντησε ότι γι' αυτόν σημαίνει ελευθερία, ρήξη με την καθημερινότητα και τον υλικό κόσμο και χρόνος να σκεφτείς και να ξεχάσεις τις υπόλοιπες σκέψεις που έχεις. Επίσης πιστεύει ότι ο χρόνος κυλάει αργά, δεν υπάρχει καμία βιασύνη και είναι ένα καταφύγιο να διαλογιστείς και να γνωρίσεις ανθρώπους ευρισκόμενος σε μια πνευματική κατάσταση που δεν θα είχες την ευκαιρία κάνοντας κάτι διαφορετικό να τους γνωρίσεις.

Για την María Román, το Camino de Santiago σημαίνει, αλληλεγγύη, συντροφικότητα και βοήθεια στους άλλους. Όπως τόνισε, όποτε μπορεί βοηθάει τους διερχόμενους από το Burgos προσκυνητές. Η Alicia Villar Lecumberri, μας είπε πως είναι μια μοναδική εμπειρία και μια ευκαιρία να συναντήσεις τον εαυτό σου κατά τη διάρκεια της διαδρομής. Το ίδιο ανέφερε και η Isabella Albella Sánchez, ότι είναι μια ευκαιρία να βρεις τον εαυτό σου και να ζήσεις την πνευματικότητα που προσφέρει αυτή η διαδρομή.

Για τον Albert Castañer Corretger, είναι μια ευκαιρία να ζήσεις στην φύση και να γνωρίσεις άλλα άτομα. Για την Δέσποινα Ματσαρίδου το Camino de Santiago είναι μια εσωτερική αναζήτηση, ένας δρόμος για να βρει κάποιος τον δικό του εαυτό, με μια δόση θρησκευτικότητας, είτε κάποιος το παραδέχεται, είτε όχι, φέρνοντας σαν παράδειγμα την κινηματογραφική ταινία “The way”, που όπως αναφέρει το αποδεικνύει περίτρανα.

Συνοψίζοντας από τα ευρήματα των συνεντεύξεων, συμπεραίνουμε πως η διαδρομή του Camino de Santiago, προκαλεί στον προσκυνητή έντονα συναισθήματα εσωτερικότητας και πνευματικότητας και ότι πλέον ίσως να μην υπάρχει τόσο έντονη θρησκευτικότητα στα κίνητρα των προσκυνητών. Ως κάτι αρκετά σημαντικό αναφέρεται από όλα τα άτομα που συμμετείχαν στις συνεντεύξεις, η αλληλεγγύη που υπάρχει μεταξύ των προσκυνητών. Η διαδρομή από τους περισσότερους θεωρείται τουριστικό προϊόν, που όμως σε καμία περίπτωση δεν αντιμετωπίζεται έτσι από τους προσκυνητές και το βιώνουν με σεβασμό στις αξίες που πρεσβεύει.

Ένα άλλο συμπέρασμα από τα ευρήματα των συνεντεύξεων, είναι πως το Camino de Santiago συνεισφέρει στην τοπική οικονομία και της πόλης του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα, αλλά και των περιοχών που διασχίζουν οι διαδρομές, όπως επίσης το θεωρούν τουριστικό

προϊόν που προκαλεί κέρδη και γι' αυτό επενδύουν πάνω σε αυτό οι αρμόδιοι φορείς με υποδομές.

Τέλος στο αν υπερσχύουν οι προσκυνητές με θρησκευτικά κίνητρα, οι πλειοψηφία απάντησε πως όχι. Θεωρούν πως οι περισσότεροι έχουν πιο πνευματικά κίνητρα και σε καμία περίπτωση δεν είναι ανάλογο προσκύνημα, όπως η Λούρδη στη Γαλλία και το προσκύνημα στο Βατικανό.

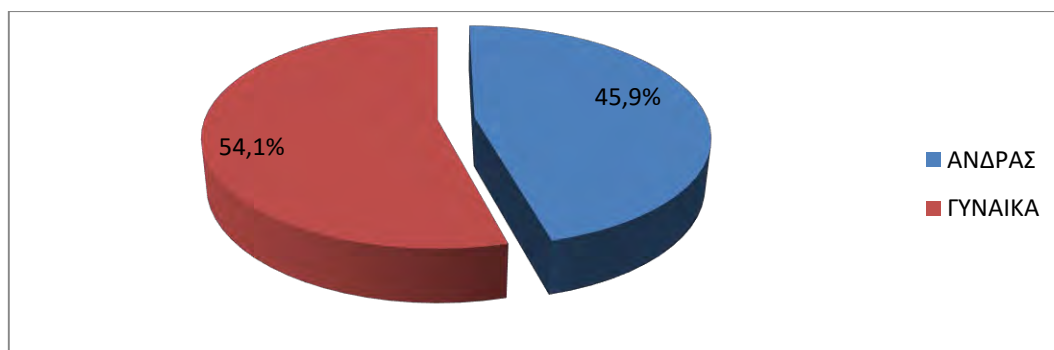
7.2 ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Όπως αναφέρθηκε και στην αρχή του κεφαλαίου, για τις ανάγκες της παρούσας διατριβής, πραγματοποιήθηκε έρευνα με ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο μέσω των φορμών Google. Η έρευνα ξεκίνησε στις 30/6/2016 και ολοκληρώθηκε στις 25/7/2016. Σε αυτή απάντησαν 412 άτομα σε ερωτήσεις κλειστού τύπου.

1. Φύλο

Από τα ερωτηματολόγιο προκύπτει ότι τα περισσότερα άτομα που απάντησαν σε αυτό ήταν γυναίκες με ποσοστό 54,1% και ακολουθούν οι άνδρες με 45,9%.

Διάγραμμα 1. Φύλο

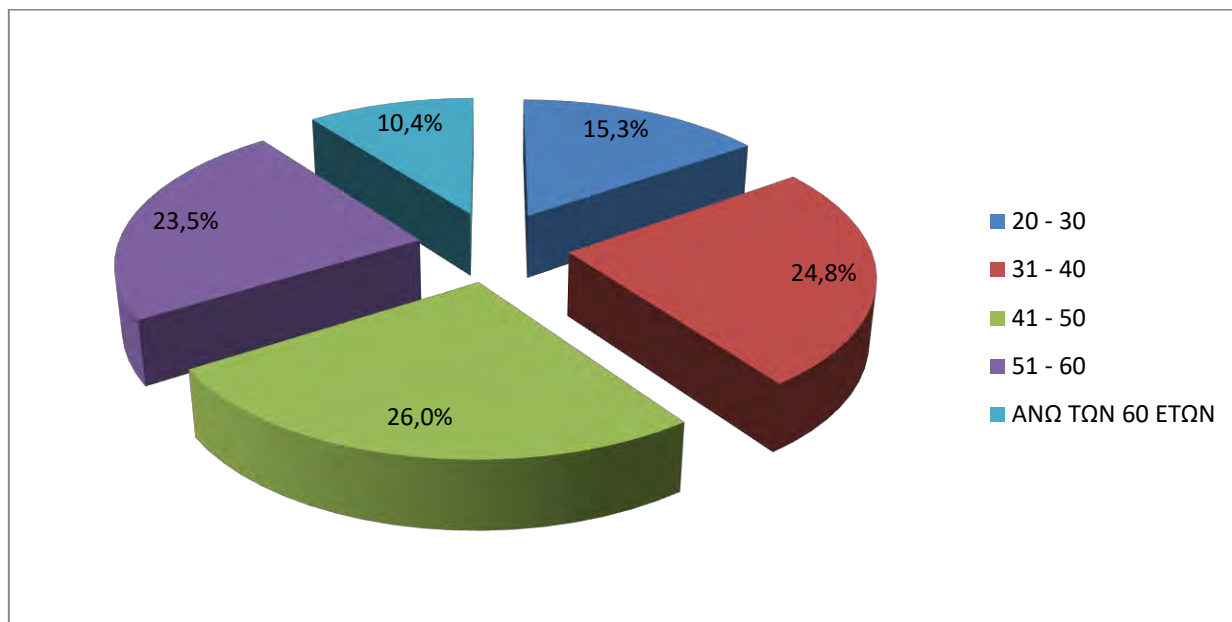
Πηγή: ιδία, επεξεργασία ιδία

2. Ηλικία

Η ηλικιακή σύνθεση του δείγματος μας είναι αρκετά μοιρασμένη. Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτώμενων βρίσκεται στην κλίμακα ηλικιών 41 – 50 ετών με 26%. Ακολουθεί με 24,8% η κλίμακα 31 – 40 και ακολουθούν οι ηλικίες 51 – 60 με 23,5%. Οι μικρότερες

ηλικίες 20 – 30 αποτελούν το 15,3% των απαντήσεων και οι πολύ μεγάλες ηλικίες άνω των 60 ετών το 10,4%.

Διάγραμμα 2. Ηλικία

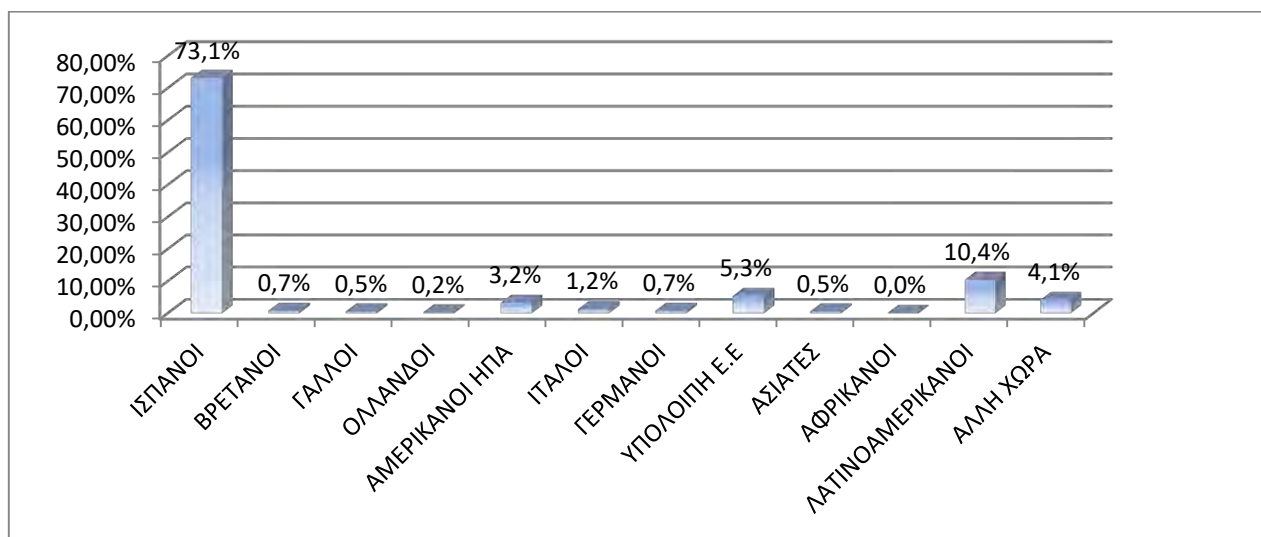

Πηγή: ίδια, επεξεργασία ίδια

3. Εθνικότητα

Στο επόμενο διάγραμμα αποτυπώνονται οι εθνικότητες των ερωτώμενων. Κυριαρχούν οι Ισπανοί με 73,1% και ακολουθούν οι Λατινοαμερικάνοι με 10,4%, οι υπόλοιπες χώρες της Ε.Ε που δεν περιλαμβάνονται ως μοναδικές απαντήσεις με 5,3% και οι Αμερικάνοι των ΗΠΑ με 3,2%.

Διάγραμμα 3. Εθνικότητα ερωτώμενων

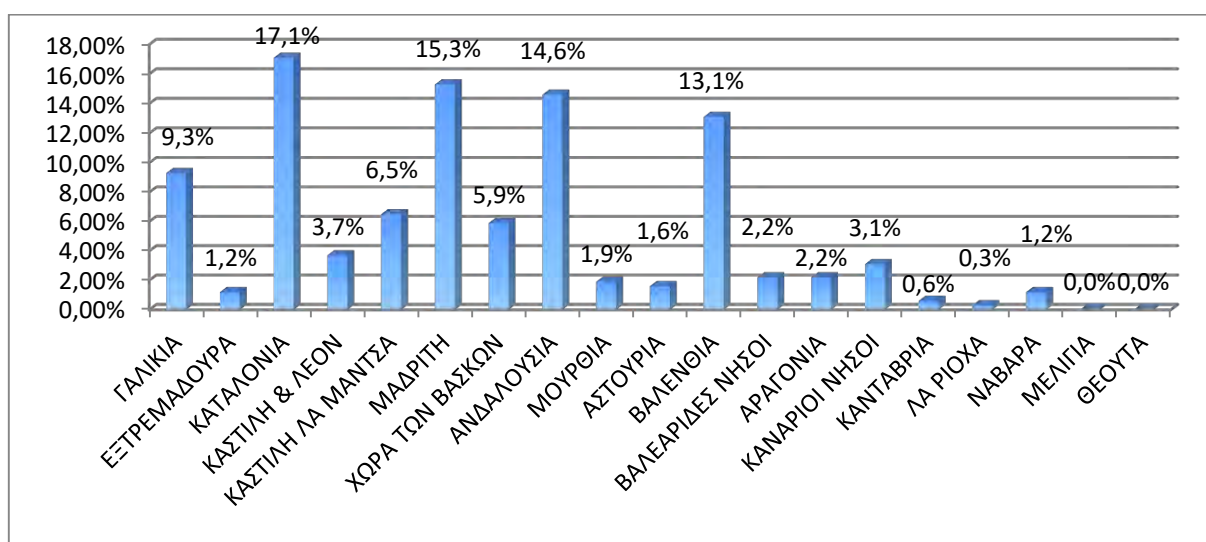

Πηγή: ίδια, επεξεργασία ίδια

4. Αυτόνομη κοινότητα διαμονής των Ισπανών προσκυνητών

Στο διάγραμμα 4 μπορούμε να παρατηρήσουμε την κατανομή των ερωτούμενων που είναι Ισπανοί, ανά αυτόνομη κοινότητα διαμονής. Οι αυτόνομες κοινότητες με τα μεγαλύτερα ποσοστά σε αριθμό απαντήσεων έχουν, η Καταλονία, η Μαδρίτη, η Ανδαλουσία, η Βαλένθια και η Γαλικία.

Διάγραμμα 4. Αυτόνομη κοινότητα διαμονής των Ισπανών ερωτώμενων

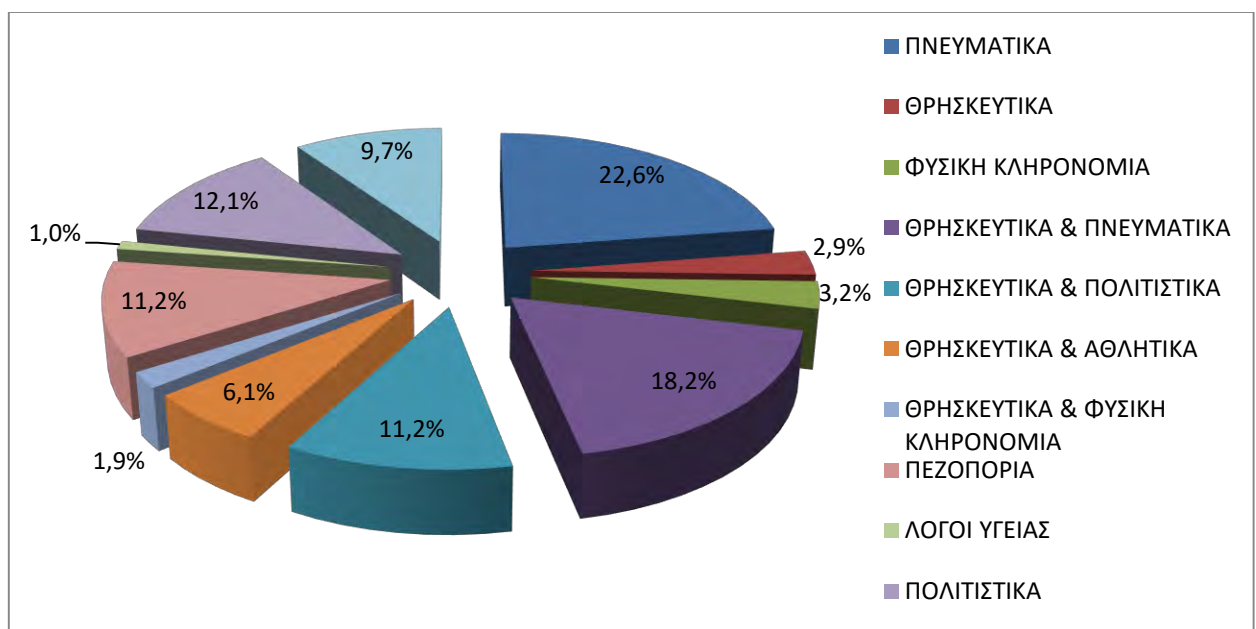
Πηγή: ίδια, επεξεργασία ίδια

5. Κίνητρα προσκυνητών

Τα κίνητρα των προσκυνητών είναι μια σημαντική κατηγορία για αυτή την έρευνα. Τα ευρήματα του ερωτηματολογίου δείχνουν, ένα πολύ χαμηλό ποσοστό των απολύτως θρησκευτικών κινήτρων, με μόλις 2,9%. Πρώτα σε ποσοστό βρίσκονται τα πνευματικά κίνητρα με 22,6%. Τα θρησκευτικά μαζί με κάποιο άλλο κίνητρο, ανάγονται σε 37,4%, με κορυφαία απάντηση σε αυτά, η απάντηση “θρησκευτικά και πνευματικά κίνητρα” με ποσοστό 18,2%. Συνολικά το ποσοστό καθαρά θρησκευτικών μαζί με θρησκευτικά συν άλλα κίνητρα ανέρχεται σε ποσοστό 40,3%.

Αυτό μας φέρνει σε συμφωνία με τα ευρήματα των συνεντεύξεων που μας έδειξαν την μειωμένη καθ’ ολοκληρία θρησκευτικότητα (δηλαδή τα απολύτως θρησκευτικά κίνητρα χωρίς να συνδυάζονται με κάποιο άλλο κίνητρο) σε σχέση με το παρελθόν και την στροφή στην πνευματικότητα και σε άλλα κίνητρα, όπως τα πολιτιστικά και η πεζοπορία. Βέβαια βλέπουμε πως υπάρχει και η θρησκευτικότητα σε αρκετά σημαντικό ποσοστό, μόνο που δεν αποτελεί μοναδικό κίνητρο και συνδυάζεται μαζί με κάποιο άλλο. Τέλος τα ευρήματα αυτής της ερώτησης μας φέρνουν σε μια αντίθεση με τα δευτερογενή δεδομένα του γραφείου προσκυνητών, ως προς τα ποσοστά των απολύτως θρησκευτικών κινήτρων.

Διάγραμμα 5. Κίνητρα προσκυνητών

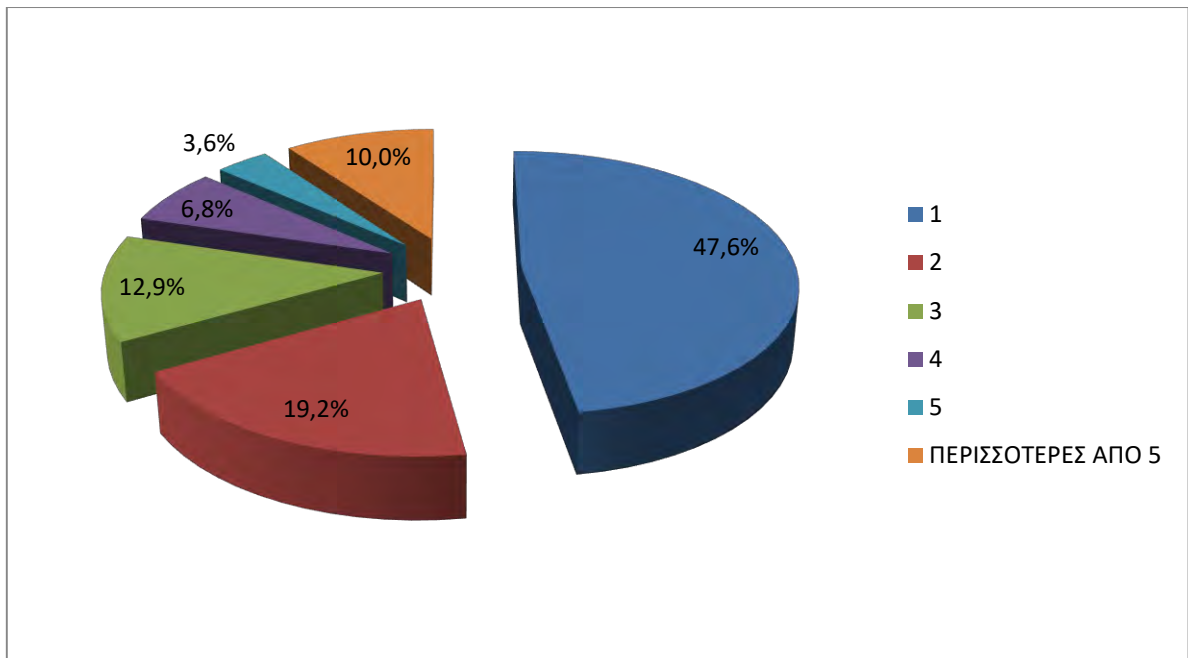

Πηγή: ιδία, επεξεργασία ιδία

6. Μέτρηση της συχνότητας του Camino de Santiago

Στο διάγραμμα 6 μπορούμε να δούμε πόσες φορές πραγματοποίησαν την διαδρομή του Camino de Santiago οι ερωτώμενοι. Η πλειοψηφία αυτών την πραγματοποίησε μία φορά με 47,6% και δύο φορές το 19,2%. Εντυπωσιακό είναι ότι το 10% την πραγματοποίησε πάνω από πέντε φορές.

Διάγραμμα 6. Συχνότητα πραγματοποίησης του Camino de Santiago

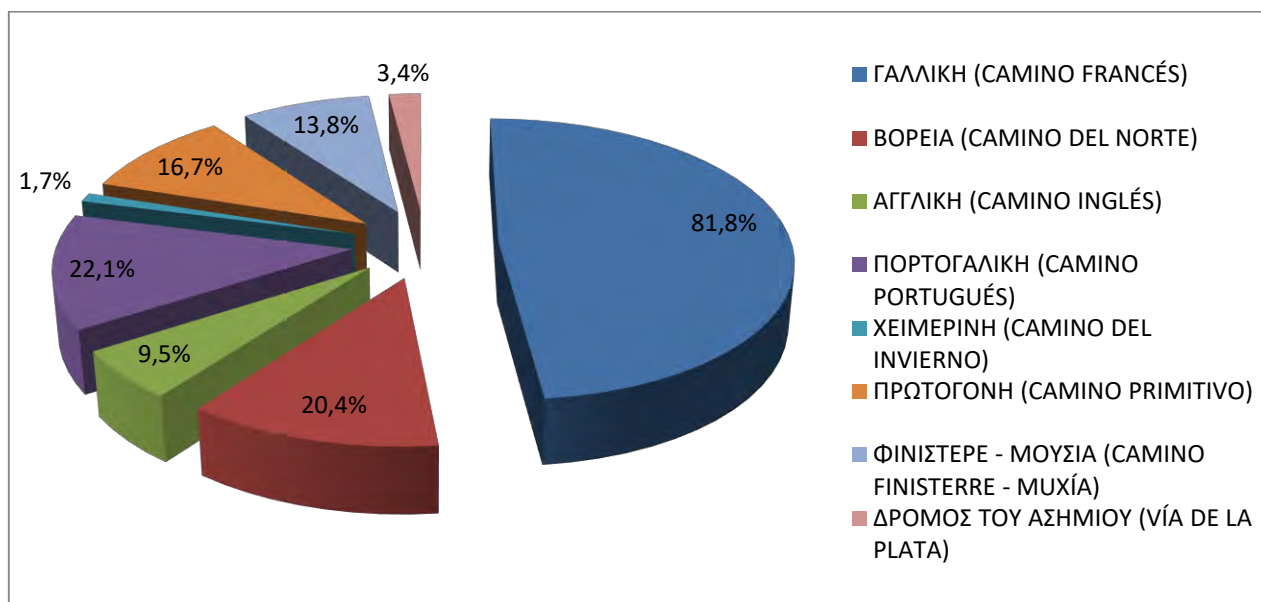
Πηγή: ιδία, επεξεργασία ιδία

7. Πραγματοποιηθείσες διαδρομές

Στο ερώτημα 7 οι ερωτώμενοι ρωτήθηκαν για το ποια διαδρομή έχουν πραγματοποιήσει. Οι ερωτώμενοι μπορούσαν να επιλέξουν περισσότερες από μια απαντήσεις, εφόσον είχαν πραγματοποιήσει την διαδρομή παραπάνω από μια φορά.

Κυρίαρχη όπως ήταν αναμενόμενο είναι, όπως βλέπουμε στο διάγραμμα 7, η Γαλλική διαδρομή, που την πραγματοποίησε το 81,8% των ερωτώμενων. Ακολουθεί η Πορτογαλική διαδρομή που την πραγματοποίησε το 22,1% και η Βόρεια με ποσοστό 20,4%.

Διάγραμμα 7. Οι διαδρομές που πραγματοποίησαν οι ερωτώμενοι

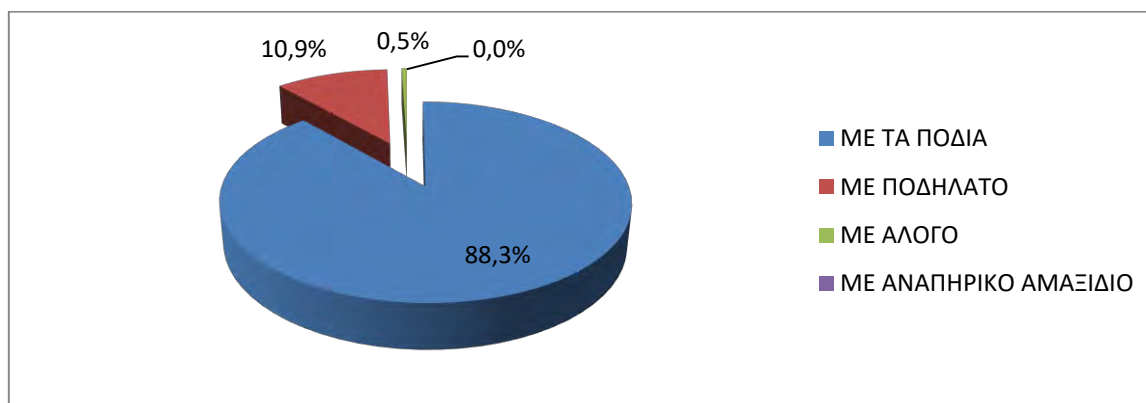

Πηγή: ίδια, επεξεργασία ίδια

8. Τρόπος πραγματοποίησης της διαδρομής

Στο ερώτημα 8 οι ερωτώμενοι, ρωτήθηκαν με ποιόν τρόπο πραγματοποίησαν την διαδρομή. Με πολύ μεγάλη διαφορά ο τρόπος που επιλέχθηκε είναι τα πόδια με 88,3%, κάτι που έρχεται σε συμφωνία με τα δευτερογενή δεδομένα του προηγούμενου κεφαλαίου. Ακολουθεί η πραγματοποίηση της διαδρομής με ποδήλατο με 10,9% και με άλογο με 0,5%. Με αναπηρικό αμαξίδιο δεν υπήρξε καμία απάντηση.

Διάγραμμα 8. Ο τρόπος πραγματοποίησης των διαδρομών

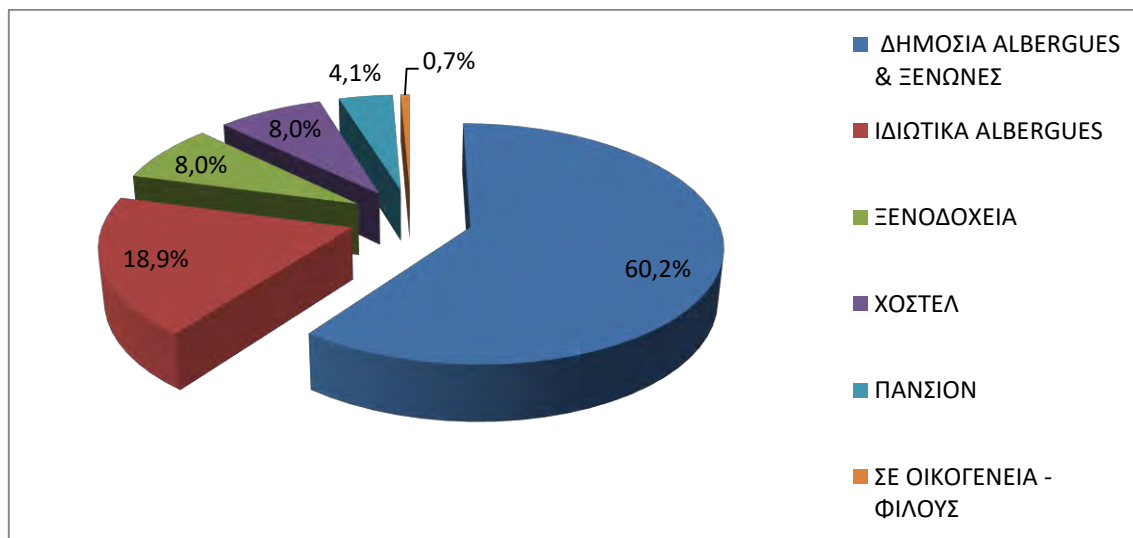

Πηγή: ίδια, επεξεργασία ίδια

9. Επιλογή καταλύματος

Στο ερώτημα 9 οι ερωτώμενοι ρωτήθηκαν για την επιλογή καταλύματος κατά την διάρκεια της διαδρομής. Η μεγάλη πλειοψηφία διέμεινε σε δημόσια albergues και δημόσιους ξενώνες σε ποσοστό 60,2%. Ακολουθούν τα ιδιωτικά albergues με 18,9%. Συνολικά οι προσκυνητές διέμειναν σε albergues σε ποσοστό 79,1%, πράγμα που δείχνει ότι είχαν την τάση να διαμείνουν σε τόπους πιο ταπεινούς, να επιλέξουν την κοινωνικοποίηση και την πνευματικότητα και να μην έχουν τις ανέσεις που έχουν τα καταλύματα όπως τα ξενοδοχεία και οι πανσιόν.

Διάγραμμα 9. Επιλογή καταλύματος κατά την διάρκεια της διαδρομής

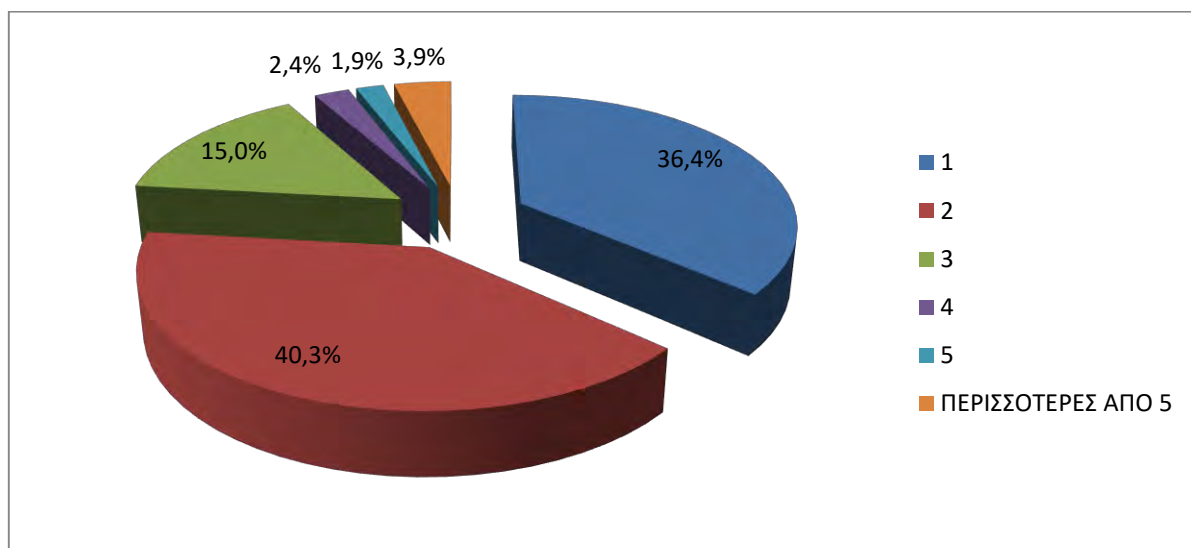

Πηγή: ίδια, επεξεργασία ίδια

10. Ημέρες παραμονής στο Σαντιάγο ντε Κομποστέλα

Στο διάγραμμα 10 παρατηρούμε τις ημέρες παραμονής των προσκυνητών στην πόλη του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα. Το 40,3% παρέμεινε στην πόλη δύο ημέρες και το 36,4% μία ημέρα. Γενικότερα παρατηρείται μια ολιγοήμερη παραμονή στην πόλη από τους προσκυνητές με 1 – 2 ημέρες στην πλειοψηφία τους.

Διάγραμμα 10. Ημέρες διαμονής στο Σαντιάγο ντε Κομποστέλα

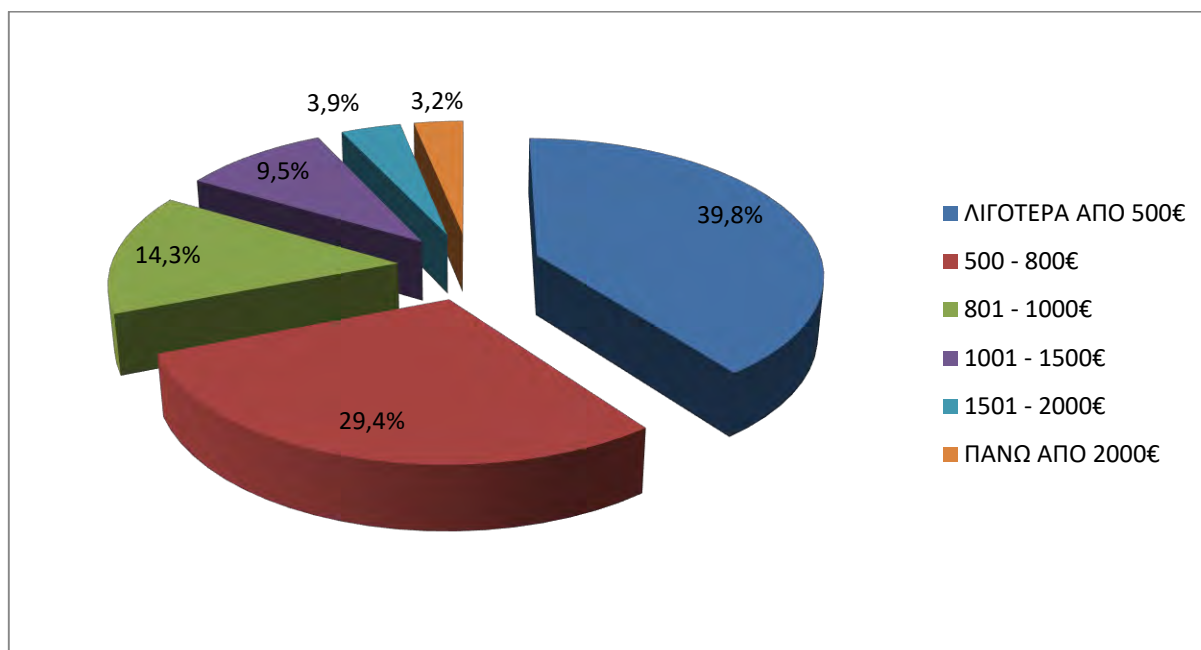
Πηγή: ιδία, επεξεργασία ιδία

11. Συνολικές δαπάνες των προσκυνητών στο Camino de Santiago

Οι συνολικές δαπάνες ενός προσκυνητή, είναι ένας από τους λόγους που δημιουργήθηκε αυτό το ερωτηματολόγιο, καθώς σε καμία έρευνα φορέων ή επιστημονική έρευνα δεν υπήρχαν αυτά τα δεδομένα που θεωρούνται χρήσιμα για να μπορέσουμε να γνωρίσουμε τις δαπάνες ενός προσκυνητή, καθ' όλη τη διάρκεια της διαδρομής του Camino de Santiago.

Όπως παρατηρούμε στο διάγραμμα 11, το 39,8% των προσκυνητών δαπάνησε κατά την διάρκεια του συνόλου της διαδρομής, λιγότερα από 500 ευρώ και το 29,4% που ήταν το δεύτερο μεγαλύτερο ποσοστό δαπάνησε 500 – 800 ευρώ. Βλέπουμε γενικά ότι η πλειοψηφία πραγματοποιεί τις χαμηλότερες δαπάνες. Παρατηρούνται βέβαια και μεγαλύτερες δαπάνες, σε μικρότερα ποσοστά όμως.

Διάγραμμα 11. Συνολική δαπάνη των προσκυνητών

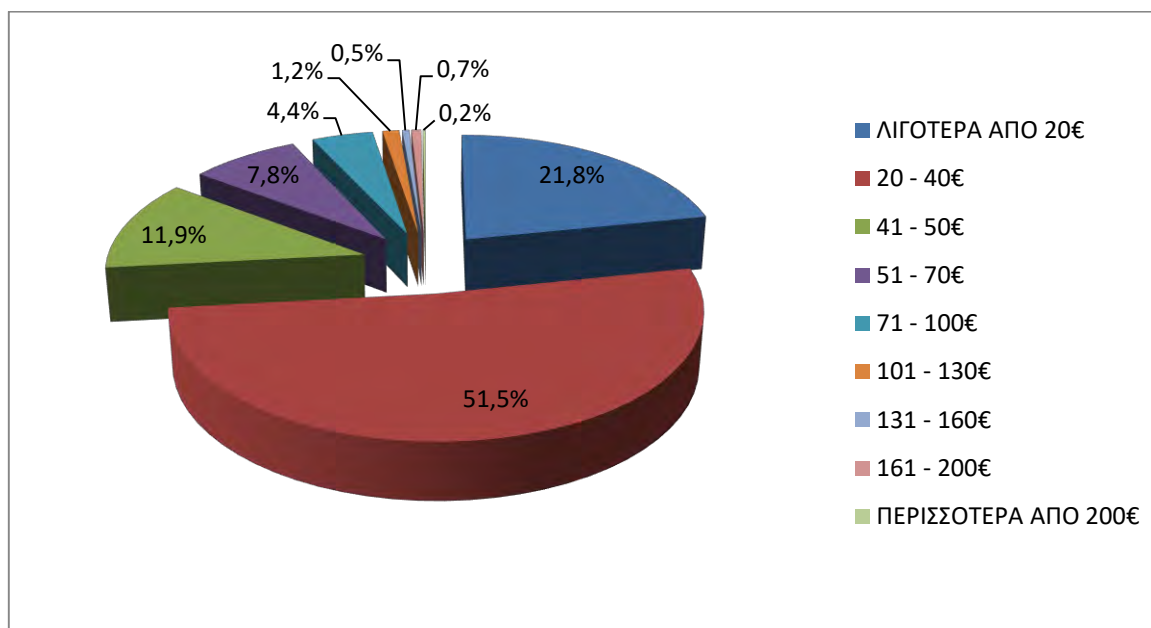

Πηγή: ιδία, επεξεργασία ιδία

12. Ημερήσια δαπάνη

Η ημερήσια δαπάνη είναι ένας ακόμα σημαντικός λόγος δημιουργίας αυτού του ερωτηματολογίου, καθώς θα μπορέσουμε να παρατηρήσουμε ποια ήταν η συμπεριφορά των προσκυνητών ως προς τις καθημερινές τους δαπάνες. Οι μισοί, δηλαδή το 51,5%, απάντησε πως οι δαπάνες του κυμαίνονταν μεταξύ 20 – 40 ευρώ. Το δεύτερο μεγαλύτερο ποσοστό είναι 21,8% και αφορά την απάντηση “λιγότερα από 20 ευρώ”. Γενικότερα παρατηρούμε πως η πλειοψηφία των προσκυνητών μπορούν να θεωρηθούν τουριστικά, ως “τουρίστες χαμηλών δαπανών”. Αυτό μπορεί να αντιστοιχηθεί με την γνώση μας από τα προηγούμενα κεφάλαια, ότι οι προσκυνητές αποτελούν άτομα που ζουν με το μικρότερο δυνατό κόστος.

Διάγραμμα 12. Ημερήσια δαπάνη προσκυνητών

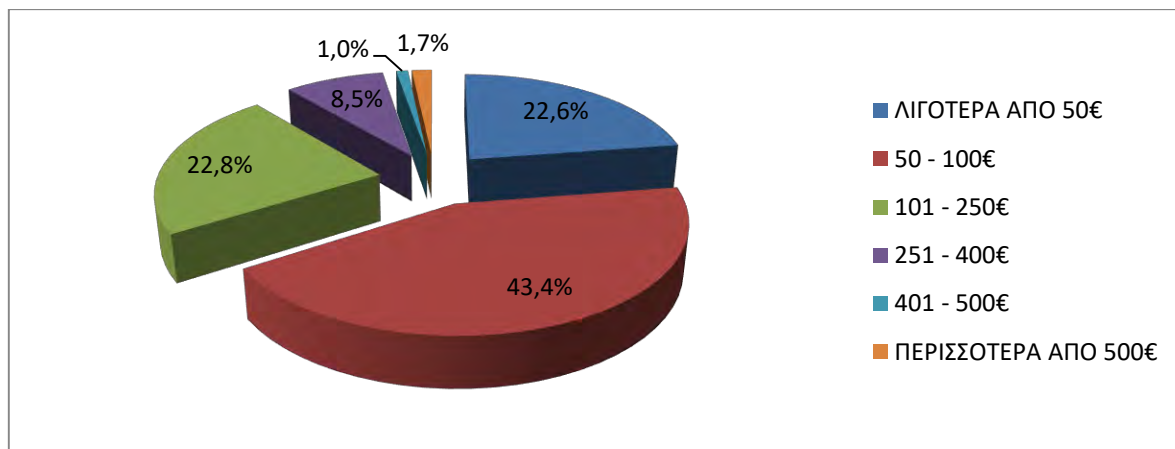
Πηγή: ιδία, επεξεργασία ιδία

13. Συνολική δαπάνη προσκυνητών στην πόλη του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα

Το τρίτο ερώτημα οικονομικής υφής, είναι η συνολική δαπάνη των προσκυνητών στην πόλη του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα.

Όπως μπορούμε να παρατηρήσουμε από το διάγραμμα 13, η συνολική δαπάνη του 43,4% των ερωτώμενων είναι 50 – 100 ευρώ. Ακολουθούν με 22,8% αυτοί που δαπάνησαν 101 – 250 ευρώ στην πόλη και με 22,6% αυτοί που δαπάνησαν λιγότερα από 50 ευρώ. Βέβαια αυτή η μεταβλητή θα συνδυαστεί στο επόμενο κεφάλαιο συγκριτικά με τις ημέρες διαμονής στην πόλη.

Διάγραμμα 13. Η συνολική δαπάνη των προσκυνητών στην πόλη του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα

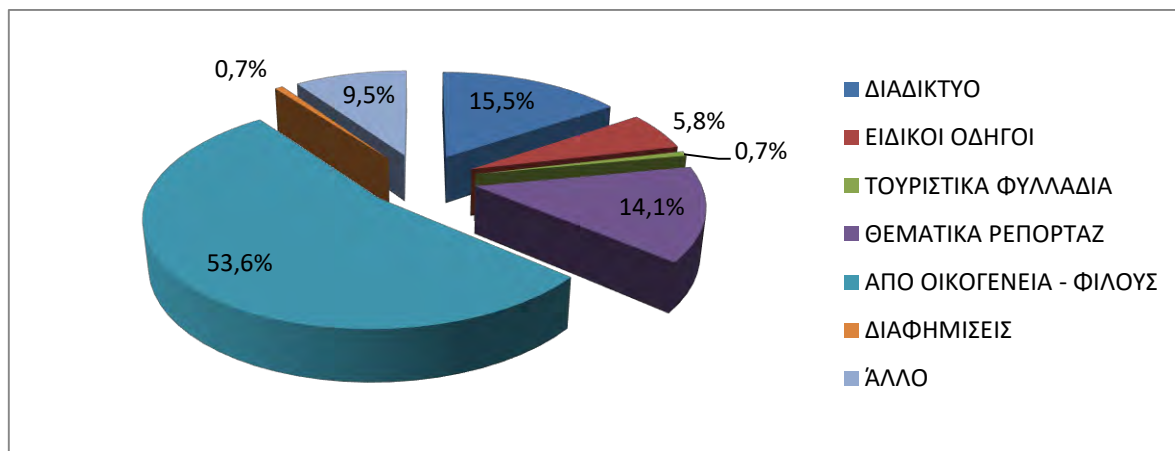
Πηγή: ιδία, επεξεργασία ιδία

14. Μέσο γνωριμίας του Camino de Santiago

Στο διάγραμμα 14, μπορούμε να παρατηρήσουμε από πού πληροφορήθηκαν οι ερωτώμενοι για την διαδρομή του Camino de Santiago. Η πλειοψηφία των ερωτώμενων απάντησε πως έμαθε για το Camino de Santiago, από γνωστούς και φίλους. Αυτό μας δείχνει πως η από στόμα σε στόμα διαφήμιση είναι ο πιο επιτυχημένος τρόπος διαφήμισης του Camino de Santiago.

Σε πολύ μικρότερο ποσοστό ακολουθούν, το διαδίκτυο και τα θεματικά ρεπορτάζ στην τηλεόραση.

Διάγραμμα 14. Μέσο γνωριμίας με το Camino de Santiago

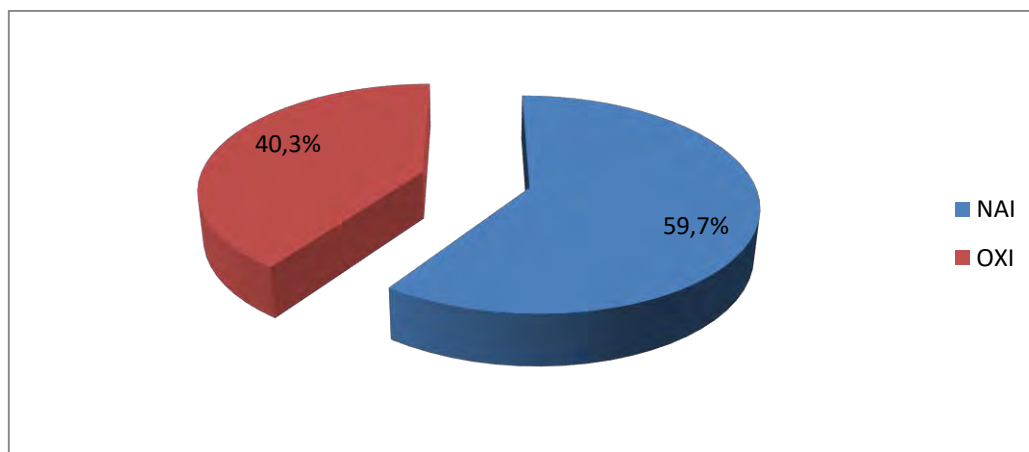
Πηγή: ιδία, επεξεργασία ιδία

15. Η άποψη των προσκυνητών εάν το Camino de Santiago είναι τουριστικό προϊόν

Στο ερώτημα 15, οι ερωτώμενοι ρωτήθηκαν για το εάν πιστεύουν ότι το Camino de Santiago είναι τουριστικό προϊόν. Το 59,7% απάντησε πως ναι, ενώ το 40,3% πως δεν είναι τουριστικό προϊόν.

Βλέπουμε μια άποψη της πλειοψηφίας πως το αναγνωρίζει ως τουριστικό προϊόν, όμως ένα μεγάλο κομμάτι των ερωτώμενων που δεν είναι καθόλου αμελητέο δεν το αποδέχεται ως τουριστικό προϊόν. Ίσως σε αυτή την ερώτηση να έχει σημασία να διερευνήσουμε και τα κίνητρα που είχε κάθε ερωτώμενος. Αυτή η συγκριτική ανάλυση θα παρουσιαστεί στο επόμενο υποκεφάλαιο.

Διάγραμμα 15. Άποψη των ερωτούμενων εάν το Camino de Santiago είναι τουριστικό προϊόν

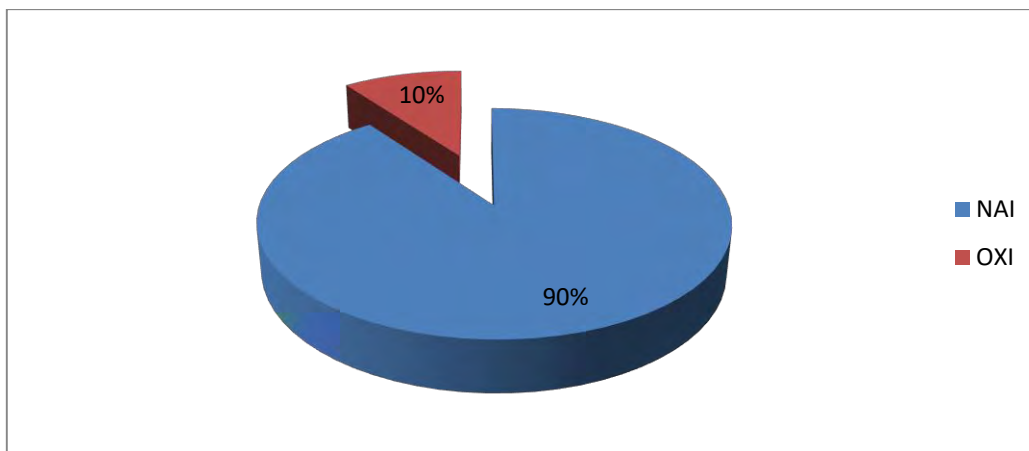

Πηγή: ιδία, επεξεργασία ιδία

16. Άποψη των ερωτούμενων ως προς το αν θεωρούν το Σαντιάγο ντε Κομποστέλα τουριστικός προορισμός

Στο ερώτημα εάν θεωρούν το Σαντιάγο ντε Κομποστέλα ως τουριστικό προορισμό, όπως βλέπουμε στο διάγραμμα 16, η εικόνα είναι διαφορετική σε σχέση με την προηγούμενη ερώτηση, όπου εδώ το 90% των ερωτώμενων απάντησε πως είναι τουριστικός προορισμός και μόνο το 10% θεωρεί πως δεν είναι.

Διάγραμμα 16. Άποψη των ερωτώμενων ως προς το αν θεωρούν το Σαντιάγο ντε Κομποστέλα ως τουριστικό προορισμό

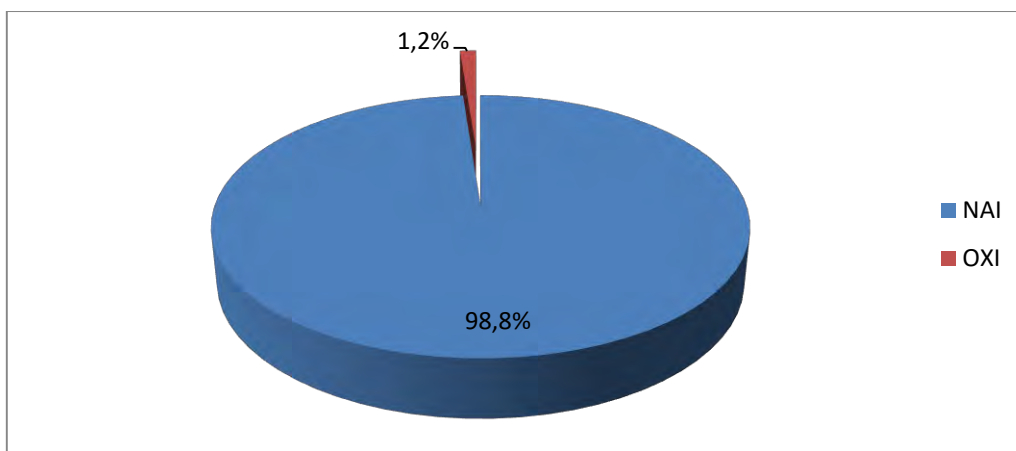

Πηγή: ίδια, επεξεργασία ίδια

17. Η άποψη των ερωτούμενων για την εμπειρία τους

Στο ερώτημα 17, οι ερωτώμενοι ρωτήθηκαν εάν τους άρεσε η συνολική εμπειρία που βίωσαν στο Camino de Santiago. Σχεδόν όλοι απάντησαν ναι με ένα ποσοστό 98,8%, ενώ μόνο το 1,2% απάντησε πως όχι. Βλέπουμε μια καθολικά θετική άποψη από την εμπειρία τους, κάτι που είναι σημαντικό για την εικόνα του ως μιας αρκετά θετικής εμπειρίας

Διάγραμμα 17. Άποψη των ερωτώμενων για την ικανοποίηση από την συνολική εμπειρία τους

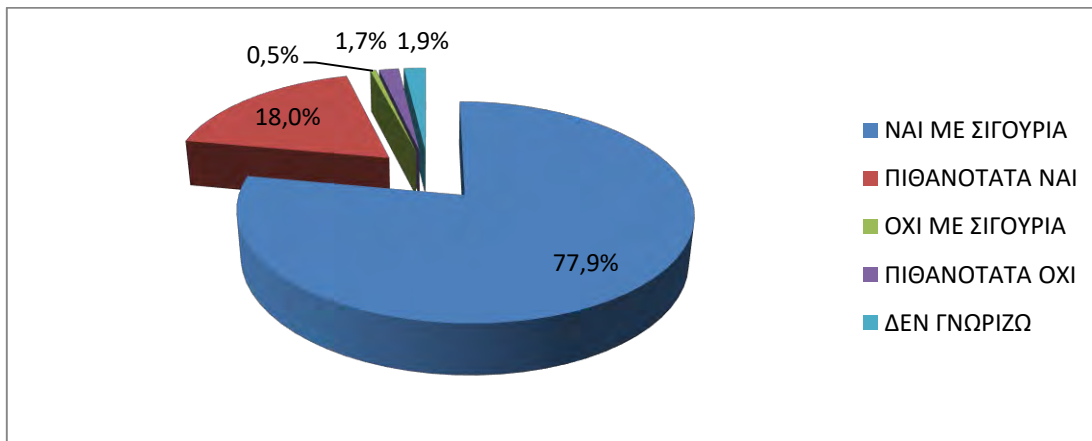
Πηγή: ίδια, επεξεργασία ίδια

18. Ερώτηση για την πρόθεση επανάληψης του Camino de Santiago

Στην τελευταία ερώτηση αυτού του ερωτηματολογίου για το εάν οι ερωτώμενοι θα επαναλάμβαναν το Camino de Santiago, η εικόνα είναι λίγο πολύ όπως και στην προηγούμενη ερώτηση.

Όπως βλέπουμε στο διάγραμμα 18, το 77,9% θα πραγματοποιήσει ξανά το Camino de Santiago και το 18% πιθανότατα θα το πραγματοποιήσει ξανά. Βλέπουμε πως είναι μια εμπειρία που αφήνει αρκετά θετικές εντυπώσεις, τόσο που η επανάληψη της γίνεται επιθυμία στην πλειοψηφία των προσκυνητών, ώστε να την ξαναζήσουν και να βιώσουν ξανά όλα αυτά που τους προσέφερε το Camino de Santiago.

Διάγραμμα 18. Ερώτηση για το εάν θα επαναλάμβαναν το Camino de Santiago

Πηγή: ίδια, επεξεργασία ίδια

Συμπερασματικά, από τα ευρήματα του ερωτηματολογίου, παρατηρούμε την λιτή και πιο πνευματική διαβίωση από τους προσκυνητές, κρίνοντας από τις δαπάνες τους και τα καταλύματα που προτίμησαν να διαμείνουν. Σχεδόν από όλους κρίνεται ως μια θετική εμπειρία που από τους περισσότερους θα επαναληφθεί σίγουρα. Σημαντική επίσης είναι η από στόμα σε στόμα διαφήμιση του Camino de Santiago, που είναι ο πιο επιτυχημένος τρόπος διαφήμισης του.

Τέλος όσον αφορά τα κίνητρα των προσκυνητών παρατηρούνται σε μεγαλύτερο βαθμό τα πνευματικά κίνητρα. Όσον αφορά τα θρησκευτικά κίνητρα, τα ευρήματα έδειξαν πως υπάρχουν, αλλά σε συνδυασμό με άλλα κίνητρα (π.χ. θρησκευτικά και πνευματικά,

θρησκευτικά και πολιτιστικά κ.α.). Μέσα από τα ευρήματα, διακρίνεται λιγότερη θρησκευτικότητα και περισσότερη πνευματικότητα, καθώς τα απολύτως θρησκευτικά κίνητρα, ανέρχονται μόλις στο 2,9%.

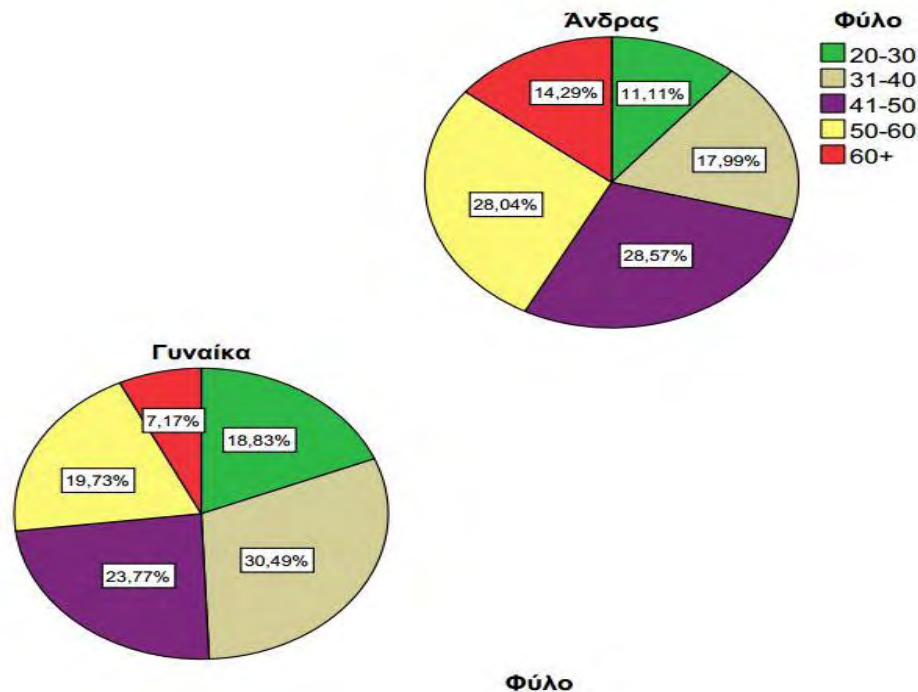
7.3 ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΜΕΤΑΒΛΗΤΩΝ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ

Σε αυτό το υποκεφάλαιο, παρουσιάζονται οι συγκρίσεις μεταξύ μεταβλητών του ερωτηματολογίου, ώστε να λάβουμε περισσότερες πληροφορίες από αυτό. Η συγκριτική ανάλυση των μεταβλητών του ερωτηματολογίου πραγματοποιήθηκε με την έκδοση 23 του προγράμματος IBM SPSS Statistics.

7.3.1 Ταυτότητα

Στο διάγραμμα 19 συγκρίνονται οι μεταβλητές του φύλου των ερωτώμενων με την ηλικία τους. Όπως μπορούμε να παρατηρήσουμε το μεγαλύτερο ποσοστό των ανδρών ανήκουν στην ηλικιακή κλίμακα 41 – 50 και 50 - 60 και των γυναικών στην ηλικιακή κλίμακα 31 – 40. Στους άνδρες οι λιγότεροι ερωτώμενοι ανήκουν στην ηλικιακή κλίμακα των 20 – 30 ετών και στις γυναίκες αυτές που έχουν ηλικία άνω των 60 ετών. Το δείγμα θεωρείται αρκετά μοιρασμένο ηλικιακά.

Διάγραμμα 19. Φύλο - ηλικία

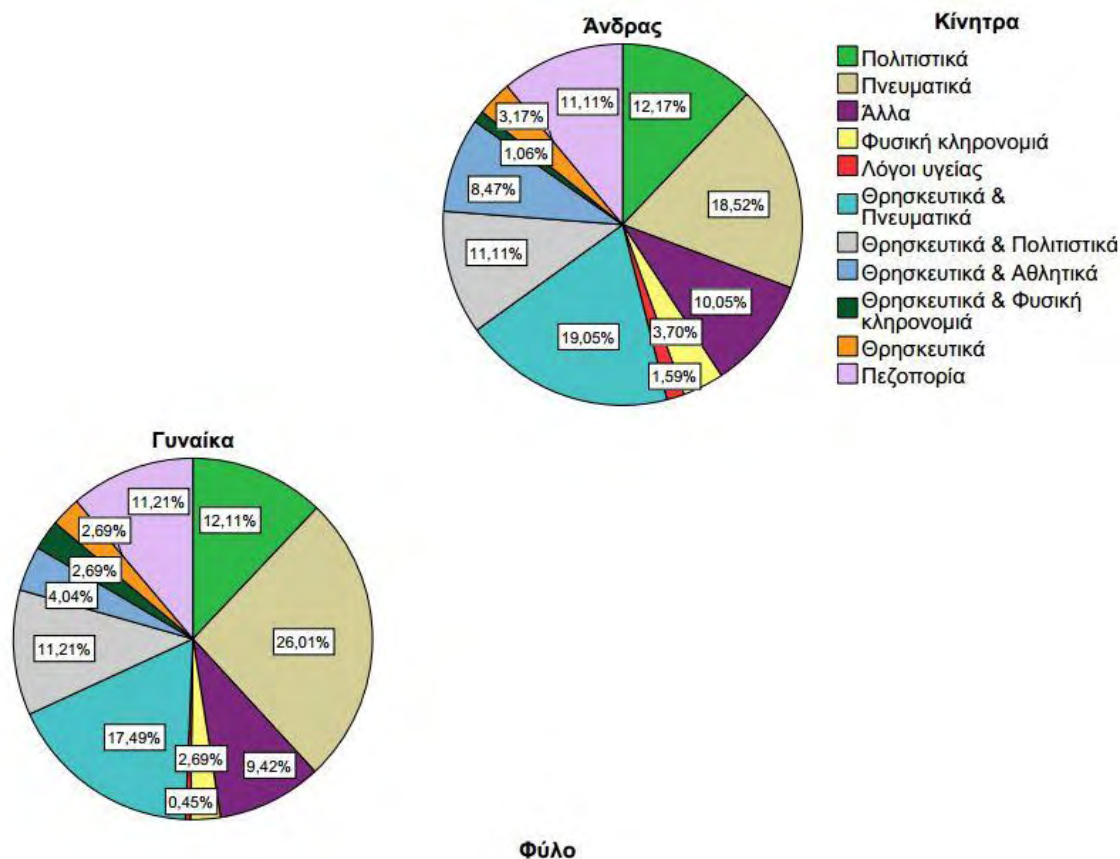
Πηγή: ίδια, επεξεργασία ίδια

7.3.2 Διάφορες μεταβλητές με φύλο και ηλικία

Η πρώτη σύγκριση μεταβλητών πραγματοποιείται μεταξύ του φύλου των ερωτώμενων και των κινήτρων. Όπως παρατηρούμε στο διάγραμμα 20, οι άντρες στο μεγαλύτερο ποσοστό τους έχουν πνευματικά κίνητρα και θρησκευτικά μαζί με πνευματικά, αλλά και καθαρά πνευματικά. Οι λιγότεροι σε ποσοστό άντρες έχουν “θρησκευτικά και κίνητρα φυσικής κληρονομιάς”.

Στις γυναίκες παρατηρείται μια παρόμοια κατάσταση, με πιο αυξημένα τα πνευματικά κίνητρα και ελάχιστα μειωμένα τα θρησκευτικά μαζί με πνευματικά κίνητρα, σε σχέση με τους άντρες. Οι λιγότερες σε ποσοστό γυναίκες έχουν καθαρά θρησκευτικά κίνητρα και “θρησκευτικά και κίνητρα φυσικής κληρονομιάς”. Και στις δύο κατηγορίες πάντως, κυριαρχούν τα πνευματικά κίνητρα, δείχνοντας μας έτσι ότι ασχέτως φύλου, διακατέχονται από πνευματικά κίνητρα, επιδιώκοντας να έχουν μια πιο πνευματική εμπειρία κατά την διάρκεια της διαδρομής.

Διάγραμμα 20. Φύλο - κίνητρα

Πηγή: ιδία, επεξεργασία ιδία

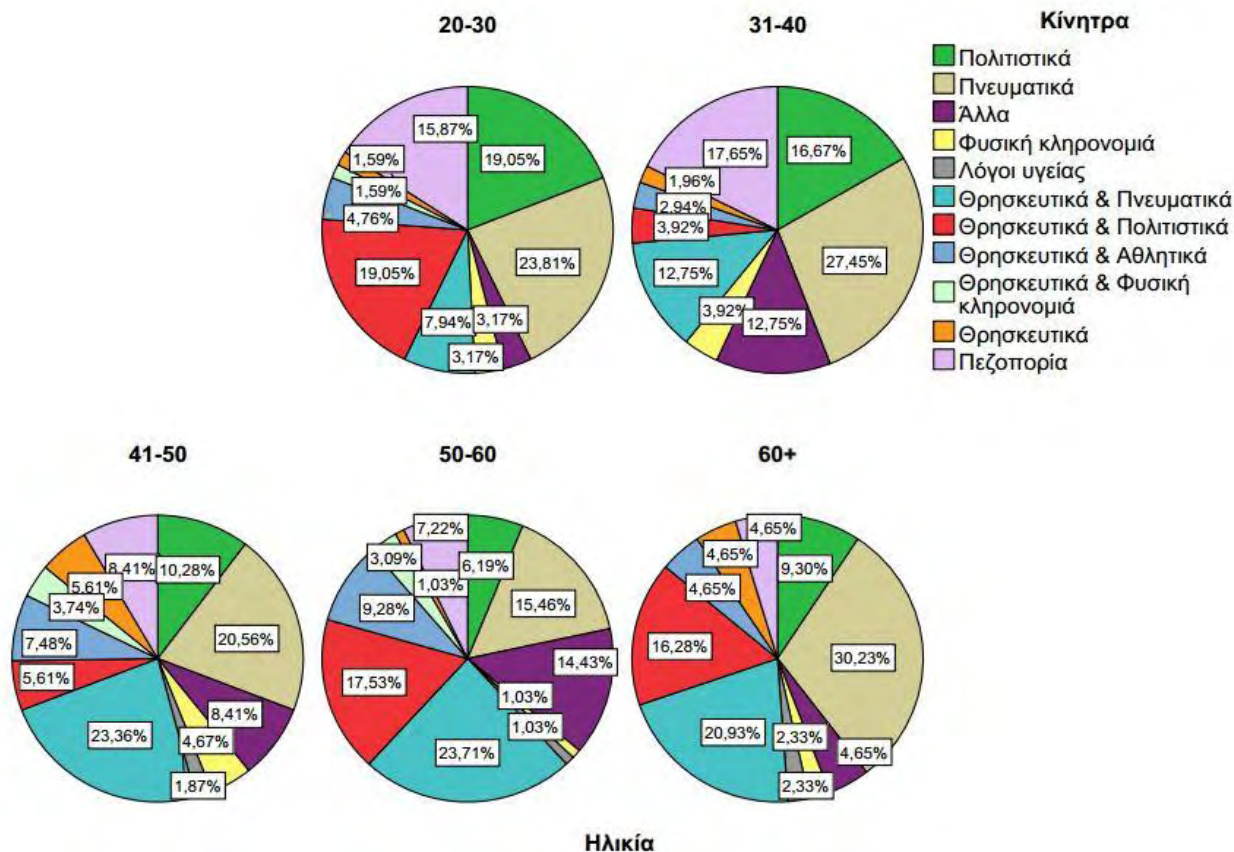
Η επόμενη σύγκριση που παρουσιάζεται, είναι μεταξύ της ηλικίας των ερωτώμενων και των κινήτρων. Σύμφωνα με το διάγραμμα 21, παρατηρείται μια αύξηση στα “θρησκευτικά και πνευματικά κίνητρα” καθώς αυξάνεται η ηλικία. Το αντίστροφο παρατηρείται στο κίνητρο “πεζοπορία” που καθώς αυξάνει η ηλικία μειώνεται το συγκεκριμένο κίνητρο.

Τα πολιτιστικά κίνητρα παρουσιάζονται σε μεγαλύτερο ποσοστό στις ηλικίες 20 – 30 και 31 – 40 και στις μεγαλύτερες ηλικίες μειώνονται. Οι λόγοι υγείας σαν κίνητρο εμφανίζονται στις τρεις τελευταίες ηλικιακές κλίμακες, ενώ στις δύο πρώτες δεν υπάρχει καθόλου σαν απάντηση, πράγμα λογικό καθώς τα προβλήματα υγείας παρουσιάζονται συνήθως σε μεγαλύτερες ηλικίες και όχι τόσο στις μικρότερες

Τα πολιτιστικά κίνητρα παρουσιάζονται αυξημένα στις μικρότερες ηλικιακές κλίμακες και μειωμένα στις μεγαλύτερες. Αυτό μας παρουσιάζει, ένα μεγαλύτερο ενδιαφέρον των μικρότερων σε ηλικία προσκυνητών για τα πολιτιστικά μνημεία που θα συναντήσουν στην

διάρκεια της διαδρομής, αποτελώντας για αυτούς βασικό κίνητρο για την πραγματοποίηση της.

Διάγραμμα 21. Ηλικία - κίνητρα

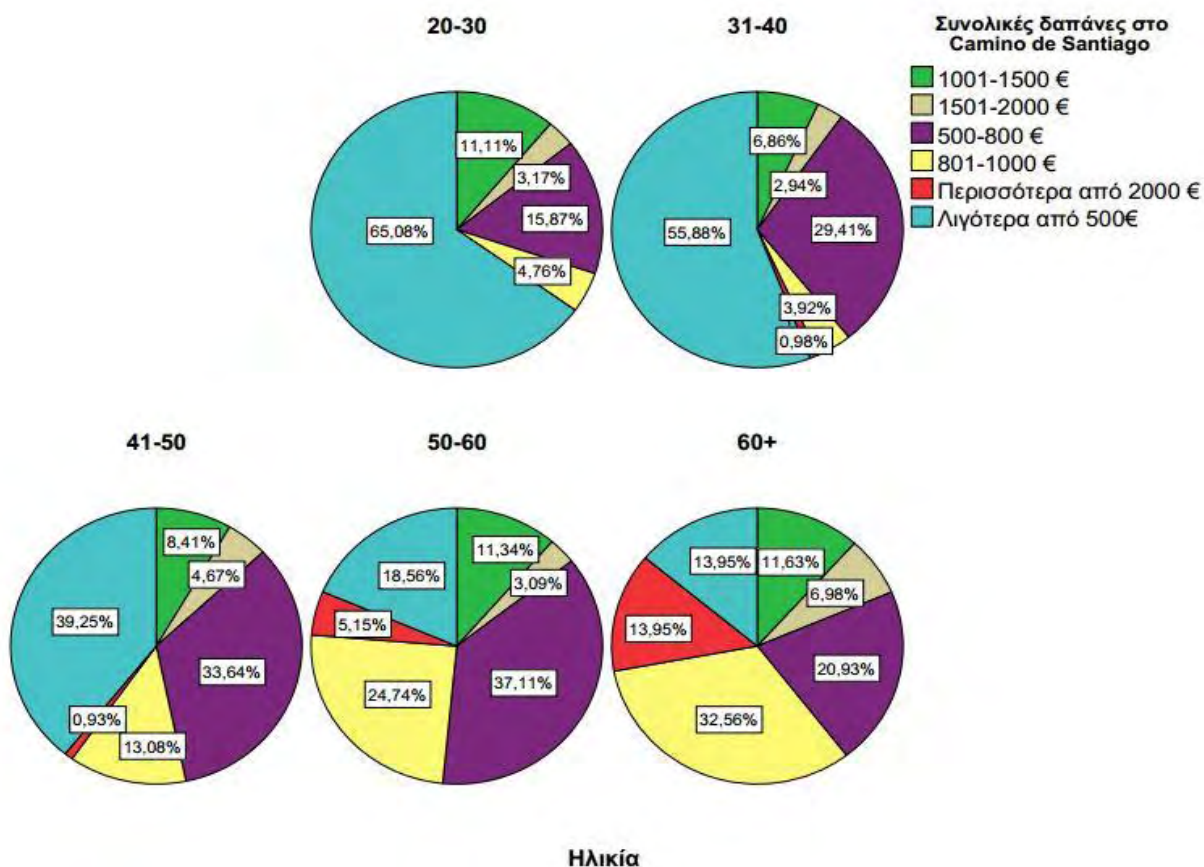
Πηγή: ίδια, επεξεργασία ίδια

Η τρίτη σύγκριση μεταβλητών που παρουσιάζεται σε αυτή την υποενότητα, αφορά την ηλικία των προσκυνητών και τις δαπάνες (συνολικές και ημερήσιες) που πραγματοποίησαν. Στο διάγραμμα 22 παρατηρούμε πως στις ηλικίες 20 – 30 και 31 – 40 κυριαρχούν σε μεγάλο βαθμό οι δαπάνες κάτω των 500€, ενώ όσο αυξάνει η ηλικία μειώνονται.

Οι νεότεροι άνθρωποι πραγματοποιούν την διαδρομή με τις λιγότερες δυνατές δαπάνες καθώς το δεύτερο μεγαλύτερο ποσοστό στις απαντήσεις το έχουν οι δαπάνες των 500 - 800€, που είναι οι δεύτερες τη τάξει χαμηλότερες δαπάνες. Οι υψηλότερες δαπάνες αυξάνουν το ποσοστό τους στις μεγαλύτερες ηλικίες. Έτσι μπορούμε να συμπεράνουμε πως οι μεγαλύτεροι σε ηλικία προσκυνητές, έχουν μια πιο πολυδάπανη συμπεριφορά σε

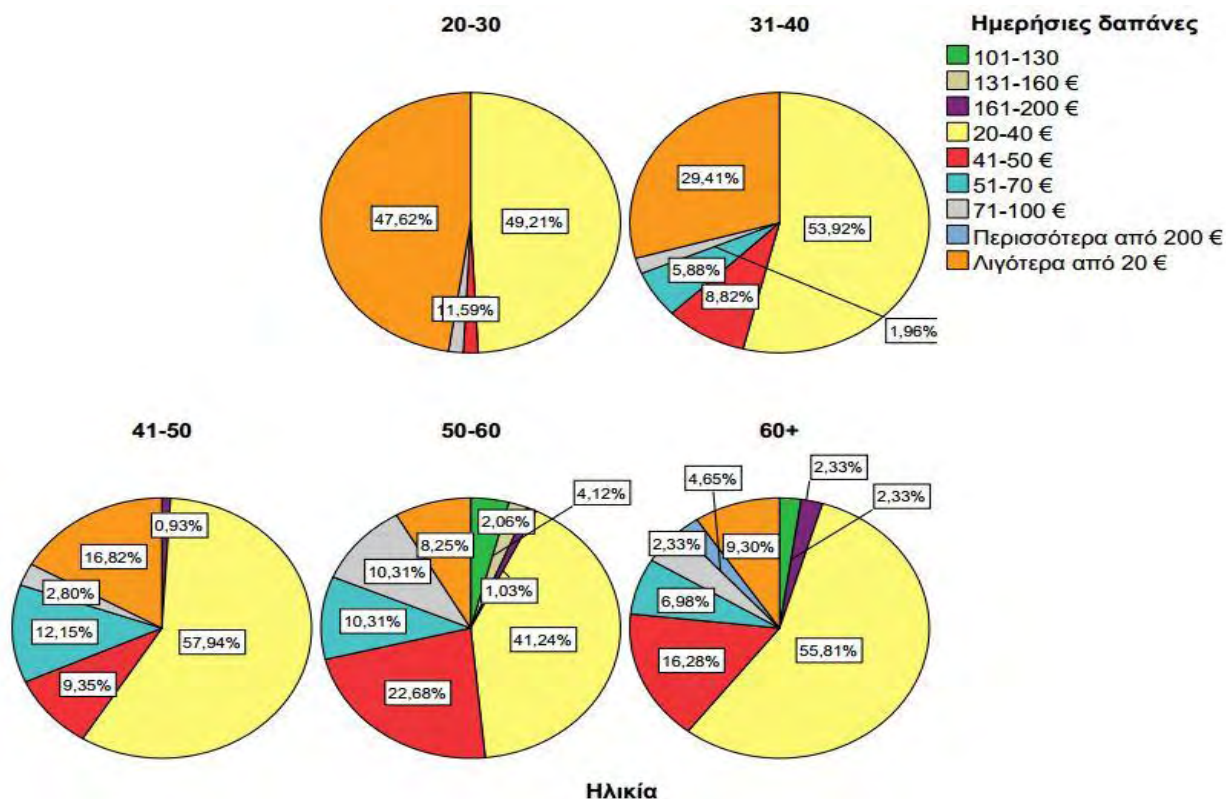
σχέση με τους νεότερους προσκυνητές. Αυτό μπορεί να οφείλεται στο ότι οι μεγαλύτεροι σε ηλικία προσκυνητές, μπορεί να έχουν καλύτερη επαγγελματική αποκατάσταση και καλύτερες επαγγελματικές απολαβές.

Διάγραμμα 22. Ηλικία – συνολικές δαπάνες

Πηγή: ιδία, επεξεργασία ιδία

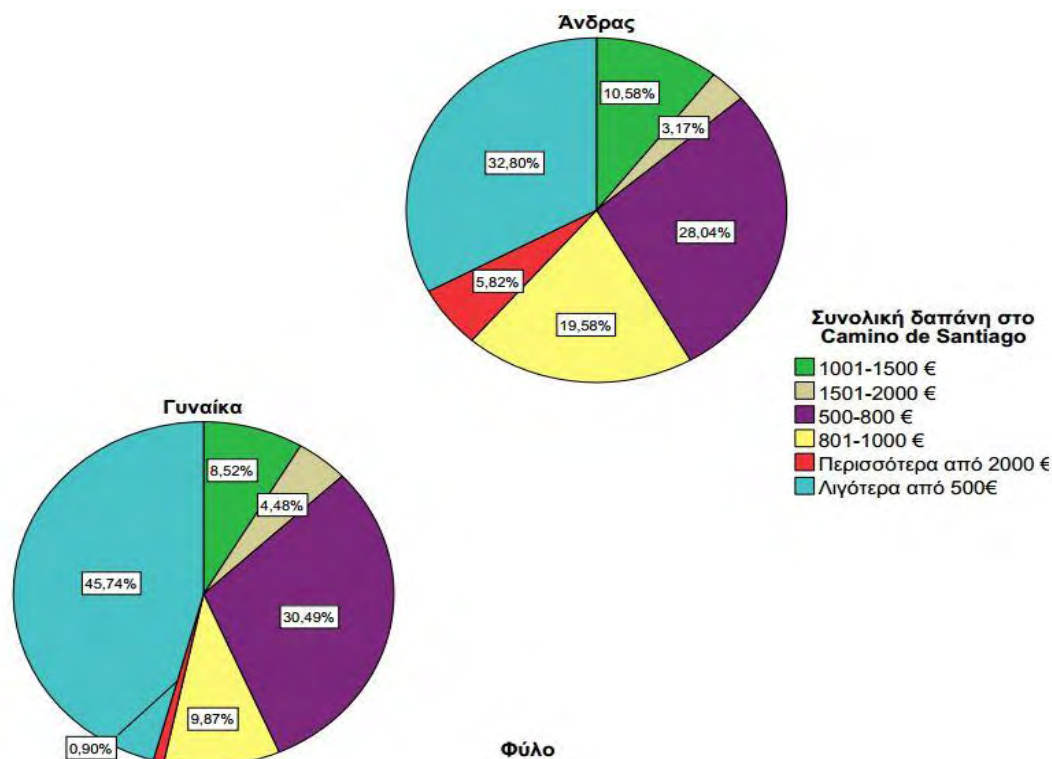
Διάγραμμα 23. Ηλικία – συνολικές δαπάνες

Πηγή: ίδια, επεξεργασία ίδια

Η αντίστοιχη εικόνα που είδαμε στις συνολικές δαπάνες παρατηρείται και στην σύγκριση ηλικίας και ημερησίων δαπανών, όπως μπορούμε να παρατηρήσουμε στο διάγραμμα 23. Σε όλες τις ηλικιακές κατηγορίες είναι κυρίαρχες οι ημερήσιες δαπάνες των 20 – 40 ευρώ και παρατηρούμε αύξηση των μεγαλύτερων ημερησίων δαπανών, όσο αυξάνει η ηλικία.

Διάγραμμα 24. Φύλο – συνολικές δαπάνες

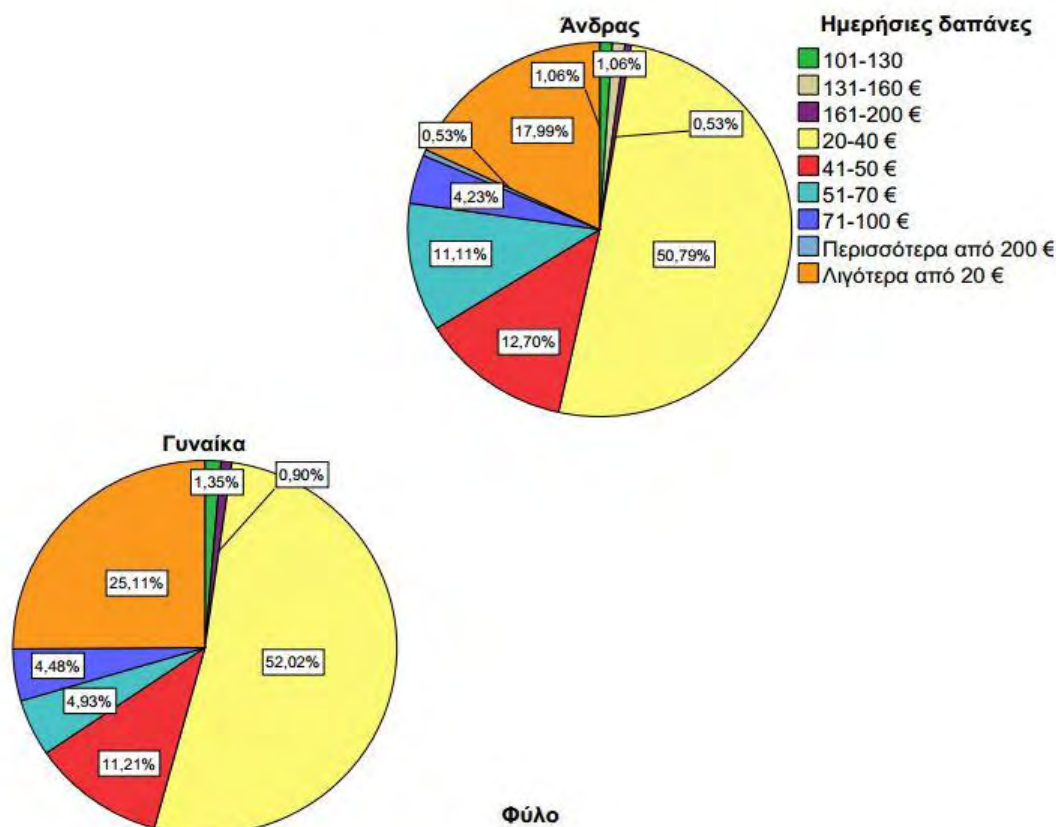

Πηγή: ίδια, επεξεργασία ίδια

Στο διάγραμμα 24, παρατηρούμε την σύγκριση των μεταβλητών, του φύλου των προσκυνητών και συνολικών δαπανών. Παρατηρούμε ότι οι κατηγορίες των υψηλότερων δαπανών, βρίσκονται σε μεγαλύτερο ποσοστό στους άνδρες αντί στις γυναίκες που αυτές με τη σειρά τους έχουν υψηλότερα ποσοστά στις χαμηλές δαπάνες και μικρότερα ποσοστά στις υψηλές δαπάνες, εκτός από την κατηγορία 1501 – 2000 ευρώ που έχουν ελάχιστα μεγαλύτερο ποσοστό.

Η κατηγορία “λιγότερα από 500€” έχει αρκετά μεγαλύτερο ποσοστό στις γυναίκες σε σχέση με τους άνδρες, που όμως και σε αυτούς είναι η μεταβλητή με το μεγαλύτερο ποσοστό απαντήσεων. Αυτό οφείλεται στο γεγονός πως το ποσοστό των γυναικών στις μεγαλύτερες ηλικίες είναι μικρότερο σε σχέση με τους άνδρες, που όπως είδαμε στο διάγραμμα 22, αυτές οι ηλικίες έχουν μεγαλύτερο ποσοστό στις υψηλότερες δαπάνες.

Διάγραμμα 25. Φύλο – ημερήσιες δαπάνες

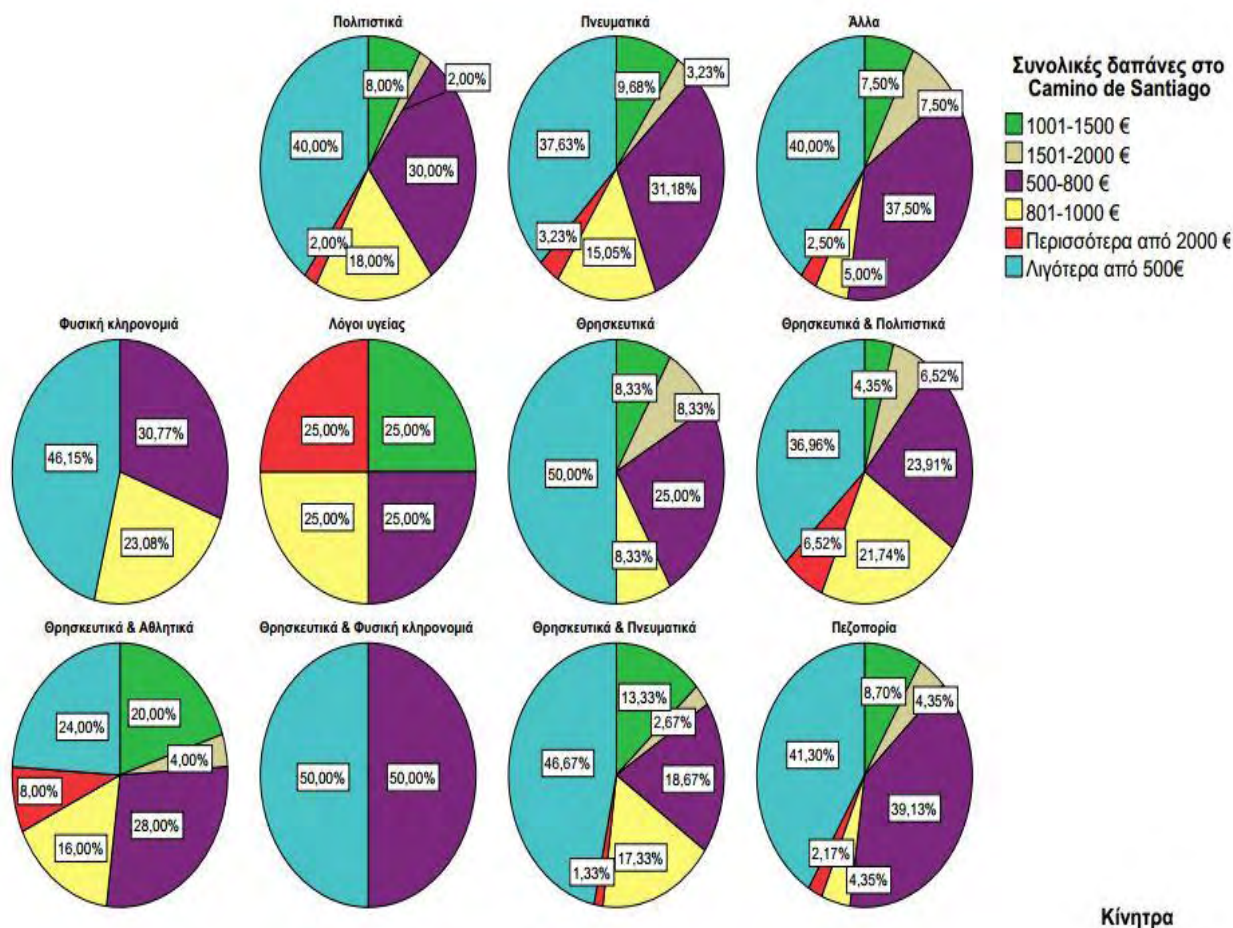
Πηγή: ίδια, επεξεργασία ίδια

Στη σύγκριση μεταξύ ημερησίων δαπανών και φύλου, βλέπουμε σχεδόν παρόμοια συμπεριφορά στις ημερήσιες δαπάνες. Και στα δύο φύλα κυρίαρχες είναι οι ημερήσιες δαπάνες μεταξύ 20 – 40 ευρώ. Αρκετά πιο αυξημένες στους άντρες είναι οι ημερήσιες δαπάνες μεταξύ 51 – 70 ευρώ.

7.3.3 Κίνητρα και δαπάνες

Σε αυτή την υποενότητα, παρουσιάζεται η σύγκριση μεταξύ των κινήτρων που είχαν οι ερωτώμενοι και των μεταβλητών των συνολικών δαπανών και ημερησίων δαπανών κατά τη διάρκεια των Camino de Santiago.

Διάγραμμα 26. Συνολικές δαπάνες - κίνητρα

Κίνητρα

Πηγή: ίδια, επεξεργασία ίδια

Όπως παρατηρούμε στο διάγραμμα 26, υπάρχει διαφορετική συμπεριφορά στις δαπάνες, ανάλογα με το κίνητρο. Στις περισσότερες κατηγορίες κινήτρων το μεγαλύτερο ποσοστό των απαντήσεων το έχουν οι δαπάνες που είναι λιγότερες από 500 ευρώ και το δεύτερο μεγαλύτερο απάντησε πως πραγματοποίησε δαπάνες 500 – 800 ευρώ. Αξιοσημείωτο το ποσοστό 13,33% των δαπανών 801 – 1000 ευρώ στα “θρησκευτικά και πνευματικά κίνητρα”, όπως επίσης οι πεζοπόροι που δεν έχουν κανένα θρησκευτικό κίνητρο, έχουν το μεγαλύτερο άθροισμα των ποσοστών στις δύο κατηγορίες με τις χαμηλότερες δαπάνες.

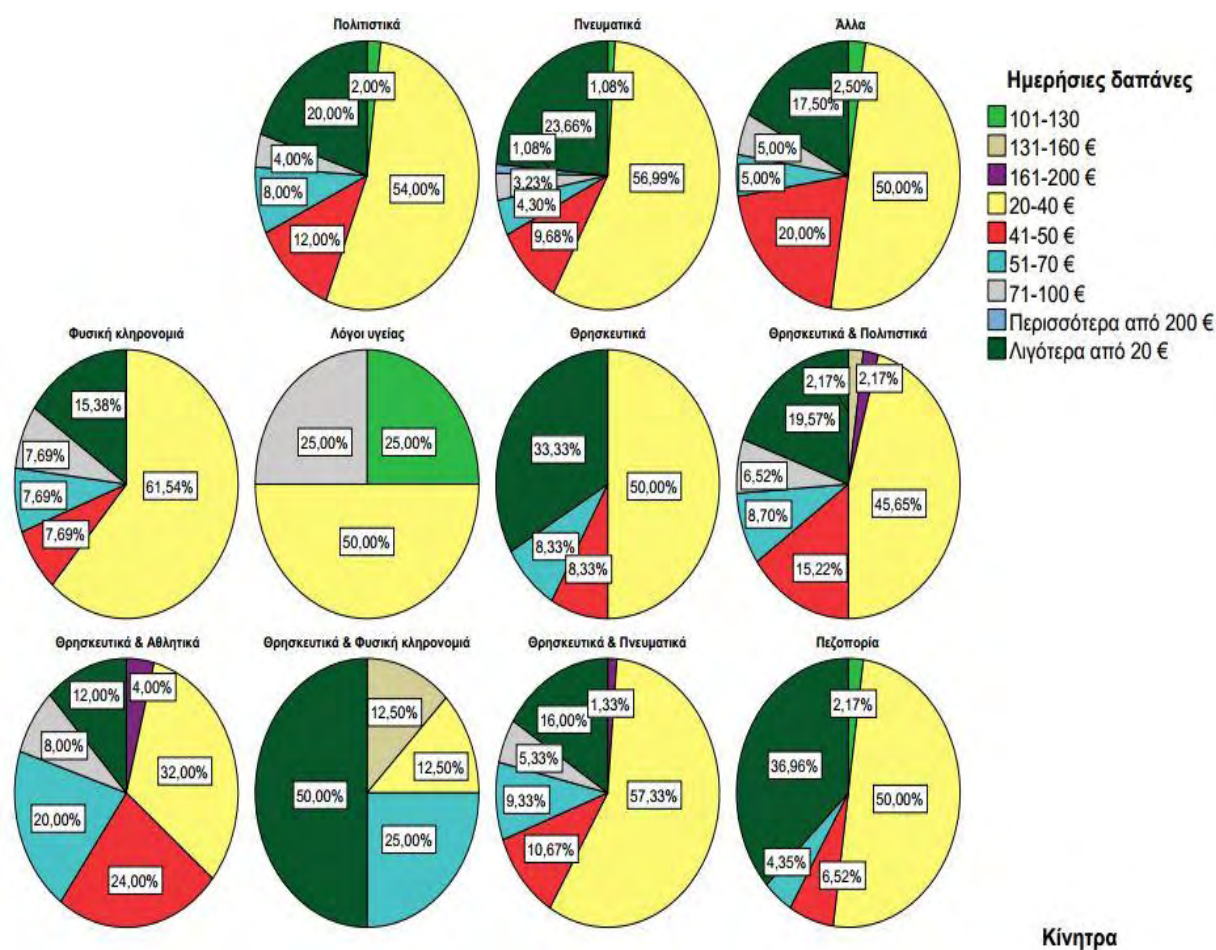
Η κατηγορία κινήτρων που παρουσιάζει μια ιδιομορφία, είναι αυτή των ερωτώμενων που απάντησαν πως πραγματοποίησαν το Camino de Santiago για λόγους υγείας. Σε αυτή βλέπουμε τις δαπάνες μοιρασμένες εξίσου. Επίσης παρατηρούμε ότι μεγάλο

ποσοστό έχουν οι δαπάνες άνω των 2000 ευρώ και φαίνεται πως είναι οι προσκυνητές που είχαν αυτά τα κίνητρα οι πιο πολυδάπανοι.

Εάν μπορούμε να βγάλουμε κάποιο συμπέρασμα από το διάγραμμα 26, αυτό είναι πως τα κίνητρα δεν παίζουν σημαντικό ρόλο στις συνολικές δαπάνες, καθώς λίγο πολύ σε κάθε κατηγορία μπορεί κάποιος να συναντήσει και μικρότερες και μεγαλύτερες δαπάνες.

Δεν αποδεικνύεται ότι οι προσκυνητές που έχουν πνευματικά και θρησκευτικά κίνητρα είναι λιγότερο πολυδάπανοι σε σχέση με τους προσκυνητές που δεν έχουν κανένα από τα δύο αυτά κίνητρα, έχοντας σαν παράδειγμα την συμπεριφορά στις συνολικές δαπάνες των προσκυνητών που είχαν ως κίνητρο την πεζοπορία.

Διάγραμμα 27. Ημερήσιες δαπάνες - κίνητρα

Πηγή: ίδια, επεξεργασία ίδια

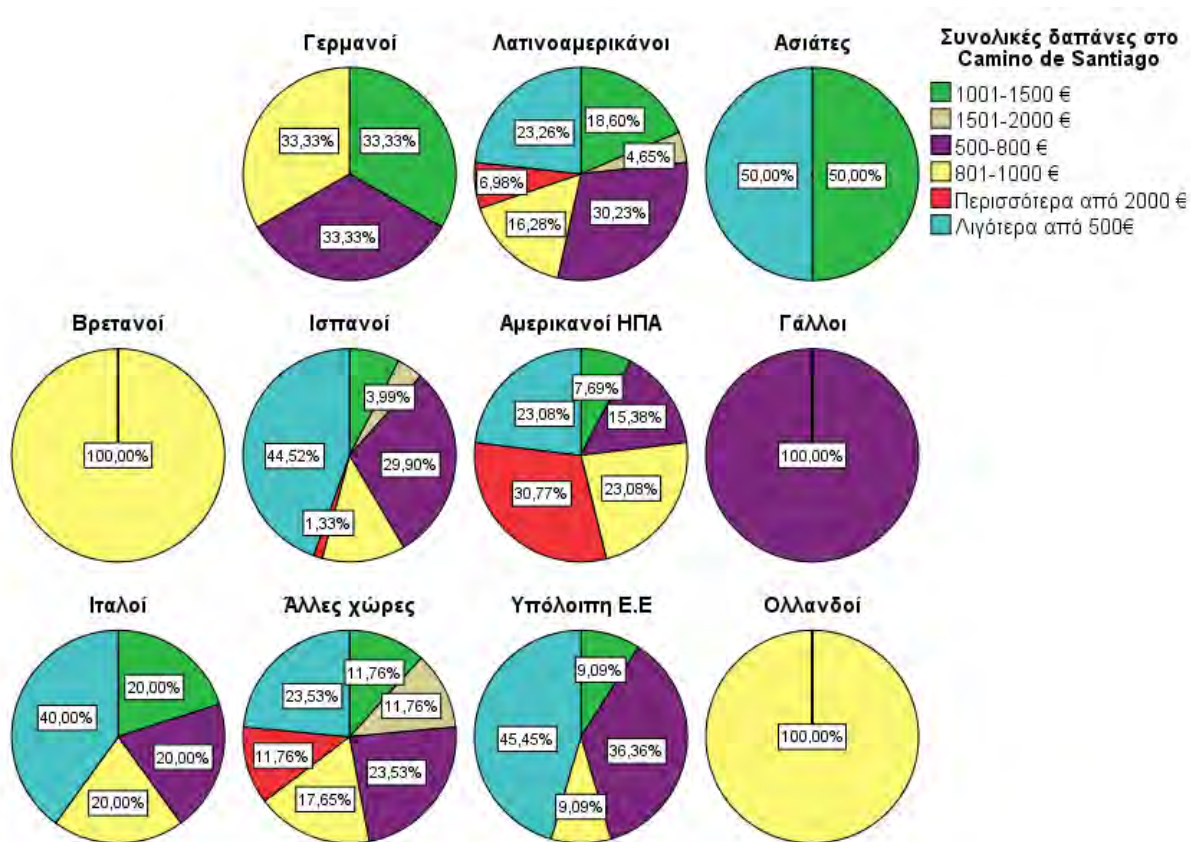
Κάτι ανάλογο με την προηγούμενη σύγκριση μεταβλητών παρουσιάζεται και στο διάγραμμα 28 με τις ημερήσιες δαπάνες και τα κίνητρα. Οι κατηγορίες δαπανών που επικρατούν στις περισσότερες κατηγορίες κινήτρων είναι οι δύο κατηγορίες με τις χαμηλότερες ημερήσιες δαπάνες.

Στις περισσότερες κατηγορίες κινήτρων σε μεγάλο ποσοστό επικρατούν οι ημερήσιες δαπάνες των 20 – 40 ευρώ, εκτός της κατηγορίας “θρησκευτικά κίνητρα και φυσική κληρονομιά”.

7.3.4 Εθνικότητα, αυτόνομη κοινότητα και δαπάνες

Σε αυτή την υποενότητα, παρουσιάζονται οι συγκρίσεις μεταξύ δαπανών, εθνικοτήτων και αυτόνομων κοινοτήτων, ώστε να παρατηρήσουμε τι δαπάνες πραγματοποίησαν οι προσκυνητές, ανάλογα την εθνικότητα του και την αυτόνομη κοινότητα διαμονής του.

Διάγραμμα 28. Εθνικότητα – συνολικές δαπάνες

Πηγή: ίδια, επεξεργασία ίδια

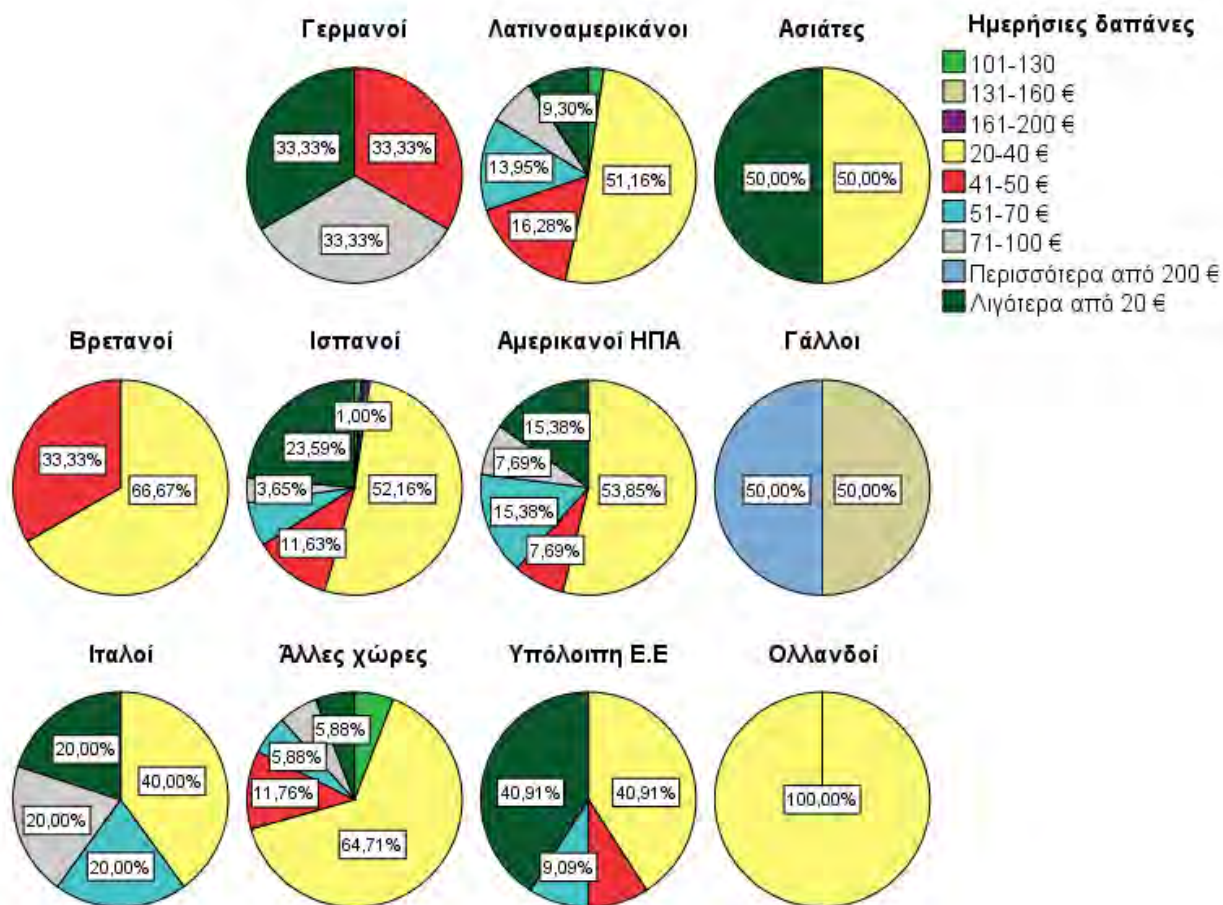
Στο διάγραμμα 28, ανάλογα με την χώρα προέλευσης παρατηρούνται διαφορετικές συμπεριφορές στις συνολικές δαπάνες. Οι πιο πολυδάπανοι είναι οι Γερμανοί που έχουν σε μεγάλο ποσοστό δαπάνες από 1000 – 2000 ευρώ.

Οι Ισπανοί αντιθέτως που είναι και η πλειοψηφία των προσκυνητών σε αυτό το ερωτηματολόγιο, στο μεγαλύτερο ποσοστό δαπανούν λιγότερα από 500 ευρώ και στο δεύτερο μεγαλύτερο ποσοστό 500 – 800 ευρώ. Οι Λατινοαμερικάνοι που έχουν το δεύτερο μεγαλύτερο ποσοστό σε προσκυνητές μετά τους Ισπανούς, δαπανούν στο μεγαλύτερο ποσοστό λιγότερα από 500 ευρώ και 500 – 800 ευρώ.

Γενικότερα παρατηρούνται μεγαλύτερα ποσοστά στις κατηγορίες των υψηλότερων δαπανών, στους προσκυνητές εκτός Ισπανίας, κάτι που μπορεί να οφείλεται στο γεγονός ότι πολλοί από αυτούς να συμπεριέλαβαν και το κόστος του ταξιδιού που πραγματοποίησαν για να φτάσουν στην Ισπανία.

Επίσης μια ακόμα παράμετρος που πρέπει να ληφθεί υπόψη, είναι ότι κάθε προσκυνητής δεν πραγματοποίησε τα ίδια χιλιόμετρα διαδρομής και ούτε την ολοκλήρωσε στον ίδιο αριθμό ημερών. Αυτό πρέπει να ληφθεί υπόψη και στο διάγραμμα 28 και στο διάγραμμα 29.

Διάγραμμα 29. Εθνικότητα – ημερήσιες δαπάνες

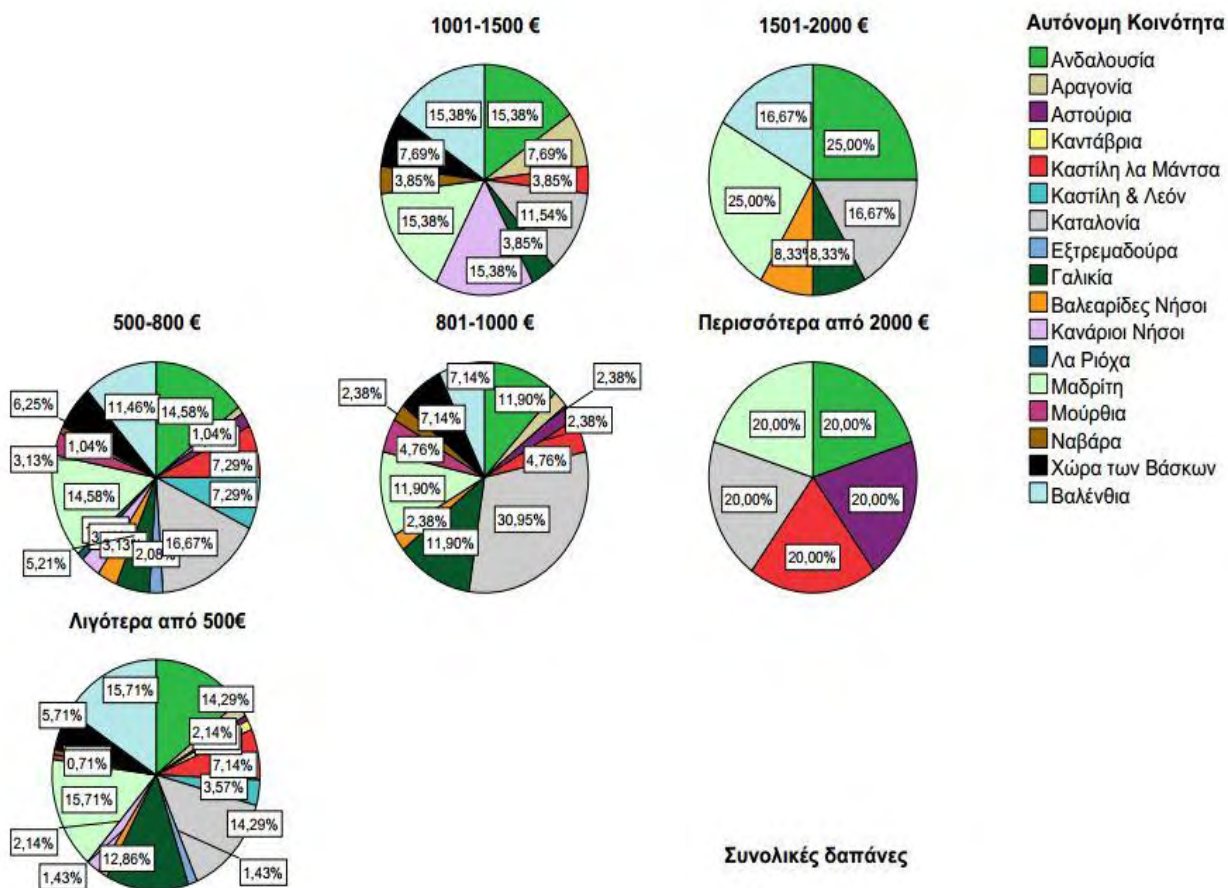

Πηγή: ίδια, επεξεργασία ίδια

Στις ημερήσιες δαπάνες οι προσκυνητές των περισσότερων χωρών, δαπανούν 20 – 40 την ημέρα. Οι ημερήσιες δαπάνες των Γερμανών προσκυνητών μοιράζονται εξίσου μεταξύ των δαπανών, λιγότερες από 20 ευρώ, 41 – 50 ευρώ και 71 – 100 ευρώ. Τέλος αρκετά φειδωλοί είναι οι Ασιάτες προσκυνητές που κατά 50% δαπανούν λιγότερα από 20 ευρώ την ημέρα και 50% 20 – 40 ευρώ.

Στη συνέχεια παρουσιάζονται οι συγκρίσεις της μεταβλητής των Ισπανών προσκυνητών ανάλογα με την αυτόνομη κοινότητα διαμένουν μόνιμα, με τις συνολικές και ημερήσιες δαπάνες που πραγματοποίησαν κατά την διάρκεια του Camino de Santiago.

Διάγραμμα 30. Προσκυνητές ανά αυτόνομη κοινότητα – συνολικές δαπάνες

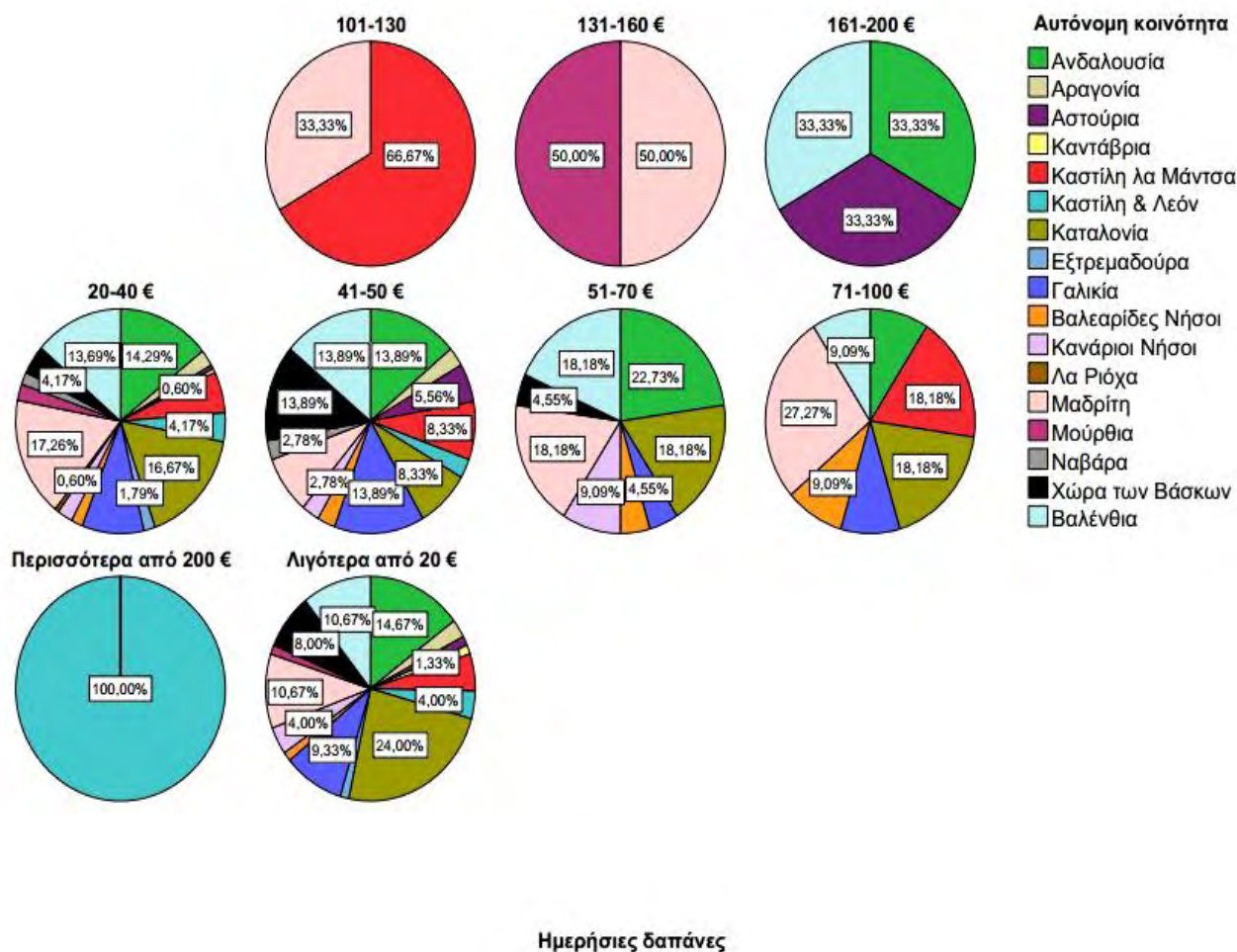
Πηγή: ίδια, επεξεργασία ίδια

Στο διάγραμμα 30, παρατηρούμε την συγκρίσεις των μεταβλητών των δαπανών με τις αυτόνομες κοινότητες διαμονής των Ισπανών προσκυνητών. Οι πιο πολυδάπανοι Ισπανοί προσκυνητές που δαπάνησαν περισσότερα από 2000 ευρώ, προέρχονται από την Μαδρίτη, την Καστίλη λα Μάντσα, την Ανδαλουσία την Καταλονία και την Αστούρια, που εκτός της Αστούρια, είναι αυτόνομες κοινότητες που βρίσκονται χιλιομετρικά μακριά από την Γαλικία.

Στην κατηγορία με τις συνολικές δαπάνες που είναι λιγότερες από 500 ευρώ, οι προσκυνητές από την Μαδρίτη, την Καταλονία, τη Βαλένθια, την Ανδαλουσία και τη Λα Ριόχα έχουν τα μεγαλύτερα ποσοστά σε απαντήσεις. Γενικότερα στις κατηγορίες των μεγαλύτερων συνολικών δαπανών, οι Καταλανοί προσκυνητές έχουν μεγάλα ποσοστά και μπορούμε να τους χαρακτηρίσουμε ως τους πιο πολυδάπανους Ισπανούς προσκυνητές.

Επίσης σε αυτές τις κατηγορίες βρίσκονται αυτόνομες κοινότητες που απέχουν αρκετά χιλιόμετρα από την Γαλικία.

Διάγραμμα 31. Προσκυνητές ανά αυτόνομη κοινότητα – ημερήσιες δαπάνες

Πηγή: ίδια, επεξεργασία ίδια

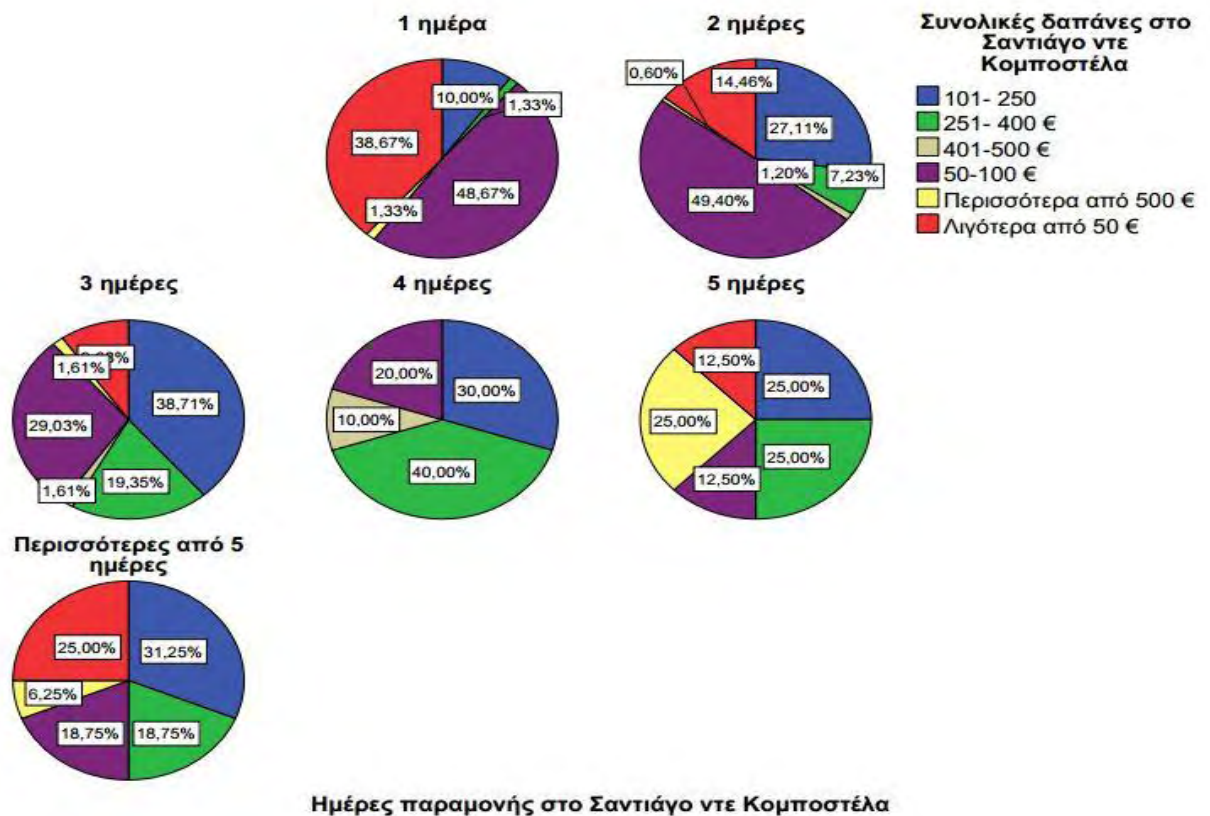
Στη σύγκριση μεταβλητών του διαγράμματος 31, συγκρίνονται οι ημερήσιες δαπάνες των προσκυνητών ανάλογα με τις αυτόνομες κοινότητες που αυτοί διαμένουν. Όπως παρατηρούμε, τα ποσοστά στις μεγάλες ημερήσιες δαπάνες των 161 – 200 ευρώ, οι προσκυνητές από την Ανδαλουσία, την Βαλένθια και τη Λα Ριόχα έχουν ισότιμο ποσοστό. Υψηλά ποσοστά στις περισσότερες κατηγορίες ημερήσιων δαπανών έχουν οι προσκυνητές που προέρχονται από την Βαλένθια, την Καταλονία, την Ανδαλουσία και την Μαδρίτη.

7.3.5 Ημέρες παραμονής στο Σαντιάγο ντε Κομποστέλα – συνολικές δαπάνες στην πόλη

Στο διάγραμμα 32 παρατηρούμε τις συνολικές δαπάνες των προσκυνητών στην πόλη του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα σε συνάρτηση με τις ημέρες παραμονής σε αυτή. Στις κατηγορίες δαπανών, 50 – 100€, 101 – 250€ και 401 – 500€, η πλειοψηφία των προσκυνητών που δαπάνησαν αυτά τα χρήματα, διέμειναν στην πόλη 2 ημέρες. Δεν υπάρχει αναλογικότητα στις δαπάνες και στις ημέρες παραμονής στην πόλη.

Και αυτό γιατί δεν μπορεί να υπολογιστεί το πώς ξόδεψαν τα χρήματα τους στην πόλη του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα οι προσκυνητές. Γιατί κάποιος από αυτούς μπορεί να ήταν αρκετά φειδωλός στις δαπάνες και να παρέμειναν περισσότερες ημέρες στην πόλη και κάποιος άλλος να δαπάνησαν ένα υψηλό χρηματικό ποσό και να παρέμειναν στην πόλη 1 – 2 ημέρες μόνο.

Διάγραμμα 32. Ημέρες παραμονής στο Σαντιάγο ντε Κομποστέλα – συνολική δαπάνη στην πόλη

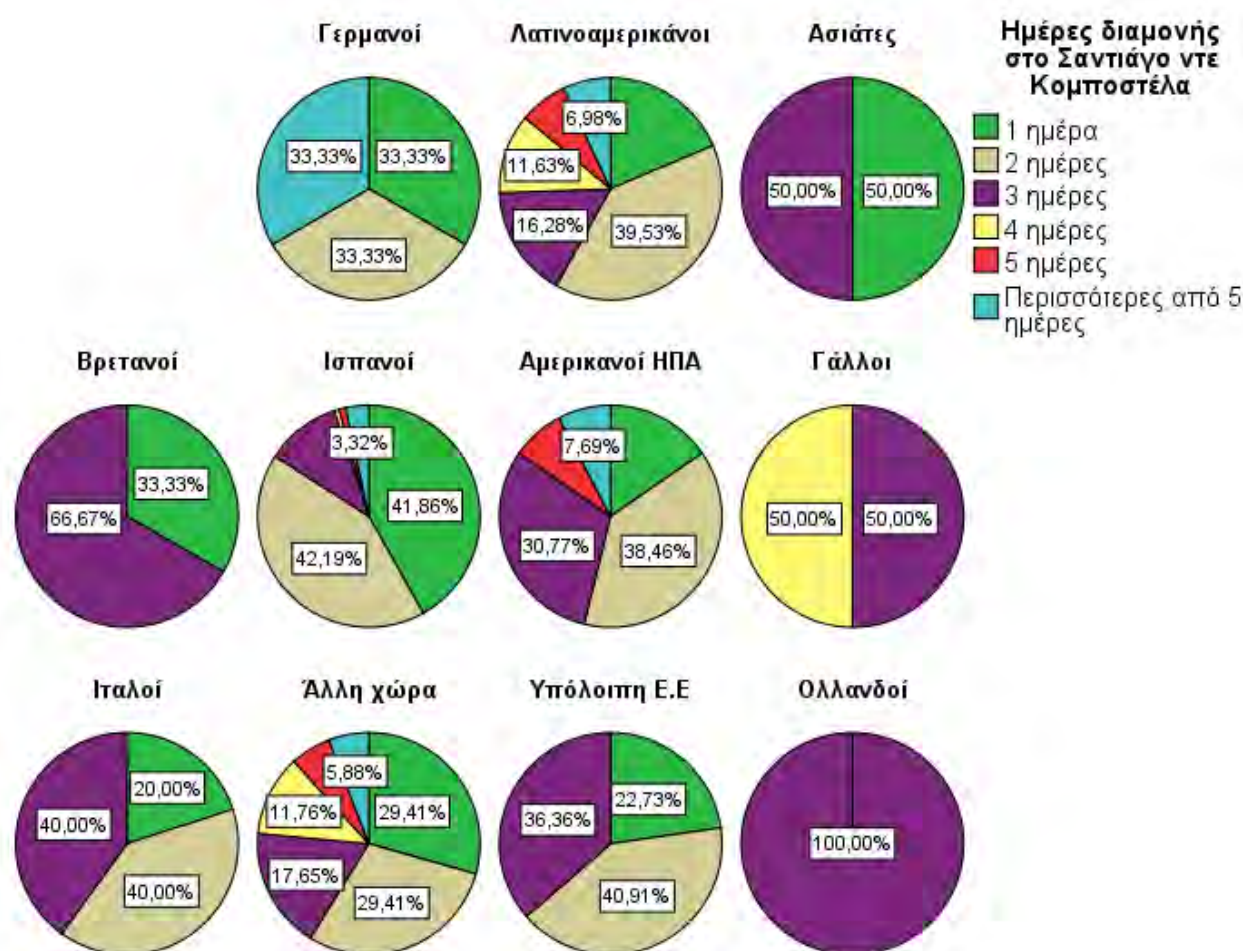

Πηγή: ιδία, επεξεργασία ιδία

7.3.6 Εθνικότητα – ημέρες παραμονής & συνολικές δαπάνες στο Σαντιάγο ντε Κομποστέλα

Όπως παρατηρούμε στο διάγραμμα 33, το μεγαλύτερο ποσοστό των Ισπανών προσκυνητών διαμένουν στην πόλη του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα 1 – 2 ημέρες. Στις υπόλοιπες εθνικότητες αυξάνεται σημαντικά το ποσοστό των 3 ημερών. Γενικότερα μπορεί να αναφερθεί πως οι Ισπανοί προσκυνητές διαμένουν στο μεγαλύτερο ποσοστό τους 1 – 2 ημέρες και οι μη Ισπανοί από 1 – 3.

Διάγραμμα 33. Ημέρες διαμονής – εθνικότητα

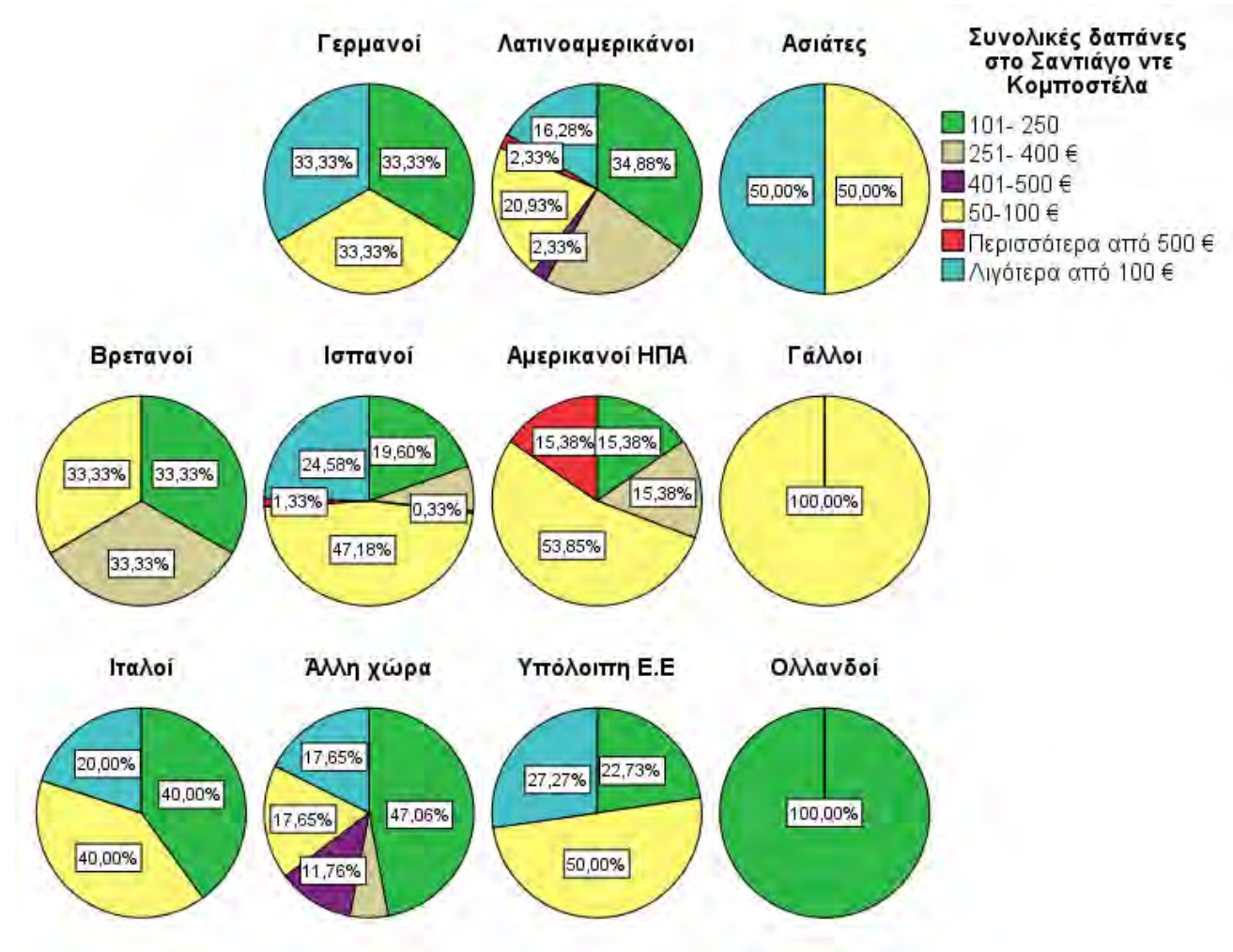

Πηγή: ιδία, επεξεργασία ιδία

Όσον αφορά τις συνολικές δαπάνες στην πόλη του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα, στο μεγαλύτερο ποσοστό τους οι Ισπανοί, οι Αμερικάνοι και οι προσκυνητές από την υπόλοιπη Ευρώπη δαπανούν 50 – 100 ευρώ. Οι προσκυνητές από τις λοιπές χώρες και οι

Λατινοαμερικάνοι στο μεγαλύτερο ποσοστό τους δαπανούν 101 – 250 ευρώ. Το μεγαλύτερο ποσοστό σε δαπάνες άνω των 500 ευρώ το έχουν οι Αμερικανοί προσκυνητές.

Διάγραμμα 34. Συνολικές δαπάνες στο Σαντιάγο ντε Κομποστέλα – εθνικότητα

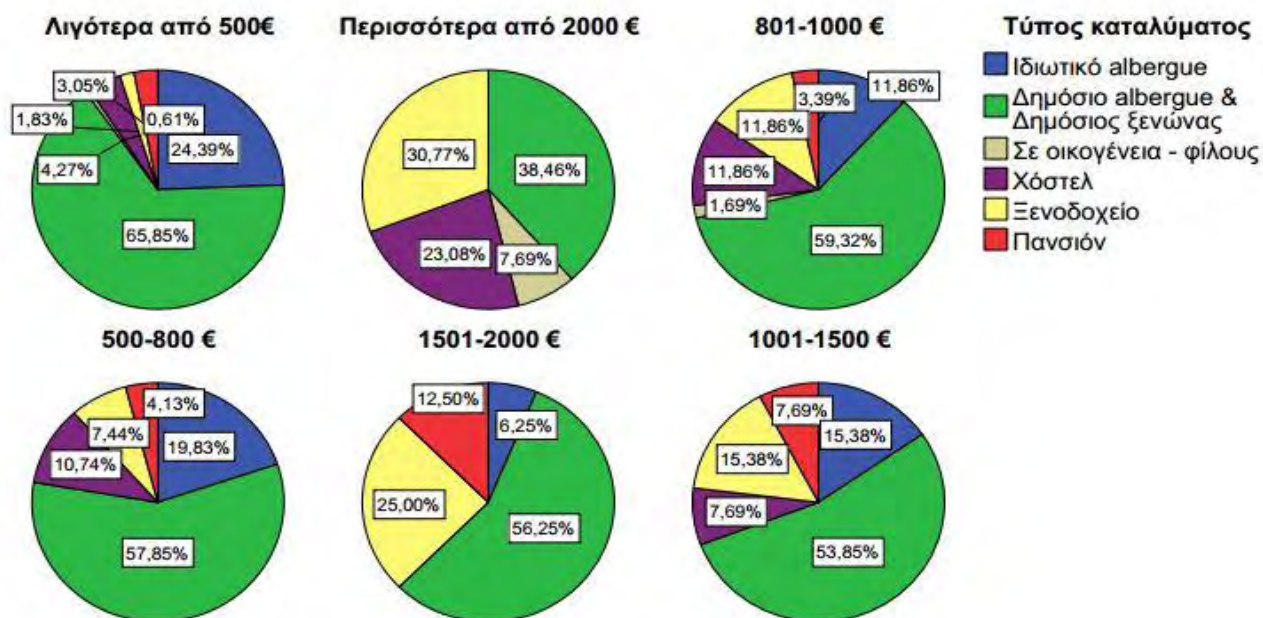

Πηγή: ίδια, επεξεργασία ίδια

7.3.7 Καταλύματα – συνολικές δαπάνες

Στην συγκεκριμένη ανάλυση επιχειρείται να συγκριθεί η προτίμηση καταλύματος ανάλογα με τις συνολικές δαπάνες των προσκυνητών. Η προτίμηση σε όλες τις κατηγορίες συνολικών δαπανών είναι υψηλή για τα δημόσια albergue. Παρατηρούμε βέβαια όπως είναι φυσικό μια αύξηση της προτίμησης ακριβότερων καταλυμάτων όσο αυξάνεται η συνολική δαπάνη. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τα ξενοδοχεία και οι πανσιόν.

Διάγραμμα 35. Συνολική δαπάνη - κατάλυμα

Πηγή: ίδια, επεξεργασία ίδια

7.3.8 Κίνητρα – Τουριστικό προϊόν

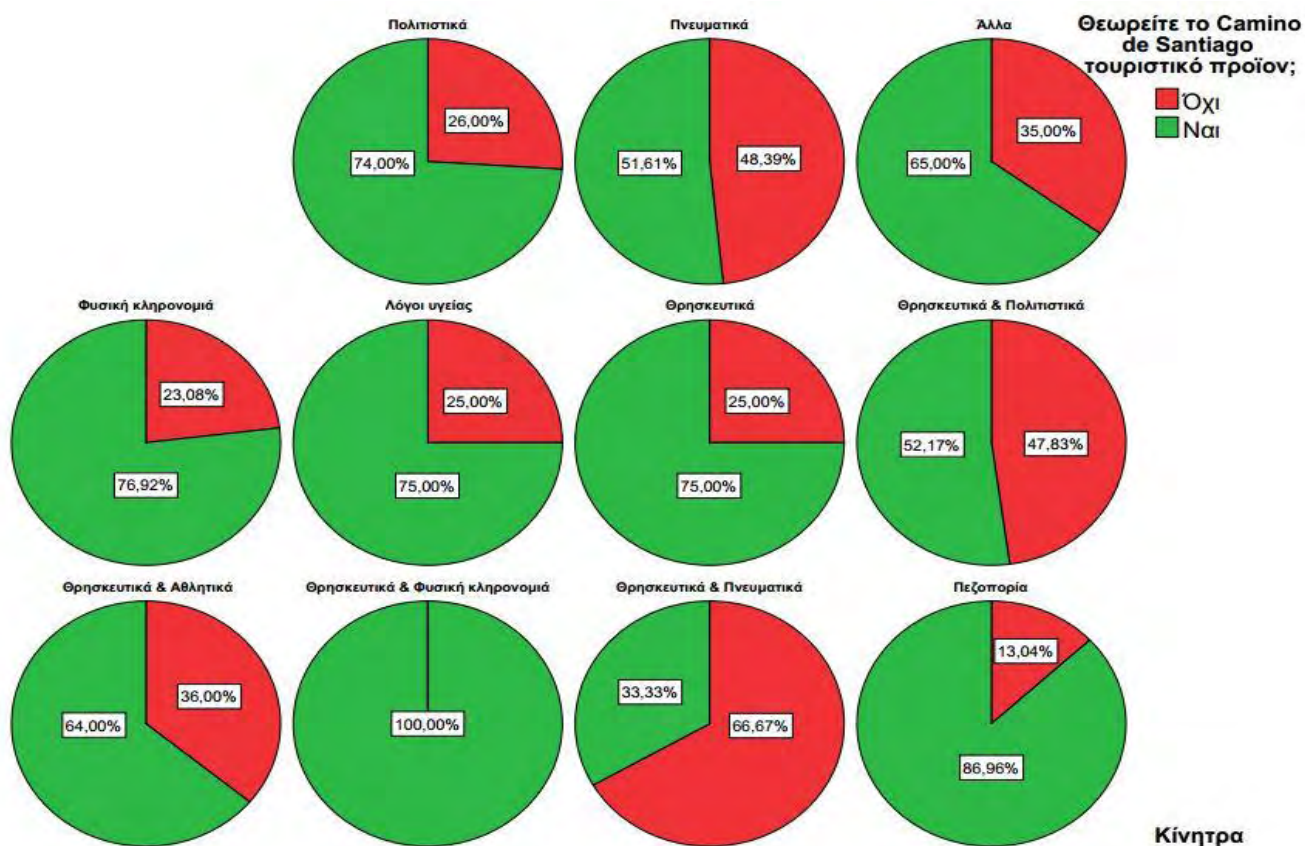
Στην τελευταία σύγκριση μεταβλητών που παρουσιάζεται, επιχειρείται να αποτυπωθεί μια εικόνα των προσκυνητών που θεωρούν ότι το Camino de Santiago είναι τουριστικό προϊόν και αυτών που δεν θεωρούν ότι είναι, σε σχέση με τα κίνητρα που είχαν για να πραγματοποιήσουν το Camino de Santiago.

Όπως παρατηρούμε στις περισσότερες κατηγορίες κινήτρων υπερισχύει η άποψη πως είναι τουριστικό προϊόν, σε μερικές από αυτές με πολύ μεγάλο ποσοστό και σε άλλες με μικρότερο. Μεγάλα ποσοστά προσκυνητών που θεωρούν ότι το Camino de Santiago δεν

είναι τουριστικό προϊόν, παρόλο που υπερισχύει με μικρή διαφορά το ναι, είχαν πνευματικά κίνητρα, θρησκευτικά και πολιτιστικά.

Η μοναδική κατηγορία κινήτρων που υπερισχύει σε μεγάλο ποσοστό η άποψη ότι το Camino de Santiago δεν είναι τουριστικό προϊόν, είναι τα θρησκευτικά και πνευματικά κίνητρα. Αυτό μας δείχνει, ότι το μεγαλύτερο ποσοστό προσκυνητών που διακατέχεται από την μίξη θρησκευτικών και πνευματικών κινήτρων, που είναι κίνητρα πολύ βασικά για έναν πραγματικό προσκυνητή όπως εκείνων της περιόδου του μεσαίωνα, αρνείται την πιο κοσμική και τουριστική διάσταση του Camino de Santiago. Αξιοσημείωτη επίσης είναι και η σημαντική διαφορά υπέρ του ναι των προσκυνητών με καθαρά θρησκευτικά κίνητρα. Επίσης το ίδιο παρατηρείται και σε κατηγορίες κινήτρων που δεν υπάρχει καθόλου θρησκευτικό και πνευματικό κίνητρο, όπως στην κατηγορία των πολιτιστικών κινήτρων, της πεζοπορίας και των λόγων υγείας.

Διάγραμμα 36. Κίνητρα – Τουριστικό προϊόν

Πηγή: ιδία, επεξεργασία ιδία

Συνοψίζοντας, με βάση τις προηγούμενες αναλύσεις μεταξύ διάφορων μεταβλητών, αποκτήσαμε κάποια επιπλέον συμπεράσματα. Στις δαπάνες, οι περισσότερο πολυδάπανοι είναι οι Γερμανοί προσκυνητές και από τους Ισπανούς προσκυνητές οι Μαδριλένοι, οι Καταλανοί και οι Ανδαλουσιανοί προσκυνητές. Στην επιλογή καταλυμάτων, σε όλες τις κατηγορίες δαπανών κυρίαρχη επιλογή είναι τα δημόσια albergues και οι δημόσιοι ξενώνες. Επίσης παρατηρήθηκε αύξηση των ποσοστών στην προτίμηση ακριβότερων καταλυμάτων, στις μεγαλύτερες κατηγορίες δαπανών.

Σε αρκετές περιπτώσεις οι δαπάνες ήταν ανάλογες με το κόστος των επιλογών (πχ. προτίμηση καταλύματος), αλλά και σε άλλες περιπτώσεις μη ανάλογες, λαμβάνοντας υπόψη πως δεν μπορούμε να γνωρίζουμε τις γενικότερες πραγματοποιηθείσες δαπάνες των προσκυνητών, όπως επίσης και τον αριθμό ημερών που ολοκλήρωσε την διαδρομή του ο κάθε προσκυνητής.

Κλείνοντας αξιοσημείωτο είναι το εύρημα, στο τελευταίο διάγραμμα με την αρνητική άποψη της πλειοψηφίας των προσκυνητών με θρησκευτικά και πνευματικά κίνητρα για το εάν θεωρούν το Camino de Santiago ως τουριστικό προϊόν. Αυτό το εύρημα μπόρεσε να μας δείξει, ότι οι περισσότεροι προσκυνητές με τα δύο κυρίαρχα κίνητρα που είχαν οι παλιοί προσκυνητές, στην πλειοψηφία τους αρνούνται να δουν το Camino de Santiago ως τουριστικό προϊόν και το θεωρούν μια πνευματική και σωματική δοκιμασία που δεν έχει καμία σχέση με τον τουρισμό.

7.4 ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ

Το διαδικτυακό ερωτηματολόγιο που δημιουργήθηκε για την παρούσα εργασία είχε ως κύριο λόγο την συλλογή δεδομένων τα οποία δεν ήταν διαθέσιμα σε προγενέστερες έρευνες.. Τα νέα πρωτογενή δεδομένα τα οποία συλλέχθηκαν από το ερωτηματολόγιο είναι τα εξής:

- οι δαπάνες των προσκυνητών (ημερήσιες, συνολικές στο Camino de Santiago και συνολικές στο Σαντιάγο ντε Κομποστέλα),
- οι ημέρες διαμονής στο Σαντιάγο ντε Κομποστέλα,
- το μέσο γνωριμίας με το Camino de Santiago,

- η άποψη των προσκυνητών για το εάν αποτελεί το Camino de Santiago τουριστικό προϊόν,
- η άποψη των προσκυνητών για το εάν είναι τουριστικός προορισμός το Σαντιάγο ντε Κομποστέλα,
- η ικανοποίηση από την συνολική τους εμπειρία στο Camino de Santiago,
- η επανάληψη πραγματοποίησης του Camino de Santiago

Η έλλειψη των παραπάνω πληροφοριών στις προγενέστερες έρευνες μπορεί να παρατηρηθεί στο κεφάλαιο 6.2 στην παρουσίαση και ανάλυση των δευτερογενών δεδομένων των ερευνών του γραφείου προσκυνητών της Αρχιεπισκοπής του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα. Αυτές οι νέες πληροφορίες που συλλέχθηκαν, κρίθηκαν απαραίτητες για την επίτευξη των στόχων της παρούσας διπλωματικής εργασίας αλλά και μελλοντικών ερευνών και αποτελούν τη δυναμική αυτού του ερωτηματολογίου.

Επιλέχθηκε όμως να συλλεχθούν και πληροφορίες που υπάρχουν σε προγενέστερες έρευνες, ώστε να υπάρχει μια συνολική εικόνα του προφίλ των προσκυνητών που απάντησαν στο ερωτηματολόγιο, αλλά και να πραγματοποιηθεί στη συνέχεια μια συγκριτική ανάλυση μεταξύ ορισμένων μεταβλητών του ερωτηματολογίου.

Ιδιαίτερα για να πραγματοποιηθεί μια δευτερογενής συγκριτική ανάλυση (επαναχρησιμοποίηση πρωτογενών δεδομένων), απαιτείται πρόσβαση σε πρωτογενή δεδομένα, όποτε το παρόν ερωτηματολόγιο ήταν η μοναδική λύση. Το ερωτηματολόγιο αποτελεί τη μοναδική λύση για την συλλογή των αναγκαίων πρωτογενών δεδομένων και για την επαναχρησιμοποίησή τους (Καλογεράκη, 2011).

Τα πλεονεκτήματα μιας διαδικτυακής έρευνας είναι (Λιναρδής και άλλοι, 2011):

- η εύκολη προσέγγιση ατόμων από διαφορετικές χώρες,
- η διατήρηση της ανωνυμίας των ερωτώμενων που προκαλεί μεγαλύτερη ασφάλεια στον ερωτώμενο και προδιάθεση να απαντήσει ειλικρινά,
- η εύκολη εύρεση ατόμων με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και ενδιαφέροντα (π.χ. μέλη σε ομάδα στο facebook με κοινό ενδιαφέρον το Camino de Santiago).

Το μεγαλύτερο μειονέκτημα ενός διαδικτυακού ερωτηματολογίου είναι το τυχαίο δείγμα. Αυτό μπορεί να προκαλέσει την κακή κατανομή του δείγματος στις μεταβλητές της ηλικίας, του φύλου, της εθνικότητας κ.α. Ένας πρόσθετος αρνητικός παράγοντας που επηρεάζει την κατανομή της ηλικίας είναι η εξοικείωση που έχουν με το διαδίκτυο τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας, με αποτέλεσμα στις διαδικτυακές έρευνες να υπάρχει χαμηλό ποσοστό απαντήσεων από αυτά τα άτομα (Λιναρδής και άλλοι, 2011). Όμως όπως αναφέρει ο Παπάνης (2011), πολλοί ερευνητές θεωρούν πως στην σημερινή εποχή με την εξάπλωση του facebook και των άλλων πλατφορμών και με τα υψηλά ποσοστά διάδοσης του διαδικτύου σε όλα τα νοικοκυριά και τις συσκευές κινητής τηλεφωνίας, οι διαφορές αυτές έχουν μειωθεί αρκετά, επιτρέποντας την συμμετοχή στις διαδικτυακές έρευνες ατόμων όλων των μορφωτικών επιπέδων και ηλικιών. Όσον αφορά το τυχαίο δείγμα δεν είναι εφικτό να το ελέγξεις, καθώς δεν είναι εφικτή η επιλογή του ατόμου που θα απαντήσει και η άρνηση σε κάποιον να απαντήσει, όπως γίνεται με τα ερωτηματολόγια που μοιράζονται στο δρόμο. (Στυλιανίδου, 2013)

Όσον αφορά την κατανομή των ηλικιών και του φύλου των προσκυνητών, στο παρόν διαδικτυακό ερωτηματολόγιο κρίνεται ως καλή. Όσον αφορά τις εθνικότητες των προσκυνητών, κρίνεται πως οι Ισπανοί σε σύγκριση με τα δευτερογενή δεδομένα έχουν πιο αυξημένο ποσοστό και αυτό οφείλεται στο τυχαίο δείγμα. Φαίνεται να έχουν υψηλότερα ποσοστά στις κατηγορίες χαμηλών δαπανών σε σχέση με ορισμένους προσκυνητές από άλλες χώρες και αυτό να αυξάνει κάπως τα ποσοστά των κατηγοριών των χαμηλών δαπανών. Ως μια αιτιολογία θα μπορούσε να αναφερθεί η έλλειψη δαπανών για το κόστος μεταφοράς τους στη χώρα, δαπάνες που πραγματοποίησαν οι προσκυνητές άλλων εθνικοτήτων (εφόσον τις προσμέτρησαν στο σύνολο των δαπανών).

Πάντως παρατηρείται στο διάγραμμα 28 πως υπάρχουν υψηλά ποσοστά σε κατηγορίες χαμηλών δαπανών και σε ορισμένες εθνικότητες μη Ισπανών προσκυνητών (π.χ. Υπόλοιπη Ε.Ε., Ιταλία, Λατινική Αμερική). Αυτό δημιουργεί μια εκδοχή ότι ίσως να μην παίζει ρόλο τόσο ο τόπος προέλευσης των προσκυνητών, αλλά η συμπεριφορά τους σε σχέση με τις δαπάνες που πραγματοποιούν. Όποτε όσον αφορά το κατά πόσον επηρεάζονται οι μεταβλητές των δαπανών από το σχετικά αυξημένο ποσοστό των Ισπανών προσκυνητών δεν είναι εφικτό να αποκομισθούν ασφαλή συμπεράσματα. Όσον αφορά τις ημέρες

διαμονής στο Σαντιάγο ντε Κομποστέλα, το σχετικά αυξημένο ποσοστό των Ισπανών προσκυνητών πιθανόν να επηρεάζει το ποσοστό διαμονής της μιας ημέρας που παρατηρείται αυξημένο σε σχέση με τους μη Ισπανούς προσκυνητές.

Μία ακόμα παράμετρος που πρέπει να ληφθεί υπόψη σε σχέση με τις δαπάνες, είναι ότι κάθε προσκυνητής δεν πραγματοποίησε τα ίδια χιλιόμετρα διαδρομής και ούτε την ολοκλήρωσε στον ίδιο αριθμό ημερών. Όποτε οι δαπάνες των προσκυνητών μπορεί να μην είναι αναλογικές, καθώς ένας προσκυνητής μπορεί να πραγματοποίησε το Camino de Santiago σε περισσότερες μέρες από έναν άλλον προσκυνητή και επίσης να είχε διαφορετική συμπεριφορά στις δαπάνες που πραγματοποίησε.

Επίσης, κρίνεται σημαντικό το γεγονός ότι το ερωτηματολόγιο παρέχει ένα μεγάλο εύρος εναλλακτικών απαντήσεων στην ερώτηση των κινήτρων. Στα δευτερογενή δεδομένα, οι απαντήσεις που προσέφερε η έρευνα του γραφείου προσκυνητών δεν ήταν αρκετές, τόσο στο κομμάτι των μη θρησκευτικών κινήτρων, όσο και των συνδυαστικών κινήτρων. Αυτό προσπάθησε να το διορθώσει έως ένα βαθμό το ερωτηματολόγιο, προσφέροντας περισσότερους συνδυασμούς επιλογής, όπως επίσης την ανωνυμία που δεν παρέχει το γραφείο προσκυνητών. Στην συγκεκριμένη μεταβλητή θεωρείται πως το παρόν ερωτηματολόγιο παρέχει περισσότερο αξιόπιστα αποτελέσματα, καθώς υπάρχει ανωνυμία στις απαντήσεις. Αντιθέτως στην έρευνα του γραφείου προσκυνητών οι ερωτώμενοι δηλώνουν στο γραφείο προσκυνητή (που είναι υπηρεσία της αρχιεπισκοπής της πόλης), τα προσωπικά τους στοιχεία. Λόγω αυτού, υπάρχει το ενδεχόμενο να τους δημιουργεί απροθυμία να απαντήσουν σε έναν εκκλησιαστικό φορέα πως δεν είχαν θρησκευτικά κίνητρα για την πραγματοποίηση της διαδρομής και να μην απαντούν ειλικρινά.

Καταλήγοντας κρίνεται πως τα θετικά στοιχεία του ερωτηματολογίου είναι περισσότερα από τα αρνητικά και αυτά δεν επηρεάζουν τις μεταβλητές, εκτός από τις δύο που αναφέρθηκαν παραπάνω και αυτές όχι σε μεγάλο βαθμό. Επίσης η σημαντικότητα των νέων πληροφοριών που αποκομίζονται από αυτό και δεν υπάρχουν σε προγενέστερες έρευνες, προσθέτουν ένα ακόμα πλεονέκτημα στο ερωτηματολόγιο.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το Camino de Santiago, ένα πολύ σημαντικό προσκύνημα του χριστιανικού καθολικού κόσμου που στα μεσαιωνικά χρόνια είχε μεγάλη δημοφιλία και το πραγματοποιούσε μεγάλος αριθμός προσκυνητών. Σταδιακά μέσα στους αιώνες παρήκμασε και απαξιώθηκε. Από τα μέσα του 20^{ου} αιώνα η διαδρομή ξαναέγινε σημαντική και τις τελευταίες τρεις δεκαετίες έφτασε να βιώνει μια νέα χρυσή εποχή σε σχέση με το πλήθος των προσκυνητών που το πραγματοποιούν κάθε χρόνο. Αυτές οι ανοδικές τάσεις στον αριθμό των προσκυνητών, δεν δείχνουν κορεσμό αλλά συνεχιζόμενη άνοδο.

Η σημαντική αύξηση του πλήθους των προσκυνητών δεν είναι τυχαία και αρκετές ενέργειες πραγματοποιήθηκαν από φορείς του Ισπανικού κράτους για να έχει την σημερινή του ανάπτυξη, καθώς επένδυσαν αρκετά στο Camino de Santiago με υποδομές αλλά και το προώθησαν σημαντικά ως ένα σημαντικό τουριστικό προϊόν της χώρας και της ευρύτερης περιοχής της Γαλικίας. Αυτό το προϊόν προωθήθηκε σημαντικά, στην εκκίνηση μιας περιόδου καμπής του μαζικού τουρισμού του δίπτυχου ήλιος – θάλασσα στην χώρα και συμπεριλήφθηκε στον σχεδιασμό των εναλλακτικών μορφών τουρισμού για την Ισπανία.

Πλέον μια τουριστική βιομηχανία έχει στηθεί γύρω από αυτό, από κρατικούς και εκκλησιαστικούς φορείς, αλλά και από ιδιώτες, με επιχειρήσεις που προσφέρουν διαμονή, εστιατόρια, εκκλησιαστικά και κρατικά καταλύματα, βιβλία, είδη δώρων κ.α. Από το Camino de Santiago μεγάλο όφελος δεν έχει μόνο η πόλη του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα, αλλά και οι περιοχές που διασχίζονται από τις διαδρομές του. Και αυτό γιατί σε κάθε περιοχή από αυτές, ο κάθε προσκυνητής θα σταματήσει για να ξεκουραστεί από την πολύωρη πεζοπορία και ποδηλάτηση, δαπανώντας χρήματα για την διανυκτέρευση του, την διατροφή του και για διάφορες άλλες αγορές που θα πραγματοποιήσει, δείχνοντας πως η προσκυνηματική διαδρομή έχει σημαντική συνεισφορά στην τοπική οικονομία πολλών περιοχών.

Όσον αφορά την προώθηση του Camino de Santiago, γίνεται με πολλούς τρόπους από κρατικούς φορείς, εκκλησιαστικούς φορείς και ιδιώτες, μέσα από το διαδίκτυο, από χορηγίες σε κινηματογραφικές ταινίες, διαφημίσεις σε τουριστικά περιοδικά και Μ.Μ.Ε κ.α.

Αποτελεσματικότερος τρόπος όμως, σύμφωνα με την έρευνα που διεξήχθη για την παρούσα εργασία, είναι η από στόμα σε στόμα διαφήμιση του Camino de Santiago. Αυτό επιτυγχάνεται μέσα από τις διηγήσεις των εμπειριών των προσκυνητών σε άλλα άτομα, κάνοντας τα να επιθυμούν να βιώσουν και αυτά μια ανάλογη εμπειρία.

Σημαντική πάντως είναι η παρουσία ιστοσελίδων στο διαδίκτυο, αλλά και σελίδων κοινωνικών δικτύων που κατατοπίζουν κάθε ενδιαφερόμενο που θα τις επισκεφτεί, για πολλά θέματα που κάποιος υποψήφιος προσκυνητής θα χρειαστεί πληροφορίες. Ξεχωρίζουν για την αμεσότητα και την αίσθηση αλληλοβοήθειας και ομαδικότητας. Η πληροφόρηση από τις ομάδες κοινωνικών δικτύων θεωρήθηκε αρκετά σημαντική, τόσο στις πληροφορίες που μπορεί κάποιος να αποκομίσει από αυτές, αλλά και στο να δημιουργηθούν θετικές εντυπώσεις για το Camino de Santiago και για τους ίδιους τους προσκυνητές.

Όσον αφορά το όφελος που αποκομίζουν οι ίδιοι οι προσκυνητές από την πραγματοποίηση του Camino de Santiago, μέσα από τα ευρήματα των συνεντεύξεων, αλλά και από την βιβλιογραφική ανασκόπηση, είναι η ευκαιρία να ζήσουν μια πνευματική εμπειρία που δεν θα μπορούσαν να την ζήσουν εάν δεν πραγματοποιούσαν αυτό τα ταξίδι.

Εξίσου σημαντική είναι η εκτίμηση των ανέσεων και των απλών πραγμάτων που απολαμβάνουν στην καθημερινότητα τους και δεν έχουν κατά τη διάρκεια της διαδρομής. Και εκτιμούν πολλά από αυτά, καθώς οι περισσότεροι επιλέγουν μια λιτή διαβίωση με τις λιγότερες δυνατές ανέσεις, ώστε να ζήσουν την διαδρομή όσο το δυνατόν πιο πνευματικά.

Ένα ακόμα όφελος, είναι η γνωριμία με άλλους προσκυνητές που συναντούν κατά την διάρκεια της διαδρομής και στη συμβίωση στα καταλύματα, αναπτύσσοντας έτσι την κοινωνικότητα και την αλληλοβοήθεια μεταξύ τους.

Όσον αφορά την οικονομική συμπεριφορά των προσκυνητών, οι περισσότεροι προσκυνητές δαπανούν τις μικρότερες συνολικές και ημερήσιες δαπάνες. Στην επιλογή καταλυμάτων επιλέγουν την φθηνότερη και την λιγότερο καλή από άποψη ανέσεων και ποιότητας επιλογή, τα δημόσια και ιδιωτικά albergues. Γενικότερα τους προσκυνητές σύμφωνα με τα ευρήματα, μπορούμε να τους χαρακτηρίσουμε ως «τουρίστες χαμηλών δαπανών». Αυτό εκτός από την οικονομική οπτική του, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και

ως μια προτίμηση των προσκυνητών να βιώνουν την διαδρομή πιο πνευματικά με καταπόνηση, μακριά από τις εύκολες λύσεις και την επιλογή των ταπεινότερων και με τις λιγότερες ανέσεις επιλόγων.

Πάντως συγκριτικά με τις δαπάνες, τα κίνητρα δεν παίζουν ρόλο, καθώς σε όλες τις ομάδες κινήτρων παρατηρήθηκαν διάφορες συμπεριφορές. Στις περισσότερες ομάδες κινήτρων στο μεγαλύτερο ποσοστό τους, οι προσκυνητές δήλωσαν ότι πραγματοποίησαν συνολικές δαπάνες που ανήκουν στις δύο κατηγορίες με την μικρότερη συνολική δαπάνη. Αυτό οδηγεί στο συμπέρασμα, ότι ανεξαρτήτως κινήτρου, οι προσκυνητές σε μεγάλο βαθμό έχουν ομοιογένεια στην οικονομική συμπεριφορά τους και πραγματοποιούν το Camino de Santiago με ανάλογη συμπεριφορά χαμηλών δαπανών, βιώνοντας το σαν πραγματικοί προσκυνητές, σεβόμενοι την ουσία του προσκυνήματος που είναι μια πιο πνευματική και μη υλική διαδικασία.

Αυτό μας έδειξαν άλλωστε τα ευρήματα των κινήτρων, που για την παρούσα εργασία ήταν ένα ερευνητικό ερώτημα. Μας έδειξαν λοιπόν, πως το μεγαλύτερο ποσοστό των προσκυνητών είχε πνευματικά κίνητρα και πνευματικά μαζί με θρησκευτικά σε ποσοστό 40,8%. Αντιθέτως τα καθαρά θρησκευτικά κίνητρα υπήρχαν σε πολύ μικρό ποσοστό, ενώ συνολικά σε ένα ποσοστό 40,3% οι προσκυνητές είχαν θρησκευτικά κίνητρα ταυτόχρονα με κάποια άλλα κίνητρα, όπως πολιτιστικά, αθλητικά, πνευματικά κ.α. Αυτή την εικόνα μας παρουσίασαν και οι συνεντεύξεις. Μας παρουσίασαν μια στροφή στην πνευματικότητα και μια μειωμένη σε σχέση με το παρελθόν θρησκευτικότητα στα κίνητρα των προσκυνητών. Στα παραπάνω αντιτίθενται τα δευτερογενή δεδομένα, καθώς παρουσιάζουν υψηλά καθαρά θρησκευτικά κίνητρα, κάτι που η παρούσα έρευνα αμφισβητεί τόσο στα ευρήματα του ερωτηματολογίου, όσο και στα ευρήματα των συνεντεύξεων.

Στο δεύτερο ερευνητικό ερώτημα της εργασίας για το εάν είναι το Camino de Santiago ένα σημαντικό τουριστικό προϊόν για την πόλη του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα, η απάντηση είναι ναι, καθώς είναι ο δεύτερος σημαντικότερος λόγος επίσκεψης επισκεπτών στην πόλη. Όμως αυτοί, δεν πραγματοποιούν την μεγαλύτερη μέση ημερήσια δαπάνη, σε σύγκριση με τους τουρίστες που επισκέπτονται την πόλη. Παρόλα αυτά, βοηθούν σημαντικά την οικονομία της πόλης και το μεγαλύτερο ποσοστό των προσκυνητών δαπανά από 50 – 100 ευρώ κατά το σύνολο της παραμονής τους στην πόλη που είναι 1 – 2 ημέρες.

Δεν θα μπορούσαμε να παραλείψουμε την ισχυρή σημασία που έχει η διαδρομή τόσο στην θρησκευτική παράδοση, όσο και στην πολιτιστική κληρονομιά. Και αυτό γιατί, παρόλο που το Camino de Santiago είναι από μόνο του μια διαδρομή πολιτιστικής κληρονομιάς, η πραγματοποίηση της ταυτόχρονα την κάνει και μια σημαντική πολιτιστική εμπειρία, καθώς σε όλο το μήκος της διαδρομής υπάρχουν πολλά πολιτιστικά μνημεία, αλλά και τοπία φυσικής κληρονομιάς, κάτι που αποτυπώνεται και στις απαντήσεις των κινήτρων του ερωτηματολογίου.

Όσον αφορά τις μετέπειτα έρευνες που θα μπορούσαν να πραγματοποιηθούν για το Camino de Santiago, θα ήταν ενδιαφέρον να ερευνηθεί το κατά πόσο προσελκύει άτομα που δεν ασπάζονται το καθολικό θρήσκευμα ή είναι άθρησκα. Μέσα από μια τέτοια έρευνα θα μπορούσε να αποτυπωθεί το θρησκευτικό προφίλ των προσκυνητών και το κατά πόσον μπορεί να αποτελέσει πόλο έλξης για άτομα που ασπάζονται άλλη θρησκεία ή προσεγγίζουν το Σαντιάγο ντε Κομποστέλα ως πόλο γενικότερου πολιτιστικού ενδιαφέροντος.

Τέλος, αρκετά σημαντικό είναι το γεγονός ότι σχεδόν όλοι οι προσκυνητές δήλωσαν πως τους άρεσε η συνολική εμπειρία του Camino de Santiago και ότι το 95,9% από αυτούς θα το πραγματοποιήσει ξανά. Με βάση αυτό, μπορούμε να συμπεράνουμε πως το Camino de Santiago δημιουργεί μια αρκετά θετική εμπειρία και δημιουργεί σε σημαντικό βαθμό την επιθυμία επανάληψης του.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α: ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

- Ποιο είναι το όνομα σας, το επάγγελμα σας και η ηλικία σας;
- Σε ποια χώρα ζείτε;
- Σε ποια αυτόνομη κοινότητα; (εφόσον μας δηλώσει ότι είναι Ισπανός)
- Πως μάθατε για την διαδρομή του Camino de Santiago;
- Ποια διαδρομή πραγματοποιήσατε; Πραγματοποιήσατε όλη την διαδρομή ή τα 100 τελευταία χιλιόμετρα;
- Ποιο ήταν το κίνητρο που είχατε για να πραγματοποιήσετε το Camino de Santiago;
- Το κίνητρο σας άλλαξε κατά την διάρκεια της διαδρομής;
- Είχατε – συναντήσατε κάποιο πρόβλημα κατά την διάρκεια της διαδρομής;
- Σε τι καταλύματα προτιμήσατε να διαμείνετε κατά την διάρκεια της διαδρομής;
- Ποιο ήταν το κόστος εκεί που διαμείνατε;
- Με ποιόν τρόπο διανύσατε τη διαδρομή;
- Ποιες εθνικότητες συναντήσατε κατά την διάρκεια της διαδρομής;
- Πιστεύετε ότι το κίνητρο της πλειοψηφίας των προσκυνητών είναι θρησκευτικό;
- Πιστεύετε ότι οι προσκυνητές πραγματοποιούν την διαδρομή με ταπεινότητα και σεβασμό, όπως οι προσκυνητές στα πρώτα χρόνια του προσκυνήματος;
- Πιστεύετε ότι το Camino de Santiago είναι ένα τουριστικό προϊόν; Και γιατί;
- Πιστεύετε ότι το Santiago de Compostela είναι ένας τουριστικός προορισμός; Και γιατί;
- Πιστεύετε ότι το Camino de Santiago ενισχύει την τοπική οικονομία των περιοχών που διασχίζει η διαδρομή; Και γιατί;
- Πιστεύετε ότι το Camino de Santiago ενισχύει την τοπική οικονομία της πόλης του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα; Και γιατί;
- Σαν τελευταία ερώτηση, με λίγες λέξεις, τι σημαίνει το Camino de Santiago για εσάς;

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β: ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

1. Sexo / Sex

- Hombre / Male
- Mujer / Female

2. Edad / Age

- 20 – 30
- 31 – 40
- 41 – 50
- 50 – 60
- 60+

3. Nacionalidad / Nationality

- Español / Spanish
- Del Reino Unido / From the U.K
- Francés / French
- Holandés / Dutch
- Estadounidense / From U.S.A
- Italiano / Italian
- Alemán / German
- Resto of E.U. / Rest of E.U.
- Asia / Asia
- Africa / Africa
- América Latina / Latin America
- Otra / Other

4. ¿Si vive en España, en qué Comunidad Autónoma vive? / If you reside in Spain, in which Autonomous Community do you reside in?

- Galicia
- Extremadura
- Cataluña
- Castilla y León
- Castilla la Mancha
- Madrid

- País Vasco / The Basque Country
- Andalucía
- Murcia
- Asturias
- Valencia
- Islas Baleares / The Balearic Islands
- Aragón
- Islas Canarias / The Canary Islands
- Cantabria
- La Rioja
- Navarra
- Melilla
- Ceuta

5. ¿Cuál fue su motivo para hacer el Camino? / What was your motive for doing the Way?

- Espiritual / Spiritual
- Religioso / Religious
- Patrimonio Natural / Natural Heritage
- Religioso y Espiritual / Religious and Spiritual
- Religioso y Cultural / Religious and Cultural
- Religioso y Devortivo / Religious and Sporting
- Religioso y Patrimonio Natural / Religious and Natural Heritage
- Senderismo / Trekking
- Razones de Salud / Health reasons
- Cultural / Cultural
- Otros / Other

6. ¿Cuántas veces ha hecho el Camino de Santiago? / How many times have you done the Way of Saint James?

- 1
- 2
- 3

- 4
- 5
- Más de 5 / More than 5

7. ¿Qué camino/s hizo? / Which route(s) have you done? *puede elegir más de una respuesta / You can choose more than one answer

- Camino Francés / the French route
- Camino del Norte / the Northern route
- Camino Inglés / the English route
- Camino Portugués / the Portuguese route
- Camino del Invierno / the Winter route
- Camino Primitivo / the Primitave route
- Camino de Fisterra – Muxía / the Fisterra – Muxía route
- Vía de la Plata / the route of Silver

8. De las siguientes maneras, ¿cómo hizo la ruta? / How did you do the route?

- A pié / On foot
- En bicicleta / By bicycle
- En caballo / On horse
- Con silla de ruedas / In a wheelchair

9. ¿En qué lugar prefirió para dormir/alojarse en el Camino? / Which type of accommodation did you choose while doing your route?

- Albergues u hospitales publicos / Public albergues and hospitals
- Albergues privados / Private albergues
- Hoteles / Hotels
- Hostales / Hostels
- Pensión / Pension
- Familiares – Amigos / Family – Friends

10. ¿Cuántos días se quedó en Santiago de Compostela? / How many days did you stay in Santiago de Compostela?

- 1 día / 1 day
- 2 días / 2 days
- 3 días / 3 days

- 4 días / 4 days
- 5 días / 5 days
- Más de 5 días / More than 5 days

11. ¿Cuáles fueron su gastos totales en todo el Camino de Santiago? / How much did you spend throughout your entire route of Saint James?

- Menos de 500€ / Less than 500€
- 500 - 800€
- 801 -1000€
- 1001 - 1500€
- 1501 - 2000€
- Más de 2000€ / More than 2000€

12. ¿Cuáles fueron su gastos diarios? / How much did you spend daily?

- Menos de 20€ / Less than 20€
- 20 – 40€
- 41 – 50€
- 51 - 70€
- 71 – 100€
- 101 – 130€
- 131 – 160€
- 161 -200€
- Más de 200€ / More than 200€

13. ¿Cuántos fueron su gastos totales en la ciudad de Santiago de Compostela? / How much did you spend in Santiago de Compostela?

- Menos de 50€ / Less than 50€
- 50 – 100€
- 101 – 250€
- 251 – 400€
- 401 – 500€
- Más de 500€/ More than 500€

14. ¿Cómo supo acerca de Camino de Santiago? / How did you learn about Saint James Way?

- Por internet / From internet
- Guías especializadas / Specialized guides
- Folletos turísticos / Tourist brochures
- Reportajes temáticas / Thematic reports
- Anuncios publicitarios / Advertisements
- De familiares - amigos / From family – friends
- Otros / Other

15. ¿Cree que el Camino de Santiago es un producto turístico? / Do you think that the Way of Saint James is a tourism product?

- Sí / Yes
- No / No

16. ¿Cree que la ciudad de Santiago de Compostela es un destino turístico? / Do you think that the city of Santiago de Compostela is a tourist destination?

- Sí / Yes
- No / No

17. ¿Te gusta toda la experiencia del Camino de Santiago? / Did you enjoy your experience of Saint James Way?

- Sí / Yes
- No / No

18. ¿Piensa usted volver a hacer de nuevo el Camino de Santiago? / Would you redo the Saint James Way?

- Sí con seguridad / Yes, definitely
- Probablemente sí / Probably yes
- No con seguridad / Definitely not
- Probablemente no / Probably not
- No sé / I don't know

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ: ΕΙΚΟΝΕΣ

Εικόνα 86. Το αγκάλιασμα των λειψάνων του Απόστολου Ιακώβου, μια παλιά παράδοση των προσκυνητών

Πηγή: <https://goo.gl/B7OO29>

Εικόνα 87. Η φωτιές στον καθεδρικό ναό προς τιμήν του Απόστολου Ιακώβου το βράδυ της 24ης Ιουλίου

Πηγή: <https://goo.gl/gpz6yo>

Εικόνα 88. Το μοναστήρι Σάντα Μαρία λα Ρεάλ στη Νάχερα, πόλη στάση στη Γαλλική διαδρομή

Πηγή: <https://goo.gl/F95YLh>

Εικόνα 89. Το κάστρο του Μοντερέι, στη διαδρομή Via de la Plata

Πηγή: <https://goo.gl/Ap5swx>

Εικόνα 90. Πέτρες με γραμμένες ευχές στο Κρούθ ντε Φέρο

Πηγή: <http://goo.gl/GPCcda>

Εικόνα 91. Πινακίδα της δημοτικής αρχής της Βιλανόβα ντε Αρούσα που αναφέρει ότι η Πορτογαλική διαδρομή είναι ιδανική για τους πνευματικούς προσκυνητές

Πηγή: <https://goo.gl/heOijK>

Εικόνα 92. Ο καθεδρικός ναός της Λεόν, πόλη στάση στη Γαλλική διαδρομή

Πηγή: <http://goo.gl/BHpnOO>

Εικόνα 93. Η εκκλησία του Σαν Λορένθο στην πόλη Σααγούν, πόλη στάση στη Γαλλική διαδρομή

Πηγή: <http://goo.gl/rBgtLw>

Εικόνα 94. Η πλατεία Ομπραντόιρο, που βρίσκεται ο καθεδρικός ναός του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα

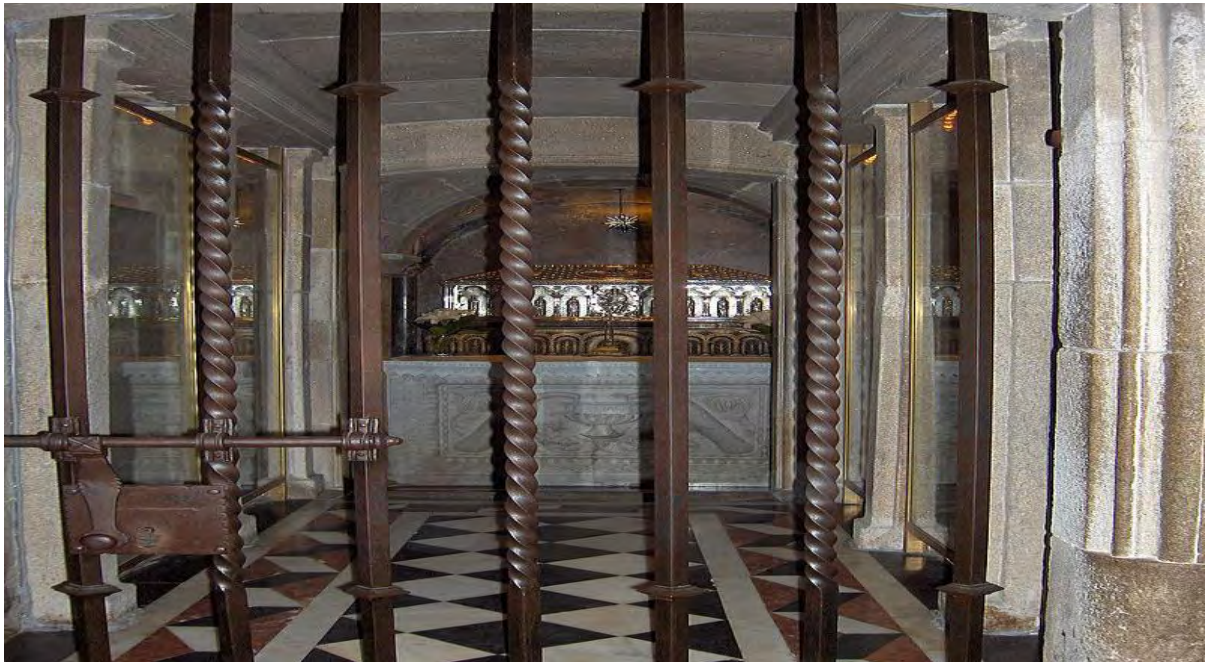
Πηγή: <http://goo.gl/TcwtBv>

Εικόνα 95. Οι παραστάδες με τους Αποστόλους στο εσωτερικό του καθεδρικού ναού του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα

Πηγή: <https://goo.gl/LaSjwo>

Εικόνα 96. Η κρύπτη που βρίσκονται τα λείψανα του Απόστολου Ιακώβου στο καθεδρικό ναό του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα

Πηγή: <https://goo.gl/1Tr0Yz>

Εικόνα 97. Η πύλη του παραδείσου (da Acibecharía) στην Πλάθα Ινμακουλάδα στο Σαντιάγο ντε Κομποστέλα

Πηγή: <https://goo.gl/DVL304>

Εικόνα 98. Η Βασιλική πύλη (Puerta Real) στον καθεδρικό ναό του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα που ανοίγει μόνο κατά τα Ιερά Ιακωβαία έτη

Πηγή: <https://goo.gl/YJU YO h>

Εικόνα 99. Η Ιερή πόρτα ή πόρτα της Συγχώρεσης (Puerta Santa o Puerta de Perdón) στον καθεδρικό ναό του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα που ανοίγει μόνο κατά τα Ιερά Ιακωβαία έτη

Πηγή: <https://goo.gl/h3ofxG>

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

Βουρονίκου, Δ.. (2012) *Ο θρησκευτικός τουρισμός στα Μετέωρα*. Μεταπτυχιακή διατριβή. Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

Ηγουμενάκης, Ν., Κραβαρίτης, Κ., Λύτρας, Π. (1999) *Εισαγωγή στον Τουρισμό*, Αθήνα: Interbooks

Καλογεράκη, Σ. (2011) 'Δευτερογενής ανάλυση ποσοτικών δεδομένων: Μια μεθοδολογική επιλογή με πολλαπλά οφέλη και περιορισμούς'. Στο Τσιώλης, Γ., Σερντεδάκης, Ν. και Κάλλας, Γ. (επιμ.) *Ερευνητικές υποδομές και δεδομένα στην εμπειρική κοινωνική έρευνα*. Αθήνα: Νήσος, σελ. 161-188.

Κοκκαλάκη, Μ. (2008) *Λούρδη. 1858 – 2008. 150 χρόνια από τις εμφανίσεις της Παναγίας*. Λεόντειο λύκειο Νέας Σμύρνης & Λεόντειο λύκειο Πατησίων, διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/56a0ZE> [πρόσβαση 17 Ιουνίου 2016].

Λινάρδης, Α., Παπαγιαννόπουλος, Κ. και Καλησπεράτη, Ε. (2011) «Η διαδικτυακή έρευνα. Πλεονεκτήματα, μειονεκτήματα και εργαλεία διεξαγωγής διαδικτυακών ερευνών». *Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Κείμενα Εργασίας*, 2011/23.

Μοίρα, Π. (2008a) 'Η αξιοποίηση των θρησκευτικών πόρων στην ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού: Τυπολογία'. *Τουριστικά Θέματα*, 5, σελ. 97-112.

Μοίρα, Π. (2008b) 'Η παράμετρος της θρησκείας στον πολιτιστικό τουρισμό'. *Αγορά Χωρίς Σύνορα*, 13 (2), σελ. 152-166.

Μοίρα, Π. (2009) *Θρησκευτικός τουρισμός*. Αθήνα: Interbooks.

Μπαμπινιώτης, Γ. (1998) *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας με σχόλια για τη σωστή των λέξεων*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.

Μπέγζος, Μ. (2000) 'Θρησκεία'. Στο Μπέγζος, Μ. *Θρησκευολογικό λεξικό*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σελ. 242-243.

Παπαευθυμίου, Φ. (2014) *Ο θρησκευτικός τουρισμός στην Περιφερειακή Ενότητα Αιτωλοακαρνανίας*. Διπλωματική εργασία. Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων, Πανεπιστήμιο Πατρών.

Παπάνης, Ε. (2011) *Μεθοδολογία έρευνας και διαδίκτυο*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης.

Πολύζος, Σ. (2002) 'Ανάλυση παραγόντων επιρροής και εμπειρική διερεύνηση των εσωτερικών τουριστικών ροών στην Ελλάδα'. *ΤΟΠΟΣ*, 18-19, σελ. 87-108.

Πολύζος, Σ. (2010) 'Θρησκευτικός τουρισμός στην Ελλάδα: Χωρική ανάλυση και συμβολή στην ανάπτυξη μειονεκτικών περιοχών'. *Σειρά Ερευνητικών Εργασιών, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*, 16 (9), σελ. 203-222.

Στυλιανίδου, Α. (2013) *Η μεροληψία σε δειγματοληπτικές έρευνες: Μελέτη σε θέματα διαδικτύου και άλλες εφαρμογές*. Μεταπτυχιακή διατριβή. Τμήμα Μαθηματικών, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Τσερώτα, Γ. (2008) *Ο θρησκευτικός τουρισμός στην Ελλάδα*. Διπλωματική εργασία. Τμήμα Τουριστικών Επιχειρήσεων, ΑΤΕΙ Κρήτης.

Ξενόγλωσση

Balomenou, Ch., Poulaki P., Lagos D. (2015) «Religious Tourism in Greece and regional development: The case of Samos Island». *55nd Congress ERS*, Lisbon, Portugal. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/XKslP5> [πρόσβαση 9 Ιουνίου 2016].

Barrett, D.A., Kurian, G. and Johnson, T. (2001) *World Christian encyclopedia*. 2nd ed. New York: Oxford University Press.

Bowker, J. (2000) *Oxford concise dictionary of world religions*. Oxford: Oxford University Press.

Bowman, G. (1991) 'Christian ideology and the image of a Holy Land: The place of Jerusalem in the various Christianities'. In Sallnow, M.J. and Eade, J. (eds.) *Contesting the sacred: The anthropology of Christian pilgrimage*. London: Routledge, pp. 98-121.

Clarke, A., Jancsik, A., Lábodi, I. and Raffay, A. (2012) 'Sustaining the religious tourism experience: Reflections from the Recultivatur project'. In *Sustainable Religious Tourism: Commandments, Obstacles and Challenges*. Lecce, 26-28 October.

Clingingsmith, D., Khwaja, A. and Kremer, M. (2008) 'Estimating the impact of the Hajj: Religion and tolerance in Islam's global gathering'. *Harvard Kennedy School Faculty Research Working Papers Series*, RWP08-022.

Collins-Kreiner, N. and Kliot, N. (2000) 'Pilgrimage tourism in the Holy Land: The behavioral characteristics of Christian pilgrims'. *GeoJournal*, 50 (1), pp. 55-67.

Corpas Mauleón, J. (2011) 'El Camino de Santiago como recurso turístico'. *Cuadernos De La Cátedra De Patrimonio*, 5, pp. 111-124.

Daniel Ramos, G. (2013) *La vida como peregrinación: El Camino hacia Santiago de Compostela*. Saarbrücken: Ediciones Credo.

Dignance, J. (2006) 'Religious and secular pilgrimage: Journeys redolent with meaning'. In Dallen, T. and Olsen, D. (eds.) *Tourism, religion and spiritual journeys*. Oxon: Routledge, pp. 36-48.

Fleischer, A. (2000) 'The tourist behind the pilgrim in the Holy Land'. *International Journal of Hospitality Management*, 19 (3), pp. 311-326.

Frey, N. (1998) *Pilgrims stories: On and off the road to Santiago*. Berkeley: University of California Press.

Gil, A. and Curiel, E. (2008) 'Religious events as special interest tourism: A Spanish experience'. *Paso: Revistas de Turismo y Patrimonio Cultural*, 6 (3), pp. 419-433.

Granero Gallegos, A., Ruiz Juan, F. and García Montes, M. (2004) 'El Camino de Santiago como sendero de gran recorrido en la naturaleza'. *Ef deportes Revista Digital*, No 87.

Granero Gallegos, A. (2004) *Expectativas y vivencias en la actividad físico: Deportiva del peregrino: Un antes y un después en el Camino de Santiago*. Tesis doctoral. Departamento De Filología Francesa, Lingüística Y Didácticas De La Expresión, Universidad De Almería.

Granero Gallegos, A., Ruiz Juan, F. and García Montes, M.E. (2006) 'Lesiones y problemas físicos padecidos por senderistas y cicloturistas en una ruta por etapas: El caso del Camino de Santiago'. *Revista Internacional de Medicina y Ciencias de la Actividad Física y el Deporte*, 6 (22), pp. 99-109.

Hyndman-Rizk, N. (2012) 'Pilgrimage in the age of globalization: Constructions of the sacred and secular in late modernity'. *Cambridge Scholars Publishing, Newcastle*, pp. 13-16.

Imaz, F., Blanco, O., Molero, I., Fernández, M.A., Malabia, V., Cava-Carrasco, J. και Alvarez, J.L. (2004) *Guía virtual del Camino de Santiago*. Logroño: Federación Española de Asociaciones de Amigos del Camino de Santiago.

Kunaeva, M. (2012) Sustainable tourism management along the Camino de Santiago pilgrimage routes. Master's thesis. HAAGA-HELIA University of Applied Sciences.

Lefevre, A. (1980) 'Religious tourism and pilgrimage: On the move'. *Pontifical Commission on Migration and Tourism*, 10 (30), pp. 80-81.

Lois-González, R. και Santos, X. (2014) 'Tourists and pilgrims on their way to Santiago: Motives, caminos and final destinations'. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 13 (2), pp.149–164.

Mc Kercher, B. και Du Cros, H. (2002) *Cultural tourism: The partnership between tourism and cultural heritage management*. Binghampton: Haworth Hospitality Press.

Mullins, J. (2010) *Management and organisational behaviour*. 9th ed. Essex: Pearson Education Limited.

Murray, M. και Graham, B. (1997) 'Exploring the dialectics of route-based tourism: The Camino de Santiago'. *Tourism Management* 18 (8), pp. 513-524.

Mustonen, P. (2005) 'Volunteer tourism: Postmodern pilgrimage?' *Journal of Tourism and Cultural Change* 3 (3), pp. 160–175.

Nolan, M. L. και Nolan, S. (1992) 'Religious sites as tourism attractions in Europe'. *Annals of Tourism Research*, 19 (1), pp. 68-78.

Panaligan, V. (2014) *Pilgrims, prayers, and profits: Assessing the cultural significance and economic value of Lourdes*. Available at <http://www.culturaldiplomacy.org/index.php?en> [Last access 17/06/16].

Píčová, M. (2007) *El Camino de Santiago ayer y hoy*. Dissertation. Filozofická fakulta, Masarykova Univerzita.

Polyzos, S., Arabatzis, G. και Tsiantikoudis, S. (2007) 'The attractiveness of archaeological sites in Greece: A spatial analysis'. *International Journal of Tourism Policy and Research*, 1 (3), pp. 246-266.

Raj, R., Griffin, K. and Blackwell, R. (2014) 'Motivations for religious tourism, pilgrimage, festivals and events'. In Raj, R. and Griffin, K. (eds.) *Religious tourism and pilgrimage management: An International perspective*. 2nd ed. Oxfordshire: CABI, pp. 103-117.

Rinschede, G. (1992) 'Forms of religious tourism'. *Annals of Tourism Research*, 19 (1), pp.51-67.

Robichaud, P. (1992) 'Tourist or pilgrim? Rescuing the Jubilee'. *America*, 181 (20), pp. 10.

Rodosthenous, P. (2012) Religious and pilgrimage tourism in Cyprus: Pastoral approach. PhD thesis. School of Theology, Faculty of Theology, Aristotle University of Thessaloniki.

Ron, A. (2009) 'Towards a typological model of contemporary Christian travel'. *Journal of Heritage Tourism*, 4 (4), pp. 287-297.

Vijayanand, S. (2012) 'Socio-economic impacts in pilgrimage tourism'. *International Journal of Multidisciplinary Research*, 2 (1), pp. 329-343.

Vukonic, B. (1998) 'Religious tourism: Economic value or an empty box?' *Zagreb International review of Economics & Business*, 1, (1), pp. 83-94.

Sallnow, M.J. και Eade, J. (1991) *Contesting the sacred: The anthropology of Christian pilgrimage*. London: Routledge.

Santos, X. (2002) 'Pilgrimage and tourism at Santiago de Compostela'. *Tourism Recreation Research*, 27 (2), pp. 41-50.

Sierra Fernández, M.P. και López Castellanos, J.L. (1997) 'La ruta Jacobea en Castilla y León: Realidad económica y cultural y eje de potencialidad turística'. *IV Congreso Internacional de Asociaciones Jacobeas*. Burgos: Junta de Castilla y León, 371-382.

Smith, V.L. (1992) 'The quest in guest'. *Annals of Tourism Research*, 19 (1), pp. 1-17.

Tilson, J. (2005) 'Religious-spiritual tourism and promotional campaigning: A church-state partnership for St. James and Spain'. *Journal of Hospitality & Leisure Marketing*, 12 (1-2), pp. 9-40.

Tomasi, L. (2002) 'Homo viator: From pilgrimage to religious tourism via the journey: From pilgrimage to religious tourism'. In Swatos, W.H. and Tomasi, L. (eds.) *The social and cultural economics of piety*. Praeger, Westport, Connecticut, pp. 1-24.

Ulla, L.F. και Pazos Otón, M. (2010) 'Productos y destinos turísticos emergentes en Galicia'. *Revista de Estudos Politécnicos, Polytechnical Studies Review*, VIII, (14), pp. 21-43.

UNESCO (1984) *Convention concerning the protection of the world cultural and natural heritage*. Buenos Aires, Argentina, 29 October-2 November 1984. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/JQjQmG> [πρόσβαση 27 Ιουνίου 2016].

Vázquez de la Torre, G., Morales Fernández, E. και Pérez Naranjo, L. (2010) 'Turismo religioso: Estudio del Camino De Santiago'. *Gestión Turística*, 13, pp. 9-37.

Πηγές διαδικτύου

206 Tours (20--) *Santiago de Compostela & Fatima*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/NiE574> [πρόσβαση 15 Ιουλίου 2016].

20minutos (2012) *El Camino de Santiago en la literatura*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/6cNlei> [πρόσβαση 11 Ιουλίου 2016].

Alliance of Religions and Conservation (ARC) (2012) *Pilgrim numbers*. Διαθέσιμο στο: <https://is.gd/c8X76f> [πρόσβαση 20 Ιουλίου 2016].

American Pilgrims on the Camino (2015) *History of the Camino*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/IQJoWA> [πρόσβαση 30 Ιουλίου 2016].

Archidiócesis de Santiago de Compostela (c2016) *Preparar la peregrinación*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/6w6BkW> [πρόσβαση 10 Ιουλίου 2016].

Buen Peregrino (20--) *Preparación física en el Camino de Santiago*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/hAlrPw> [πρόσβαση 9 Ιουλίου 2016].

Encyclopaedia Britannica (2015) *Western Wall: Pilgrimage site Jerusalem*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/VvPMOj> [πρόσβαση 25 Ιουνίου 2016].

Caminho de Santiago (c2003) *Flechas amarillas*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/iiD9lu> [πρόσβαση 5 Ιουλίου 2016].

Camino de Santiago (c2016a) *El Códice Calixtino*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/P0bjMN> [πρόσβαση 2 Ιουλίου 2016].

Camino de Santiago (c2016b) *Camino del Norte*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/QfWhNU> [πρόσβαση 6 Ιουλίου 2016].

Camino de Santiago (c2016c) *Camino del Sudeste: Vía de la Plata*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/XyHXVg> [πρόσβαση 7 Ιουλίου 2016].

Camino de Santiago (c2016d) *Camino Francés*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/4qNoVf> [πρόσβαση 6 Ιουλίου 2016].

Camino de Santiago (c2016e) *Camino Inglés*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/UzaKU2> [πρόσβαση 6 Ιουλίου 2016].

Camino de Santiago (c2016f) *Camino Portugués*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/psuImi> [πρόσβαση 7 Ιουλίου 2016].

Camino de Santiago en Cadiz (2006) *Liber Sancti Jacobi: Codex Calixtinus*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/v7342k> [πρόσβαση 2 Ιουλίου 2016].

Camino Santiago de Compostela (2015) *History of el Camino de Santiago*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/1aNbdX> [πρόσβαση 30 Ιουνίου 2016].

Camino Ways (2013) What does the word ‘ultreia’ mean? Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/gTYPna> [πρόσβαση 14 Ιουλίου 2016].

Camino Ways (2015) *Movies about walking the Camino*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/yu41KL> [πρόσβαση 11 Ιουλίου 2016].

Camino Ways (c2016) *Original way: Camino primitivo*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/O49AFG> [πρόσβαση 8 Ιουλίου 2016].

Catholic Net (2010) *El año santo compostelano*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/m6Gzkg> [πρόσβαση 5 Ιουλίου 2016].

Country Reports (c2016) *Spain facts and culture*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/bk2G7j> [πρόσβαση 25 Ιουνίου 2016].

Cuatro Cantones (c2016) *Consejos de preparación física para el peregrino*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/mL63uY> [πρόσβαση 9 Ιουλίου 2016].

Eroski Consumer (2016) *El Camino de Santiago*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/1naZt3> [πρόσβαση 8 Ιουλίου 2016].

España Fascinante (2012) *La concha de Santiago*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/yqWa3J> [πρόσβαση 5 Ιουλίου 2016].

Follow the Camino (c2016) *Camino del Norte: The northern way*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/ggtTGY> [πρόσβαση 6 Ιουλίου 2016].

France this Way (c2016) *Lourdes tourism & sightseeing*. Διαθέσιμο στο: <https://is.gd/byEiVL> [πρόσβαση 19 Ιουνίου 2016].

Gavilan, F. (2016) *Camino de Kumano: Japón, Tierra de Dioses*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/540vz3> [πρόσβαση 19 Ιουνίου 2016].

Gobierno de Espana. Ministerio de Educación Cultura y Deporte (c2016) *Años Santos Jacobeos*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/NEJp9W> [πρόσβαση 5 Ιουλίου 2016].

Gronze (2016a) *El Camino del Invierno*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/nCGlyL> [πρόσβαση 7 Ιουλίου 2016].

Gronze (2016b) *El Camino del Norte*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/NHck9J> [πρόσβαση 6 Ιουλίου 2016].

Gronze (2016c) *El Camino Francés*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/QM1lVa> [πρόσβαση 6 Ιουλίου 2016].

Gronze (2016d) *El Camino Portugués*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/g8rWuR> [πρόσβαση 7 Ιουλίου 2016].

Gronze (2016e) *La Vía de la Plata*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/uVKAe4> [πρόσβαση 7 Ιουλίου 2016].

Gronze (2016f) *Libros sobre el Camino de Santiago*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/6EiY9C> [πρόσβαση 11 Ιουλίου 2016].

Hope, J. (c2015) *Medieval tourism: Pilgrimages and tourist destinations*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/6lVn0J> [πρόσβαση 11 Ιουλίου 2016].

IGE (Instituto Gallego de Estadística), *Datos básicos de Galicia*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/kjPqrT> [πρόσβαση 28 Ιουνίου 2016].

Instituto Nacional de Estadística (2012) *Censos de población y viviendas*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/RiqIl9> [πρόσβαση 25 Ιουνίου 2016].

Instituto Nacional de Estadística (2015a) *Encuesta de gasto turístico (EGATUR): Gasto de los turistas según destino principal. Año 2014*. Διαθέσιμο στο: <https://is.gd/fUXbxL> [πρόσβαση 29 Ιουνίου 2016].

Instituto Nacional de Estadística (2015b) *Encuesta de gasto turístico: Gasto de los excursionistas según destino: Año 2014*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/hS7unu> [πρόσβαση 25 Ιουνίου 2016].

Instituto Nacional de Estadística (2015c) *Encuesta de gasto turístico: Gasto de los turistas según motivo del viaje: Año 2014*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/C6DXuO> [πρόσβαση 25 Ιουνίου 2016].

Instituto Nacional de Estadística (2015d) *Encuesta de gasto turístico: Gasto de los turistas según país de residencia: Año 2014*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/TVThdo> [πρόσβαση 25 Ιουνίου 2016].

Instituto Nacional de Estadística (2015e) *Movimientos turísticos en fronteras (FRONTUR): Entradas de turistas según país de residencia: Año 2014*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/cdN7U1> [πρόσβαση 25 Ιουνίου 2016].

Instituto Nacional de Estadística (2015f) *Movimientos turísticos en fronteras (FRONTUR): Entradas de turistas según país de residencia: Años diferentes*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/Iz2LIw> [πρόσβαση 25 Ιουνίου 2016].

Instituto Nacional de Estadística (2015g) *Movimientos turísticos en fronteras (FRONTUR): Entradas de turistas según Comunidad autónoma de destino principal*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/Egvjii> [πρόσβαση 25 Ιουνίου 2016].

Instituto Nacional de Estadística (2016a) *Encuesta de ocupación en alojamientos turísticos (Alojamientos de turismo rural): Año 2015*. Διαθέσιμο στο: <https://is.gd/RYuOVU> [πρόσβαση 25 Ιουνίου 2016].

Instituto Nacional de Estadística (2016b) *Viajeros, pernoctaciones, estancia media: Datos por comunidades y ciudades autónomas y provincias: Año 2015*. Διαθέσιμο στο: <https://is.gd/r4H9S1> [πρόσβαση 29 Ιουνίου 2016].

Jongmeewasin, S. (2015) *Religious tourism, pilgrimage, and cultural tourism*. Διαθέσιμο στο: https://www.academia.edu/12252237/Religious_Tourism_Pilgrimage_and_Cultural_Tourism [πρόσβαση 15 Ιουνίου 2016].

Marca (2016) *Kumano Kodo, el Camino de Santiago Japonés*. Διαθέσιμο στο <http://goo.gl/94ExQt> [πρόσβαση 21 Ιουνίου 2016].

Ministry of Foreign Affairs of Israel (2015) *3.3 million visitors to Israel in 2014*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/IDwkCb> [πρόσβαση 20 Ιουνίου 2016]

Notre Dame Magazine (2008) *History of the Camino de Santiago*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/BkUMZk> [πρόσβαση 1 Ιουλίου 2016].

Observatorio do Camiño de Santiago (2009) Informe de perfil do peregrino. Informe annual, διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/474PNq> [πρόσβαση 19 Ιουνίου 2016].

Oficina de Acogida al Peregrino (c2016) *Certificado de distancia: Acreditación del número de km recorridos*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/vaBLUq> [πρόσβαση 10 Ιουλίου 2016].

Oficina del Peregrino (2016a) *Datos estadísticos de peregrinación. Años 2005 – 2015*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/F5r6xm> [πρόσβαση 3 Ιουλίου 2016].

Oficina del Peregrino (2016b) *Informe estadístico de la peregrinación del Año 2015*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/CkbTUI> [πρόσβαση 3 Ιουλίου 2016].

Oficina del Peregrino (2016c) *Informe estadístico de la peregrinación de los Años 2010 – 2015*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/KnAX0k> [πρόσβαση 15 Ιουλίου 2016].

Oficina del Peregrino (c2016d) *La Compostela*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/UehPjk> [πρόσβαση 4 Ιουλίου 2016]

Oficina del Peregrino (c2016e) *Preparación espiritual*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/55c1Ou> [πρόσβαση 10 Ιουλίου 2016].

Oficina de Sociología del Arzobispado de Santiago de Compostela (2009) *Datos estadísticos de peregrinación*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/7XEz3H> [πρόσβαση 3 Ιουλίου 2016].

On Pilgrimage, Transformative Journeys to Sacred Centers; History of Pilgrimage. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/AKkxdx> [πρόσβαση 21 Ιουνίου 2016].

Peru Travel Diary (c2009) *Inca gods: The gods Of Incan mythology*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/wvBVOG> [πρόσβαση 21 Ιουνίου 2016].

Robertson, K. (2016) *A powerful pilgrimage back in time along Japan's Kumano Kodo trail*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/RLqLt7> [πρόσβαση 12 Ιουνίου 2016].

Rutas a Santiago (c2015) *La credencial del Peregrino*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/UoVoDR> [πρόσβαση 4 Ιουλίου 2016].

Sacred Destinations (c2016) *Basilica of Our Lady of Guadalupe, Mexico city*. Διαθέσιμο στο: <http://www.sacred-destinations.com/mexico/mexico-city-basilica-guadalupe> [πρόσβαση 19 Ιουνίου 2016].

Sancta (20--) *The Basilica of Guadalupe*. Διαθέσιμο στο: <https://is.gd/EKP6ZI> [πρόσβαση 19 Ιουνίου 2016].

Santiago de Compostela Turismo (2016a) *Apóstol 2016: Programa completo*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/rnhwZY> [πρόσβαση 25 Ιουλίου 2016].

Santiago de Compostela Turismo (c2016b) *El Botafumeiro*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/KgHO9z> [πρόσβαση 5 Ιουλίου 2016].

Santiago de Compostela Turismo (c2016c) *Ver el Botafumeiro*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/IrbIXV> [πρόσβαση 5 Ιουλίου 2016].

Santiago Turismo (2013) *Símbolos y tradiciones, la Concha de Vieira y la Cruz de Santiago*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/MBP6l4> [πρόσβαση 5 Ιουλίου 2016].

Sorabella, J. (2011) *Pilgrimage in Medieval Europe*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/5jgZq3> [πρόσβαση 21 Ιουνίου 2016].

Spiritual travels (c2016) *History of the pilgrimage to Santiago de Compostela*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/Hc0iS4> [πρόσβαση 21 Ιουνίου 2016].

Tanabe Kumano (2016) *Kumano Kodo pilgrimage routes (world heritage)*. Διαθέσιμο στο: <http://www.tb-kumano.jp/en/kumano-kodo/#overview> [πρόσβαση 12 Ιουνίου 2016].

UNESCO (c2016a) *The World Heritage Convention*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/9BII9m> [πρόσβαση 27 Ιουνίου 2016].

UNESCO (c2016b) *World heritage list*. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/Irwwfb> [πρόσβαση 28 Ιουνίου 2016].

Universidade de Santiago de Compostela Centro de estudios e investigaciones turísticas (CETUR), *Perfil de la demanda turística de Santiago de Compostela. Informes Anuales 2011 – 2015*, διαθέσιμα στο: <https://goo.gl/sZRFYU> [πρόσβαση 15 Ιουλίου 2016].

Vive el Camino (c2016a) *Camino de Fisterra-Muxía*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/M6rR3y> [πρόσβαση 7 Ιουλίου 2016].

Vive el Camino (c2016b) *Camino del Norte*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/H49i0u> [πρόσβαση 6 Ιουλίου 2016].

Vive el Camino (c2016c) *Camino Francés*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/mfdyXy> [πρόσβαση 6 Ιουλίου 2016].

Vive el Camino (c2016d) *El Camino del Norte, un año como Patrimonio de la Humanidad*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/Vic245> [πρόσβαση 6 Ιουλίου 2016].

Vive el Camino (c2016e) *Qué es el Año Jacobeo*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/cGZWYp> [πρόσβαση 5 Ιουλίου 2016].

Walk Japan (2015) *Kumano Kodo pilgrimage*. Διαθέσιμο στο <http://goo.gl/BFfEKx> [πρόσβαση 14 Ιουνίου 2016].

Wong, M.H. (2015) *What one Japanese city is teaching the world about responsible tourism*. Διαθέσιμο στο <http://goo.gl/9K6PRF> [πρόσβαση 14 Ιουνίου 2016].

Φιλμογραφία

The Way (2010) Filmax Entertainment, Icon Entertainment International, Elixir Films.